

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Dragostea în vremea holerei

El amor en los tiempos del cólera 1985

Pentru Mercedes, firește.

*Au izbândit aceste plaiuri, iată:
Își au de-acum zeița încoronată.
Leandro Díaz*

Nici nu se putea altfel: mirosul de migdale amare îi amintea de fiecare dată de soarta iubirilor neîmplinite. Doctorul Juvenal Urbino l-a simțit de cum a pășit în casa cufundată în penumbră, unde fusese chemat de urgență, să se ocupe de un caz care pentru el încetase de mulți ani să mai fie urgent. Jeremiah de Saint-Amour, refugiat din Antile, invalid de război, fotograf de copii și cel mai mărinimos adversar al său la șah, reușise să se descătușeze de chinurile amintirilor învăluit în fumul aromitor al cianurii de aur.

A găsit cadavrul, acoperit cu o pătură, în patul de campanie unde dormise totdeauna, iar alături, pe un taburet, se afla tăvița în care fusese pregătită otrava. Pe podea, legat de piciorul patului, zăcea leșul unui dog danez, mare, negru, cu pieptul alb ca neaua, lângă care erau aruncate cârjele. În odaia înăbușitoare și pestriță, care servea deopotrivă drept dormitor și laborator, răzbăteau printr-o fereastră deschisă cele dintâi licăriri ale zorilor, dar era destulă lumină pentru a putea recunoaște autoritatea morții. Celelalte ferestre, precum și cele mai mici crăpături erau fie acoperite cu cartoane negre, fie îndesate cu cârpe, sporind astfel densitatea opresivă a încăperii. Pe o masă mare, sub un bec obișnuit, acoperit cu hârtie roșie, se îngrămădeau de-a valma flacoane, sticlute fără etichetă și două tăvițe din cositor ciobit. Cea de-a treia, folosită de obicei pentru fixator, se afla lângă cadavru. Peste tot zăceau aruncate la întâmplare reviste și ziare vechi, vrafuri de negative pe plăci de sticlă, mobile rupte, dar toate erau șterse de praf de o mână grijulie. În ciuda aerului proaspăt ce năvălise prin fereastră, în odaie mai stăruia încă, pentru cei obișnuiți să-l recunoască, izul călduț, ca de migdale amare, al iubirilor fără de noroc. Doctorul Juvenal Urbino se gândise nu o dată, fără nici o intenție premonitoare, că locul acela nu era cel mai potrivit pentru a muri cu sufletul împăcat. Cu timpul însă, a ajuns să-și spună că toată neorânduiala aceea ținea, poate, de o vrere tainică a Proniei Cerești.

Sosiți mai devreme, un comisar de poliție și un tânăr student care-și făcea practica de medicină legală la policlinica municipală aerisiseră camera și acoperiseră cadavrul până la venirea doctorului Urbino. Amândoi l-au salutată cu o gravitate care, de data aceasta, trăda mai degrabă compasiune decât venerație, fiind prea bine cunoscută în oraș strânsa prietenie care-l lega de Jeremiah de Saint-Amour. Eminentul magistrul le-a strâns mâna pe rând, așa cum făcea dintotdeauna cu studenții lui înainte de a-și începe cursul zilnic de medicină generală, apoi, apucând marginea pledului între degetul arătător și cel mare, ca pe o floare, a dezvelit palmă cu palmă, cu solemnitatea unui gest ritualic, cadavrul. Așa cum era, dezbrăcat, țeapăn și chircit, cu ochii deschiși și pielea albăstruie, arăta cu aproape cincizeci de ani mai bătrân decât în ajun. Avea pupilele limpezi, barba și părul gălbui, iar pântecul îi era brăzdat de cicatricea unei răni vechi, cusută cândva cu sfoară de împachetat. Era lat în

umeri, cu brațe lungi și vânjoase, ca de condamnat la galere, din pricina cârjelor, dar picioarele lui fără vlagă arătau ca ale unui copil de pripas. Doctorul Juvenal Urbino îl privi o clipă cu inima strânsă de durere, așa cum rareori i se întâmplase în anii fără număr de când ducea o bătălie zadarnică împotriva morții.

— Nătărăule, îi spuse. Ce-a fost mai rău a trecut de mult.

Îl acoperi din nou cu pătura și-și redobândi prestața academică. Cu un an în urmă, când împlinise optzeci de ani, fusese sărbătorit timp de trei zile în cadrul unor festivități omagiale, iar în discursul de mulțumire, împotrivindu-se încă o dată tentației de a se retrage, ținuse să adauge: „O să mă odihnesc destul când o să mor, atâta doar că atare eventualitate nu intră deocamdată în vederile mele.” Deși auzea din ce în ce mai greu cu urechea dreaptă și se sprijinea într-un baston cu măciulie de argint pentru a-și disimula pașii nesiguri, continua să poarte cu aceeași eleganță din tinerețe costumul de in și jiletca pe care îi atârna lanțul de aur al ceasului. Barba sidefie, care-l făcea să semene cu Pasteur, și părul de aceeași culoare, pieptănat lins, cu cărare dreaptă pe mijloc, erau expresia fidelă a caracterului său. Pierderea treptată și mereu mai îngrijorătoare a memoriei o compensa, pe cât îi stătea în putere, cu însemnări făcute la repezeală pe bucățele de hârtie care, până la urmă, se amestecau prin buzunare, așa cum se întâmpla cu instrumentele, flacoanele de medicamente și atâtea alte obiecte aruncate de-a valma în trusa burdușită. Nu era numai cel mai bătrân și cel mai renumit medic din oraș, ci și bărbatul cel mai spilcuit. Cu toate acestea, din pricina erudiției etalate cu prea multă ostentație, ca și a modului deloc ingenuu în care se folosea de propriul său nume, trezea mai puțină simpatie decât ar fi meritat.

Indicațiile date comisarului și medicinistului au fost precise și scurte. Nu era nevoie de autopsie. Mirosul stăruior din casă era suficient pentru a stabili că moartea se datorase emanațiilor provocate de cianura de aur activată în tăviță cu un acid oarecare, dintre cele folosite de fotografi, or, Jeremiah de Saint-Amour se pricepea prea bine la toate astea ca să poată fi vorba de un accident. A parat reticențele comisarului cu un răspuns tăios, caracteristic felului său de a fi: „Nu uitați că eu semnez certificatul de deces.” Tânărul medic era decepționat: niciodată nu avusese șansa să studieze pe un cadavru efectele cianurii de aur. Doctorul Juvenal Urbino se tot întreba nedumerit cum de nu-l văzuse până atunci la Școala de Medicină, dar îmbujorarea din obrajii tânărului și accentul lui andin i-au risipit numaidecât nedumerirea: probabil că sosise de curând în oraș. Îi spuse: „În privința asta, nici o teamă. O să dați cât de curând peste vreun îndrăgostit nebun care să vă ofere o asemenea ocazie.” Și abia rostind aceste cuvinte își dădu seama că printre nenumăratele sinucideri cu cianură de aur de care-și aducea aminte, aceasta era cea dintâi care nu se datora unei nefericiri în dragoste. În vocea lui se petrecu atunci o schimbare:

— Când o să-l găsiți, să fiți foarte atent, îi spuse el medicinistului. De obicei au nisip în inimă.

Apoi se întoarse spre comisar, vorbindu-i ca unui subaltern. Îi ceru să grăbească toate formalitățile, pentru ca înmormântarea să aibă loc chiar în după-amiaza aceea și cu cea mai mare discreție. Spuse: „O să vorbesc și eu mai târziu cu primarul.” Știa că Jeremiah de Saint-Amour, care era de o austeritate primitivă, câștiga cu arta lui mult mai mult decât avea nevoie pentru a-și duce traiul zilnic, așa încât într-unul din sertare se aflau probabil suficienți bani pentru cheltuielile de înmormântare.

— Dar dacă nu-i găsiți, n-are nici o importanță, a continuat el. O să am eu grijă de toate.

A mai hotărât ca ziaristilor să li se spună că fotografal murise de moarte

bună, deși era încredințat că știrea nu prezenta prea mare interes pentru ei. Și adăugă: „Dacă e nevoie, o să vorbesc chiar eu cu guvernatorul.” Comisarul, un funcționar conștiincios și servil, știa că rigurozitatea maestrului în problemele civile îi exaspera chiar și pe prietenii lui cei mai apropiați, și tocmai de aceea era nedumerit de ușurința cu care, de data aceasta, trecea peste toate formalitățile legale pentru a grăbi înmormântarea. Singurul lucru cu care nu putea fi de acord era să intervină pe lângă arhiepiscop pentru ca Jeremiah de Saint-Amour să fie îngropat în pământ sfințit. Parcă jenat de propria-i impertinență, comisarul încercă să se scuze.

— După câte am înțeles eu, omul ăsta era un adevărat sfânt.

— Mai mult decât atât, spuse doctorul Urbino. Un sfânt ateu. Dar ciudățeniile astea numai Dumnezeu singur le poate judeca.

Departate, în celălalt capăt al orașului colonial, răsunară clopotele catedralei, care băteau de liturghie. Doctorul Urbino își puse ochelarii cu lentile înguste și rame de aur și-și consultă micul ceas prins cu un lanț de jiletcă, un ceas pătrat și fin, al cărui capac se deschidea cu un resort: încă puțin și pierdea slujba de Rusalii.

În încăpere se afla un aparat mare de fotografiat, pe roțile, așa cum mai pot fi văzute adesea prin parcurile publice, și o draperie cu un peisaj reprezentând un asfințit pe mare, pictat cu vopsele artizanale, iar pe pereți se înșiruiau fotografiile unor copii surprinși în clipele lor cele mai fericite: prima comuniune, costumul de iepuraș pentru carnaval, aniversarea plină de veselie a zilei de naștere. Doctorul Urbino văzuse cum se adunau an de an tot mai multe, în după-amiezile când medita la următoarea mutare în fața tablei de șah, și se gândise deseori, înfiorat de o presimțire dureroasă, că în această galerie de portrete ocazionale se aflau germenii din care va răsări orașul viitorului, oraș în care nu va mai rămâne nici măcar cenușa faimei lui.

Pe birou, lângă un borcan plin cu pipe de marinar, se afla tabla de șah, cu o partidă neterminată. Deși grăbit și fără chef, doctorul Urbino nu rezistă tentației de a o studia. Avea toate motivele să creadă că era vorba chiar de partida din ajun, pentru că Jeremiah de Saint-Amour juca șah în fiecare după-amiază, cu cel puțin trei adversari diferiți, dar întotdeauna ajungea până la capăt, după care puneă cutia cu tabla de șah și piesele într-un sertar al biroului. Mai știa, de asemenea, că juca totdeauna cu piesele albe, or, era limpede că de data aceasta urma să fie învins fără scăpare în doar patru mutări. „Dacă la mijloc ar fi fost o crimă, asta ar fi putut reprezenta o pistă sigură, își spuse. Cunosc un singur om în stare să imagineze o ambuscadă de o asemenea perfecțiune.” Simțea că n-ar mai fi avut liniște dacă n-ar fi cercetat mai târziu de ce acel soldat neînfricat, obișnuit să se bată până la ultima picătură de sânge, lăsase neterminat cel de pe urmă război al vieții sale.

La ora șase dimineața, pe când își făcea ultimul rond, paznicul de noapte văzuse biletul prins pe ușa dinspre stradă: *Intrați fără să mai bateți și anunțați poliția*. La scurtă vreme a sosit comisarul însoțit de medicinist și, împreună, au răscolit toată casa în căutarea vreunei dovezi împotriva mirosului inconfundabil de migdale amare. Până la urmă, în răstimpul cât a durat analiza partidei de șah, comisarul a descoperit printre hârtiile de pe birou un plic adresat doctorului Juvenal Urbino și pecetluit cu atâtea sigilii de ceară roșie, încât scrisoarea n-a putut fi scoasă decât rupându-l în bucăți. Doctorul a dat la o parte perdeaua neagră de la fereastră, ca să pătrundă mai multă lumină, și-a aruncat ochii grăbit peste cele unsprezece foi scrise pe ambele fețe cu o caligrafie îngrijită și, chiar de la primul paragraf, a înțeles că pierduse împărțășania de Rusalii. A citit-o pe nerăsuflăte, revenind de câteva ori asupra unor pagini pentru a regăsi firul pierdut, iar când a terminat, arăta de parcă s-ar fi întors de la capătul lumii și din alte vremuri. Amărăciunea i se putea citi

pe față, în ciuda efortului de a și-o ascunde: avea buzele albastrii ca și cadavrul, iar când a împăturit din nou scrisoarea și a băgat-o în buzunarul jiletcii, nu și-a putut stăpâni tremurul degetelor. Atunci, amintindu-și de comisar și de tânărul medic, le-a zâmbit dintre negurile durerii.

— Nimic deosebit, le-a spus. Sunt ultimele lui dorințe. Era doar o jumătate de adevăr, dar ei l-au luat drept

Întreg, pentru că doctorul le-a cerut să ridice o dală prost prinsă în pardoseală și sub ea au dat peste un carnețel ferfenițit, în care era notat cifrul de la casa de fier. N-au găsit chiar atât de mulți bani cum se așteptau, dar erau suficienți pentru înmormântare și pentru a acoperi alte cheltuieli mai mărunte. Doctorul Urbino știa că n-o să mai poată ajunge la catedrală înainte de Evanghelie.

— E a treia oară, de când mă știi, că pierd slujba de duminică, spuse. Dar Dumnezeu e milostiv și iartă.

Așa că a preferat să mai întârzie câteva minute pentru a pune la punct toate detaliile, deși ardea de nerăbdare să-i împărtășească și soției sale confidențele cuprinse în scrisoare. A promis să-i anunțe chiar el pe numeroșii refugiați din regiunea Caraibilor care locuiau în oraș, gândindu-se că poate voiau să aducă un ultim omagiu celui ce se dovedise mai vrednic de stimă, mai activ și mai radical decât toți, chiar și atunci când devenise limpede că se lăsase cuprins de deznădejde. Avea de gând să-i anunțe și pe partenerii lui de șah, printre care se numărau oameni de toate categoriile, de la profesioniști de renume până la meseriași anonimi, dar și pe alți prieteni mai puțin statornici care ar fi dorit să ia parte la înmormântare. Înainte de a afla ce cuprindea scrisoarea postumă, intenționase să fie primul dintre ei, dar după ce a citit-o, n-a mai fost sigur de nimic. În orice caz, avea să trimită o coroană de gardenii, gândindu-se că, cine știe, poate că în ultima clipă, Jeremiah de Saint-Amour fusese cuprins de remușcări. În mormântarea urma să aibă loc la cinci, ora cea mai potrivită în lunile caniculare. Dacă era nevoie de el, putea fi găsit după prânz în împrejurimile orașului, la conacul doctorului Lácides Olivella, iubitul său discipol, care dădea un banchet pentru a sărbători împlinirea a douăzeci și cinci de ani de când terminase facultatea, un fel de nuntă de argint profesională.

De când fuseseră dați uitării anii tumultuoși ai primelor sale campanii, care îi aduseseră o prețuire și un prestigiu fără seamăn în întreg ținutul, doctorul Juvenal Urbino avea un program zilnic mai puțin încărcat. Se scula o dată cu primul cântat al cocoșilor și imediat începea să-și ia medicamentele tainice: bromură de potasiu pentru a prinde curaj, salicilat pentru durerile din oase pe timp de ploaie, picături de corn de secară împotriva amețelilor, beladonă pentru somn. Lua din oră în oră câte ceva, dar totdeauna pe ascuns, pentru că în lunga sa carieră de medic și profesor refuzase să prescrie paliative pentru bătrânețe: îi era mai ușor să suporte durerile altora decât pe ale sale. În buzunar avea totdeauna o punguliță cu camfor din care, când nu-l vedea nimeni, inhala adânc, pentru a-și alunga din suflet teama de atâtea medicamente amestecate.

Rămânea o oră în birou, unde își pregătea cursul pe care l-a ținut la Școala de Medicină cu regularitate, de luni până sâmbătă, la ora opt fix, chiar și în ajunul morții. Era totodată și un cititor statornic al noutăților literare trimise prin poștă de librarul său din Paris sau comandate la Barcelona de cel din oraș, deși literatura în limba spaniolă îl interesa mai puțin decât cea franceză. Niciodată însă nu le citea dimineața, ci după ce-și făcea siesta, timp de o oră, și seara, înainte de culcare. După ce termina de pregătit cursul, făcea în baie cincisprezece minute de gimnastică respiratorie, totdeauna cu fața spre locul unde cântau cocoșii, fiindcă de acolo venea aerul proaspăt. Apoi se îmbăia, își

potrivea barba, își pomăda mustața în atmosfera saturată de mirosul de colonie Farina Gegenüber veritabilă și-și punea costumul alb de in cu jiletcă, pălăria moale și ghetetele de marochin. La optzeci și unu de ani își păstra aerul nonșalant și jovial din vremea când se întorsese de la Paris, nu mult după marea epidemie de holeră asiatică, iar părul, pieptănat cu cărare pe mijloc, ca în tinerețe, nu i se schimbaseră prea mult, căpătând doar o nuanță metalică. Își lua micul dejun în familie, dar cu un regim special: o infuzie din flori de pelin, pentru stomac, și o căpătână de usturoi, pe care îl curăța tacticos, mestecându-l apoi conștiincios împreună cu o coajă de pâine, pentru a preveni crizele de inimă. Rareori se întâmpla să nu aibă după cursuri o întâlnire legată de inițiativele sale civice, de acțiunile promovate de el în sprijinul cauzei catolicismului sau de invențiile sale artistice și sociale.

La prânz, mânca aproape totdeauna acasă, după care se odihnea zece minute pe terasa dinspre curtea interioară, deslușind ca prin vis cântecele servitoarelor adunate la umbra arborelui *mango*, strigătele vânzătorilor ambulante de pe stradă, vuietul de uleiuri și motoare din golf, ale căror efluvii fâlfâiau prin casă în zilele toride ca un înger osândit să putrezească de viu. Citea apoi timp de o oră cărțile cele mai recente, îndeosebi romane și studii istorice, și îi dădea lecții de franceză și de canto papagalului care de câțiva ani buni reprezenta o adevărată atracție locală. La ora patru pleca să-și vadă bolnavii, nu mai înainte de a bea o cană mare de limonadă cu gheață. În ciuda vârstei, refuza să-și consulte pacienții la cabinet și continua să-i viziteze la domiciliu, așa cum făcuse încă de pe vremea când viața orașului era atât de domestică încât puteai ajunge în orice parte pe jos.

După ce s-a întors prima dată din Europa, obișnuia să se deplaseze cu landoul familiei, la care erau înhămați doi roibi aurii, dar când acesta s-a stricat, l-a înlocuit cu un cupeu tras de un singur cal, folosindu-l în continuare cu un soi de dispreț pentru tot ce însemna modă, chiar și atunci când trăsurile începuseră să dispară de pe fața pământului, iar cele câteva care mai existau în oraș erau scoase doar pentru a-i plimba pe turiști sau pentru a duce coroanele la înmormântări. Deși refuza să se pensioneze, își dădea prea bine seama că nu mai era chemat decât la căpătâiul unor bolnavi fără speranță, dar el considera că și aceasta constituia tot o formă de specializare. Era în stare să-și dea seama de ce anume suferea un bolnav numai privindu-l, iar cu trecerea timpului, avea tot mai puțină încredere în medicamentele brevetate și urmărirea cu îngrijorare extinderea pe care o căpătase chirurgia. Obișnuia să spună: „Bisturiul este dovada cea mai evidentă a eșecului suferit de medicină.” Era convins că, într-un sens foarte strict, orice medicament e o otravă și că șaptezeci și cinci la sută din alimente nu fac altceva decât să grăbească sfârșitul. „În orice caz, spunea el la cursuri, medicină, multă, puțină câtă se știe, știu doar câțiva medici.” De la entuziasmul din tinerețe, alunecase treptat spre o atitudine pe care el însuși o definea drept un umanism fatalist: „Fiecare e stăpân pe propria-i moarte, iar singurul lucru pe care-l putem face, odată sosit ceasul, este să- i ajutăm pe oameni să moară fără teamă și dureri.” În pofida acestor idei extravagante, care făceau de-acum parte din folclorul medical local, foștii lui studenți, unii din ei profesioniști de renume, îl consultau în continuare, recunoscându-i acea calitate care pe atunci se numea ochi clinic. Era, oricum, un medic scump și greu accesibil, a cărui clientelă provenea mai ales din rândul vechilor familii ce locuiau în cartierul Viceregilor.

Avea un program zilnic atât de riguros, încât soția lui știa unde anume să-i trimită un mesaj dacă intervenea ceva urgent în timp ce el își făcea, după-amiaza, vizitele obișnuite. În tinerețe, înainte de a se întoarce acasă, se abătea pe la Cafeneaua Parohiei, unde, cu timpul, reușise să-și perfecționeze tehnica de șah jucând cu amicii socrului său și cu câțiva refugiați din regiunea

Caraibilor. Însă o dată cu primii ani ai noului veac, a renunțat să mai treacă pragul cafenelei, încercând să organizeze turnee naționale sub patronajul Clubului Social. Cam tot atunci a sosit în oraș, cu genunchii lui vlăguiți, dar fără meseria de fotograf de copii, Jeremiah de Saint-Amour, care după nici trei luni, a ajuns bine cunoscut printre toți cei ce știau să mute un nebun pe o tablă de șah, pentru că nimeni nu reușise să-l învingă nici măcar o singură dată. În ce-l privește pe doctorul Juvenal Urbino, a fost o întâlnire miraculoasă, exact în momentul în care șahul devenise pentru el o adevărată pasiune, iar în oraș nu mai avea prea mulți adversari ca să și-o satisfacă.

Numai mulțumită lui, Jeremiah de Saint-Amour și-a putut face un rost printre noi. Doctorul Urbino a devenit protectorul neprecupețit, chezașul lui în orice împrejurare, fără a-și mai bate capul să afle cine era, ce făcea sau din ce războaie lipsite de glorie scăpase în halul acela de neputință fizică și de descumpănire. În cele din urmă, l-a ajutat să-și instaleze atelierul fotografic împrumutându-l bani pe care Jeremiah de Saint-Amour i-a înapoiat cu scrupulozitate până la ultima centimă, din clipa în care a pozat primul copil speriat de fulgerul de magneziu.

Totul a pornit de la șah. La început jucau după cină, la ora șapte seara, cu îndreptățite avantaje pentru doctor, datorită evidentei superiorități a adversarului, dar treptat au renunțat la ele, până ce au ajuns amândoi egali. Mai târziu, când don Galileo Daconte a deschis prima grădină de cinema, Jeremiah de Saint-Amour s-a numărat printre spectatorii cei mai statornici, iar pentru partidele de șah, s-au mulțumii cu serile în care nu rulau filme în premieră. Prietenia lor ajunsese în acea perioadă atât de strânsă, încât doctorul îl însoțea la cinema, niciodată însă cu soția, pe de o parte, pentru că ea nu avea răbdare să urmărească firul întâmplărilor încâlcite, iar pe de alta, fiindcă simțea instinctiv că Jeremiah de Saint-Amour nu reprezenta o companie plăcută pentru nimeni.

Duminica era însă o zi cu totul diferită de celelalte. Asista la slujba de la catedrală, după care se întorcea acasă, unde se odihnea și citea pe terasa din curtea interioară. Rareori, și numai în cazuri foarte grave, se ducea să consulte un bolnav într-o zi de sărbătoare, iar de câțiva ani buni, nu mai accepta nici o invitație decât dacă era vorba de o obligație socială. În duminica aceea de Rusalii, printr-o excepțională coincidență, se petrecuseră două evenimente rare: moartea unui prieten drag și nunta de argint a unui discipol eminent. Și totuși, în loc să se întoarcă de-a dreptul acasă, așa cum avea intenția s-o facă după ce confirmase decesul lui Jeremiah de Saint-Amour, s-a lăsat târât de curiozitate.

Îndată ce s-a urcat în trăsură, a recitat în grabă scrisoarea postumă și i-a cerut vizitiului să-l ducă la o adresă greu de găsit, din cartierul sclavilor. Era o hotărâre atât de neobișnuită pentru tabieturile lui, încât vizitiul a ținut să se asigure că nu era vorba de o greșeală. Nu era: adresa nu putea fi mai clară decât atât, iar cel care o scrisese avea toate motivele s-o știe foarte bine. Doctorul Urbino a revenit atunci la prima pagină și s-a cufundat în acel șuvoi de dezvăluiri nedorite, în stare să-i schimbe, chiar și la vârsta lui, viața, dacă ar fi fost cu adevărat încredințat că nu era vorba de elucubrațiile unui om care-și pierduse orice speranță.

Vremea începuse să se strice încă din zori, cerul se înnorase și se lăsase răcoarea, dar nu erau semne că o să plouă înainte de prânz. Încercând să găsească un drum mai scurt, vizitiul a cotit pe străduțele pietruite și întortocheate ale orașului colonial, iar de câteva ori a trebuit să oprească, de teamă să nu i se sperie calul în învălmășeala aceea de școlari și congregații religioase care se întorceau de la slujba de Rusalii. Străzile erau pline de flori și ghirlande de hârtie, peste tot răsunau cântece, iar din balcoane, tinere cu umbreluțe de

soare colorate și volane de muselină priveau mulțimea în sărbătoare. În Piața Catedralei, unde statuia Eliberatorului abia se mai zărea printre palmierii africani și noile felinare electrice, circulația era blocată de automobilele celor care ieșeau de la slujbă, iar în venerabila și zgomotoasa Cafenea a Parohiei nu mai era nici un loc liber. La ora aceea, pe stradă nu se mai zărea altă trăsură decât cea a doctorului Urbino, ușor de recunoscut dintre puținele existente în oraș după capota lăcuită, strălucind de curățenie, cu ferecături din bronz, mai rezistente la aerul sărat, și după roțile și spițele vopsite în roșu, cu chenare aurite pe margini, așa cum aveau la Viena cupeurile din fața operei în serile spectacolelor de gală. Mai mult decât atât, în timp ce familiile mai simandicoase se mulțumeau ca vizitii lor să aibă cămașa curată, el îl obliga pe al lui să poarte livrea de catifea ponosită și jobenul ca de dresor de circ, socotite nu numai anacronice, dar și neomenoase în căldura toridă din regiunea Caraibilor.

În pofida afecțiunii aproape maniace pentru orașul unde se născuse și pe care îl cunoștea mai bine ca oricine, doctorul Juvenal Urbino nu avusese prea des prilejul să se aventureze fără reticențe în forfota vechiului cartier al sclavilor. Vizitiul s-a tot învârtit pe străzi, întrebând în dreapta și-n stânga până să găsească adresa. Și astfel, doctorul Urbino a putut cunoaște îndeaproape tristețea mlaștinilor, fatidica tăcere care le împresura, bășinile ca de înecat pe care în atâtea nopți de nesomn le simțise urcând până în dormitorul lui, îngemănate cu mireasma iasomiei din grădină, trecând ca o boare de ieri, care n-avea nimic de-a face cu viața lui. Dar miasmele în atâtea rânduri idealizate de nostalgie au devenit dintr-o dată o realitate insuportabilă când trăsura a început să se hurduce prin glodul ulițelor unde vulturii pleșuvi *gallinazos* își disputau resturile de la abator aruncate pe țarm de talazurile înfuriate. Spre deosebire de clădirile din cartierul viceregilor, durate din piatră trainică, aici casele erau înjghebate din bârne decolorate de vreme, cu acoperișuri din tinichea, mare parte din ele fiind înălțate pe piloni pentru a le feri de puhoai când șanțurile de scurgere moștenite de la spanioli își ieșeau din matcă. Totul avea un aer jalnic și părăginit, dar din cârciumile sordide răzbăteau până în stradă cântecele și chiotele chefliilor care sărbătoreau în legea lor Rusaliile săracilor. Când au găsit într-un târziu adresa, pe urmele trăsorii se aținea un cârd de copii goi pușcă și gălăgioși, care-și băteau joc de costumația vizitiului, obligat la tot pasul să-i alunge cu biciușca. Doctorul Urbino, pregătit pentru o vizită confidențială, a înțeles prea târziu că nu exista pe lume candoare mai periculoasă decât aceea a vârstei lui.

Pe dinafară, casa fără număr, cu perdea de dantelă la fereastră și o ușă mare, luată de la vreo biserică veche, nu se deosebea prin nimic de celelalte mai puțin răsărite. Vizitiul a bătut și numai după ce s-a asigurat că aceea era adresa căutată, l-a ajutat pe doctor să coboare din trăsură. Ușa se deschisese fără zgomot, iar în penumbra dinăuntru se ivise silueta unei femei între două vârste, îmbrăcată toată în negru și cu un trandafir la ureche. În ciuda anilor — nu mai puțini de patruzeci —, se ținea încă bine: era o mulătră semeță, cu ochii aurii și aprigi, cu părul tuns scurt, după forma craniului, ca o cască de bumbac sărmos. Doctorul Urbino n-a recunoscut-o, deși o zărise vag de câteva ori în timpul partidelor de șah din atelierul fotografului, iar o dată, îi prescrisese niște pliculețe de chinină pentru febra recurentă de care suferea. I-a întins mâna, iar ea i-a cuprins-o într-ale sale, nu atât în chip de salut, cât ca să-l ajute să intre. Salonul, care păstra aroma de răcoare și murmurul nevăzut al unui crâng, era ticsit cu mobile și obiecte de valoare, așezate fără ostentație, la locul lor firesc.

Doctorul Urbino își aminti fără amărăciune de prăvălioara unui negustor de antichități din Paris, la numărul 26, de pe strada Montmartre, într-o luni de toamnă din secolul precedent. Femeia luă loc în fața lui și-i vorbi într-o spaniolă

greoaie:

— Vă rog să vă simțiți ca la dumneavoastră acasă, domnule doctor. Nu vă așteptam așa de curând.

Doctorul Urbino se simți parcă deconspirat. O cercetă atent, își opri privirea asupra veșmintelor îndoliate, descoperi demnitatea cu care își purta durerea și abia atunci înțelese că vizita lui nu avea nici un rost, pentru că ea cunoștea mai bine decât el toate destăinuirile și justificările cuprinse în scrisoarea postumă a lui Jeremiah de Saint-Amour. Nu se înșela. Ea îi ținuse tovărășie până în preajma morții, așa cum îl însoțise timp de aproape douăzeci de ani, cu o devoțiune și o tandrețe umilă care semănau îndeajuns cu dragostea, deși nimeni din această capitală adormită de provincie, unde până și secretele de stat erau de domeniul public, nu bănuise nimic. Se cunoscuseră într-un spital pentru drumeți din Port- au-Prince, orașul ei de baștină, unde el își începuse viața de pribeag, și l-a urmat până aici un an mai târziu, pentru o vizită scurtă, deși amândoi știau, fără a se fi înțeleș mai dinainte, că venea ca să rămână pentru totdeauna. Ea era cea care făcea curățenie și ordine în atelier o dată pe săptămână, dar nici chiar vecinii cei mai bănuitori n-au confundat aparențele cu adevărul, presupunând, ca toți ceilalți, că invaliditatea lui Jeremiah de Saint-Amour nu se rezuma doar la mers. Chiar și doctorul Urbino credea același lucru, din motive de ordin medical bine întemeiate, și niciodată nu și-ar fi închipuit că în viața lui exista o femeie, dacă el însuși nu i-ar fi mărturisit-o în scrisoare. Oricum, îi venea foarte greu să înțeleagă motivele pentru care două persoane mature, libere și fără trecut, străine de prejudecățile unei societăți preocupate numai de ea însăși, preferaseră riscurile iubirilor interzise. Ea se grăbi să-i explice: „Asta era plăcerea lui.” În plus, clandestinitatea, chiar dacă împărtășită cu un bărbat ce nu-i aparținuse niciodată pe deplin, dar în care amândoi cunoscuseră nu o dată explozia instantanee a fericirii, nu i se păruse o condiție inacceptabilă. Dimpotrivă: viața îi demonstrase că era, poate, exemplară.

În seara precedentă fuseseră la cinema, fiecare pe contul său și pe locuri depărtate, așa cum făceau de cel puțin două ori pe lună, de când imigrantul italian Galileo Daconte amenajase un cinematograf în aer liber printre ruinele unei mănăstiri din secolul al XVII-lea. Au văzut un film ecranizat după un roman la modă cu un an în urmă, pe care doctorul Urbino îl citise cu inima îndurerată de cruzimea războiului: *Nimic nou pe frontul de vest*. S-au întâlnit apoi în atelier, iar ei i s-a părut că nu era în apele lui, dar și-a spus că starea aceea se datora scenelor brutale, cu răniți agonizând prin noroi. A încercat să-i alunge gândurile negre propunându-i să joace șah, iar el, ca să-i facă plăcere, a acceptat, dar juca neatent, cu piesele albe, bineînțeles, până când, descoperind înaintea ei că urma să fie învins în doar patru mutări, a capitulat fără glorie. Abia atunci a înțeleș doctorul că ea fusese adversarul din partida finală, și nu generalul Jerónimo Argote, cum își închipuise el. Murmură preocupat:

— Era o partidă magistrală!

Ea ținu să precizeze că nu-i revenea nici un merit, pentru că Jeremiah de Saint-Amour, rătăcit deja în negurile morții, muta piesele fără iubire. Când au întrerupt partida, cam pe la unsprezece și un sfert, fiindcă pe străzi ecourile petrecerii se stinseseră de mult, el a rugat-o să-l lase singur. Voia să-i scrie doctorului Juvenal Urbino, pe care-l considera bărbatul cel mai vrednic de stimă din câți cunoscuse și chiar mai mult decât atât, un prieten de suflet, cum îi plăcea să spună, deși singura afinitate dintre ei era pasiunea pentru jocul de șah, înțeleș ca un dialog al rațiunii, și nu ca o știință. Atunci a fost sigură că Jeremiah de Saint- Amour ajunsese la capătul agoniei și că nu-i mai rămânea de trăit decât răstimpul necesar pentru a scrie scrisoarea. Doctorului nu-i

venea să creadă:

— Așadar, dumneata știi!

Nu numai că știa, a încuviințat ea, dar îl ajutase să-și suporte agonia cu aceeași dragoste cu care îl ajutase să descopere fericirea. Fiindcă asta însemnaseră pentru el ultimele unsprezece luni: o cumplită agonie.

— Era de datoria dumitale să-l oprești, să povestești și altora ce avea de gând, spuse doctorul.

— Nu-i puteam face una ca asta tocmai eu, răspunse ea indignată. Îl iubeam prea mult.

Doctorul Urbino era convins că auzise tot ce se putea auzi pe lumea asta, dar niciodată până atunci nu-i fusese dat să audă ceva asemănător, și încă rostit cu atâta simplitate. A privit-o îndelung, pentru a și-o întipări bine în minte: așa cum stătea în fața lui, neclintită în rochia ei neagră, cu ochii aceia de șopârlă și trandafirul la ureche, părea o divinitate fluvială. Cu mult timp în urmă, pe un țărm stingher din Haiti, unde amândoi zăceau goi pe nisip după ce făcuseră dragoste, Jeremiah de Saint-Amour oftase pe neașteptate: „Niciodată n-am să fiu bătrân.” Ea i-a tălmăcit spusele ca pe o dorință eroică de a lupta fără preget împotriva urmelor necruțătoare lăsate de trecerea vremii, dar el a fost mai explicit: era ferm hotărât să-și ia viața la șazeci de ani.

Îi împlinise chiar în acel an, la douăzeci și trei ianuarie, și în aceeași zi stabilise ca ultim termen ajunul Rusaliilor, sărbătoarea cea mai importantă a orașului, consacrat cultului Sfântului Duh. Nu exista nici un detaliu din seara precedentă pe care ea să nu-l fi cunoscut și nu o dată vorbiseră despre asta, înfruntând torentul năvalnic al zilelor pe care nici el, nici ea nu-l mai puteau stăvili. Jeremiah de Saint-Amour iubea viața cu o patimă lipsită de sens, îndrăgea marea și dragostea, își iubea câinele și o iubea pe ea, iar pe măsură ce ziua stabilită se apropia, se lăsa tot mai mult copleșit de disperare, ca și cum moartea lui n-ar fi fost o hotărâre proprie, ci un destin necruțător.

— Aseară, când l-am lăsat singur, era dus de pe lumea asta, a mai spus ea.

Intenționase să ia câinele acasă, dar el l-a privit cum moțăia, tolănit lângă cârje, și mângâindu-l cu vârful degetelor, a spus: „Îmi pare rău, dar Mister Woodrow Wilson merge cu mine.” l-a cerut să-l lege de piciorul patului în timp ce el scria, iar ea i-a respectat întocmai rugămintea, dar a făcut un nod fals, pentru ca animalul să se poată desprinde mai ușor. Acela fusese singurul ei act de infidelitate, născut din dorința de a și-l putea aminti pe mai departe pe stăpân privind în ochii hibernali ai câinelui. Dar doctorul Urbino a întrerupt-o pentru a-i povesti adevărul: câinele nu fugise. „Înseamnă că n-a vrut”, a spus ea. Și s-a bucurat, pentru că prefera să-l evoce în continuare pe iubitul mort întocmai cum îi ceruse chiar el în ajun, când, lăsând deoparte scrisoarea începută, a privit-o pentru ultima dată și i-a spus:

— Amintește-ți de mine cu un trandafir.

A ajuns acasă nu mult după miezul nopții. S-a trântit îmbrăcată în pat și a început să fumeze, aprinzându-și țigară de la țigară, pentru a-i lăsa răgazul să termine scrisoarea, care, știa și ea prea bine, era lungă și anevoioasă, iar când au început să urle câinii, puțin înainte de ora trei, a pus pe foc apa pentru cafea, s-a îmbrăcat în doliu strict și a tăiat din grădină cel dintâi trandafir al zilei. Doctorul Urbino își imagina deja cât de mult avea să deteste amintirea acelei femei pe care nimeni și nimic nu o mai putea izbăvi, convins fiind că știe chiar și motivul: numai o persoană fără principii putea arăta atâta condescendență față de durere.

Până la sfârșitul vizitei, ea i-a mai oferit și alte argumente în favoarea acestei presupuneri. Așa cum îi făgăduise iubitului său, nu va asista la înmormântare, deși doctorul Urbino era sigur că înțeleșese cu totul altceva

dintr-un paragraf al scrisorii. Nu avea să verse nici o lacrimă, nu-și va irosi restul zilelor fierbând înăbușit în zeama de larve a memoriei, nu se va îngropa de vie între patru pereți, ca să-și țeară lințoliul, după obiceiul văduvelor din partea locului. Avea de gând să vândă casa lui Jeremiah de Saint-Amour, care, începând din acea clipă, îi aparținea cu tot ce se afla înăuntru, după cum era stipulat în scrisoare, și va continua să ducă viața dintotdeauna, fără să se plângă de nimic, în boleșnița asta de sărăntoci unde fusese atât de fericită.

Cuvintele ei l-au urmărit pe doctorul Juvenal Urbino tot drumul spre casă: „Boleșnița asta de sărăntoci”. Nu era un calificativ lipsit de temeii. Căci orașul, orașul lui, rămăsese neschimbat, parcă în afara timpului: același oraș răscopt de soare și arid din vremea teroarelor nocturne și a plăcerilor solitare ce-i bătuseră pubertatea, unde florile se cocleau, iar sarea se topea, și căruia nu i se întâmplase nimic deosebit vreme de patru veacuri, în afara faptului că îmbătrânea pe nesimțite, printre dafini veștejiți și smârcuri stătute. Iarna, ploile repezi și pustiitoare făceau să se reverse latrinele, transformând străzile în mocirle puturoase. Vara, o pulbere invizibilă și zgrunțuroasă ca praful de cretă încins la roșu se furișă chiar și prin fisurile cele mai tainice ale imaginației, stârnită de vânturile năprasnice care smulgeau acoperișurile de pe case și înălțau copiii prin văzduh. Sâmbăta, mulatrii din mahalalele sărace își părăseau ca într-un vârtej coșmeliile din carton și tablă, luându-și cu ei animalele din ogradă, mâncare și băutură, și năvăleau, într-o revărsare de veselie, pe țărnițele stâncoase din sectorul colonial. Până nu de mult, unii dintre cei mai bătrâni purtau pe piept, întipărit cu fierul roșu, însemnul regal al sclavilor. La sfârșit de săptămână, dansau ca niște apucați, se îmbătau până cădeau lați cu rachiu făcut în casă, se iubeau în văzul tuturor prin tufele de *icaco*, iar la miezul nopții de duminică spre luni, întărâtați toți contra tuturor, săreau la bătaie, iar chiolhanul se sfârșea cu încăierări sângeroase. Era aceeași mulțime dezlănțuită care, în celelalte zile ale săptămânii, se strecura prin piețele și pe străduțele cartierelor vechi, vânzând tot ce se putea vinde, insuflând orașului amorțit o frenezie de bălci omenesc ce duhnea a pește prăjit: o viață nouă.

Eliberarea de sub stăpânirea spaniolilor, iar mai apoi, abolirea sclaviei, au accentuat starea de decadentă încă onorabilă în care se născuse și crescuse doctorul Juvenal Urbino. Marile familii aristocratice de odinioară se cufundau în tăcerea așternută peste castelele lor văduvite de podoabe. Pe străduțele întortocheate, acoperite cu caldarâm, care-și dovediseră utilitatea la vreme de război sau când orașul era atacat de pirați, bălăriile creșteau în voie, atârnavă prin balcoane, se strecurau prin crăpături, năpădind până și zidurile de piatră ale celor mai bine întreținute palate, iar singurul semn de viață la ceasurile amiezii erau exercițiile languroase de pian ce răsunau în penumbra siestei. Înăuntru, în iatacurile răcoroase, mirosind a tămâie, femeile se fereau de soare ca de o boală rușinoasă, iar când ieșeau din casă, fie și numai ca să se ducă la biserică, pentru slujba din zori, își ascundeau obrazul sub mantilă. Lubirile lor erau domoale și anevoioase, tulburate de presimțiri apăsătoare, iar viața li se părea fără sfârșit. Spre seară, în clipa opresivă a trecerii, se stârnea dinspre mlaștini o vijelie de țânțari setoși de sânge, iar un abur dulceag de scârnă umană, cald și trist, răscolea în străfundurile sufletelor certitudinea morții.

Căci din viața proprie orașului colonial, pe care tânărul Juvenal Urbino îl idealiza în melancoliile lui de la Paris, nu mai rămăsese altceva decât năluca amintirii. În secolul al XVIII-lea, avusese cel mai înfloritor comerț din zona Caraibilor, îndeosebi datorită privilegiului ingrat de a fi cea mai mare piață de sclavi africani din cele două Americi. Tot aici își aveau reședința obișnuită viceregiul Noului Regat al Grenadei, care preferau să guverneze dintr-un loc deschis spre oceanul lumii decât din capitala îndepărtată și geroasă, învăluită într-o burniță de veacuri, care le altera simțul realității. De câteva ori pe an, în golf se adunau

galioanele încărcate cu avuțiile din Potosí, din Quito sau Veracruz, iar orașul își trăia atunci ceea ce a fost adevărata sa epocă de glorie. Vineri 8 iunie 1708, la ceasurile patru după-amiază, galionul San José, cu o încărcătură de pietre și metale prețioase, valorând la vremea respectivă o jumătate de miliard de pesos, a fost scufundat de o escadrilă engleză în dreptul intrării în port și, deși trecuseră două veacuri bune de atunci, încă nu fusese scos la suprafață. Comoara aceea care zăcea în adâncuri de coral, dimpreună cu cadavrul comandantului plutind pe-o rână la postul de comandă erau adesea evocate de istorici ca o emblemă a orașului înecat în amintiri.

De cealaltă parte a golfului, în cartierul rezidențial La Manga, casa doctorului Juvenal Urbino părea că aparține altor vremuri. Era mare și răcoroasă, cu un singur nivel și un portic cu coloane dorice, de unde puteai cuprinde cu privirea apele stătute ale golfului, pline de miasme și resturi de epave. De la intrare și până la bucătărie, toate încăperile erau pardosite cu dale albe și negre, ca o tablă de șah, amănunt pus nu o dată pe seama pasiunii predominante a doctorului Urbino, când, de fapt, era vorba de preferințele meșterilor catalani care înălțaseră la începutul secolului acel cartier de parveniți. Salonul, spațios, cu plafonul înalt, ca de altfel întreaga casă, și cu șase ferestre mari ce se deschideau spre stradă, era despărțit de sufragerie printr-un glasvand enorm, împodobit cu ramuri de viță de vie, ciorchini și fecioare ademenite de fluiere de fauni într-un crâng de bronz. Toate mobilele, chiar și pendula din salon, cu aerul ei de străjer viu, erau originale englezești de la sfârșitul secolului al XIX-lea, candelabrele aveau ciucuri din cristale de rocă și peste tot se zăreau vase de Sèvres sau bibelouri din alabastru înfățișând scene bucolice. Acea coerență se sfârșea însă în celelalte încăperi ale casei, unde fotoliile de răchită se învecinau cu balansoarele vieneze și taburetele din piele, lucrate de meșteri artizani locali. În dormitoare, în afară de paturi, atârnau splendide hamace lucrate la San Jacinto, cu ciucuri colorați pe margini și numele stăpânului brodat în caractere gotice, cu fir de mătase. În spațiul aflat pe o latură a sufrageriei, destinat inițial meselor festive, fusese amenajat un salon de muzică, unde se organizau concerte pentru un cerc restrâns de prieteni când în oraș soseau interpreți celebri. Dalele pardoselii erau acoperite cu covoare turcești, cumpărate la Expoziția Universală de la Paris, care atenuau orice zgomot, lângă un patefon de fabricație recentă străjuia o etajeră cu discuri așezate în ordine, iar într-un colț, acoperit cu un șal de Manila, se afla pianul, la care doctorul Urbino nu mai cântase de mulți ani. Întreaga casă vădea grija și buna chibzuială a unei femei cu picioarele pe pământ.

Nicăieri însă nu domnea solemnitatea meticuloasă din bibliotecă, adevărat sanctuar al doctorului Urbino mai înainte ca bătrânețea să-l doboare. Păstrase fotoliile din piele și biroul de nuc care aparținuseră tatălui său, dar de jur împrejurul lor acoperise toți pereții, chiar și ferestrele, cu rafturi închise cu geamuri, în care așezase într-o ordine aproape dementială trei mii de tomuri legate în piele de vițel, cu inițialele aurite ale numelui său pe cotor. Spre deosebire de celelalte încăperi, aflate în calea tuturor zgomotelor și miasmelor ce răzbăteau dinspre port, în bibliotecă domnea tainica pace și mireasma unei abații. Născuți și crescuți în credința caraibiană, adânc înrădăcinată, potrivit căreia ușile și ferestrele trebuiau deschise larg pentru a convoca o răcoare inexistentă, doctorul Urbino și soția sa au simțit la început că se sufocă din pricina claustrării. Până la urmă, s-au convins de binefacerile metodelor folosite împotriva căldurii de romani, care-și țineau casele închise în zăduful din luna august, ca să nu pătrundă înăuntru aerul dogorător de pe stradă, și le deschideau larg când începea să adie briza nopții. Casa lor a fost de atunci cea mai răcoroasă sub soarele necruțător din La Manga și era o adevărată fericire să te

poți odihni în semiîntinericul dormitoarelor, iar spre seară, să privești de pe terasa exterioară cargoboturile grele și cenușii, venind dinspre New Orleans, sau vapoarele fluviale cu zbatouri, care, ia căderea nopții, își aprindeau luminile și purificau cu o trâmbă de melodii cloaca stătută din golf. Era totodată și cea mai bine apărată de alizee dinspre nord, care suflau din decembrie până în martie, smulgând acoperișurile și dând târcoale casei, ca niște lupi hămesiți, în căutarea unei crăpături cât de mici pe unde să se furișeze înăuntru. Nimeni nu se gândise vreodată că o căsnicie durată pe asemenea temelii putea avea motive să nu fie fericită.

Și totuși, doctorul Urbino nu era fericit în acea dimineață, când s-a întors acasă înainte de ora zece, tulburat de cele două vizite, care nu numai că-l împiedicaseră să asiste la slujba de Rusalii, dar amenințau să facă din el alt om, la o vârstă la care totul părea deja încheiat. Avea de gând să tragă un pui de somn înainte de banchetul doctorului Lácides Olivella, dar și-a găsit toți servitorii adunați în curte, chinându-se să prindă papagalul, care zburase pe creanga cea mai de sus a arborelui *mango* când îl scosese din colivie ca să-i taie aripile. Era un papagal golaș și plin de toane, care vorbea numai când avea chef, dar atunci o făcea cu o claritate și cu o judecată puțin obișnuite chiar și la oameni. Fusesse dresat de doctorul Urbino în persoană și tocmai de aceea se bucura de privilegiu pe care nimeni din familie, nici chiar copiii când erau mici, nu le visaseră vreodată.

Îl aveau de peste douăzeci de ani și nimeni nu putuse afla câți anume trăise până atunci. În fiecare zi, după ce-și făcea siesta, doctorul Urbino se așeza cu el pe terasa din curte, locul cel mai răcoros din casă, și astfel, apelând la cele mai istovitoare metode imaginate de pasiunea sa pedagogică, reușise până la urmă să-l învețe să vorbească franțuzește ca un academician. Apoi, dintr-un fel de viciu al perfecțiunii, l-a învățat liturghia în latinește și câteva versete din Evanghelia după Matei. Încercând totodată, dar fără succes, să-i întipărească în minte noțiunea mecanică a celor patru operații aritmetice. Din ultimele sale călătorii prin Europa adusese primul gramofon cu până, nenumărate discuri cu melodii la modă și altele cu piese ale compozitorilor săi preferați. Timp de mai multe luni, a pus zilnic șansonetele interpretate de Yvette Guilbert și Aristide Bruant, care făcuseră deliciile Franței în secolul precedent, până ce papagalul, tot ascultându-le de atâtea ori la rând, le învățase pe dinafară. Le cânta, după caz, cu voce de femeie sau cu voce de bărbat, iar la sfârșit izbucnea într-un râs libertin, imitând cu o uluitoare perfecțiune hohotele care le podideau pe servitoare când îl auzeau cântând în franceză. Vestea despre talentele lui ajunsese atât de departe, încât, uneori, vizitatori iluștri, sosiți din interiorul țării cu vapoarele fluviale, cereau permisiunea să-l vadă, iar o dată, câțiva dintre nenumărații turiști englezi care treceau prin oraș, venind de la New Orleans la bordul navelor pentru transportul bananelor, s-au arătat dispuși să-l cumpere la orice preț. Ziua lui cea mai glorioasă a fost însă aceea în care Președintele Republicii, don Marco Fidel Suárez, și miniștrii cabinetului său în plen au venit să se convingă cu propriii lor ochi cât de întemeiată era faima de care se bucura. Au ajuns pe la ora trei după-amiază, sufocați de căldură, cu jobenele și redingotele lor de stofă, pe care le purtaseră, sub soarele dogorător de august, tot timpul celor trei zile cât durase vizita oficială, și au plecat, până la urmă, la fel de nedumeriți ca la venire, pentru că, în ciuda celor două ore de încercări disperate, papagalul n-a catadicsit să-și dea drumul la plisc, nepăsător la rugăminți, amenințări și la afrontul suferit de doctorul Urbino, care se ambiționase să facă invitația aceea temerară, nesocotind astfel înțeleptele sfaturi ale soției sale.

Faptul că papagalul își păstrase poziția privilegiată chiar și după această istorică necuviință fusese ultima dovadă a drepturilor sacre de care se bucura.

Nici un alt animal nu era îngăduit în casă, afară de broasca țestoasă de uscat, care reapăruse pe neașteptate în bucătărie, după ce timp de trei, patru ani fusese dată dispărută. Dar aceasta nu trecea drept o ființă vie, fiind considerată mai degrabă un fel de amuletă minerală aducătoare de noroc, despre care niciodată nu se știa în mod cert pe unde umbla. Doctorul Urbino refuza să admită că ura animalele și își disimula simțăminte apelând la tot soiul de fabule științifice și pretexte filozofice, care-i convingeau pe mulți, dar nu pe soția sa. Avea obiceiul să spună că cei care le iubesc peste măsură sunt în stare de cele mai mari cruzimi față de semenii lor. Despre câini spunea că nu sunt credincioși, ci slugarnici, că pisicile sunt oportuniste și viclene, că păunii sunt heralzi ai morții, că papagalii *guacamaya* nu sunt altceva decât niște încurcă-lume ornamentali, că iepurii stârnesc poftete, maimuțele răspândesc febra dezmațului, iar cocoșii sunt blestemați pentru că acceptaseră ca Isus să fie renegat de trei ori.

În schimb, Fermina Daza, soția lui, care avea atunci șaptezeci și doi de ani și-și pierduse de mult mersul de căprioară din tinerețe, adora dincolo de marginile rațiunii florile ecuatoriale și animalele domestice, astfel că la începutul căsniciei profitase de flacăra încă vie a iubirii pentru a ține în casă mult mai multe decât ar fi îngăduit bunul simț. Mai întâi au fost trei dalmațieni cu nume de împărați romani, care s-au sfâșiat între ei pentru a intra în grațiile unei femele ce făcea cinste numelui de Messalina, întrucât, până să fete nouă căței, ea și zămislea alți zece. Au urmat la rând pisicile abisiniene, cu profil de acvilă și ținută faraonică, siamezele sașii, persanele de neam împărătesc, cu ochi portocalii, care colindau prin iatace ca niște năluci, iar noaptea sculau casa în picioare cu răcnetele lor de vrăjitoare adunate la sabatul amorului. Timp de câțiva ani, au ținut, legat cu un lanț petrecut peste mijloc de arborele *mango* din curtea interioară, un maimuțoi din Amazonia, care stârnea oarecare compasiune, pentru că avea aerul abătut al arhiepiscopului Obdulio y Rey, aceeași candoare în priviri, precum și elocința mâinilor lui, dar nu din acest motiv s-a descotorosit Fermina Daza de el, ci din pricină că luase prostul obicei de a se excita în prezența doamnelor.

În verandele casei atârnavă colivii cu tot soiul de păsări din Guatemala și se plimbau nestingheriți bătlani negri premonitorii, stârci cu picioarele lungi, galbene, chiar și un cerb tânăr, care-și băga capul pe ferestre ca să mănânce florile din glastre. Puțin înainte de ultimul război civil, când s-a vorbit pentru prima dată de o posibilă vizită a papei, aduseseră din Guatemala o pasăre a paradisului, care a făcut cale-ntoarsă mai repede decât venise, când s-a aflat că știrea despre vizita pontificală fusese un zvon lansat de guvern pentru a-i speria pe complotiștii liberali. Altă dată, au cumpărat de pe velierele contrabandiștilor din Curaçao o colivie de sârmă cu șase corbi parfumați, aidoma acelor pe care Fermina Daza îi avusese, pe când era doar o copilă, în casa părintească și pe care ținea să-i aibă și ca tânără căsătorită. Nimeni însă n-a putut suporta fâlfâitul necurmat de aripi care umplea casa cu efluvii de coroane mortuare. Au adus chiar și o anacondă lungă de patru metri, ale cărei suspine de vânător neadormit tulburau întunericul dormitoarelor, deși, așa cum prevăzuseră, la ceva tot le-a folosit, fiindcă a speriat cu răsuflarea ei de moarte liliecii, salamandrele și nenumăratele specii de insecte dăunătoare care năvăleau în casă o dată cu lunile ploioase. Doctorul Juvenal Urbino, atât de solicitat de obligațiile profesionale, atât de absorbit de inițiativele sale civice și culturale, se consola cu gândul că soția lui era nu numai cea mai frumoasă din tot cuprinsul Caraibilor, dar și cea mai fericită în mijlocul acelor creaturi abominabile. Numai că într-o după-amiază ploioasă, când s-a întors extenuat din oraș, dezastrul care l-a întâmpinat de cum a pășit în casă l-a trezit la realitate. Din salon, cât cuprindea privirea, se întindea un puhoi de animale

moarte, care pluteau într-o baltă de sânge. Buimăcite, servitoarele stăteau cocoțate pe scaune, neizbutind să se dezmeticească din spaima pe care le-o pricinuiseră măcelul din jur.

Totul se petrecuse din cauza unui câine lup: cuprins de o criză subită de turbare, sfâșiase toate animalele care-i ieșiseră în cale, până când, într-un târziu, grădinarul din vecini și-a luat inima în dinți și l-a sfârtecat cu un cuțit *machete*, scurt și lat, folosit de obicei la tăiat trestie de zahăr. Nimeni nu știa câte animale mușcase sau contaminase cu balele lui verzi, așa încât doctorul Urbino a poruncit ca toate cele scăpate cu viață să fie omorâte, iar leșurile să fie arse cât mai departe, pe un teren viran, după care a chemat serviciile speciale de la Spitalul Filantropiei pentru o dezinfecție profundă a casei. Singura care a scăpat, pentru că nimeni nu și-a adus aminte de ea, a fost țestoasa aducătoare de noroc.

Pentru prima dată în viață, Fermina Daza i-a dat dreptate soțului ei într-o chestiune casnică și multă vreme s-a ferit să mai aducă vorba despre animale. Se consola cu planșele colorate din *Istoria Naturală* a lui Linné, pe care, după ce le-a dat la înrămat, le-a atârnat pe pereții salonului, și poate că, până la urmă, și-ar fi pierdut orice speranță de a mai vedea din nou un animal în casă, dacă într-o noapte hoții n-ar fi furat, forțând o fereastră de la baie, argintăria moștenită din tată în fiu de peste cinci generații. Doctorul Urbino a pus lacăte duble la ferestre, a asigurat ușile pe dinăuntru cu drugi de fier, a închis obiectele de valoare în seif și a căpătat tardivul obicei din vremuri de război de a dormi cu revolverul sub pernă. Dar s-a împotrivit cumpărării unui câine rău, vaccinat sau nu, slobod sau legat în lanț, chiar cu riscul ca hoții să-i lase în pielea goală.

— Nici o făptură necuvântătoare n-o să mai treacă pragul acestei case, a hotărât el.

A spus-o ca să pună capăt odată pentru totdeauna cicălelilor soției sale, care ținea morțiș să cumpere un câine, dar nici o clipă nu i-a trecut prin minte că generalizarea aceea pripită o să-l coste viața. Fermina Daza, a cărei fire aprigă se mai mlădiase cu vremea, a prins din zbor vorbele necugetate ale bărbatului: la câteva luni după spargere, a urcat din nou la bordul velierelor din Curaçao, de unde a cumpărat un papagal regal din Paramaribo, care nu știa să spună altceva decât înjurături marinărești, dar care imita atât de bine vocea omenească, încât merita cu prisosință prețul exagerat de douăsprezece centime.

Era dintre cei buni, mai ușor decât părea, cu capul galben și limba neagră, singurele semne după care putea fi deosebit de papagalii din hățișurile de mangrove, care nu învățau să vorbească nici chiar cu supozitoare de terebentină. Ca unul care știa să piardă, doctorul Urbino s-a plecat în fața ingeniozității soției sale și, în cele din urmă, a constatat cu uimire că-l amuzau nespusele progresele papagalului stârnit de slujnice. În după-amiezile ploioase, când i se dezlega limba de bucuria penelor îmbibate de apă, rostea fraze din alte vremuri, pe care nu avusese cum să le audă la ei în casă și care lăsa să se înțeleagă că era mai bătrân decât părea. Ultimele reticențe ale doctorului s-au risipit în noaptea când hoții au încercat să pătrundă din nou în casă printr-o lucarnă de pe acoperiș, iar papagalul i-a speriat lătrând mai ceva ca un dulău și strigând borfașilor, borfașilor, borfașilor, năzdrăvănii cine știe unde învățate, dar care s-au dovedit salvatoare. Din clipa aceea, doctorul Urbino s-a hotărât să se ocupe personal de el și a pus să fie instalate sub *mango* un spalier cu două recipiente, unul pentru apă, iar altul pentru bananele coapte, precum și un trapez pentru acrobațiile de saltimbanc. Din decembrie până în martie, când se stârneau vânturile dinspre nord, iar nopțile se răceau și vremea se strica, îl duceau să doarmă înăuntru, într-o colivie acoperită cu o pătură, deși doctorul

Urbino se temea că răpciuga cronică de care suferea putea fi periculoasă pentru plămâni oamenilor. Câțiva ani la rând i-au tăiat periodic aripile, lăsându-l să se plimbe în voie cu mersul lui crăcănat de călăreț bătrân.

Dar într-o bună zi, s-a apucat să facă giumbușlucuri de acrobat pe grinzile din bucătărie și a căzut în oala care fierbea pe foc, în timp ce răcnea ca un corăbier în mijlocul furtunii, scapă cine poate, stârnind o hărmălaie atât de asurzi-toare încât bucătăreasa a izbutit să-l scoată cu polonicul, opărit și fără pene, dar încă viu. De atunci, în ciuda credinței larg răspândite că papagalii ținută în colivie uită tot ce-au învățat, nu-l mai scoteau decât pe la ora patru, când se lăsa răcoarea, pentru lecțiile doctorului Urbino. Cum nimeni nu băgase de seamă la timp că îi crescuseră aripile, în dimineața aceea tocmai se pregăteau să i le taie, când le-a scăpat din mână și a zburat pe ramurile arborelui *mango*.

S-au chinuit trei ore să-l prindă, dar fără succes. Servitoarele, ajutate de altele din vecini, se folosiseră de tot soiul de tertipuri ca să-l facă să coboare, dar el se încapățâna să rămână pe loc, țipând printre hohote de râs trăiască partidul liberal, trăiască partidul liberal, ei drăcia dracului, un strigăt temerar, care-i costase viața pe mulți cheflii bine dispuși. Doctorul Urbino, care abia îl putea zări printre frunze, a încercat să-l convingă în spaniolă, în franceză și chiar în latină, dar papagalul îi răspundea în aceleași limbi, cu aceeași emfază și același timbru al vocii, fără a se clinti din vârf. Convins că nu se putea face nimic cu duhul blândeții, doctorul Urbino a trimis după pompieri, cea mai recentă jucărie civică a sa.

Până nu de mult, incendiile erau stinse de voluntari care foloseau scări de zidărie și găleți cu apă cărate de unde se nimerea, dar era atâta lipsă de organizare în acțiunile lor, încât, uneori, provocau mai multe pagube chiar decât incendiile. Cu un an în urmă, grație unei colecte inițiate de Societatea pentru Propășirea Cetății, al cărei președinte onorific era Juvenal Urbino, luase ființă un corp de pompieri profesioniști, având în dotare o cisternă cu sirenă și clopot, precum și două tulumbe. Ajunseseră atât de cunoscuți încât, când clopotele bisericilor începeau să bată, dând alarma, în școli se întrerupeau cursurile, pentru ca elevii să-i poată vedea luptându-se cu focul. La început era singurul lucru pe care îl făceau. Dar doctorul Urbino a povestii notabilităților municipale că la Hamburg văzuse cu ochii lui cum pompierii readuseseră la viață un copil găsit înghețat într-o pivniță după un viscol de trei zile. Îi mai văzuse și pe o străduță din Neapole, coborând dintr-un balcon de la etajul zece un coșciug pe care familia nu izbutise să-l scoată afară pe scările înguste și întortocheate. Așa se face că pompierii locali au învățat să presteze și alte servicii de urgență, ca de pildă să forțeze încuietori sau să omoare șerpi veninoși, iar Școala de Medicină a organizat pentru ei un curs special de prim ajutor în caz de accidente mai puțin grave. Prin urmare, nu era chiar o absurditate să li se ceară favoarea de a da jos din copac un papagal la fel de meritos ca orice domn respectabil. Doctorul Urbino a mai adăugat: „Spuneți-le că veniți din partea mea.” Și s-a dus în dormitor să se îmbrace pentru banchet. La drept vorbind, în clipa aceea, preocupat cum era de scrisoarea lui Jeremiah de Saint-Amour, puțin îi păsa de soarta papagalului.

Fermina Daza se îmbrăcase cu o rochie chemisier din mătase, largă și cu talia pe șolduri, își pusese un colier de perle adevărate, răsucit în șase șiraguri lungi, inegale, și niște pantofi de atlas, cu tocuri înalte, pe care-i purta numai la ocazii solemne, deoarece la vârsta ei, nu-și mai putea permite asemenea excese. Toaleta aceea mondenă nu părea prea nimerită pentru o bunică venerabilă, dar se potrivea de minune cu trupul ei încă mlădios și drept, cu oasele-i prelungi, cu mâinile ei elastice, fără nici o aluniță de bătrânețe, cu părul de culoarea oțelului albăstrui, tuns oblic, la înălțimea obrazului. Din

fotografia de la nuntă nu mai păstra decât ochii ca niște migdale străvezii și semeția înnăscută, dar ea reușea să suplinească prin caracter și chiar să depășească prin sârguință tot ce pierduse o dată cu vârsta. Se simțea în largul ei: încet-încet erau date uitării veacurile corsetelor de metal, rochiile strânse pe talie, șoldurile înălțate cu artificii de cârpă. Corpurile eliberate, respirând în voie, se înfățișau privirii așa cum erau în realitate. Chiar și la vârsta de șaptezeci și doi de ani. Doctorul Urbino a găsit-o așezată în fața măsuței de toaletă, sub brațele domoale ale ventilatorului electric, potrivindu-și pe cap pălăria cloș, garnisită cu un buchet de violete din fetru. În dormitorul spațios și însoțit se afla un pat englezesc, acoperit cu o plasă trandafirie împotriva țânțarilor, iar prin cele două ferestre deschise se zăreau copacii din curte și răzbătea țârâitul cosașilor amețiți de presimțirea ploii. De când se întorseseră din voiajul de nuntă, Fermina Daza luase obiceiul să-i pregătească soțului hainele în funcție de starea vremii și de împrejurare, punându-le pe un scaun încă de cu seară, ca să fie gata când el ieșea din baie. Nu-și mai amintea când anume începuse să-l ajute să se îmbrace, dar era conștientă că, dacă la început o făcuse din dragoste, de vreo cinci ani trebuia s-o facă oricum, pentru că el nu se mai putea îmbrăca singur.

Tocmai își sărbătoriseră nunta de aur și nu erau deprinși să trăiască nici măcar o singură clipă unul fără celălalt, fără să se gândească unul la celălalt, iar pe măsură ce înaintau în vârstă, erau și mai puțin deprinși s-o facă. Nici unul din ei n-ar fi putut spune dacă această dependență reciprocă se întemeia pe iubire sau pe comoditate, dar niciodată nu-și puseseră asemenea întrebare cu mâna pe inimă, pentru că amândoi preferaseră dintotdeauna să ignore răspunsul. Cu timpul, ea descoperise șovăiala din pașii soțului său, toanele lui schimbătoare, fisurile din memoria lui, obiceiul recent de a plânge în somn, dar nu le-a interpretat nici o clipă ca pe niște semne ale ruginii finale, ci ca pe o fericită reîntoarcere la copilărie. De aceea, nu-l trata ca pe un bătrân dificil, ci ca pe un copil senil, iar această amăgitoare eroare s-a dovedit providențială pentru amândoi, întrucât i-a pus la adăpost de compasiune.

Cu totul alta ar fi fost viața lor dacă ar fi înțeles la timp că e mai simplu să eviți marile catastrofe matrimoniale decât mizeriile mărunte de fiecare zi. Până la urmă, au învățat totuși ceva împreună, și anume, că înțelepciunea ne vine când nu mai avem ce face cu ea. Ani la rând, Fermina Daza nu s-a putut împăca deloc cu deșteptările exuberante ale soțului ei. Se agăța cu înverșunare de ultimele fire de somn, ca să nu fie nevoită să înfrunte realitatea unei noi dimineți încărcate de presimțiri sumbre, în timp ce el se trezea cu inocența unui bebeluș: fiecare nouă zi însemna încă o zi câștigată. Îl auzea cum se scula o dată cu cel dintâi cântat al cocoșilor, când începea să tușească fără noimă, parcă anume ca să se trezească și ea. Îl auzea bombănind, numai și numai ca s-o neliniștească, în timp ce-și căuta pe dibuite papucii care erau probabil lângă pat. Îl auzea cum își croia drum până la baie, bâjbâind prin întuneric. După un ceas, tocmai când ea ațipise din nou, îl auzea întorcându-se din birou ca să se îmbrace, dar tot fără să aprindă lumina. Odată, la un joc de societate, întrebat cum s-ar putea defini singur, el răspunsese: „Sunt un bărbat care se îmbracă pe întuneric.” Ea îl auzea, convinsă că nici unul din acele zgomote nu era indispensabil și că el le făcea dinadins, simulând însă contrariul, tot astfel cum ea, deși trează, se prefăcea că doarme. Motivele lui erau întemeiate: niciodată nu avea atâta nevoie de ea, vie și lucidă, ca în acele clipe de neliniște.

În timp ce dormea, cu trupul arcuit într-un racursiu ca de dans și mâna pe frunte, avea o grație fără seamăn, dar tot atât de bine, dacă-și simțea tulburată plăcerea aproape senzuală de a se crede adormită când nu mai era de mult, furia ei putea depăși orice închipuire. Doctorul Urbino știa că ea urmărea cu atenția încordată cel mai neînsemnat zgomot pe care-l făcea și pentru care îi

era chiar recunoscătoare, ca să aibă pe cine arunca vina că se trezește la ora cinci dimi-neața. Astfel, în rarele ocazii când trebuia să bâjbâie prin întuneric pentru că nu-și găsea papucii la locul lor obișnuit, ea îi spunea brusc, cu vocea încă bui-macă de somn: „l-ai lăsat aseară în baie.” Pentru ca, imediat, să înceapă să bombăne, cu glasul limpezit de furia ce-o cuprinsese:

— Casa asta e o adevărată pacoste, nu poate omul să doarmă ca lumea.

Atunci se răsucea în așternut, aprindea lumina fără să se cruțe, fericită că repurtase cea dintâi victorie a zilei.

Era, în fond, un joc acceptat de amândoi, mitic și pervers, dar tocmai de aceea reconfortant: una din multele și primejdioasele plăceri ale iubirii domestice. Și tocmai pornind de la un astfel de joc banal, primii treizeci de ani de viață în comun erau cât pe ce să se sfârșească, pentru că, într-o bună zi, n-a mai fost săpun în baie.

Totul a început simplu, ca de obicei. Întors în dormitor — era în timpurile când încă se mai putea spăla singur — doctorul Juvenal Urbino a început să se îmbrace fără să aprindă lumina. Ea se afla cufundată, așa cum se întâmpla mereu la ceasul acela, în plăcuta ei stare fetală, cu ochii închiși, respirația abia simțită și brațul sprijinit pe frunte, ca într-un dans sacru. Dar, ca întotdeauna, nu dormea profund, iar el știa asta. După un foșnet prelungit de pânză scrobită, în întuneric s-a auzit vocea doctorului Urbino.

— Cam de-o săptămână mă spăl fără săpun, a spus el ca pentru sine.

Atunci ea s-a trezit de-a binelea, și-a amintit și, furioasă, s-a revoltat împotriva lumii întregi, pentru că, într-adevăr, uitase să pună alt săpun în baie. Îi observase lipsa în urmă cu trei zile, când era sub duș, și se gândise să pună altul ceva mai târziu, dar după aceea a uitat până a doua zi. A treia zi i s-a întâmplat același lucru. În realitate, nu trecuse o săptămână, așa cum susținea el, anume ca să-i agraveze vina, doar trei zile, dar trei zile de neiertat, și de necaz că se lăsase surprinsă în greșeală, și-a ieșit din sărite. S-a apărât, ca de obicei, atacând:

— Ei bine, și eu m-am spălat în fiecare zi, a strigat ea ca scoasă din minți, și de fiecare dată a fost săpun.

Deși el îi cunoștea prea bine metodele de luptă, de data aceasta nu le-a mai putut suporta. A plecat și s-a instalat, sub un pretext profesional oarecare, într-una din camerele pentru interni de la Spitalul Filantropiei, iar pe-acasă dădea numai spre seară, ca să se schimbe înainte de a-și consulta pacienții la domiciliu. Când îl auzea sosind, ea se refugia la bucătărie, sub cuvânt că are treabă, și nu se clintea de-acolo decât după ce pe stradă răsună trototul cailor de la trăsură. De câte ori au încercat, în cele trei luni care au urmat, să pună capăt neînțelegerii, n-au făcut altceva decât să o adâncească și mai mult. El nu era dispus să se întoarcă atâta vreme cât ea nu admitea că nu fusese săpun în baie, iar ea nu era dispusă să-l primească dacă el nu recunoștea că a mințit cu bună știință, numai și numai ca să-i facă sânge rău.

Incidentul, firește, le-a dat prilejul să evoce alte, multe alte certuri mărunte din multe alte dimineți tulburi. Unele resentimente au răscolit altele, au redeschis răni de mult cicatrizate, le-au provocat răni noi, și amândoi s-au speriat când și-au dat seama cu mâhnire că în atâția ani de bățalii conjugale aproape că nu făcuseră altceva decât să alimenteze vechi ranchiune. El a mers până acolo încât i-a propus să se spovedească împreună, luându-și drept confesor, dacă era nevoie, chiar pe domnul arhiepiscop, pentru ca Dumnezeu însuși, în chip de arbitru suprem, să decidă dacă era sau nu săpun în savoniera din baie. Atunci, ea, care știa să se stăpânească atât de bine, și-a pierdut cumpătul cu un țipăt isteric:

— la mai dă-i dracului de arhiepiscop!

Injuria a zguduit din temelii orașul, a stârnit cleveteli deloc ușor de

dezmințit și a pătruns, cu aere de vodevil, în vorbirea obișnuită: „la mai dă-l dracului de arhiepiscop!” Conștientă că a depășit limita și prevăzând reacția soțului, ea i-a luat-o înainte și l-a amenințat că o să se mute singură în vechea casă moștenită de la tatăl ei, pe care o închinase pentru birouri unor agenții. Nu era o simplă fanfaronadă: avea de gând să plece cu adevărat, fără să-i pese de scandalul pe care l-ar fi declanșat, iar soțul și-a dat seama de asta la timp. N-a avut însă curaj să-și sfideze propriile prejudecăți: a cedat. Nu admitând că era săpun la baie, ceea ce ar fi însemnat o ofensă adusă adevărului, ci consimțind să locuiască în aceeași casă, dar în camere separate și fără să-și vorbească. Când mâncau, reușeau să evite situația penibilă cu atâta abilitate, încât își trimiteau mesaje dintr-o parte într-alta a mesei prin copii, fără ca aceștia să-și dea seama că, de fapt, ei erau certați.

Cum biroul nu avea baie, soluția a rezolvat conflictul provocat de zgomotele matinale, pentru că el se ducea să se spele după ce-și pregătea cursul și de fiecare dată avea grijă să nu-și trezească soția. Alteori însă, erau nevoiți să-și aștepte rândul ca să se spele pe dinți înainte de culcare. După vreo patru luni, el s-a întins în patul conjugal ca să citească până când ieșea ea din baie, așa cum se în-tâmpla deseori, și a adormit. Ea s-a culcat alături fără prea multe precauții, anume ca să-l trezească și să-l facă să plece. El s-a trezit pe jumătate, e adevărat, dar în loc să se scoale, a stins veioza și și-a potrivit mai bine perna sub cap. Ea l-a zgâlțâit de umăr ca să-i atragă atenția că trebuia să se ducă în birou, dar el se simțea atât de bine în așternutul de puf al strămoșilor, încât a preferat să capituleze:

— Lasă-mă să dorm aici. Ai avut dreptate, era săpun la baie.

Ori de câte ori, ajunși în pragul bătrâneții, își aminteau de acest episod, nici lui, nici ei nu le venea să creadă că, de-a lungul unei jumătăți de veac de viață în comun, aceea fusese cea mai serioasă dispută a lor și singura care trezise în amândoi dorința de a renunța la tot, pentru a începe o altă viață. Chiar și la bătrânețe, când deveniseră mai îngăduitori și mai pașnici, se fereau s-o evoce, pentru că rănille abia cicatrizate începeau să sângereze de parcă ar fi fost din ajun.

El a fost primul bărbat pe care Fermina Daza l-a auzit urinând. L-a auzit în noaptea nunții, în timp ce zăcea sleită de puteri din cauza răului de mare în cabina de pe vaporul care-i ducea în Franța, iar zgomotul jetului ca de cal i s-a părut atât de potent și investit cu atâta autoritate încât i-a sporit spaima de ravagiile la care se aștepta. Pe măsură ce jetul scădea o dată cu trecerea anilor, amintirea aceea îi revenea frecvent în minte, pentru că nu s-a putut împăca niciodată cu gândul că el murdărea marginea closetului ori de câte ori îl folosea. Doctorul Urbino încerca să-i explice, cu argumente ușor de priceput pentru cineva care ar fi vrut cu adevărat să le priceapă, că accidentul acela se repeta zilnic nu din neglijență, ci dintr-un motiv organic: jetul lui de om tânăr era atât de precis și direct, încât la școală câștigase concursuri de tras la țintă umplând sticle, dar de când se șubrezise, nu numai că i se împușinase, dar ajunsese oblic, se ramifica, pentru ca în cele din urmă să devină o adevărată fântână arteziană, imposibil de stăpânit, deși el unul făcea nenumărate eforturi de a-l îndrepta. Iar în încheiere spunea: „Closetul a fost inventat, mai mult ca sigur, de cineva care habar n-avea cum sunt alcătuiți bărbații.” Contribuia la pacea domestică cu un gest cotidian mai degrabă umilitor decât umil: ștergea cu hârtie igienică marginile vasului ori de câte ori îl folosea. Deși știa, ea nu scotea o vorbă atâta timp cât în baie mirosul de amoniac nu era prea pătrunzător, dar îndată ce-l simțea, se grăbea să comenteze indignată, de parcă ar fi fost vorba de o crimă: „Aici pute a cușcă de iepuri.” În pragul bătrâneții, însăși șubrezenia trupului i-a sugerat doctorului Urbino soluția finală: urina așezat pe closet, ca și ea, astfel încât vasul rămânea curat, iar el se

simțea cu conștiința împăcată.

Încă de pe atunci, nu mai avea siguranță în mișcări, iar odată chiar alunecase în baie, accident ce putea să-i fie fatal și care l-a pus în gardă în privința dușului. Deși modernă, locuința lor nu dispunea de o cadă din fontă cu picioare în formă de gheare de leu, așa cum aveau mai toate palatele din cartierul vechi. Chiar el luase hotărârea să fie înlăturată, invocând un argument igienic: cada de baie era una din multele porcării născocite de europeni, care se spălau numai în ultima vineri a fiecărei luni și, pe deasupra, o făceau în lăturile proprii murdării, de care încercau să scape. Au comandat, așadar, o vană mare, din lemn masiv de *guayacán*, în care Fermina Daza își îmbăia soțul ca pe sugari, după același ritual. Prelungită mai mult de un ceas și împrăștiată de câteva ori cu apă în care fuseseră fierte frunze de nalbă și coji de portocale, baia avea asupra lui un efect atât de liniștitor, încât uneori adormea cufundat în infuzia înmiresmată. După ce-l spăla, Fermina Daza îl pudra cu talc între picioare, îi ungea cu unt de cacao pielea iritată, îi puneia izmenele cu duioșia cu care ar fi înfășat în scutece un prunc și-l dichisea în continuare, cu aceeași dragoste, de la ciorapi, până la nodul de cravată cu ac de topaz. Diminețile conjugale s-au mai liniștit cu vremea, pentru că el și-a asumat din nou copilăria pe care i-o răpiseră propriile lui odrasle. Chiar și ea s-a acomodat până la urmă cu orarul casei, pentru că și peste ea treceau anii: dormea din ce în ce mai puțin, iar pe la șaptezeci de ani ajunsese să se trezească înaintea lui.

În Duminica Rusaliilor, când a ridicat pătura ca să vadă cadavrul lui Jeremiah de Saint-Amour, doctorul Urbino a avut o revelație ce-i fusese refuzată până atunci chiar și în explorările sale cele mai lucide de medic și de creștin. După atâția ani de familiaritate cu moartea, după ce se războise atâta cu ea, după ce o întorsese pe toate părțile, avea senzația că abia acum îndrăznește să-o privească pentru prima dată în față, așa cum îl privea și ea la rândul ei. Nu era frica de moarte. Nu: frica se cuibărise în sufletul lui de multă vreme, conviețuia cu el, era o altă umbră peste umbra lui, încă din noaptea în care se trezise răscolit de un vis urât și devenise conștient că moartea nu era doar o probabilitate permanentă, așa cum simțise dintotdeauna, ci o realitate imediată. De data aceasta însă, întrezărise imaginea concretă a ceea ce până atunci nu fusese altceva decât o certitudine a închipuirii. S-a bucurat la gândul că, pentru a-i face o asemenea cutremurătoare dezvăluire, Cel de Sus se folosea de Jeremiah de Saint-Amour, pe care el îl socotea un sfânt ce-și ignora starea de grație. Dar când scrisoarea i-a dezvăluit adevărata lui identitate, trecutul sinistru, nebănuita sa putere de disimulare, a simțit că ceva definitiv și irevocabil se petrecuse în propria-i viață.

Fermina Daza nu s-a lăsat molipsită de gândurile lui sumbre. El a încercat, firește, s-o convingă, în timp ce-l ajuta să-și pună pantalonii și-i încheia nenumărații nasturi de la cămașă. Dar n-a reușit, pentru că Fermina Daza nu putea fi impresionată cu ușurință, și cu atât mai puțin de moartea unui bărbat pe care nu-l iubea. Nu aflase mare lucru despre Jeremiah de Saint-Amour, știa doar că era un invalid în cârje, pe care nu-l văzuse niciodată, care scăpase de plutonul de execuție într-una din multele insurecții izbucnite într-una din nenumăratele insule din Antile, că se făcuse fotograf de copii împins de nevoie, ajungând, în cele din urmă, cel mai solicitat din tot ținutul, și că reușise să-l învingă la șah pe un oarecare Torremolinos, după câte își amintea ea, dar care, în realitate, se numea Capablanca.

— Ei bine, află că nu era decât un evadat din Cayenne, condamnat la muncă silnică pe viață pentru o crimă atroce, spuse doctorul Urbino. Închipuie-ți că, la viața lui, a mâncat chiar și carne de om.

Apoi, i-a întins scrisoarea, ale cărei taine avea de gând să le ia cu sine în

mormânt, dar ea nu și-a aruncat nici măcar o privire peste foile împăturite și le-a încuiat în sertarul măsuței de toaletă. Se obișnuise cu insondabila capacitate de uimire a soțului ei, cu judecățile lui exagerate, care deveneau, o dată cu trecerea anilor, tot mai de neînțeles, cu acea obtuzitate ce nu corespundea imaginii lui publice. De data aceasta însă, își depășise chiar și propriile limite. Credea că soțul ei nu-l aprecia pe Jeremiah de Saint-Amour pentru ceea ce fusese mai înainte, ci pentru ceea ce începuse să fie de când sosise în oraș, fără altă avere decât ranița lui de pribeag, și nu putea înțelege de ce îl uimise atâta târzie dezvoltare a identității lui. Nu înțelegea de ce i se părea de condamnat faptul că avusese o iubită neștiută de nimeni, de vreme ce acesta era un nărav atavic al tuturor bărbaților de aceeași condiție cu ei, chiar și al lui, într-un moment mai delicat din viața lor. Mai mult chiar, faptul că femeia aceea îl ajutase să-și ducă la capăt hotărârea de a muri i se părea o sfâșietoare dovadă de iubire. Spuse: „Dacă și tu te-ai hotărî s-o faci din motive la fel de întemeiate ca ale lui, datoria mea ar fi să mă comport la fel ca ea.” Doctorul Urbino rămase descumpănit, prins în capcană de o lipsă de înțelegere care-l exasperase timp de o jumătate de veac.

— N-ai priceput nimic, îi spuse. Pe mine nu mă indignează ce-a fost sau ce-a făcut, ci felul în care ne-a înșelat buna-credință atâta amar de ani.

Ochii i se umeziră ușor, dar ea, prefăcându-se că nu observă, îi replică:

— Și bine-a făcut. Dacă ar fi spus adevărul, nici tu, nici nefericita aia de femeie, nimeni din orașul ăsta nu l-ar fi iubit atâta cât l-au iubit.

Îi prinse lanțul ceasului de butoniera jileticii. Îi potrivi nodul cravatei și-i puse acul cu piatră de topaz, îi stropi batista cu apă de colonie și după ce îi șterse lacrimile și barba plânsă, i-o aranjă în buzunarul de la piept, cu colțurile înfoiate ca petalele unei magnolii. În aerul neclintit al casei răsunară deodată cele unsprezece bătăi ale pendulei.

— Grăbește-te, spuse ea, luându-l de braț. O să întârziem.

Aminta Dechamp, soția doctorului Lácides Olivella, și cele șapte fiice ale lor, una mai harnică decât alta, prevăzuseră totul pentru ca banchetul să se constituie în evenimentul social al anului. Locuiau în plin centru istoric, în vechea clădire a Monetăriei, denaturată de un arhitect florentin care trecuse prin oraș ca o vijelie înnoitoare, transformând în bazilici venețiene câteva vestigii din secolul al XVII-lea. Casa avea șase dormitoare și două saloane mari și răcoroase, dar neîncăpătoare pentru invitații din oraș, fără a-i mai pune la socoteală pe distinșii oaspeți care urmau să vină din alte părți. Curtea interioară, unde susura un havuz de piatră și înfloreau heliotropi ce îmbălsămau casa pe înserat, era aidoma claustrului unei abații, dar spațiul galeriilor boltite era prea mic pentru atâtea nume răsunătoare. Drept care au hotărât să organizeze banchetul în împrejurimile orașului, la zece minute de mers cu automobilul pe șoseaua națională, unde se afla conacul familiei, cu o curte imensă, de câteva mii de ari, umbrită de dafini înalți și străbătută de un râu cu ape line, pe care pluteau flori de nufăr. Sub îndrumarea doamnei de Olivella, angajații de la *Hanul lui don Sancho* au pus tende colorate în locurile neumbrite și au aranjat sub dafini un dreptunghi alcătuit din măsuțe pentru o sută douăzeci și doi de invitați, acoperite cu fețe de in, și buchete de trandafiri proaspeți pe masa de onoare. Au instalat, de asemenea, o estradă pentru o fanfară care urma să interpreteze un program restrâns de contradansuri și valsuri naționale și pentru un cvartet de coarde de la Școala de Belle Arte, o surpriză pregătită de doamna de Olivella pentru venerabilul magistrul al soțului ei, care urma să prezideze banchetul. Deși data nu corespundea într-un tot cu aniversarea absolvirii, au ales Duminică Rusaliilor pentru a da și mai multă solemnitate evenimentului.

Începuseră pregătirile cu trei luni în urmă, de teamă că nu vor putea

termina totul din lipsă de timp. Au trimis tocmai la Ciénaga de Oro după găini vii, vestite pe întreg litoralul nu doar pentru carnea lor gustoasă, dar și pentru că, pe vremea spaniolilor, cum ciuguleau prin mâlul adus de ape, li se găseau în pipotă pietricele de aur curat. Doamna de Olivella în persoană, însoțită de una din fiice și de servitorii casei, urca la bordul transatlanticelor de lux și alegea tot ce era mai bun din lumea largă pentru a omagia meritele soțului. Deși prevăzuse totul până în cele mai mici amănunte, pierduse din vedere faptul că sărbătorirea cădea într-o duminică de iunie dintr-un an cu ploii târzii. Și-a dat seama de atare risc chiar în ziua respectivă, când, ieșind din casă ca să se ducă la slujba de dimineață, s-a speriat de umezeala din aer și de norii grei care acopereau zarea mării. În ciuda acestor semne rău prevestitoare, directorul observatorului astronomic, cu care s-a întâlnit la biserică, i-a amintit că, în istoria plină de peripeții a orașului, niciodată, nici chiar în iernile cele mai aspre, nu se întâmplase să plouă de Rusalii. Cu toate acestea, la ora douăsprezece, când mulți dintre invitați se adunaseră în curte, unde își luau aperitivele, bubuitul unui tunet stingher a făcut să se cutremure pământul, un vânt aprig, stârnit dinspre mare, a răsturnat mesele și a ridicat în văzduh tendele, iar cerul s-a prăvălit peste lume într-un torent pustiitor.

Doctorul Juvenal Urbino, care izbutise cu chiu cu vai să înfrunte furtuna și să ajungă o dată cu ultimii invitați întâlniți pe drum, a încercat să li se alăture și să străbată distanța de la mașini până în casă sărind pe pietrele înșirate prin curtea inundată, dar, până la urmă, a trebuit să accepte umiliința de a fi purtat pe brațe de oamenii de la *Don Sancho*, sub un baldachin de pânză galbenă. De bine de rău, mesele din curte fuseseră așezate înăuntru, chiar și prin dormitoare, dar invitații arătau de parcă li se înecaseră corăbiile și nimeni nu făcea nici un efort ca să-și ascundă proasta dispoziție. Era o zăpușeală ca într-un cazan cu aburi, căci ferestrele fuseseră închise ca să nu intre în casă ploaia bătută de vânt. La mesele din curte, în dreptul fiecărui tacâm se afla un cartonaș cu numele invitatului, fiind prevăzută o latură pentru bărbați și alta pentru femei, conform uzanțelor vremii. Între timp însă, cartonașele se rătăciseră, așa încât fiecare s-a așezat pe unde s-a nimerit, într-o promiscuitate de forță majoră, care a încălcat, cel puțin o dată, prejudecățile noastre sociale. În toată această harababură, Aminta de Olivella, prezentă parcă pretutindeni în același timp, cu părul ud și superba ei rochie mânjită de noroi, înfrunța urgia cu zâmbetul de nebiruit deprins de la soțul său pentru a sfida restriștea. Ajutată de fiicele ei, croite după același calapod, s-a străduit, atât cât a fost cu putință, să păstreze cel puțin locurile de la masa de onoare, cu doctorul Juvenal Urbino

În mijloc și arhiepiscopul Obdulio y Rey la dreapta lui. Fermina Daza s-a așezat, ca de obicei, alături de soțul său, de teamă să nu-l apuce somnul în timpul mesei ori să-și verse supa pe rever. În fața lor ședea doctorul Lácides Olivella, un bărbat cu trăsături feminine, care se ținea foarte bine la cei cincizeci de ani ai săi și a cărui jovialitate nu avea nimic în comun cu diagnosticele lui exacte. Celelalte locuri erau ocupate de notabilitățile provinciale și municipale și de regina frumuseții din anul precedent, pe care guvernatorul în persoană a condus-o de braț și a așezat-o lângă el. Deși în invitații nu se specifica de obicei obligativitatea unei ținute anume, și cu atât mai puțin pentru o masă câmpenească, doamnele purtau toalete de seară și bijuterii cu pietre prețioase, iar majoritatea bărbaților aveau haine de culoare închisă și cravată neagră, câte unii chiar redingote din stofă. Numai cei mai mondeni, printre care se număra însuși doctorul Urbino, purtau costume obișnuite. Lângă fiecare tacâm se afla câte un exemplar al meniului, tipărit în franceză și cu viniete aurite.

Îngrijorată de zăpușeala care-i toropise pe toți, doamna de Olivella a străbătut casa rugându-i pe domni să-și scoată haina ca să se poată simți în largul

lor la masă, dar nimeni n-a îndrăznit să dea exemplu. Arhiepiscopul i-a atras atenția doctorului Urbino că, într-un anume fel, acela putea fi considerat un dejun istoric: pentru prima dată, se aflau reunite la aceeași masă, odată cicatrizate rănilor și uitate toate vechile dușmăni, cele două tabere din războaiele civile care însângeraseră țara după cucerirea independenței. Această idee coincidea cu entuziasmul liberalilor, mai ales al celor tineri, care reușiseră să aleagă un președinte din rândurile lor după patruzeci și cinci de ani de hegemonie conservatoare. Doctorul Urbino nu împărtășea aceeași părere: după el, un președinte liberal era totuna cu un președinte conservator, dar mai prost îmbrăcat. N-a vrut, totuși, să-l contrazică pe arhiepiscop. Deși i-ar fi plăcut să-i atragă atenția că invitații nu se aflau acolo pentru ceea ce gândeau, ci grație obârșiei lor, iar aceasta fusese întotdeauna mai presus de jocurile neprevăzute ale politicii și de ororile războiului. Astfel privite lucrurile, într-adevăr, nu lipsea nimeni.

Ploaia a încetat pe neașteptate, așa cum începuse, iar soarele a început să strălucească din nou pe cerul fără nori, dar furtuna fusese atât de violentă încât smulsese din rădăcină câțiva copaci, iar râul cu ape molcome, ieșit din matcă, preschimbase curtea într-o adevărată mocirlă. Cele mai mari stricăciuni erau la bucătărie. În spatele casei fuseseră amenajate sub cerul liber câteva vetre din cărămidă, iar bucătarii abia avuseseră răgaz să pună oalele la adăpost de ploaie. Au pierdut ceva vreme ca să scoată apa din bucătăria inundată și să improvizeze la repezeală alte plite în veranda din dosul casei. Dar la ora unu situația era rezolvată și nu mai lipsea decât desertul, încredințat călugărițelor aparținând ordinului Sfintei Clara, care promisese să-l trimită înainte de ora unsprezece. Existau temeri că pârâul peste care trecea șoseaua națională se revărsase, cum se întâmpla în ierni mai puțin aspre, or, în acest caz, desertul n-ar fi putut ajunge mai devreme de două ore. Îndată ce s-a înseninat, au fost deschise ferestrele și casa s-a înviorat sub aerul purificat de pucioasa furtunii. Dar când fanfara și-a început programul de valsuri pe terasa din portic, starea de încordare a crescut, pentru că ecourile stârnite de alămuri între pereții casei îi obliga pe invitați să strige ca să se poată face auziți. Obosită de atâta așteptare, gata să izbucnească în plâns, dar zâmbitoare, Aminta de Olivella a dat ordin să fie servit prânzul.

Formația de la Școala de Belle Arte și-a început concertul într-o tăcere politicoasă, care n-a durat decât primele măsuri din *La Chasse* de Mozart. În ciuda glasurilor tot mai stridente și confuze, a forfotei servitorilor negri de la *Don Sancho*, care abia aveau loc să se strecoare printre mese cu platourile aburinde, doctorul Urbino a izbutit să mențină un canal deschis pentru muzică până la sfârșitul programului. Puterea lui de concentrare scădea an de an, până-ntr-atâta încât trebuia să-și noteze pe o hârtie fiecare mutare la șah ca să n-o uite. Cu toate acestea, mai era în stare să susțină o conversație serioasă, fără să piardă șirul unui concert, chiar dacă nu se putea lăuda cu performanțele unui dirijor german, bun prieten de-al său pe vremea când se afla în Austria, care citea partitura la *Don Giovanni* în timp ce asculta *Tannhäuser* interpretată cu un dramatism facil. În timp ce se chinuia să deslușească melodia prin larma stârnită de zăngănitul tacâmurilor în farfurii, nu-și desprindea privirea de la un tânăr cu obraji îmbujorați, care îl salută cu o înclinare a capului. Îl mai văzuse undeva, de asta era sigur, dar nu-și putea aduce aminte unde anume. Nu era ceva neobișnuit, i se întâmpla destul de des, mai ales cu numele persoanelor, chiar și ale celor mai cunoscute, sau cu o melodie din alte vremuri, ceea ce îi provoca o stare de tensiune atât de copleșitoare, încât într-o noapte ar fi preferat să moară decât s-o mai suporte până la ziuă. Era pe punctul de a fi cuprins de aceeași senzație de neliniște, când o străfulgerare binefăcătoare îi lumină mintea: băiatul îi fusese student cu un an în urmă. Era surprins să-l

vadă în împărăția celor aleși, dar doctorul Olivella îi aminti că era fiul Ministrului Sănătății și că venise în oraș ca să-și pregătească o teză de medicină legală. Doctorul Juvenal Urbino i-a făcut atunci un semn vesel cu mâna, iar tânărul s-a ridicat în picioare și i-a răspuns la salut cu o plecăciune adâncă. Dar nici atunci, nici mai târziu, nu și-a dat seama că era chiar medicinistul cu care se întâlnise mai devreme în casa lui Jeremiah de Saint-Amour.

Bucuros că repurtase încă o victorie asupra bătrâneții, se lăsă în voia liris-mului diafan și fluid al ultimei piese din program, pe care n-a fost în stare s-o identifice. Mai târziu, tânărul violoncelist din formație, întors de curând din Franța, i-a explicat că era vorba de cvartetul pentru coarde de Gabriel Fauré, de care doctorul Urbino nici măcar nu auzise, în pofida faptului că totdeauna se arătase foarte receptiv la noutățile venite din Europa. Preocupată, ca de obicei, de starea lui, și cu atât mai mult când îl vedea tăcut și adâncit în gânduri, Fermina Daza a lăsat deoparte mâncarea și, punându-și mâna terestră peste a lui, i-a spus: „Nu te mai gândi la asta.” Doctorul Urbino i-a zâmbit de pe celălalt tărâm al extazului și abia atunci s-a gândit din nou la ceea ce credea ea că-l preocupă. Și-a amintit de Jeremiah de Saint-Amour, așezat la ceasul acela în sicriu, cu calpa lui uniformă de soldat și decorațiile de tinichea, sub privirile acuzatoare ale copiilor din fotografii. Se întoarse atunci spre arhiepiscop ca să-i dea vestea sinuciderii, dar acesta aflase deja. După slujbă, se vorbise mult despre cele întâmplate și chiar fusese rugat de colonelul Jerónimo Argote, în numele refugiaților din regiunea Caraibilor, să le îngăduie să-l îngroape în pământ sfințit. Și ținu să precizeze: „Solicitarea în sine mi s-a părut o necuviință.” Apoi, pe un ton mai blând, întrebă dacă motivul sinuciderii era cunoscut. Doctorul Urbino îi răspunse cu un cuvânt corect, pe care își închipuia că-l inventase chiar în clipa aceea: *gerontofobie*. Doctorul Olivella, antrenat într-o discuție cu vecinii de masă, i-a neglijat pentru un moment și a intervenit în conversația maestrului: „Ce păcat că mai sunt oameni care se sinucid din alte motive decât din dragoste.” Doctorul Urbino n-a fost surprins să-și recunoască propriile gânduri în spusele discipolului preferat.

— Mai mult decât atât, spuse el. A făcut-o cu cianură de aur.

Și rostind aceste cuvinte, și-a dat seama dintr-o dată că sentimentul de compasiune fusese din nou mai puternic decât amărăciunea pricinuită de scrisoare, dar n-a pus această izbândă pe seama soției sale, ci pe cea a puterii miraculoase a muzicii. Încercă să-i vorbească arhiepiscopului despre sfântul mirean pe care îl cunoscuse în molcomele după-amieze de șah, despre arta sa închinată fericirii copiilor, despre extraordinara sa erudiție, despre obiceiurile sale spartane, iar la sfârșit, când termină tot ce avea de spus, rămase uimit de seninătatea și bunacredința cu care izbutise să-l desprindă dintr-o dată și pentru totdeauna de trecutul lui. Îi explică apoi primarului cât de binevenită ar fi fost cumpărarea colecției de fotografii, pentru a păstra imaginile unei generații care, poate, nu va mai fi fericită decât în acele poze și în mâinile căreia se afla viitorul orașului. Arhiepiscopul era indignat că un catolic militant și cult cutezase să se gândească la sfințenia unui sinucigaș, dar aproba inițiativa de a colecționa negativele. Primarul voi să știe de la cine trebuia să le cumpere. Deși secretul îi ardea buzele, doctorul Urbino reuși să se stăpânească și să n-o dea în vileag pe moștenitoarea clandestină a arhivelor. Se mulțumi să spună: „O să mă ocup eu de tot.” Și se simți izbăvit prin harul propriei loialități față de femeia pe care o repudiasse cu numai cinci ore în urmă. Observând schimbarea, Fermina Daza îi ceru în șoaptă să-i promită că se va duce la înmormântare. Bineînțeles c-o s-o facă, răspunse el ușurat, asta ar mai lipsi.

Discursurile au fost scurte și spontane. Fanfara a început să cânte o melodie populară, neprevăzută în program, în timp ce invitații se plimbau pe terase, așteptând ca oamenii de la *Hanul lui Don Sancho* să termine de scos

noroii și apa din curte, unde cei dornici ar fi putut dansa. În salon nu mai rămăseseră decât invitații de la masa de onoare, care sărbătoreau faptul că, la toastul final, doctorul Urbino golise dintr-o răsufare o jumătate de păhărel de coniac. Nimeni nu-și amintea să-l fi văzut închinând decât cu un pahar de vin bun și doar pentru a însoți un fel de mâncare mai special, dar, în acea după-amiază, simțise nevoia să se abată de la obiceiurile lui, iar clipa de slăbiciune îi era răsplătită din plin: după ani și ani, avea iarăși chef să cânte. Și fără îndoială că ar fi făcut-o, la insistențele tânărului violoncelist, care s-a oferit să-l acompanieze, dacă n-ar fi apărut pe neașteptate un automobil nou și modern, care, după ce a străbătut în goană curtea plină de noroi, stropindu-i pe muzicanți și stârnind rațele din ogrăzi cu măcăitul de rățoi al claxonului, s-a oprit în fața casei. Doctorul Marco Aurelio Urbino Daza și soția sa au coborât foarte amuzați, ducând în fiecare mână câte o tavă acoperită cu un șervețel de dantelă. Alte tăvi asemănătoare se aflau pe celelalte scaune și chiar pe jos, lângă șofer. Era desertul tardiv. Când au încetat aplauzele și glumele cordiale, doctorul Urbino Daza a explicat, de data aceasta cu toată seriozitatea, că măicuțele îl rugaseră să aducă desertul încă înainte de a se stârni furtuna, dar trebuise să se întoarcă din drum când aflase că a luat foc casa părinților săi. Doctorul Juvenal Urbino a intrat în panică, fără să mai aștepte ca fiul său să-și termine relatarea. Soția i-a amintit însă la timp că el însuși hotărâse să fie chemați pompierii ca să prindă papagalul. Aminta de Olivella, toată numai zâmbet, dădu ordin să fie servit desertul pe terase, chiar și după cafea. Dar doctorul Juvenal Urbino și soția lui au plecat mai înainte, deoarece abia dacă mai avea timp, până la înmormântare, să-și facă siesta, care, pentru el, era sfântă.

A dormit, dar puțin și prost, pentru că, odată ajunși acasă, au descoperit că pompierii provocaseră stricăciuni aproape la fel de mari ca un incendiu. Încercând să sperie papagalul, desfrunziseră un copac cu tulumba, iar un jet de apă pătrunsesse din greșeală prin ferestrele dormitorului principal, distrugând câteva mobile și portretele unor strămoși necunoscuți atârinate pe pereți. Când au auzit clopotul mașinii de pompieri, vecinii s-au adunat grămadă, crezând că luase foc casa, iar dacă nu s-au întâmplat tulburări și mai mari a fost pentru că duminica școlile erau închise. Când și-au dat seama că nu vor putea prinde papagalul nici cu ajutorul scărilor de incendiu, pompierii s-au apucat să taie crengile și numai apariția oportună a doctorului Urbino Daza i-a împiedicat să mutileze copacul până la capăt. Promiseseră să revină după ora cinci, ca să-l ciopârțească de tot, dacă erau de acord, bineînțeles, dar la plecare, au murdărit cu noroi terasa interioară și salonul, sfâșiind și covorul preferat al Ferminei Daza. Dezastre inutile, de altfel, întrucât impresia generală era că papagalul profitase de învălmășeală și fugise într-una din curțile vecine. Într-adevăr, doctorul Urbino a încercat să-l descopere printre frunze, dar n-a primit răspuns în nici o limbă străină, nici chiar la fluierături sau la cântece, așa încât l-a socotit pierdut și s-a dus să se culce aproape de ora trei. Înainte însă, i-a fost dat să se delecteze cu mireasma instantanee, ca de grădină secretă, a propriei urine purificate de sparanghelul fiert.

S-a trezit copleșit de tristețe. Nu era tristețea pe care o resimțise de dimineață în fața trupului neînsuflețit al prietenului, ci ceața nevăzută care-i învăluia sufletul după siestă și pe care el o interpreta ca pe un semn divin că-și trăia ultimele înserări. Până la cincizeci de ani, nu fusese conștient de dimensiunile, greutatea și starea propriilor viscere. Cu vremea însă, începuse să și le simtă, una câte una, în timp ce zăcea cu ochii închiși după siesta zilnică, simțindu-și inima neadormită, ficatul misterios, pancreasul enigmatic, descoperind astfel că până și cei mai bătrâni dintre cunoscuți erau mai tineri decât el, singurul supraviețuitor din legendarele fotografii de grup ale

generației sale. Când și-a dat seama pentru prima dată că a început să uite, a apelat la o metodă recomandată de unul din profesorii pe care îi avusese la Școala de Medicină: „Cine nu are memorie își confecționează una din hârtie.” A fost însă o iluzie efemeră, fiindcă ajunsese să uite până și ce voiau să spună însemnările rătăcite prin buzunare, bântuia prin casă în căutarea ochelarilor agățați pe nas, răsucea din nou cheia după ce încuia ușile și pierdea șirul lecturii pentru că nu-și mai amintea premisele întâmplărilor sau filiația personajelor. Dar mai mult decât orice, îl îngrijora neîncrederea în propria-i rațiune: avea senzația că își pierdea treptat, într-un naufragiu inevitabil, chiar și simțul dreptății.

Din experiența lui de-o viață, deși fără vreun temei științific, doctorul Juvenal Urbino știa că majoritatea bolilor mortale au un miros aparte, nici unul însă atât de pregnant ca cel al bătrâneții. Îl simțea la cadavrele spintecate pe masa de disecție, îl recunoștea chiar și la acei pacienți care reușeau de minune să-și ascundă vârsta, dar și în sudoarea îmbibată în propria-i rufărie sau în răsuflarea neajutorată a soției sale în timpul somnului. De n-ar fi fost ceea ce era în fond, anume un dreptcredincios de modă veche, poate că i-ar fi dat dreptate lui Jeremiah de Saint-Amour când spunea că bătrânețea este o stare indecentă care trebuie oprită la timp. Singura consolare, chiar și pentru un bărbat ca el, care se dovedise bun la pat, era pierderea treptată și binefăcătoare a apetitului veneric: pacea sexuală. La optzeci și unu de ani, își mai păstra suficientă luciditate ca să-și dea seama că firele care-l legau de această lume erau atât de firave încât se puteau rupe fără durere, în somn, la cea mai mică mișcare, dar motivul pentru care făcea tot ce-i stătea în putere ca să le păstreze era spaima că nu-l va întâlni pe Dumnezeu în beznele morții.

Fermina Daza se apucase să facă ordine în dormitorul devastat de pompieri, iar cu puțin timp înainte de ora patru, îi pregăti soțului obișnuitul pahar de limonadă cu bucățele de gheață, amintindu-i totodată că trebuie să se îmbrace ca să se ducă la înmormântare. Pentru acea după-amiază, doctorul Urbino își luase din bibliotecă două cărți: *Omul, ființă necunoscută* de Alexis Carrell, și *Cartea de la San Michele* de Axel Munthe. Cea din urmă nu avea încă paginile tăiate, așa încât a rugat-o pe Digna Pardo, bucătăreasa, să-i aducă un coup-papier de fildeș pe care îl uitase în dormitor. Dar când i l-a adus, el tocmai citea *Omul, ființă necunoscută*, la pagina însemnată cu un plic: mai avea foarte puțin până la sfârșit. Citea fără grabă, croindu-și drum prin meandrele unui început de migrenă pe care a pus-o pe seama coniacului băut la sfârșitul mesei. La răstimpuri, își întrerupea lectura și sorbea din limonadă sau ronțăia câte o bucățică de gheață. Era în ciorapi, cu cămașa fără guler fals, bretelele elastice cu dungii verzi îi atârnavă de-o parte și de alta, iar gândul că trebuia să se îmbrace ca să se ducă la înmormântare devenea tot mai săcâitor. A renunțat repede la carte, a așezat-o peste cealaltă și a început să se legene alene în balansoarul de răchită, contemplând cu ochi îndurerați tufele de banani pitici din curtea inundată, copacul desfrunzit, furnicile zburătoare ivite după ploaie, splendoarea efemeră a încă unei după amieze care pierea pentru vecie. Nici nu-și mai amintea că avusese un papagal din Paramaribo, la care ținea ca la un prieten drag, când l-a auzit deodată: „Papagal regal.” L-a auzit foarte aproape, chiar lângă el, și în aceeași clipă l-a zărit pe creanga cea mai de jos a copacului.

— Nerușinatule, i-a strigat.

Papagalul îi răspunse îngânându-l:

— Mai nerușinat ești tu, doctore.

I-a vorbit în continuare, fără să-l piardă din ochi, în timp ce-și punea ghetele și-și trăgea bretelele pe umeri, cu multă băgare de seamă, ca să nu-l sperie, apoi s-a îndreptat spre curtea plină de noroi, pipăind pardoseala cu bas-

tonul, ca să nu se împiedice de cele trei trepte ale terasei. Papagalul nici nu s-a clintit din loc. Era așa de aproape, încât i-a întins bastonul, ca să se așeze pe măciulia de argint, cum făcea de obicei, dar papagalul s-a ferit. A sărit pe creanga de alături, ceva mai înaltă, dar mai ușor de ajuns, de care era rezemată o scară încă înainte de sosirea pompierilor. Doctorul Urbino calculă înălțimea și se gândi că de pe a doua stînghie putea să-l prindă mai ușor. Se urcă pe prima, fredonând în tot acest răstimp un cântec vesel pentru a păcăli pasărea îndărătnică și sperioasă, care îl îngâna, repetând însă numai cuvintele, și se depărta pe creangă cu pași laterali. S-a suit pe a doua stînghie fără nici o greutate, ținându-se cu amândouă mâinile de scară, iar papagalul a început să cânte și el, fără a se mai mișca din loc. A urcat pe a treia stînghie și imediat pe a patra, fiindcă socotise greșit înălțimea la care se afla creanga, apoi, apucându-se cu mâna stîngă de scară, încercă să prindă papagalul cu dreapta. Digna Pardo, bătrâna servitoare, care venea să-i amintească de înmormântare, a văzut bărbatul urcat pe scară și parcă nu-i venea să-și creadă ochilor că era cine era, de n-ar fi recunoscut dungile verzi ale bretelelor elastice.

— Sfinte Isuse Cristoase! țipă ea. O să vă frângeți gâtul.

Doctorul Urbino a înșfăcat papagalul cu un oftat biruitor: *ça y est*. Dar i-a dat drumul numaidecât, pentru că scara i-a alunecat de sub picioare, iar el a rămas o clipă suspendat în aer, dându-și seama, abia atunci, că murise neîmpărtășit, fără să aibă răgaz să se căiască de ceva sau să-și ia rămas bun de la cineva, la ceasurile patru și șapte minute după-amiază, în Duminica Rusaliilor.

Fermina Daza era în bucătărie și tocmai gusta supa pentru cină, când a auzit țipătul îngrozit al Dignei Pardo și gălăgia servitorilor din casă, urmată imediat de zarva din vecini. A aruncat lingura și s-a grăbit într-acolo atât cât îi îngăduia povara de neînvins a anilor, țipând ca o disperată, deși nu știa ce se întâmplase sub ramurile arborelui *mango*, iar inima i s-a frânt de durere când și-a văzut bărbatul întins pe spate în noroi, un mort încă în viață, încercând să se împotrivescă o ultimă clipă loviturii de pe urmă a morții, pentru ca ea să aibă timp să ajungă până la el. A izbutit s-o recunoască în învălmășeala din jur, prin perdeaua de lacrimi stârnite de durerea irepetabilă de a muri fără ea, și atunci, dăruindu-i pentru ultima oară și pe vecie privirea cea mai luminoasă, mai tristă și mai recunoscătoare din câte își amintea ea să-i fi văzut vreodată într-o jumătate de veac de trai împreună, a mai apucat să-i spună cu o ultimă suflare:

— Numai Cel de Sus știe cât de mult te-am iubit.

A fost o moarte care a stârnit vâlvă, și nu fără temeii. Îndată ce și-a terminat studiile de specialitate în Franța, doctorul Juvenal Urbino s-a făcut remarcat în țară datorită metodelor moderne și drastice prin care a reușit să stăvilească ultima epidemie de holeră asiatică abătută asupra ținutului. Cea precedentă, izbucnită pe când el se mai afla în Europa, secerase în mai puțin de trei luni un sfert din populația urbană, doborându-l chiar și pe tatăl său, un medic deosebit de apreciat. Datorită prestigiului dobândit așa de repede și, în bună parte, grație unei substanțiale contribuții a patrimoniului familiei, a reușit să înființeze Societatea Medicală, prima și, vreme de mulți ani, singura din regiunea Caraibilor, fiind totodată președintele ei pe viață. Mulțumită strădaniilor sale, au fost construite primul apeduct, primul sistem de canalizare și halele acoperite ale pieței, ceea ce a făcut posibilă salubritatea haznălei din Golful Suflărilor. A fost, totodată, președintele Academiei de Limbi și al Academiei de Istorie. Patriarhul latin al Ierusalimului l-a învestit cu titlul de cavaler al ordinului Sfântului Mormânt pentru serviciile aduse Bisericii, iar guvernul Franței i-a acordat Legiunea de Onoare cu gradul de comandor. A fost un animator neobosit al tuturor asociațiilor religioase și civice existente în oraș

și, în mod deosebit, al Uniunii Patriotice, alcătuită din cetățeni influenți, lipsiți de orice interese politice, care exercitau presiuni asupra guvernelor și a comercianților, promovând idei progresiste mai mult decât îndrăznețe pentru vremea aceea. Dintre toate, cea mai răsunătoare a fost testarea unui aerostat, care, în zborul inaugural, a dus o scrisoare până la San Juan de Ciénaga, cu mult înainte ca poșta aeriană să fie luată în considerare ca o posibilitate rațională. Tot de la el a pornit și ideea Centrului Artistic, care a înființat Școala de Belle Arte, în aceeași clădire unde funcționează și astăzi, și care a patronat mulți ani la rând Jocurile Florale din aprilie.

Numai datorită lui a fost posibilă împlinirea unui vis ce păruse irealizabil vreme de un secol: restaurarea Teatrului de Comedie, transformat încă de pe vremea stăpânirii spaniole în arenă pentru luptele de cocoși. A fost încununarea unei spectaculoase campanii civice, care a angrenat, fără excepție, toate categoriile sociale, într-o mobilizare de masă, considerată de mulți demnă de o cauză mai bună. Cu toate acestea, inaugurarea a avut loc înainte ca noul teatru să dispună de fotolii și de un sistem de iluminat, astfel încât spectatorii erau nevoiți să-și aducă de-acasă scaune și lămpi. A fost impusă eticheta de la marile premiere din Europa, prilej pentru doamne să-și etaleze rochiile lungi și hainele de blană în canicula din regiunea Caraibilor, dar, totodată, a trebuit să fie autorizat și accesul servitorilor, care cărau scaunele, lămpile, precum și mâncarea necesară pentru a putea rezista la programele interminabile, prelungite uneori până la ceasul liturghiei din zori. Stagiunea a fost deschisă de o companie franceză de operă, care a stârnit senzație pentru că orchestra cuprindea, pe lângă instrumentele obișnuite, și o harfă. Dar faima de neuitat a trupei se datora glasului cristalin și talentului dramatic al unei soprane din Turcia, care apărea desculță pe scenă și purta inele incrustate cu pietre prețioase la degetele de la picioare. După primul act, scena abia se mai putea zări, iar cântăreții au răgușit din pricina lămpilor cu ulei de palmier care fumegau, dar cronicarii orașului au avut grijă să treacă peste aceste neajunsuri, elogiind doar clipele de neuitat. A fost, fără îndoială, inițiativa cea mai contagioasă a doctorului Urbino, căci febra operei a cuprins chiar și zonele cele mai neașteptate ale orașului, dând naștere unei întregi generații de Isolde, Othello, de Aide și Sigfrizi. Niciodată însă nu s-a ajuns până-ntr-acolo încât admiratorii operei italiene și wagnerienii să se încaiere cu bastoanele în pauze, așa cum și-ar fi dorit doctorul Urbino.

Deși i-au fost propuse de nenumărate ori și fără nici o condiție, doctorul Urbino n-a acceptat niciodată funcții oficiale, fiind un critic necruțător al medicilor care profitau de prestigiul lor profesional pentru a-și asigura ascensiunea politică. În ochii multora trecea drept liberal, iar la alegeri îi vota pe candidații acestui partid, deși o făcea mai degrabă din tradiție decât din convingere, fiind, poate, ultimul reprezentant al marilor familii care îngenunchea în plină stradă la trecerea caleștii arhiepiscopului. Se definea pe sine însuși ca pe un pacifist înnăscut, adept al reconcilierii definitive dintre liberali și conservatori, întru binele patriei. Atitudinea sa în viața publică era atât de independentă, încât nici o grupare nu și-l revendica: liberalii îl considerau un troglodit de reacționar, conservatorii spuneau că nu mai lipsea decât să fie mason, iar masonii îl repudiau ca pe un popă aflat în solda Sfântului Scaun. Criticii lui cei mai înverșunați credeau că nu era altceva decât un aristocrat care se delecta cu Jocurile Florale, în timp ce națiunea sângera într-un necurmat război civil.

Existau totuși două episoade în viața sa care păreau să dezmințită aceste impresii. Mai întâi, faptul că se mutase într-o casă nouă dintr-un cartier de parveniți, renunțând la vechiul palat al Marchizului de Casalduero, care fusese reședința familiei vreme de peste un secol. Celălalt a fost căsătoria cu o frumusețe din popor, fără nume și avere, de care și-au tot bătut joc pe la spate

doamnele cu titluri multe și răsunătoare, până când, vrând-nevrând, s-au convins că le întrecea cu mult în distincție și caracter. Conștient că era ultimul protagonist al unui nume pe cale de a se stinge, doctorul Urbino a ținut întotdeauna seama de aceste și multe alte neajunsuri pe care le avea de înfruntat imaginea sa publică. Copiii lui, lipsiți de orice strălucire, erau cele din urmă vlăstare ale neamului. Marco Aurelio, medic ca și el și ca toți întâii născuți din fiecare generație, nu fusese în stare să facă nimic deosebit, nici măcar un copil, deși trecuse de cincizeci de ani. Ajunsă la vârsta menopauzei, Ofelia, singura lui fiică, măritată cu un înalt funcționar de la banca din New Orleans, avea trei fete, dar nici un băiat. Oricât l-ar fi mâhnit gândul că seminția avea să i se piardă în șuvoiul istoriei, când cugeta la propria-i moarte, pe doctorul Urbino îl preocupa mai mult viața însingurată a Ferminei Daza fără el.

În orice caz, tragica întâmplare i-a cutremurat nu numai pe cei apropiați, afectându-i prin contagiune pe toți muritorii de rând, care au ieșit pe străzi cu speranța că vor putea cunoaște îndeaproape fie și numai strălucirea legendei. Au fost proclamate trei zile de doliu, instituțiile publice au coborât drapelul în bernă, iar clopotele de la toate bisericile au bătut fără încetare până în clipa în care a fost pecetluită cripta din cavoul familiei. Un grup de elevi de la Școala de Belle Arte a realizat o mască mortuară care urma să fie folosită drept model pentru un bust în mărime naturală, dar până la urmă s-a renunțat la proiect, întrucât nimănui nu i s-a părut decentă fidelitatea cu care rămăsese întipărită spaima ultimei clipe. Un artist celebru, aflat din întâmplare în oraș, în drum spre Europa, a pictat un tablou uriaș, de un realism patetic, în care doctorul Urbino putea fi văzut urcat pe scară, în clipa fatală când a întins mâna să apuce papagalul. Singurul amănunt ce contravenea crudului adevăr era că în tablou nu purta cămașa fără guler și bretelele cu dungi verzi, ci pălăria melon și redingota de stofă neagră cu care apăruse într-o litografie publicată de un ziar în anii holerei. La câteva luni după tragedie, tabloul a fost expus, ca să nu rămână nimeni fără să-l vadă, în vasta galerie de la *Sârma de Aur*, un magazin cu articole de import, pe unde se perinda de obicei orașul întreg. A poposit pe pereții tuturor instituțiilor publice și particulare care s-au simțit datorate să aducă un omagiu memoriei concetățeanului ilustru, iar în cele din urmă, a fost atârnat, în ziua când s-a făcut și o slujbă de pomenire, la Școala de Belle Arte, de unde, mulți ani mai târziu, l-au azvârlit în stradă chiar studenții de la pictură, ca să-l ardă în Piața Universității ca pe un simbol al unei estetici și al unor vremuri detestate.

Încă din prima clipă a văduviei, s-a văzut limpede că Fermina Daza nu era chiar atât de neajutorată pe cât se temuse doctorul Urbino. S-a arătat neînduplecată, neîngăduind ca rămășițele pământești ale soțului ei să fie folosite în slujba vreunei cauze anume, și tot astfel a reacționat la telegrama oficială de condoleanțe din partea Președintelui Republicii, care hotărâse ca trupul neînsuflețit să fie expus pe catafalc în salonul de ceremonii al guvernului provincial. Cu același calm s-a împotrivit rugăminții personale a arhiepiscopului de a depune sicriul la catedrală, acceptând să-l lase acolo numai în timpul serviciului divin ce urma să fie oficiat în memoria defunctului. Chiar și în fața insistențelor fiului ei, năucit de atâtea solicitări venite din cele mai diverse părți, Fermina Daza și-a păstrat neștirbită credința, atât de răspândită în popor, că morții nu aparțin nimănui altcuiva decât familiei, drept care răposatul avea să fie privegheat acasă, cu cafea și gogoși, după datină, fiecare fiind liber să-l plângă așa cum credea el de cuviință. Nici vorbă de priveghiul tradițional de pomenire, care ținea nouă seri la rând: ușile s-au închis după înmormântare și nu s-au mai deschis decât pentru prietenii foarte apropiați.

Casa a rămas sub stăpânirea morții. Toate obiectele de valoare au fost ascunse vederii, iar pe pereții dezgoliți se mai puteau zări, ici-colo, urmele

tablourilor date jos. Scaunele din casă și cele împrumutate de la vecini se înșiruiau pe lângă ziduri din salon până în dormitoare, spațiile goale păreau imense, iar glasurile căpătau rezonanțe spectrale, căci toate mobilele voluminoase fuseseră scoase afară, doar pianul de concert veghea în colțul lui dintotdeauna, acoperit cu un cearșaf alb. În mijlocul bibliotecii, întins pe biroul tatălui său, zăcea cel care fusese Juvenal Urbino de la Calle, cu spaima de pe urmă întipărită pe chip, cu mantia neagră și spada de război a cavalerilor Sfântului Mormânt. La căpătâiul lui, îmbrăcată în mare doliu, cutremurată de durere, dar păstrându-și cumpătul, Fermina Daza a primit condoleanțele fără dramatism, fără să se miște aproape, până a doua zi, la ceasurile unsprezece dimineața, când și-a petrecut soțul până la portic și și-a luat rămas-bun de la el fluturând o batistă.

Nu i-a fost deloc ușor să-și recapete acea stăpânire de sine din clipa în care a auzit-o țipând pe Digna Pardo în curte și l-a găsit pe bătrânul vieții ei agonizând în noroi. A crezut pentru o clipă că nu era totul pierdut, fiindcă avea ochii deschiși, iar în pupile îi juca un licăr de lumină pe care nu i-l mai văzuse niciodată până atunci. S-a rugat lui Dumnezeu să i-l mai lase măcar o clipă, ca să-i poată spune cât de mult îl iubise, dincolo de îndoielile care-i încercaseră pe amândoi, și a simțit nevoia de nestăvilit de a lua viața de la capăt alături de el, ca să-și poată mărturisi tot ceea ce rămăsese nerostit și să înfăptuiască din nou, așa cum se cuvenea, tot ceea ce le ieșise prost în trecut. A trebuit însă să se plece în fața intransigenței morții. Durerea i s-a topit, făcând loc unei furii oarbe împotriva lumii întregi și chiar împotriva propriei sale persoane, ceea ce i-a redat stăpânirea de sine și curajul de care avea nevoie pentru a-și putea înfrunța de una singură singurătatea. De atunci n-a mai avut nici o clipă de liniște, dar s-a ferit de orice gest ce putea fi interpretat ca o manifestare exagerată a durerii. Singurul moment de oarecare patetism, de altfel involuntar, s-a petrecut în seara de duminică, la ora unsprezece, când a fost adus sicriul episcopal, încă mirosind a grund de vapor, cu mânere de aramă și căptușii cu mătase matlasată. Doctorul Urbino Daza a hotărât să fie închis numaidecât, căci aerul greu din casă, amestecat cu mirosul răspândit de atâtea flori în căldura înăbușitoare, devenise de nerespirat, iar el avea impresia că deslușise primele umbre vineții pe gâtul tatălui său. O voce distrată răsună în tăcerea din jur: „La vârsta asta începi să putrezești de viu.” Înainte ca sicriul să fie acoperit, Fermina Daza și-a scos verigheta și i-a pus-o în deget răposatului ei soț, apoi și-a lăsat mâna peste a lui, așa cum făcea de câte ori îl surprindea divagând de față cu alții, și i-a spus:

— O să ne vedem foarte curând.

Pierdut undeva, în mulțimea atâtor notabilități, Florentino Ariza a simțit un fier roșu în inimă. Fermina Daza nu-l remarcase în învălmășeala primelor condoleanțe, deși nimeni nu avea să se dovedească mai săritor și mai util în situațiile neprevăzute din noaptea aceea. El a fost cel care a pus capăt harababurii din bucătărie, astfel încât pe plitele unde se îngrămădeau de-a valma tot felul de oale să poată fi pregătită cafea suficientă pentru cei veniți la priveghi. Tot el a făcut rost de alte scaune când cele din vecini n-au mai fost de-ajuns și a pus să fie scoase în curte coroanele care nu mai aveau loc înăuntru. A avut grijă să nu lipsească nici coniacul pentru invitații doctorului Lácides Olivella, care, aflând trista veste când nunta de argint era în toi, se grăbiseră să continue bairamul așezați roată sub *mango*. A fost singurul care a reacționat la timp când papagalul fugar și-a făcut apariția la miezul nopții în sufragerie, cu capul înălțat și aripile întinse, ca într-un legământ de penitență, stârnind un fior de groază printre cei prezenți. Florentino Ariza l-a înșfăcat de gât, fără a-i mai lăsa răgaz să-și turuie lozincile nesăbuite, l-a băgat în colivia acoperită cu o pânză și l-a dus în grajd. Așa a procedat de fiecare dată, cu

atâta discreție și eficacitate, încât nimănui nu i-a trecut prin cap să-l acuze că se amesteca în treburile altora, socotind cu toții că, dimpotrivă, un astfel de ajutor era de neprețuit la ceasul de restriște prin care treceau ai casei.

Era întocmai așa cum îl arăta înfățișarea: un bătrânel îndatoritor și sobru. Uscățiv și osos, încă drept pentru anii lui, avea o față smeadă și spână, privirea scrutătoare în spatele ochelarilor cu ramă de metal alb și o mustață cu vârful pomădate, romantică, dar cam desuetă pentru acele timpuri. Rarele șuvițe de păr ce-i mai creșteau pe tâmple și le pieptăna în sus, lipindu-le cu briantină pe creștetul lucios, singura soluție pe care o mai avea la îndemână pentru a-și ascunde calviția absolută. Gentilețea lui înnăscută și gesturile molatece te cucereau pe loc, deși unii le socoteau cam suspecte la un burlac convins ca el. Irosise mulți bani, multă ingeniozitate și multă voință ca să-și ascundă cei șaptezeci și șase de ani împliniți în luna martie a aceluiași an, iar în singurătatea sufletului nutrea convingerea că iubise în tăcere mult mai mult decât o făcuse cineva pe lumea asta.

În seara morții doctorului Urbino era îmbrăcat așa cum îl surprinsese vestea și cum umbla mereu, în pofida căldurilor infernale din iunie: în costum de stofă de culoare închisă, cu jiletică, o lavalieră de mătase la gulerul de celoid, o pălărie de fetru și o umbrelă de atlas negru, care ținea loc și de baston. Dar când afară a început să se lumineze de ziuă, a dispărut de la priveghi și s-a întors după două ore, fercheș și proaspăt ca primele raze de soare, bărbierit și mirosind a loțiuni de toaletă. Își pusese o redingotă de stofă neagră, cum se mai purtau doar la înmormântări și la slujbele din Săptămâna Patimilor, un guler înalt cu colțurile răsfrânte, lavaliera de artist în chip de cravată și o pălărie melon. Își luase și umbrela, de data aceasta nu doar din obișnuință, ci pentru că era sigur că o să plouă înainte de prânz, convingere pe care i-a împărtășit-o și doctorului Urbino Daza, sfătuindu-l să grăbească înmormântarea. Au încercat, e drept, pentru că Florentino Ariza aparținea unei familii de armatori, fiind el însuși președintele Companiei Fluviale a Caraibilor, ceea ce presupunea că se pricepea la prognoze meteorologice. Le-a fost însă cu neputință să prevină la timp autoritățile civile și militare, organizațiile publice și particulare, fanfara militară și cea de la Belle Arte, școlile și congregațiile religioase, care fuseseră anunțate pentru ora unsprezece, așa încât înmormântarea, prevăzută a fi un adevărat eveniment istoric, s-a sfârșit într-o debandadă totală. Puțini s-au mai încumetat să înoate prin noroaie până la cavoul familiei, adăpostit sub un arbore bătrân de *ceiba*, de pe vremea stăpânirii spaniole, ale cărui ramuri se întindeau dincolo de zidul cimitirului. La umbra aceluiași copac, dar în parcela exterioară, destinată sinucigașilor, refugiații din regiunea Caraibilor îl înmormântaseră în ajun pe Jeremiah de Saint-Amour, cu câinele alături, conform ultimei sale dorințe.

Florentino Ariza s-a numărat printre pușinii care au rezistat până la capăt. Când, ud learcă, a ajuns acasă, a fost cuprins de spaimă la gândul că ar putea face o pneumonie după atâția ani de îngrijiri minuțioase și precauții excesive. A cerut să i se pregătească o limonadă fierbinte, cu un strop de coniac în ea, pe care a băut-o în pat, a înghițit două tablete de fenaspirină și a transpirat din belșug, înfofolit într-o pătură de lână, până ce și-a regăsit temperatura plăcută a corpului. Când s-a întors la priveghi, se simțea plin de vigoare. Fermina Daza luase din nou frâiele gospodăriei în mână, casa era măturată și pregătită să primească oaspeți, iar pe altarul improvizat în bibliotecă, se afla un portret pictat în pastel al soțului mort, cu o banderolă neagră prinsă pe ramă. La ora opt, se strânsese tot atâta lume ca și în seara precedentă, iar căldura era la fel de înăbușitoare, dar după ce s-au rostit rugăciunile rozariului, cineva le-a sugerat discret celor aflați de față să se retragă mai devreme, pentru ca văduva să se poată odihni, în sfârșit, după nenorocirea din după-amiaza zilei de duminică.

Fermina Daza și-a luat rămas bun de la cei mai mulți stând în picioare lângă altar, doar la sfârșit și-a însoțit câțiva prieteni buni până la ieșire, ca să închidă ușa cu mână ei, așa cum avea obiceiul. Tocmai se pregătea s-o facă și de data aceasta, cu ultimele puteri, când l-a zărit în mijlocul salonului pustiu pe Florentino Ariza, îmbrăcat în doliu. S-a bucurat, pentru că trecuseră mulți ani de când îl alungase pentru totdeauna din viața ei și pentru prima oară îi apărea în altă lumină, parcă purificat de uitare. Însă înainte de a-i putea mulțumi pentru vizită, el își puse pălăria în dreptul inimii și, înfrigurat, dar plin de demnitate, sparse buba al cărei venin îi hrănise întreaga existență.

— Fermina, îi spuse, am așteptat prilejul acesta mai bine de o jumătate de veac, ca să-ți pot jura din nou fidelitate eternă și iubire de-a pururi vie.

Fermina Daza și-ar fi putut închipui că bărbatul din fața ei se smintise de-a binelea, de n-ar fi avut motive suficiente să creadă că, în clipa aceea, prin gura lui Florentino Ariza vorbea însuși Sfântul Duh. Era gata să-l blesteme pentru că îi pângărea casa când trupul neînsuflețit al soțului ei nici nu se răcise bine în groapă, dar a oprit-o demnitatea mâinii. „Pleacă, i-a spus. Și să nu te mai arăți în fața mea câți ani o să-ți mai rămână de trăit.” Apoi, deschizând din nou ușa pe care tocmai se pregătea s-o închidă, adăugă:

— Și nădăduiesc să nu fie prea mulți.

Când a auzit stingându-se pașii pe strada pustie, a închis ușa foarte încet, a pus drugul, a tras zăvoarele și s-a trezit singură în fața propriului destin. Niciodată până în clipa aceea nu se gândise cât de copleșitoare și de amplă putea fi drama provocată chiar de ea când încă nu împlinise optsprezece ani și care avea s-o urmărească până la moarte: A plâns pentru prima dată din ziua nenorocirii, fără martori, căci numai așa putea s-o facă. A plâns pentru moartea soțului, pentru singurătatea și furia ei, iar când a intrat în dormitorul pustiu, și-a plâns propria-i soartă, pentru că rareori i se întâmplase să doarmă singură în patul acela de când își pierduse fecioria. Toate lucrurile care aparținuseră soțului ei îi stârneau și mai mult lacrimile: papucii cu ciucuri, pijamaua de sub pernă, luciul fără de el din oglinda măsuței de toaletă, mirosul lui impregnat în propria-i piele. A tresărit cutremurată de un gând vag: „Când ne moare cineva drag, ar trebui să piară o dată cu el toate lucrurile care i-au aparținut.” N-a vrut să i se pregătească patul, n-a vrut să mănânce înainte de culcare. Copleșită de durere, s-a rugat lui Dumnezeu să-i trimită moartea chiar în noaptea aceea, în timpul somnului, și, legănată de această iluzie, și-a scos pantofii și s-a întins în pat îmbrăcată, adormind pe loc. A dormit fără să-și dea seama, conștientă însă că era încă în viață, că-i prisosea jumătate din pat și că zăcea pe-o rână, culcată ca de obicei pe partea stângă, dar că-i lipsea contragreutatea celuilalt corp de partea cealaltă. În timp ce cugeta astfel în somn, s-a gândit că niciodată nu va mai fi în stare să doarmă așa, și a început să plângă, adormită fiind, și a dormit plângând în hohote, neîntoarsă, pe partea ei, încă mult timp după ce cocoșii au încetat să mai cânte, când a trezit-o soarele nedorit din prima dimineață fără el. Abia atunci și-a dat seama că dormise mult, plângând în somn, dar nu murise, și că în timp ce hohotea, se gândise mai degrabă la Florentino Ariza decât la soțul care murise.

Florentino Ariza, în schimb, nu încetase nici măcar o singură clipă să se gândească la ea, de când Fermina Daza îl respinsese fără drept de apel, după o iubire lungă și zbuciumată, or, de atunci, trecuseră cincizeci și unu de ani, nouă luni și patru zile. N-a fost nevoie să țină socoteala uitării, trăgând zilnic câte o linie pe zidurile vreunei carcere, pentru că nu trecea nici măcar o zi fără ca

ceva să nu-i amintească de ea. Când s-au despărțit, el avea douăzeci și doi de ani și locuia singur cu mama sa, Tránsito Ariza, într-o casă închiriată pe jumătate, de pe Strada Ferestrelor, unde ea ținea încă din tinerețe o mercerie și destrăma cămăși sau cărpe vechi, vânzând câlții, folosiți în chip de vată pentru răniții din război. Era singurul ei copil, rod al unei legături întâmplătoare cu binecunoscutul armator Pío Quinto Loayza, fratele mai vârstnic dintre cei trei care înființaseră Compania Fluvială a Caraibilor, dând astfel un nou impuls navigației cu aburi pe fluviul La Magdalena.

Don Pío Quinto Loayza a murit când băiatul avea zece ani. Cât timp trăise, îi asigurase în taină întreținerea, fără să-l recunoască însă în fața legii, așa încât Florentino Ariza a purtat numai numele de familie al mamei, deși adevărata lui filiație era cunoscută de toți. După moartea tatălui, Florentino Ariza s-a văzut nevoit să renunțe la școală, ca să intre ucenic la Oficiul Poștal, unde a fost pus să aibă grijă de sacii cu corespondență, să-i deschidă, să sorteze scrisorile și să anunțe localnicii că a sosit poșta arborând la ușa biroului steagul țării de proveniență.

Seriozitatea lui i-a trezit interesul telegrafistului, emigrantul german Lotario Thugut, care în zilele de sărbătoare cânta la orga catedralei, iar în timpul liber dădea lecții particulare de muzică. Lotario Thugut l-a învățat alfabetul Morse, i-a arătat cum funcționează telegraful și i-a dat primele lecții de vioară, suficiente pentru ca Florentino Ariza să înceapă să cânte după ureche ca un adevărat profesionist. Când a cunoscut-o pe Fermina Daza, avea optsprezece ani și era tânărul cel mai curtat din anturajul său, cel care dansa mai bine ca oricine după melodiile la modă și recita pe dinafară versurile romanțioase, fiind gata oricând să-și ajute prietenii dacă voiau să le ofere iubitelor serenade de vioară solo. Era, încă de pe atunci, sfrijit, cu un păr de indian pe care încerca să-l supună cu pomezi parfumate, iar ochelarii de miop îi dădeau un aer și mai neajutorat. Mai avea un defect, suferea de o constipație cronică, din pricina căreia a fost obligat să-și facă toată viața clisme. Avea un singur rând de haine bune, negre, pe care le moștenise de la răposatul său tată, dar Tránsito Ariza i le îngrijea atât de bine, încât. Atunci când le îmbrăca duminica, arătau ca noi. În pofida aerului pricăjit, a timidității și a hainelor mohorâte, fetele din cercul lui de prieteni organizau tombole secrete, trăgându-l la sorți, așa cum și el participa la jocuri asemănătoare, trăgându-le la sorți pe ele, până în ziua în care a cunoscut-o pe Fermina Daza și s-a sfârșit cu inocența lui.

O zărise pentru prima dată într-o după-amiază, când Lotario Thugut l-a trimis să ducă o telegramă unui anume Lorenzo Daza, cu domiciliul necunoscut. A dat de el în Părculețul Evangheliilor, într-una din cele mai vechi case, pe jumătate dărâmată, în a cărei curte interioară, aidoma claustrului unei abații, răzoarele cu flori erau năpădite de buruieni, iar havuzul de piatră secase de mult. Florentino Ariza n-a deslușit nici un semn de viață când a străbătut, condus de servitoarea desculță, galeria boltită, unde zăceau aruncate lăzi cu bagaje nedesfăcute, scule de zidărie printre resturi de var și bucăți de ciment întărit, casa fiind supusă unei restaurări radicale. În fundul curții se afla biroul provizoriu al unei agenții, unde își făcea siesta, moțâind în spatele mesei de scris, un bărbat corpulent, cu perciuni cărlionțați, care se confundau cu mustățile. Se numea, într-adevăr, Lorenzo Daza, dar nu era bine cunoscut, pentru că se stabilise în oraș doar cu doi ani în urmă și nu-și făcuse prea mulți prieteni.

A primit depeșa ca pe continuarea unui vis rău prevestitor. Florentino Ariza i-a privit ochii livizi cu un soi de compasiune oficială, i-a observat degetele nesi-gure care se chinuiau să rupă timbrul, i-a simțit teama din inimă, de atâtea ori întrezărită la atâția destinatari care, văzând o telegramă, se gândeau

numaidecât la moarte. După ce a citit-o, și-a recăpătat siguranța de sine și a oftat: „Vești bune.” Și i-a întins lui Florentino Ariza cei cinci *reali* de rigoare, dându-i de înțeles, cu un zâmbet de ușurare, că nu s-ar fi ales cu nimic dacă veștile ar fi fost proaste. Apoi l-a expediat cu o strângere de mână, gest puțin obișnuit față de un curier al poștei, iar slujnica l-a însoțit până la ieșire, mai degrabă ca să-l supravegheze decât ca să-i arate drumul. Au trecut prin aceeași galerie cu arcade, dar, de data aceasta, Florentino Ariza și-a dat seama că se mai afla cineva în casă, pentru că în lumina limpede din curte răsuna un glas de femeie care repeta o lecție de citire. Când a ajuns în dreptul camerei de cusut, a zărit prin fereastra deschisă o femeie în vârstă și o copilă, așezate pe două scaune alăturate, urmărind amândouă textul după cartea pe care femeia o ținea deschisă în poală. Scena i s-a părut neobișnuită: fiica învățându-și mama să citească. Impresie doar în parte greșită, întrucât femeia era mătușa fetei, deși o crescuse ca o mamă. Lecția nu s-a întrerupt, dar tânăra și-a ridicat ochii ca să vadă cine trece prin dreptul ferestrei și această privire întâmplătoare a dezlănțuit o iubire devastatoare, care, o jumătate de veac mai târziu, nu se stinsese încă.

Despre Lorenzo Daza, Florentino Ariza n-a putut afla altceva decât că venise de la San Juan de la Ciénaga împreună cu singura lui fiică și cu o soră nemăritată, la puțin timp după epidemia de holeră, iar cei care îl văzuseră debarcând nu s-au îndoit nici o clipă că venea ca să rămână, căci aducea cu el toate cele necesare unei gospodării chivernisite. Soția îi murise când fata era foarte mică. Sora se numea Escolástica, avea patruzeci de ani și făcuse legământ să poarte rasa franciscană când ieșea în oraș, iar în casă, numai cordonul de frânghie. Copila avea treisprezece ani și purta numele mamei moarte: Fermina. Se zvonea că Lorenzo Daza era înstărit, pentru că trăia bine, fără să i se cunoască vreo ocupație anume, și cumpăraseră cu bani peșin casa din parcul Evangheliilor, a cărei reparație probabil că-l costase pe puțin de două ori mai mult decât cei două sute *de pesos* în aur plătiți pentru ea. Fata învăța la colegiul *Intrarea Preacuratei în Biserică*, unde, de două secole, domnișoarele de familie deprindeau arta și meșteșugul de a fi soții harnice și supuse. Pe vremea spaniolilor și în primii ani ai Republicii, acolo erau primite numai moștenitoarele unor nume răsunătoare. Până la urmă, vechile familii aristocratice, ruinate de războiul de independență, s-au văzut nevoite să se plece în fața noilor realități, iar colegiul și-a deschis porțile tuturor tinerelor dornice și care aveau cu ce plăti, indiferent de obârșia lor, cu condiția esențială să fie copii legitimi, din familii catolice. Era, în orice caz, un colegiu costisitor, iar faptul că Fermina Daza învăța acolo reprezenta prin el însuși un indiciu al condiției economice a familiei, chiar dacă nu și al celei sociale. Toate aceste informații i-au dat curaj lui Florentino Ariza, dovedindu-i că frumoasa adolescentă cu ochii migdalați era la înălțimea visurilor sale. Foarte curând însă, severitatea exagerată a tatălui s-a dovedit o piedică de netrecut. Spre deosebire de celelalte eleve, care mergeau la școală în grup sau împreună cu o servitoare mai în vârstă, Fermina Daza era însoțită totdeauna de mătușă, iar din purtarea ei se putea deduce că nu-i era îngăduită nici o distracție.

În acest mod nevinovat și-a început Florentino Ariza viața secretă de vânător solitar. Încă de la șapte dimineața se așeza la pândă în parc, pe banca cea mai ferită de privirile indiscrete, prefăcându-se că citește o carte de poezii la umbra migdalilor, până când o vedea trecând pe domnița inaccesibilă, în uniformă cu dungi albastre, cu ciorapii trei sferturi, ghetele bărbătești cu șireturi încrucișate și părul împletit într-o coadă groasă, legată cu o panglică, atârându-i pe spate până la mijloc. Pășea repede, cu o semeție firească în ținută, cu capul sus, privirea neclintită, nasul ascuțit, strângând servieta la piept cu brațele încrucișate, și cu un mers de căprioară care o făcea să pară

imună la gravitație. Abia ținând pasul cu ea, mătușa, îmbrăcată în rasa ei cafenie de călugăriță franciscană, nu lăsa nici o speranță pentru o posibilă apropiere. Florentino Ariza le vedea trecând, la dus și la întors, de patru ori pe zi, iar duminica, o singură dată, la ieșirea de la biserică, iar faptul că o putea zări pe copilă îi era de-ajuns. Încet-încet, a început s-o idealizeze, atribuindu-i virtuți improbabile, sentimente imaginare, iar după două săptămâni nu se mai gândea decât la ea. S-a hotărât atunci să-i trimită o epistolă scrisă pe ambele fețe ale unei foi de hârtie cu prețioasa lui caligrafie de conțopist. A ținut-o însă câteva zile în buzunar, tot întrebându-se cum să facă să i-o dea, și, în timp ce se gândea, scria alte și alte pagini înainte de culcare, astfel încât biletul inițial ajunsese cu timpul un adevărat dicționar de galanterii, culese din cărțile pe care, tot citindu-le în parc, le învățase pe dinafară.

Căutând mijlocul cel mai potrivit de a înmâna scrisoarea, s-a gândit să-și facă unele cunoștințe printre elevele de la colegiu, dar lumea lor era prea departe de mediul în care se învârtea el. În plus, după ce a întors-o pe toate părțile, ideea de a face pe altcineva părtașul dorurilor sale i s-a părut imprudentă. A reușit, totuși, să afle că, la numai câteva zile după sosirea în oraș, fiind invitată într-o sâmbătă la un bal, Fermina ceruse permisiunea să se ducă, dar tatăl o oprise cu un răspuns categoric: „Fiecare lucru la vremea lui.” Scrisoarea avea de-acum peste șaiszeci de file, scrise pe ambele fețe, când Florentino Ariza, nemaiputând suporta taina care îl apăsa, și-a deschis inima și s-a destăinuit mamei sale, singura ființă față de care își permitea unele confidențe. Înduioșată până la lacrimi de naivitatea și stângăcia lui într-ale dragostei, Tránsito Ariza și-a propus să-i fie călăuză, folosindu-se de propria-i experiență. Pentru început, s-a străduit să-l convingă să renunțe la ceaslovul liric, care n-ar fi făcut altceva decât s-o sperie pe domnița visurilor lui, probabil la fel de neinițiată în tainele inimii ca și el. Cel dintâi pas pe care trebuia să-l facă, l-a sfătuit ea, era să-i dea de înțeles că-i trezise interesul, ca să n-o ia pe nepregătite cu declarația lui și ca să-i lase, astfel, un răgaz de gândire.

— Dar bagă bine de seamă, îi spuse, nu pe ea trebuie s-o cucerești mai întâi, ci pe mătușa ei.

Erau, firește, sfaturi înțelepte, dar tardive. De fapt, încă din ziua în care își ridicase privirea ca să vadă cine trecea pe coridor, neglijând pentru o clipă lecția de citire cu mătușa ei, Fermina Daza a fost impresionată de aerul neajutorat al lui Florentino Ariza. Seara, în timp ce se aflau la masă, tatăl ei adusese vorba despre telegramă și așa a aflat de ce venise Florentino Ariza și care îi era ocupația. Informațiile n-au făcut decât să-i sporească interesul, căci pentru ea, ca pentru atâția alții din acele timpuri, invenția telegrafului părea mai degrabă o vrăjitorie. L-a recunoscut, așadar, de prima dată când l-a văzut citind la umbra copacilor din parc, deși faptul în sine n-a intrigat-o, dar mătușa i-a atras atenția că venea acolo de mai multe săptămâni. În cele din urmă, zărindu-l și duminica, după slujbă, mătușa s-a convins că toate întâlnirile acelea nu puteau fi întâmplătoare și i-a spus: „Doar nu crezi că pentru mine se deranjează el atâta.” Căci, în pofida aerului auster și a rasei de penitentă, mătușa Escolástica Daza avea un instinct al vieții și o vocație a complicității care reprezentau cele mai de seamă virtuți ale sale, iar gândul că un bărbat s-ar fi putut arăta interesat de nepoată îi producea o emoție greu de stăpânit. Numai că Fermina Daza era departe de a simți chiar și cel mai mic interes pentru iubire, iar Florentino Ariza, care îi lăsase impresia că e bolnav, nu trezea în ea decât un soi de milă. Mătușa i-a explicat însă că numai cine are o îndelungată experiență de viață poate desluși firea adevărată a unui bărbat, or, ea era încredințată că tânărul care le aștepta în parc ca să le vadă trecând nu putea fi bolnav de altceva decât de iubire.

Mătușa Escolástica era ca o oază de înțelegere și de tandrețe pentru copila

singuratică, rod al unei căsnicii lipsite de iubire. Ea o crescuse de când îi murise mama și, spre deosebire de Lorenzo Daza, se comporta mai degrabă ca o tovarășă de joacă decât ca o mătușă. Iată de ce apariția lui Florentino Ariza a însemnat pentru ele una din nenumăratele distracții secrete pe care le născociau ca să-și alunge plictiseala. De patru ori pe zi, trecând prin parcul Evangheliilor, aruncau o privire grăbită, încercând să-l descopere pe străjerul acela pricăjit și timid, un terchea-berchea, mai totdeauna îmbrăcat în negru, în ciuda zăpușelii, care se prefăcea că citește la umbra pomilor. „Uite-l”, spunea cea care-l descoperea prima, înăbușindu-și râsul, mai înainte ca el să-și ridice ochii și să le vadă pe cele două femei străine de viața lui trecând bătoase prin parc, fără să-i arunce nici o privire.

— Bietul de el, spunea mătușa. Nu îndrăznește să se apropie din cauza mea, dar într-o zi tot o s-o facă, dacă are intenții serioase, și atunci o să-ți dea o scrisoare.

Prevăzând tot felul de piedici, a învățat-o să se folosească de alfabetul degetelor, un mijloc de comunicare indispensabil în iubirile interzise. Acele jocuri nesăbuite, aproape copilărești, trezeau în Fermina Daza o curiozitate nouă, dar timp de mai multe luni nu i-a trecut prin cap să meargă mai departe cu gândul. Fără să știe când și cum, amuzamentul se preschimbă în nerăbdare, sângele i se învolbura de dorul de a-l vedea, iar într-o noapte s-a trezit înspăimântată pentru că-l văzuse stând la picioarele patului și uitându-se la ea. Atunci și-a dorit din tot sufletul să se împlinească previziunile mătușii și-l implora pe Dumnezeu în rugăciunile ei să-l facă mai îndrăzneț, ca să-i dea scrisoarea, și astfel să afle mai repede ce voia să-i spună.

Dar ruga nu i-a fost ascultată. Dimpotrivă. Cum tocmai atunci Florentino Ariza i se destăinuise mamei sale, iar aceasta îl sfătuisese să renunțe la cele șaptezeci de file cu vorbe dulci, Fermina Daza a trebuit să aștepte până la sfârșitul anului. Pe măsură ce se apropia vacanța din decembrie, nerăbdarea ei se pre-schimba în disperare, pentru că nu știa ce-ar fi putut întreprinde ca să-l vadă și să fie văzută în cele trei luni în care nu se mai ducea la școală. Era la fel de nedumerită și în noaptea de Crăciun, când, înfiorată de presimțirea că el o privea din mulțimea adunată la biserică, a simțit că-i sare inima din loc. N-a avut curaj să-și întoarcă privirea, pentru că ședea între tatăl și mătușa ei, așa că a trebuit să-și țină firea ca să nu i se observe tulburarea. Dar după terminarea slujbei, l-a simțit atât de aproape în îmbulzeală, atât de limpede în tălăzuirea din jur, încât o forță de neînving a silit-o să privească peste umăr în timp ce se îndreptau spre ieșire, și atunci a văzut, nu departe de ochii ei, ceilalți ochi ca de gheață, obrazul livid, buzele încremenite de spaima iubirii. Năucită de propria-i cutezanță, s-a agățat, ca să nu cadă, de brațul mătușii Escolástica, iar aceasta, simțindu-i prin mitena de dantelă sudoarea rece a mâinii, a încurajat-o cu un semn imperceptibil de complicitate necondiționată. În larma stârnită de petarde și de tobele ce vesteau nașterea, printre felinarele colorate atârinate la porți și strigătele mulțimilor dornice de pace, Florentino Ariza a rătăcit ca un somnambul până în zori, contemplând cu ochii împăienjeniți de lacrimi străzile în sărbătoare, amețit de gândul halucinant că el, și nu Dumnezeu, se născuse în noaptea aceea.

Delirul i s-a amplificat în săptămâna următoare, la ceasul siestei, când, trecând fără speranță prin fața casei Ferminei Daza, a văzut-o așezată alături de mătușa ei, la umbra migdalilor de la poartă. Era aceeași scenă, de data aceasta sub cerul liber, întrezărită prima oară în odaia de cusut: nepoata ascultându-și mătușa la lecția de citire. Numai că Fermina Daza părea acum alta, în locul uniformei de școală purta un fel de tunică largă, cu multe pliuri prinse pe umeri, căzând în falduri ca un peplum, iar pe cap avea o cunună de gardenii naturale, care o făcea să arate ca o zeiță încoronată. Florentino Ariza

s-a așezat într-un colț din parc unde știa bine că nu putea fi văzut și, renunțând la lectura disimulată, a rămas cu cartea deschisă și cu ochii țintă la domnița iluzorie, care nu s-a milostivit să-i arunce nici măcar o singură privire.

La început, și-a spus că lecția la umbra migdalilor era o schimbare întâmplătoare, datorată poate reparațiilor interminabile din casă, dar în zilele următoare a înțeles că Fermina Daza se va afla acolo, sub ochii lui, în fiecare după-amiază, la aceeași oră, de-a lungul celor trei luni de vacanță, și această certitudine i-a dat un nou imbold. Nimic nu lăsa să se înțeleagă că fusese văzut, n-a surprins nici un semn de interes sau de repulsie, dar în indiferența ei era o strălucire aparte, care îl îndemna să stăruie. Pe neașteptate, într-o după-amiază de la sfârșitul lui ianuarie, mătușa și-a pus broderia la care lucra pe scaun și și-a lăsat nepoata singură în fața porții, sub ploaia de frunze galbene ce se scuturau din migdali. Însuflețit de gândul nebunesc că aceea fusese o oportunitate dinainte plănuită, Florentino Ariza a traversat strada și s-a oprit în fața Fermei Daza, atât de aproape de ea, încât îi putea simți răsuflarea întretăiată și mireasma de flori pe care o răspândea în jur și cu care avea s-o identifice toată viața. I-a vorbit fără să-și plece privirea, cu o siguranță pe care avea s-o mai arate numai o jumătate de veac mai târziu și tot din aceleași motive.

- Domnișoară, nu vă cer altceva decât să acceptați o scrisoare din partea mea, i-a spus.

Nu așa își imaginase Fermina Daza vocea lui: era limpede și răspicată, trădând o stăpânire de sine care nu avea nimic de-a face cu gesturile lui languroase. I-a răspuns, fără să-și ridice ochii de pe broderie: „N-o pot primi fără îngăduința tatălui meu.” Florentino Ariza s-a înfiorat auzind glasul acela învăluitoare și dulce, pe care n-avea să-l uite tot restul vieții. A rămas însă neclintit și i-a răspuns imediat: „Atunci trebuie să i-o cereți.” După care și-a îndulcit ordinul cu o rugămintă: „La mijloc e o chestiune de viață sau de moarte.” Fermina Daza nu l-a privit, nu și-a întrerupt lucrul, dar fermitatea lui a întredeschis o porțiță pe unde încăpea lumea toată.

— Veniți în fiecare după-amiază, i-a spus, și așteptați să-mi schimb locul.

Florentino Ariza n-a înțeles rostul acestor cuvinte decât luna următoare, când a văzut de pe banca din parc aceeași scenă dintotdeauna, cu o singură variație: când mătușa Escolástica a intrat în casă, Fermina Daza s-a ridicat și s-a așezat pe celălalt scaun. Florentino Ariza, cu o camelie albă la reverul redingotei, a traversat atunci strada și, oprindu-se în fața ei, i-a spus: „Acesta este cel mai însemnat moment din viața mea.” Fermina Daza nu și-a ridicat ochii spre el, dar rotindu-și privirea ca să cerceteze împrejurimile, văzu străzile pustii, amorțite în toropeala secetei, și un vârtej de frunze uscate târâte de vânt.

— Dați-mi-o, vă rog, îi spuse.

Florentino Ariza se gândise să-i aducă toate cele șaptezeci de file pe care le știa pe de rost de mult ce le citise, dar, până la urmă, se hotărâse pentru un bilet de o jumătate de pagină, sobru și explicit, în care promitea numai esențialul: fidelitate în fața oricăror încercări și iubire veșnică. Scoase scrisoarea din buzunarul interior al redingotei și o întinse sub ochii dantelăresei speriate, care nu îndrăznea nici măcar să-l privească. N-a văzut decât plicul albastru tremurând într-o mână încremenită de spaimă și, neputând concepe ca și ei să i se observe tremurul degetelor, și-a ridicat ghergheful, pentru ca el să-i poată întinde scrisoarea. În clipa aceea, o pasăre se scutură printre frunzele migdalilor, lăsând să-i cadă găinațul chiar pe broderie. Fermina Daza își ascunse repede ghergheful la spate, ca nu cumva el să-și dea seama de cele întâmplătoare, și-l privi pentru prima dată în față, cu obraji în flăcări. Florentino Ariza, nepăsător, cu scrisoarea în mână, spuse: „Asta aduce noroc.” Ea își arătă

recunoștința, zâmbindu-i pentru prima oară, apoi, aproape smulgându-i scrisoarea din mână, se grăbi s-o împăturească și s-o ascundă în sân. El îi întinse atunci camelia pe care o purta la butonieră. Ea îl refuză: „E o floare de logodnă.” Imediat însă, conștientă că timpul era pe sfârșite, se refugie în politețea ei prudentă:

— Acum vă rog să plecați și să nu vă mai întoarceți până ce n-o să vă anunț eu.

Când Florentino Ariza a întâlnit-o prima dată, maică-sa a ghicit totul chiar înainte ca el să-i spună ceva, pentru că îi pierise pofta de vorbă și de mâncare, nu mai avea somn și se perpelea toată noaptea în așternut. Însă din clipa în care a început să aștepte răspunsul la prima lui scrisoare, starea i s-a complicat cu o pântecăraie fără leac și niște vărsături verzui ca fierea, își pierdu simțul orientării și se prăbușea ca din senin în nesimțire, încât maică-sa, îngrozită de suferințele lui, se întreba dacă nu era vorba mai degrabă de ravagiile holerei decât de chinurile dragostei. Nașul lui Florentino Ariza, un bătrân homeopat căruia Tránsito Ariza obișnuia să-i destăinuie tot ce avea pe suflet încă din vremurile ei de amantă tăinuită, s-a alarmat și el când a văzut în ce stare era bolnavul, cu pulsul slab, respirația hârâită, scaldat tot într-o transpirație searbădă, ca a muribunzilor. Dar consultându-l mai îndeaproape, a constatat că nu avea febră, nu-l durea nimic, iar singura senzație care îl încerca era nevoia urgentă de a muri. I-a fost suficient un interogatoriu insidios, luat mai întâi lui, iar mai apoi mamei, ca să verifice încă o dată că simptomele iubirii sunt identice cu cele ale holerei. I-a prescris infuzii din flori de tei, pentru efectul lor calmant, și i-a sugerat o schimbare de aer pentru a-și găsi alinarea în depărtare, dar Florentino Ariza dorea exact contrariul: să-și savureze propriul martiraj.

La cei patruzeci de ani ai săi, Tránsito Ariza era o femeie lipsită de prejudecăți, cu un instinct al fericirii pervertit de sărăcie, așa încât se bucura de suferințele fiului de parcă ar fi fost ale ei. Când îl simțea delirând, îi dădea să bea ceai, îl înfolea în pături de lână ca să-i amăgească frisoanele, dar în același timp îl îndemna să-și afle mângâiere în propria-i descurajare:

— Profită acum, că ești tânăr, și îndură cât poți, îi spunea, fiindcă suferințele astea nu țin toată viața.

Cei de la Oficiul Poștal, firește, nu gândeau la fel. Florentino Ariza se lăsase pe tînjală și umbla cu capul în nori, ajungând să încurce până și steagurile care anunțau sosirea corespondenței, așa că într-o miercuri, să zicem, arbora steagul german, când, de fapt, sosise vaporul Companiei Leyland, cu poșta de Liverpool, iar în altă zi, înălța drapelul Statelor Unite, când, de fapt, era vorba de nava cunoscutei Compagnie Générale Transatlantique, cu poșta de la Saint-Nazaire. Aceste confuzii ale iubirii provocau atâtea încurcături și stârneau atâtea proteste din partea populației, încât Florentino Ariza ar fi rămas, de bună seamă, fără slujbă, dacă n-ar fi fost Lotario Thugut, care l-a luat să lucreze cu el și l-a pus să cânte la vioară în balconul corului de la catedrală. Amiciția lor părea inexplicabilă, dată fiind diferența de vârstă, ca de la bunic la nepot, care-i despărțea, dar ei se înțelegeau la fel de bine la birou sau în tavernele din port, unde își făceau veacul chefliei de toată teapa, de la bețivanii care se milogeau pentru un strop de băutură, până la filfizonii îmbrăcați în haine de seară, care o ștergeau de la banchetele organizate de Clubul Social, ca să poată mânca pe săturate chefal prăjit și pilaf din nucă de cocos. Lotario Thugut obișnuia să se abată pe-acolo după ce-și termina ultima tură la telegraf, iar de multe ori zorii îl prindeau chefuind cu bezmeticii de marinari de pe goeletele din Antile, bând cot la cot cu ei punci preparat cu jamaică și cântând la acordeon. Era gras și lătăreț ca o broască țestoasă, cu o barbă aurie, iar seara, când ieșea în oraș, își puneia pe

cap o bonetă frigiană, așa că nu-i mai lipsea decât un șirag de clopoței ca să arate ca Sfântul Nicolae. Cel puțin o dată pe săptămână își încheia chiolhanul în brațele câte unei păsări de noapte, cum îi plăcea să spună, una din nenumăratele femeiuști care făceau negoț cu amoruri precipitate într-un hotel de tranzit pentru marinari. De cum l-a cunoscut pe Florentino Ariza, și-a pus în gând să-l inițieze în paradisul lui. Alegea pentru el „păsările” care i se păreau mai pricepute, se târguia cu ele la preț și la procedee, oferindu-se să le plătească în avans din propriul buzunar. Dar Florentino Ariza nu accepta: era virgin și-și propusese să rămână astfel atâta timp cât n-o făcea din dragoste.

Hotelul era un palat colonial care-și pierduse strălucirea de odinioară, iar în marile saloane și în încăperile de marmură se înghesuiau acum cămăruțe înjghebate dintr-un carton găurit de-a lungul timpului cu acul, care erau închiriate deopotrivă pentru a făptui și pentru a privi. Circulau povești dintre cele mai ciudate despre tot felul de curioși cărora li se scosese ochiul cu andreaua, despre altul care și-a recunoscut propria nevastă în cea pe care o spiona, despre domni simandicoși care intrau acolo deghizați în precupețe ca să-și facă poftele cu boțmani aflați în trecere, și despre atâtea alte incidente între pânditori și pândiți, încât numai gândul de a-și arunca ochii în camera alăturată i se părea lui Florentino Ariza înspăimântător. Așa se face că Lotario Thugut nu l-a putut convinge că a privi și a se lăsa privit erau, în Europa, rafinamente rezervate doar prinților.

În ciuda corpolenței sale, Lotario Thugut avea un prâsnel de îngerăș, ca un boboc de trandafir, dar se pare că acesta era un cusur binecuvântat, pentru că „păsările de noapte” cele mai hârșite în meserie își disputau șansa de a se culca cu el, iar când începeau să răcnească de parcă le ciopârțea cineva, se zguduia palatul din temelii și se cutremurau de spaimă fantomele care îl cutreierau. Se răspândise zvonul că folosea o pomadă cu venin de viperă ca să le înfierbânte femeilor șaua turcească, dar el se jura că n-avea la îndemână alte mijloace decât cele pe care i le lăsase Dumnezeu. Și spunea prăpădindu-se de râs: „Doar dragoste, și-atât.” A trebuit să treacă mulți ani până ce Florentino Ariza și-a dat seama că spusele lui erau, poate, întemeiate. S-a convins definitiv de acest adevăr într-o etapă ceva mai avansată a educației lui sentimentale, când a cunoscut un bărbat care trăia ca un pașă pe spinarea a trei femei deodată. Toate veneau să-i dea socoteală în zori și să-i ceară iertare în genunchi pentru câștigul neîndestulător, nedorindu-și altă răsplată, atunci când aduceau mai mulți bani, decât să se culce cu el. Florentino Ariza era convins că numai teroarea putea explica o asemenea înjosire. Dar una din cele trei fete l-a uimit dezvăluindu-i adevărul contrariu.

— Așa ceva, i-a spus, nu se poate face decât din iubire.

Nu atât pentru darurile de preacurvar, cât mai ales datorită farmecului său personal, Lotario Thugut ajunsese unul din clienții cei mai respectați ai hotelului. Florentino Ariza, deși tăcut și ascuns, și-a câștigat și el stima patronului, astfel încât, în perioada lui cea mai zbuciumată, când se lăsase copleșit de deznădejde, avea obiceiul să se retragă într-una din cămăruțele înăbușitoare, unde citea versuri și foiletoane lacrimogene, iar reveriile lui lăsau în urmă cuiburi de întunecate rândunele prin balcoane, freamăt de sărutări și fâlfâit de aripă în lânchezeala siestei. Așa afla Florentino Ariza amănunte despre nenumărate infidelități sau despre unele secrete de stat, pe care clienții importanți și chiar notabilitățile locale le împărtășeau iubitelor efemere, fără să le pese dacă sunt auziți din camerele vecine. Tot acolo a aflat că, la patru leghe marine spre nord de Sotavento, zăcea pe fundul mării, încă din secolul al XVII-lea, un galion spaniol încărcat cu aur curat și pietre prețioase în valoare de peste cinci sute de miliarde de pesos. Povestea l-a uluit, dar nu s-a mai gândit la ea decât câteva luni mai târziu, când dragostea lui nesăbuită i-a răscolit

dorința de a recupera comoara scufundată, pentru ca Fermina Daza să se poată scălda în valuri de aur.

Mulți ani mai târziu, când încerca să-și aducă aminte cum era în realitate domnița idealizată de alchimia poeziei, nu reușea s-o desprindă de sfâșietoarele amurguri din acele vremuri. Chiar și când o pândea fără a fi văzut, în acele zile chinuitoare în care aștepta răspunsul la prima lui scrisoare, o vedea transfigurată în reverberația amiezii, sub ploaia de flori albe ale migdalilor, unde pururi era aprilie, în orice anotimp al anului. Iar dacă acceptase să-l acompanieze pe Lotario Thugut în foișorul privilegiat al corului catedralei, o făcuse numai ca să poată vedea cum se unduia tunică ei în adierea cântărilor sfinte. Propria-i nesăbuiță i-a zădărnicit însă plăcerea, pentru că, părându-i-se prea anostă muzica mistică pentru starea lui sufletească, se apucase s-o înflăcăreze cu valsuri de amor, astfel încât Lotario Thugut s-a văzut nevoit să-l dea afară din cor. Aceasta a fost și epoca în care, cedând dorinței arzătoare de a mânca gardeniile cultivate de Tránsito Ariza în grădina casei, a descoperit savoarea Ferminei Daza. Și tot atunci, găsind, din întâmplare, într-un cufăr al maică-sii o sticlă de un litru cu apă de colonie adusă prin contrabandă de marinarii de la Hamburg American Line, n-a rezistat ispitei de a gusta din ea, ca să descopere alte arome ale femeii iubite. A tot băut din sticlă până în zori, îmbătându-se de Fermina Daza cu sorbituri abrazive, mai întâi în tavernele din port, apoi pe digul unde se consolau făcând dragoste îndrăgostiții fără acoperiș, până când s-a prăbușit în nesimțire. Tránsito Ariza, care îl așteptase până la șase dimineața cu inima strânsă de teamă, l-a căutat în cele mai ascunse locuri și abia după prânz i-a găsit zvârcolindu-se în propria lui vomă parfumată, într-un cotlon al golfului unde marea arunca înecații la țarm.

A profitat de perioada convalescenței ca să-l certe pentru resemnarea cu care aștepta răspunsul la scrisoare. I-a amintit că cei slabi de înger nu vor pătrunde în vecii vecilor în necruțătoarea și meschina împărăție a iubirii, pentru că femeile se dăruiesc numai bărbaților îndrăzneți, așteptând de la ei să le insufle acea siguranță de sine după care tânjesc atâta pentru a putea înfrunta viața. Florentino Ariza și-a însușit lecția chiar mai bine decât s-ar fi convenit. Tránsito Ariza nu și-a putut reprimă un sentiment de mândrie, mai degrabă concupiscent decât matern, când l-a văzut ieșind din prăvălie îmbrăcat în hainele de stofă neagră, cu pălăria tare și lavaliera lorică la gulerul de celuloid, și l-a întrebat în glumă dacă se ducea cumva la o înmormântare. El i-a răspuns, cu urechile în flăcări: „E cam tot aia.” Ea și-a dat seama că i se tăiase răsuflarea de spaimă, dar hotărârea lui era neclintită. I-a dat ultimele sfaturi, l-a binecuvântat și i-a făgăduit printre hohote de râs altă sticlă cu apă de colonie, pentru a sărbători împreună cucerirea.

De când înmânase scrisoarea, cu o lună în urmă, își încălcase de nenumărate ori promisiunea de a nu mai reveni în parc, dar avusese grijă să nu fie văzut. Totul se desfășura ca mai înainte. Lecția de citire la umbra pomilor se sfârșea pe la două după-amiază, când orașul se trezea din siestă, iar Fermina Daza continua să brodeze cu mătușa ei până ce căldura se mai potolea. Florentino Ariza n-a mai așteptat ca mătușa să intre în casă și a traversat strada cu pași marțiali, învingându-și astfel sfârșeala care îi înmuia genunchii. Dar nu s-a adresat Ferminei Daza, ci mătușii:

— Vă rog, fiți amabilă și lăsați-mă o clipă singur cu domnișoara. Am ceva important să-i spun.

— Cum îndrăznești? se revoltă mătușa. Tot ce-o privește pe ea mă privește și pe mine.

— Atunci n-o să-i mai spun nimic, dar vă previn că dumneavoastră o să fiți răspunzătoare de tot ce-o să se întâmple.

Nu acestea erau manierele la care se aștepta Escolástica Daza de la logodnicul ideal, dar s-a ridicat speriată, pentru că a avut pentru prima dată impresia cutremurătoare că prin gura lui Florentino Ariza vorbea însuși Sfântul Duh. A intrat, așadar, în casă, ca să ia alte ace de cusut, și i-a lăsat pe cei doi tineri singuri sub migdalii de la intrare.

Sincer vorbind, Fermina Daza nu știa prea multe despre acel pretendent tă-cut din fire, care apăruse în viața ei ca o rândunică în toiul iernii, chiar și numele i-ar fi rămas, poate, necunoscut dacă n-ar fi fost semnătura de pe scrisoare. De când o primise, se interesase și descoperise că era copilul din flori al unei femei nemăritate, harnică și serioasă, dar marcată pe viață de stigmatul de foc al unei singure rătăcirii din tinerețe. Aflase că nu era curier la poștă, așa cum credea ea, ci ajutorul telegrafistului, și încă unul bine pregătit, cu un viitor promițător, motiv pentru care și-a spus că adusese telegrama numai ca s-o poată vedea pe ea. Această presupunere a înduioșat-o. Mai știa că era unul din instrumentiștii de la catedrală și, deși niciodată nu îndrăznise să-și ridice privirea în timpul slujbei ca să vadă dacă era acolo, într-o duminică a avut revelația că, în timp ce instrumentele celelalte cântau pentru toți, vioara cânta numai pentru ea. Nu era genul de bărbat pe care și l-ar fi ales. Ochelarii lui de copil de pripas, veșmintele sobre, comportamentul lui misterios îi treziseră o curiozitate greu de stăpânit, deși nici o clipă nu-i trecuse prin minte că această curiozitate este una din multele capcane pe care le întinde iubirea.

Nici ea singură nu-și putea explica de ce acceptase scrisoarea. Nu regreta, dar promisiunea din ce în ce mai presantă de a da un răspuns îi făcea viața un chin. Fiecare cuvânt al tatălui ei, fiecare privire întâmplătoare, gesturile lui cele mai banale i se păreau tot atâtea curse întinse pentru a-i descoperi secretul. Era atât de înspăimântată, încât la masă, de teamă să nu se trădeze, evita să vorbească, ferindu-se chiar și de mătușa Escolástica, deși aceasta îi înțelegea zbuciumul de parcă ar fi fost al ei. Se închidea în baie la orice oră din zi, fără motiv, și recitea scrisoarea, încercând să descopere un cod secret, o formulă magică ascunsă într-una din cele trei sute paisprezece litere care alcătuiau cele cincizeci și opt de cuvinte, în speranța că spuneau mai mult decât spuneau. N-a găsit însă nimic altceva decât înțelese la prima lectură, când a fugit să se închidă în baie, cu inima înnebunită de emoție, a rupt plicul, nădăjduind să fie o scrisoare lungă și pătimașă, iar în locul ei a dat peste un bilet parfumat, a cărui fermitate a speriat-o.

La început nu se gândise prea serios că ar putea fi nevoie de vreun răspuns, dar scrisoarea era atât de explicită, încât nu se putea eschiva. Prinsă cum era în vârtejul îndoielilor, s-a surprins dintr-o dată gândindu-se la Florentino Ariza mai des și cu mai mult interes decât ar fi dorit să-și îngăduie, iar uneori se întreba neliniștită de ce nu era în parc la ora știută, uitând că îl rugase chiar ea să nu revină și să-i lase un răgaz de gândire. Până la urmă, a ajuns să se gândească la el așa cum niciodată nu și-ar fi putut închipui că s-ar fi putut gândi la cineva, presimțindu-l acolo unde nu era, dorindu-și să-l afle unde nu putea fi, trezindu-se cu senzația materială că el o privea prin întuneric cum doarme, așa încât, în după-amiaza când i-a simțit pașii hotărâți pe covorul de frunze galbene din parc, i-a venit greu să creadă că nu era vorba de un alt rengi pe care i-l juca imaginația. Dar când el i-a cerut răspunsul cu o fermitate care n-avea nimic de-a face cu apatia lui obișnuită, ea a reușit să-și învingă spaima și a încercat să scape mărturisind adevărul: nu știa ce răspuns să-i dea. Florentino Ariza însă nu înfruntase un abis ca să se mai sperie de cele ce-i urmau.

— Dacă ați acceptat scrisoarea, i-a spus, e o necuviință să nu răspundeți la ea.

Acesta a fost capătul labirintului. Fermina Daza nu și-a pierdut cumpătul,

i-a cerut scuze pentru întârziere și i-a promis solemn că va avea un răspuns înainte de sfârșitul vacanței. Și s-a ținut de cuvânt. În ultima vineri din luna februarie, mătușa Escolástica s-a dus la oficiul telegrafic să întrebe cât costă o telegramă pentru satul Piedras de Moler, care nici măcar nu figura pe lista de servicii. A primit informațiile chiar de la Florentino Ariza, dar ea s-a comportat de parcă în viața lor nu s-ar fi cunoscut. În schimb, la plecare, s-a prefăcut că uită la ghișeu un breviar legat în piele de șopârlă. Între paginile căruia se afla un plic din hârtie fină, cu viniete aurite. Nebun de fericire, Florentino Ariza și-a petrecut toată ziua mâncând trandafiri și citind scrisoarea, luând-o de la capăt, iarăși și iarăși, literă cu literă, mâncând tot mai mulți trandafiri pe măsură ce citea mai mult, iar la miezul nopții o citise de atâtea ori și înfulecase atâtea trandafiri, încât maică-sa a trebuit să-i bage cu sila pe gât o lingură de ulei de ricin.

A fost anul iubirii înverșunate. Nici unul, nici altul nu trăiau decât pentru a se gândi la celălalt, pentru a visa la celălalt, pentru a aștepta scrisorile cu aceeași nerăbdare cu care răspundeau la ele. În acea primăvară delirantă, ca și în anul următor, nu și-au putut vorbi nici măcar o singură dată. Mai mult chiar, de când s-au văzut prima oară și până în ziua în care el și-a repetat hotărârea, o jumătate de veac mai târziu, nu au avut niciodată prilejul să se întâlnească între patru ochi sau să vorbească despre iubirea lor. Dar în primele trei luni, n-a trecut nici o singură zi fără să-și scrie, uneori chiar de două ori zilnic, până când mătușa Escolástica s-a speriat de voracitatea rugului aprins chiar cu ajutorul ei.

După prima scrisoare, pe care o dusesse la oficiul telegrafic ca un soi de răzbunare împotriva proprie-i soarte, a favorizat schimbul de mesaje aproape zilnice în întâlnirile aparent întâmplătoare de pe stradă, dar n-a avut destul curaj să patroneze o conversație, oricât de banală și de scurtă. Trei luni mai târziu însă, înțelegând că nu era vorba doar de o toană adolescentină a nepoatei, și-a simțit amenințată propria viață. Pentru că neavând alte mijloace de subzistență, Escolástica Daza trăia din mila fratelui, care, cu firea lui despotică, știa și ea prea bine, n-avea să-i ierte în veci faptul că-i înșelase încrederea. Dar când a fost să ia

o hotărâre, n-a lăsat-o inima să-i pricinuiască nepoatei aceeași suferință de netălmăduit pe care ea însăși o purta în suflet încă din tinerețe, așa că i-a îngăduit să recurgă la un mijloc ce-i dădea, cât de cât, iluzia nevinovăției. Metoda era foarte simplă: Fermina Daza lăsa scrisoarea într-o ascunzătoare aflată în drumul spre școală, indicându-i lui Florentino Ariza unde anume dorea să găsească răspunsul. Iar Florentino Ariza proceda la fel. Așa se face că, până la sfârșitul anului, muștrările de cuget ale mătușii Escolástica au fost transferate cristelnițelor din biserici, scorburilor din copaci, crăpăturilor din fortărețele în ruină. Uneori, li se mai întâmpla să găsească scrisorile umezite de ploaie, mânjite de noroi, sfâșiata de vitregia soartei sau chiar să nu le găsească deloc, dar mereu aflau o cale de a relua legătura.

Florentino Ariza își petrecea nopțile în odăița din spatele prăvăliei, scriind fără să-și cruțe sănătatea, otrăvindu-și cu fiecă literă plămâni, în aerul îmbâcsit de fumul lămpilor cu ulei de palmier, iar scrisorile lui deveneau tot mai lungi și mai lunatice pe măsură ce se străduia să-și imite mai bine poeziile preferați din colecția *Biblioteca Populară*, care, la vremea aceea, număra optzeci de volume. Maică-sa, care îl îndemnase cu atâtea înflăcărare să-și afle mângâiere în suferință, începuse să fie îngrijorată de sănătatea lui. „O să-ți pierzi mințile de tot, îi striga din dormitor când auzea cocoșii cântând. Nici o femeie din lume nu merită atâtea osteneală.” Căci nu-și amintea să fi cunoscut pe altcineva în asemenea stare de rătăcire. Dar el nici n-o băga în seamă. Ajungea uneori la birou nedormit, cu părul răvășit de atâtea iubire, după ce lăsa scrisoarea în ascunzătoarea dinainte stabilită, pentru ca Fermina Daza s-o

poată găsi în drum spre școală. Ea, în schimb, terorizată de vigilența tatălui și de curiozitatea bolnăvicioasă a călugărițelor, abia dacă reușea să scrie câteva rânduri pe o foaie ruptă din caiet, închizându-se în baie sau prefăcându-se că ia notițe în clasă. Nu numai graba și temerile de tot felul, dar chiar și firea ei o îndemneau să evite orice complicație sentimentală și să se mărginească la întâmplări de fiecare zi, povestite în stilul meticolos al unui jurnal de navigație. Scrisorile ei erau, de fapt, un mod de a-și trece vremea și de a întreține jarul viu, fără primejdia de a se arde cu focul, în timp ce Florentino Ariza se mistuia cu fiecare rând. Dornic s-o molipsească de propria-i nebunie, îi trimitea versuri de miniaturist gravate cu vârful acului în petalele cameliilor. El, și nu ea, a avut îndrăzneala să-i trimită o șuviță de păr într-o scrisoare, deși n-a primit niciodată drept răspuns, așa cum își dorea cu înfocare, nici măcar un singur fir din costița Ferminei Daza. Și totuși, gestul lui a încurajat-o să mai facă un pas, căci din ziua aceea a început și ea să-i trimită nervuri de frunze presate între filele dicționarelor, aripi de fluturi, pene de păsări măiestre, iar de ziua lui, i-a dăruit o bucățică de un centimetru pătrat din rasa Sfântului Pedro Claver, așa cum se vindeau atunci pe ascuns, la un preț inaccesibil unei școlărițe de vârsta ei. Într-o noapte, s-a trezit speriată de muzica unei serenade: o vioară solitară interpretând un vals stingher. A înfiorat-o clarviziunea că fiecare notă era un semn de mulțumire pentru petalele din ierbarele ei, pentru clipele răpite aritmeticii când își scria scrisorile, pentru spaima de la examene, când se gândea mai mult la el decât la Științele Naturale, deși nu-i prea venea să creadă că Florentino Ariza ar fi fost în stare de a o asemenea imprudență.

A doua zi de dimineață, la micul dejun, Lorenzo Daza abia își putea stăpâni curiozitatea. Mai întâi, pentru că nu știa ce semnificație avea o singură piesă muzicală în limbajul serenadelor, iar în al doilea rând, pentru că, deși o ascultase cu toată atenția, nu izbutise să-și dea seama de sub ferestrele cărei case se auzea. Cu o prezență de spirit care i-a luat nepoatei o piatră de pe inimă, mătușa Escolástica le-a mărturisit că-l zărise prin perdelele de la dormitor pe violonistul solitar de cealaltă parte a parcului, asigurându-i că, oricum, o singură piesă e o înștiințare de ruptură. În scrisoarea din aceeași zi, Florentino Ariza a confirmat că el era autorul serenadei, iar valsul, compus tot de el, purta numele pe care i-l dăduse în taină Ferminei Daza: *Zeița Încoronată*. N-a mai venit în parc, dar în nopțile cu lună cânta în locuri anume alese pentru ca ea să-l poată asculta din iatac fără nici o teamă. Unul din locurile lui preferate era cimitirul săracilor, aflat în bătaia soarelui și a ploilor, pe o măgură stearpă, unde își aveau sălașul vulturii *gallinazos* și unde muzica dobânda sonorități supranaturale. Ceva mai târziu, când a învățat cum poate fi stabilită direcția vânturilor, n-a mai avut nici o îndoială că mesajul lui ajungea acolo unde trebuia.

În luna august din același an, întrucât un nou război civil dintre nenumăratele care pustiau țara de peste o jumătate de secol amenința să se generalizeze, guvernatorul a decretat legea marțială și interdicția de a mai ieși pe stradă după ora șase în statele de pe litoralul Mării Caraibilor. Deși avuseseră loc unele incidente, iar militarii comiteau tot felul de abuzuri sub pretextul unor pedepse exemplare, Florentino Ariza, care umbla așa de năuc încât habar n-avea ce se întâmpla pe lume, a fost surprins de o patrulă militară tulburând în zorii zilei castitatea morților cu provocările lui amoroase. A scăpat ca prin farmec de o execuție sumară, fiind acuzat că e spion și că trimite mesaje în cheia sol vapoarelor liberale care mișunau în apele din jur.

— Spion pe dracu', s-a revoltat Florentino Ariza. Sunt doar un biet îndrăgostit.

A dormit trei nopți cu lanțuri la picioare în carcera garnizoanei locale. Dar când a fost eliberat, s-a simțit dezamăgit de captivitatea prea scurtă, iar la

bătrânețe, când amintirile atâtor altor războaie i se învălmășeau în minte, tot mai credea că era singurul bărbat din oraș și poate din întreaga țară care târâse la picioare cătușe de cinci livre din cauza iubirii.

Trecuseră aproape doi ani de corespondență pătimașă, când Florentino Ariza i-a făcut Ferminei Daza propunerea solemnă de căsătorie într-o scrisoare ce cuprindea un singur paragraf. În ultimele șase luni, îi trimisese de mai multe ori o camelie albă, dar ea i-o înapoiase de fiecare dată cu scrisoarea următoare, dându-i de înțeles că era dispusă să-i scrie mai departe, dar că nu se gândea la ceva atât de serios precum logodna. La drept vorbind, totdeauna luase acel du-te-vino al cameliei ca pe o hârjoană între îndrăgostiți și nicidecum ca pe un moment de răscruce din viața ei. Când a primit însă cererea oficială, și-a simțit pentru prima dată inima sfâșiată de ghearele morții. Cuprinsă de panică, i-a povestit totul mătușii Escolástica, cerându-i sfatul, iar aceasta și-a asumat responsabilitatea cu un curaj și o luciditate pe care nu le avusese la douăzeci de ani, când trebuise să-și hotărască propria soartă.

— Răspunde-i că primești, i-a spus. Chiar dacă ești moartă de frică, chiar dacă mai târziu o să regreti, fiindcă, să știi de la mine, oricum o să te căiești toată viața dacă-l refuzi.

Fermina Daza era însă atât de descumpănită încât a cerut un răgaz de gândire. A cerut întâi o lună, apoi alta și alta, iar când s-au împlinit patru luni fără să dea un răspuns, a primit din nou o camelie albă, de data aceasta însoțită de notificarea irevocabilă că era ultima: acum ori niciodată. A fost rândul lui Florentino Ariza să vadă moartea cu ochii când a primit chiar în aceeași zi un plic cu un petec de hârtie rupt dintr-un caiet, pe care era scris cu creionul un singur rând: *De acord, mă mărit cu dumneata dacă-mi promiți că n-o să mă silești să mănânc vinete.*

Florentino Ariza nu se aștepta la acest răspuns, dar maică-sa era pregătită pentru o asemenea posibilitate. Cu șase luni în urmă, când el îi mărturisise pentru prima dată că are de gând să se căsătorească, Tránsito Ariza începuse demersurile pentru a închiria în întregime casa, pe care o împărțeau cu încă două familii. Era o clădire din secolul al XVII-lea, cu două niveluri, care adăpostise pe vremea spaniolilor Regia Tutunului și ai cărei proprietari actuali, ajunși la sapă de lemn, fuseseră nevoiți s-o închirieze, nemaiavând cu ce s-o întrețină. Aripa unde fusese debitul de tutun dădea spre stradă, o alta, în care funcționase înainte fabrica, se afla în fundul unei curți pavate, iar între ele se întindea un grajd încăpător, folosit în comun de chiriași ca spălătorie și uscătorie. Tránsito Ariza ocupa aripa din față, cea mai practică și mai bine conservată, dar și cea mai mică. În vechea tutungerie se afla merceria, cu o ușă mare spre stradă, iar alături, în vechiul depozit, aerisit printr-o lucarnă, dormea Tránsito Ariza. În partea din spate a prăvăliei, despărțită de aceasta printr-un grilaj de lemn, fusese amenajată o odăiță, unde se afla o masă cu patru scaune, folosită și ca birou, și unde Florentino Ariza își atârna hamacul când zorii nu-l prindeau scriind. Era un spațiu tocmai potrivit pentru ei doi, dar insuficient pentru încă o persoană, și cu atât mai puțin pentru o domnișoară de la colegiul *Intrarea Preacuratei în Biserică*, al cărei tată renovase din temelii o casă dărăpănată, în vreme ce mulți alții, cu titluri și nume răsunătoare, se culcau seara cu groaza că acoperișurile palatelor aveau să se prăbușească peste ei în timp ce dormeau. Așa că Tránsito Ariza l-a convins pe proprietar să-i închirieze și galeria din jurul curții interioare, obligându-se în schimb să întrețină casa în bună stare timp de cinci ani.

Avea cu ce s-o facă. Pe lângă venitul sigur pe care i-l aduceau merceria și câlții hemostatici, suficient pentru traiul ei modest, își sporise economiile împrumutând bani unei clientele de nobili scăpătați, care, stingheriți de situația lor, acceptau dobânzile exagerate în schimbul discreției. Doamne cu aere de

regină, neînsoțite de dădace sau servitori incomozi, coborau din calești în fața merceriei și, prefăcându-se că vor să cumpere dantele de Olanda sau paspoaluri, își amanetau printre hohote de plâns ultimele tinichele strălucitoare ale paradisului lor pierdut. Tránsito Ariza le scotea din încurcătură cu atâta considerație pentru obârșia lor înaltă, încât multe plecau de la ea mai recunoscătoare pentru respectul arătat decât pentru ajutorul primit. În mai puțin de zece ani, ajunsese să recunoască, de parcă i-ar fi aparținut, bijuteriile de atâtea ori răscumpărate și iarăși amanetate printre lacrimi, iar câștigurile astfel obținute, preschimbate în aur curat, se aflau puse la păstrare într-un ulcior îngropat sub pat când fiul a luat hotărârea să se însoare. Atunci și-a făcut socotelile și a descoperit nu numai că avea cu ce întreține casa străină timp de cinci ani, dar ar fi putut chiar și s-o cumpere, înainte de a muri, pentru cei doisprezece nepoți pe care și-i dorea. La rândul său, Florentino Ariza fusese numit, cu titlu provizoriu, prim-ajutor de telegrafist, iar Lotario Thugut intenționa să-l lase în loc, ca șef al oficiului, când el avea să devină director la Școala de Telegrafie și Magnetism, prevăzută să ia ființă în anul următor.

Viața tinerei familii era, așadar, asigurată sub aspect material. Cu toate acestea, Tránsito Ariza a socotit de cuviință să pună două condiții. Mai întâi, trebuia aflat cine era de fapt Lorenzo Daza, a cărei pronunție nu lăsa nici un dubiu asupra obârșiei lui, dar despre care nu se știa nimic sigur în privința identității și a resurselor de existență. Apoi, logodna trebuia să fie lungă, pentru ca viitorii soți să se poată întâlni și cunoaște mai bine, păstrând însă cea mai mare discreție, până ce amândoi se vor simți foarte siguri de sentimentele lor. Atât din motivele expuse de maică-sa, dar și datorită ermetismului firii lui, Florentino Ariza a fost de acord cu păstrarea secretului absolut. A acceptat chiar și propunerea privind prelungirea logodnei, dar termenul i s-a părut nerealist, întrucât, în peste o jumătate de veac de viață independentă, țara nu cunoscuse nici măcar o singură zi de pace civilă.

— O să îmbătrânim tot așteptând, a mai spus.

Nașul lui, homeopatul, aflat de față din întâmplare, a fost de părere că războaiele nu trebuiau luate în considerație, nefiind altceva decât înfruntări între calicii mânați de la spate de moșieri și niște bieți soldați desculți împinși în luptă de guvern.

— Războiul se poartă de obicei în plin câmp sau prin cine știe ce coclauri. Noi, ăștia de la oraș, nu murim de gloanțe, pe noi ne omoară decretele.

În orice caz, amănuntele privitoare la logodnă au fost stabilite în scrisorile din săptămâna următoare. Sfătuită de mătușa ei, Fermina Daza a acceptat termenul de doi ani și condiția de a păstra o discreție absolută, sugerând totodată ca Florentino Ariza să-i ceară mâna în vacanța de Crăciun, când ea urma să termine liceul. La momentul potrivit, se va găsi și modalitatea de a încheia logodna, în funcție de răspunsul primit de la tatăl ei. Între timp, au continuat să-și scrie cu aceeași înflăcărare și la fel de des, dar fără spaimele de până atunci, scrisorile lor căpătând pe nesimțite tonul familiar obișnuit între soți. Nimeni nu le mai tulbura visele.

Viața lui Florentino Ariza se schimbase cu totul. Iubirea împărtășită îi dăduse o siguranță de sine și o forță necunoscute lui mai înainte, muncea acum cu atâta spor încât Lotario Thugut i-a obținut fără eforturi numirea cu drepturi depline în postul de locțiitor al său. Proiectul Școlii de Telegrafie și Magnetism căzuse, iar neamțul își consacra tot timpul liber singurei ocupații care-i făcea plăcere: să se ducă în port, să cânte la acordeon, să bea cot la cot cu marinarii și să-și încheie ziua la hotelul de tranzit. Mult mai târziu, Florentino Ariza a înțeles că influența lui Lotario Thugut în acel lăcaș al plăcerilor se datora faptului că ajunsese nu numai proprietarul stabilimentului, dar și impresarul păsărilor de noapte. Îl cumpărase dreptat, din economiile strânse de-a lungul

anilor, dar cel care îi slujea drept paravan era un omuleț sfrijit și chior, cu părul ca o perie și atât de cumsecade, încât nimeni nu pricepea cum de putea fi un bun administrator. Și totuși, era și una și alta. Cel puțin așa gândea Florentino Ariza, căruia administratorul i-a oferit, fără ca el să i-o fi cerut, o cameră permanentă la hotel, nu doar pentru a-și potoli poftele de bărbat tânăr, dacă se va hotărî vreodată să le aibă, dar și ca să poată citi în voie sau să-și compună netulburat scrisorile de dragoste. Așteptând, așadar, să treacă lungile luni care îl mai despărțeau de încheierea logodnei, își petrecea mai mult timp acolo decât la birou sau acasă, iar uneori se întâmpla ca, zile în șir, Tránsito Ariza să nu-l zărească decât când venea să se schimbe.

Cu timpul, lectura devenise pentru el un adevărat viciu. De când îl învățase să citească, maică-sa îi cumpăra tot felul de cărți ilustrate scrise de autori nordici, vândute drept povestiri pentru copii, dar care, în realitate, erau de o cruzime și de o perversitate nemaîntâlnite nici chiar în literatura pentru adulți. La cinci ani, Florentino Ariza le știa pe de rost și le recita fie la lecții, fie la serbările de la școală, dar familiaritatea cu ele nu-l ajuta să-și învingă spaima. Dimpotrivă, i-o sporea. Iată de ce, întâlnirea cu poezia a însemnat pentru el descoperirea unei oaze de liniște și pace. Încă de la vârsta pubertății, citise în întregime, în ordinea apariției, volumele din *Biblioteca Populară*, pe care Tránsito Ariza le cumpăra de la anticarii din Porticul Copiștilor și care cuprindeau de toate, de la Homer până la cel mai neînsemnat poet local. El însă nu alegea: citea volumul căruia îi venea rândul, ascultând parcă de o poruncă a fatalității, și, în pofida nenumăraților ani de lectură, n-a reușit să deosebească niciodată ce era bun de ce era rău în maldărele de cărți pe care le citise. Nu știa altceva decât că prefera prozei versurile, iar dintre acestea, îi plăceau îndeosebi cele de dragoste, pe care le reținea chiar de la a doua lectură, cu atât mai ușor cu cât erau mai melodioase și mai sfâșietoare.

Aceasta a fost sursa de inspirație pentru primele scrisori trimise Ferminei Daza, în care amesteca la întâmplare paragrafe întregi din romanticii spanioli, și a continuat să fie până când realitatea l-a silit să se ocupe de probleme mai prozaice decât suferințele inimii. Încă de pe atunci mai făcuse un pas, descoperind foiletoanele lacrimogene și alte proze mult mai profane ale vremii. Se obișnuise să plângă și el odată cu maică-sa când îi citeau pe poeții locali, ale căror plachete de versuri se vindeau prin piețe și portaluri pentru două centime. Dar tot atât de bine era în stare să recite pe dinafară cele mai alese poezii castiliene din Secolul de Aur. Citea, de fapt, tot ce-i cădea în mână, fără vreo ordine anume, așa încât, chiar și mai târziu, când anii zbuciumați ai primei iubiri trecuseră de mult, iar el nu mai era tânăr, avea să citească din scoarță în scoarță toate cele douăzeci de volume din seria *Comoara Tinereții*, operele complete ale clasicilor editate de Frații Garnier, în traducere, și unele romane de duzină publicate de don Vicente Ibáñez în colecția *Prometeo*.

În orice caz, anii petrecuți la hotelul de tranzit nu s-au limitat doar la lecturi și la redactarea scrisorilor febrile, ci l-au inițiat deopotrivă în tainele amorului fără iubire. Viața începea acolo după prânz, când prietenele lui, păsările de noapte, se sculau și ieșeau din camere, fiecare cum o făcuse maică-sa, iar când se întorcea de la birou, Florentino Ariza se trezea într-un palat populat de nimfe despuiate, care comentau în gura mare secretele orașului, divulgate chiar de protagoniști. Multe dintre ele își etalau pe trupul gol urmele trecutului: răni vechi de pumnal pe pântec, semne ca niște stele, lăsate de gloanțe, creștături de cuțit drept mărturie a iubirii, cusături de cezariene făcute de măcelari. Unele își aduceau în timpul zilei copiii de vârste fragede, roade nefericite ale unor decepții sau ale unor neglijențe din tinerețe, și-i dezbrăcau de cum pășeau pragul casei, ca să nu se simtă stingheri în paradisul nudității. Fiecare gătea separat și nimeni nu mânca mai bine ca Florentino

Ariza, care își alegea tot ce era mai bun de la fiecare. Era o sărbătoare reînnoită zilnic, care se sfârșea spre seară, când despuiatele defilau cântând până la baie, își împrumutau săpunul, periuța de dinți, forfecuța, își aranjau una alteia părul, și-l tundeau, își schimbau între ele rochiile, se sulemeneau ca niște paiațe lugubre și ieșeau la vânătoare, pândindu-și prima pradă a nopții. Din acel moment, viața casei devenea impersonală, dezumanizată, și era cu neputință să participi la ea fără să plătești.

Florentino Ariza nu se simțea nicăieri atât de bine, pentru că, de când o cunoscuse pe Fermina Daza, era singurul loc unde nu se simțea stingher. Mai mult chiar: cu timpul ajunsese să fie singurul loc unde o simțea alături.

Tot acolo trăia, poate din aceleași motive, o femeie în vârstă, elegantă, cu un minunat păr argintiu, care nu participa la viața firească a despuiatelor și căreia acestea îi arătau un respect sacru. Un logodnic cam pripit o adusese acolo când era tânără și, după ce-și făcuse poftele cu ea, o lăsase în voia soartei. În pofida stigmatului care o marca, făcuse până la urmă o căsătorie reușită. La bătrânețe, când a rămas singură, doi băieți și trei fete și-au disputat plăcerea de-a o avea alături, dar ei i s-a părut că n-ar fi putut trăi în altă parte decât în acel hotel de deșucheate tandre. Odaia permanentă de care dispunea era singurul ei cămin, iar amănuntul acesta a identificat-o imediat cu Florentino Ariza, despre care spunea că va ajunge un înțelept vestit în lumea întreagă pentru că era în stare să-și îmbogățească sufletul dedicându-se lecturii în paradisul destrăbălării. La rândul său, Florentino Ariza îi purta atâta afecțiune, încât o ajuta să-și facă tânguierile în piață, iar uneori, își petrecea după-amiezile stând de vorbă cu ea. Era încredințat că știa multe despre dragoste, pentru că îi dăduse multe sfaturi, fără să fie nevoie să-i dezvăluie taina lui.

Dacă înainte de a cunoaște dragostea pentru Fermina Daza nu căzuse în multele ispite din jur, cu atât mai puțin avea s-o facă acum, când era logodnica lui. Astfel că Florentino Ariza conviețuia cu fetele, le împărtășea bucuriile și necazurile, dar nici lui, nici lor nu le-ar fi trecut prin minte să meargă mai departe. O întâmplare neprevăzută a dovedit cât de neclintită îi era hotărârea. Într-o bună zi, la șase seara, când fetele se îmbrăcau pentru a-și primi clienții din noaptea aceea, în camera lui a intrat femeia de serviciu: o tânără îmbătrânită înainte de vreme și ofilită, care arăta, în hainele ei obișnuite, ca o penitentă îmbrăcată, rătăcită în raiul despuiatelor. El o zărea zi de zi, fără a se simți privit: umbla prin camere cu mătura, cu un coș de gunoi și o cârpă cu care strângea de pe jos prezervativele folosite. A intrat în odăița unde Florentino Ariza citea, ca de obicei, și, tot ca de obicei, a măturat cu deosebită grijă, ca să nu-l tulbure. Pe neașteptate, s-a apropiat de pat, iar el i-a simțit mâna caldă și moale pe crucea pântecului, a simțit-o căutându-l, a simțit-o găsimdu-l, a simțit-o descheindu-i nasturii, în timp ce răsuflarea ei umplea toată încăperea. El s-a prefăcut că citește, până când, nemaiputând suporta, și-a ferit trupul într-o parte.

Ea s-a speriat, fiindcă prima condiție pusă la angajare fusese să nu încerce să se culce cu clienții. Nu mai trebuia să i se atragă atenția, pentru că era convinsă, ca și alte femei, că prostituate nu sunt cele care se culcă pentru bani, ci acelea care o fac cu necunoscuți. Avea doi copii, fiecare de la un alt bărbat, și nu pentru că ar fi fost aventuri întâmplătoare, ci pentru că nu reușea să facă dragoste cu cineva care revenea a treia oară. Fusese până atunci o femeie fără dorințe năvalnice, pregătită, prin temperament, să aștepte fără să dispere, dar viața din casa aceea era mai puternică decât virtuțile ei. Își începea lucrul la șase seara și-și petrecea toată noaptea trecând din cameră în cameră, dând de câteva ori cu mătura, adunând prezervativele, schimbând cearșafurile. Nu era deloc ușor de imaginat câte lucruri puteau lăsa în urma lor bărbații după ce

făceau dragoste. Lacrimi și resturi de vomă, ceea ce, întrucâtva, pare de înțeles, dar și multe alte enigme ale intimității: băltoace de sânge, pete de excremente, ochi de sticlă, ceasuri de aur, proteze dentare, medalioane cu șuvițe aurii de păr, scrisori de dragoste, de afaceri, de condoleanțe, scrisori de toate felurile. Unii se întorceau după lucrurile uitate, dar cele mai multe rămâneau acolo, iar Lotario Thugut le ținea sub cheie, convins că, odată și-odată, acel palat decăzut avea să ajungă un muzeu al iubirii.

Era o muncă grea și prost plătită, dar ea o făcea bine. O istoveau mai mult hohotele de plâns, scârțâitul paturilor, toate acele zgomote care i se adunau încet-încet în sânge, cu atâta pojar și atâta chin, încât în zori, abia își putea stăpâni dorința de a se culca cu primul cerșetor care-i ieșea în cale sau cu un bețiv rătăcit care să-i facă pe plac fără alte pretenții sau întrebări. Apariția unui bărbat singur ca Florentino Ariza, tânăr și curat, i s-a părut un adevărat dar ceresc, deoarece și-a dat seama încă din primul moment că era ca și ea: o ființă care tânjea după dragoste. Dar el a rămas insensibil la toate insistențele ei. Se păstrase neprihănit pentru Fermina Daza și nu exista forță nici rațiune pe lumea asta care să-i poată schimba hotărârea.

Așa arăta viața lui cu patru luni înainte de data prevăzută pentru încheierea logodnei, când, într-o bună zi, la ora șapte dimineața, Lorenzo Daza și-a făcut apariția la oficiul de telegraf și a întreat de el. Cum nu sosise încă, s-a așezat pe bancă și l-a așteptat până la opt și zece, schimbându-și de pe un deget pe altul ghiulul de aur încununat de un opal nobil, iar când l-a văzut intrând, și-a dat seama imediat că era telegrafistul pe care îl căuta și l-a luat de braț.

— Vino cu mine, tinerelule, i-a spus. Noi doi avem ceva de vorbit, numai cinci minute, ca de la bărbat la bărbat.

Florentino Ariza, palid ca un mort, nu s-a împotrivit. Nu era pregătit pentru această întâlnire, căci Fermina Daza nu găsisese nici prilejul, nici modalitatea de a-l preveni. Totul se întâmplase cu o săptămână în urmă, când maica Franca de la Luz, directoarea colegiului *Intrarea Preacuratei în Biserică*, se strecurase pe nesimțite, ca un șarpe, în clasă, la ora de Noțiuni de Cosmogonie, și spionând peste umăr elevele, descoperise că Fermina Daza, în loc să ia notițe, scria un bilețel de dragoste. Conform regulamentului școlii, abaterea era pedepsită cu exmatricularea. Chemat de urgență la direcție, Lorenzo Daza a descoperit fisura din regimul de fier aplicat fiicei. Cu fermitatea și onestitatea ce-i erau proprii, Fermina Daza și-a recunoscut vina, dar a refuzat să dezvăluie identitatea logodnicului tainic, repetându-și refuzul și în fața consiliului de disciplină, care, din acest motiv, a confirmat verdictul de exmatriculare. Tatăl însă a percheziționat dormitorul, un sanctuar inviolabil până atunci, și a descoperit într-un cufăr cu fundul dublu un pachet cu toate scrisorile primite timp de trei ani, ascunse cu aceeași iubire cu care fuseseră scrise. Semnătura era foarte clară, dar Lorenzo Daza n-a putut crede nici atunci, nici mai târziu că fata lui nu știa nimic altceva despre logodnicul ei secret decât că era telegrafist și că îi plăcea să cânte la vioară.

Convins că o relație atât de dificilă n-ar fi fost cu puțință fără complicitatea surorii lui, nu i-a acordat acesteia nici măcar favoarea unei disculpe și a îmbarcat-o fără drept de apel pe goeleta care mergea la San Juan de la Ciénaga. Fermina Daza a purtat toată viața în suflet amintirea dureroasă a despărțirii, când, arzând de febră în straietele ei monahale, trasă și cenușie la față, mătușa Escolástica și-a luat rămas-bun în pragul casei, dispărând pentru totdeauna în burnița din parc, cu singura avere ce-i mai rămânea pe lume: bocceaua de față bătrână și banii cu care putea supraviețui o lună de zile înfășurați într-o batistă strânsă în pumn. Imediat ce s-a eliberat de sub tutela tatălui, a pus să fie căutată în toate provinciile de pe litoralul Mării Caraibilor, întrebând de ea pe

oricine ar fi putut-o cunoaște, dar nu i-a dat de urmă decât treizeci de ani mai târziu, când a primit o scrisoare ce trecuse prin multe mâini și în care i se aducea la cunoștință că murise aproape centenară în lazaretul Apa Domnului. Lorenzo Daza nu-și imaginase că fiica lui avea să reacționeze cu atâta ferocitate la pedeapsa nedreaptă a cărei victimă fusese mătușa Escolástica, identificată dintotdeauna de ea cu mama pe care abia dacă și-o amintea. S-a zăvorât în dormitor, refuzând să mănânce și să bea, iar când el a reușit, într-un târziu, s-o convingă să-i deschidă, mai întâi cu amenințări, apoi cu rugăminți prost disimulate, s-a trezit față-n față cu o panteră rănită, care niciodată n-avea să mai aibă cincisprezece ani.

A încercat s-o îmbuneze cu vorbe dulci, amăgitoare. S-a străduit să-i explice că, la vârsta ei, iubirea era un vis înșelător, a încercat s-o convingă cu duhul blândeții să înapoieze scrisorile și să le ceară celor de la colegiu iertare în genunchi, făgăduindu-i sub jurământ că el va fi cel dintâi care o va ajuta să-și găsească fericirea alături de un pretendent demn de ea. Dar parcă vorbea cu un mort. Neputincios, până la urmă și-a ieșit din sărite la masa de prânz de luni, icnind un potop de sudălmii și măscări, dar ea și-a pus cuțitul de tăiat carne la gât, fără dramatism, fără să-i tremure mâna, cu o privire năucă pe care el nu s-a încumetat s-o înfrunte. Atunci și-a asumat riscul unei discuții de numai cinci minute, ca între bărbați, cu blestematul ăla de venetic, pe care nu-și amintea să-l fi văzut vreodată și pe care ceasul rău i-l scosese în cale. Înainte de a pleca, și-a luat, din obișnuință, și revolverul, dar a avut grijă să-l ascundă sub cămașă.

Florentino Ariza nu-și venise încă în fire când Lorenzo Daza l-a apucat de braț și l-a condus prin Piața Catedralei până la galeria cu arcade din fața Cafenelei Parohiei, invitându-l să ia loc pe terasă. Erau singurii clienți la ora aceea, doar o negresă trupeșă spăla pe jos în salonul imens, cu vitrinele crăpate și prăfuite, unde scaunele zăceau cu picioarele în sus pe mesele de marmură. Florentino Ariza îl zărise deseori acolo pe Lorenzo Daza, jucând ce se nimerea și cinstindu-se cu vin de la butoi, cot la cot cu asturienii din piață, în timp ce se ciorovăiau în gura mare din pricina unor războaie care n-aveau nimic de-a face cu ale noastre. Conștient de fatalismul iubirii, se întrebese de nenumărate ori cum va fi întâlnirea pe care, mai curând sau mai târziu, trebuia s-o aibă cu el, convins că nimeni pe lume n-o putea împiedica, pentru că fusese rânduită dintru început în destinul fiecăruia dintre ei. Și-o imagina ca pe o dispută inegală, nu numai din pricină că Fermina Daza îl avertizase în scrisori asupra temperamentului violent al tatălui său, dar și pentru că el însuși observase că avea o privire furioasă chiar și atunci când râdea în hohote la masa de joc. Întreaga lui făptură părea un tribut adus grosolăniei: burdihanul dizgrațios, vocea bubuitoare, perciunii de linx, mâinile butucănoase cu inelarul sufocat de piatra de opal. Singura trăsătură înduioșătoare, pe care Florentino Daza a recunoscut-o de îndată ce l-a văzut umblând, era mersul de căprioară, același cu cel al fiicei lui. Și totuși, când l-a poftit să se așeze pe un scaun, întrebându-l dacă nu voia să guste un păhărel cu rachiu de anason, nu i s-a mai părut atât de fioros cum își închipuia și chiar și-a mai venit în fire. Deși până în ziua aceea nu băuse niciodată alcool la opt dimineața, Florentino Ariza a acceptat plin de recunoștință, pentru că simțea nevoia să dea pe gât ceva tare.

Așa cum făgăduise, Lorenzo Daza n-a pierdut mai mult de cinci minute pentru a se explica și a făcut-o cu o sinceritate dezarmantă, care, până la urmă, l-a descumpănit pe Florentino Ariza. La moartea soției, își propusese, ca unic țel în viață, să facă din fata lui o adevărată doamnă. Era un drum lung și greu pentru un negustor de catâri care nu știa nici să scrie, nici să citească, și a cărui reputație de geambaș, chiar dacă nu pe deplin dovedită, era răspândită în toată provincia San Juan de la Ciénaga. Își aprinse o țigară ordinară de foi și se

lamentă: „În afară de boală, nimic nu e mai rău pe lume decât faima proastă.” În realitate, continuă el, adevăratul secret al averii pe care o strânsese stătea în faptul că nici unul din catării lui nu trudea atâta și cu atâta râvnă ca el însuși, chiar și în vremurile cumplite de război, când satele erau prefăcute peste noapte în scrum, iar ogoarele pustiite. Deși n-a fost niciodată la curent cu premeditarea propriului destin, fata lui se comporta ca un partener plin de entuziasm. Era inteligentă și atât de metodică, încât imediat ce a învățat să citească, l-a învățat și pe el, iar la doisprezece ani știa atâtea lucruri și se descurca așa de bine, încât ar fi fost în stare să gospodărească singură casa, fără ajutorul mătușii Escolástica. „E o catârcă de aur”, spuse oftând. Când fata a terminat școala primară, cu media cinci la toate materiile și o diplomă de onoare la serbarea de sfârșit de an, el a înțeles că lumea de la San Juan de la Ciénaga era prea îngustă pentru năzuințele lui. Și-a vândut pământul și animalele, și-a luat cei șaptezeci de mii de pesos în aur strânși cu atâta trudă și, însuflețit de noi elanuri, s-a mutat în orașul asta părăginit, cu gloria de mult spulberată, unde însă o femeie frumoasă, cu o educație aleasă, putea oricând să înceapă o viață nouă, dacă avea norocul să facă o căsătorie reușită. Apariția lui Florentino Ariza era un obstacol neprevăzut în acel plan înverșunai. „Așa că am venit să-ți fac o rugămintă”, spuse Lorenzo Daza. Își înmuie capătul țigării în paharul cu rachiu, trase din ea fără să scoată fum și încheie abătut:

— Nu ne mai sta în cale.

În timp ce-și sorbea pe îndelete băutura, Florentino Ariza îl ascultase preocupat numai de dezvăluirile privind trecutul Ferminei Daza, fără să se mai gândească la ce ar fi putut spune când i-ar fi venit rândul să vorbească. Dar odată sosit momentul, și-a dat seama că, orice ar fi spus, soarta îi era pecetluită.

— Dar cu ea ați vorbit? întrebă el.

— Asta nu te privește pe dumneata, răspunse Lorenzo Daza.

— Nu de altceva, dar cred că numai ea are dreptul să decidă.

— Da de unde, făcu Lorenzo Daza. Asta e treabă de bărbați și se rezolvă între bărbați.

Tonul devenise amenințător și un client de la o masă vecină întoarse capul spre ei. Florentino Ariza vorbi aproape în șoaptă, dar cât putu de răspicat:

— Oricum, nu vă pot da nici un răspuns atâta timp cât nu știu ce crede ea. Ar fi o trădare din partea mea.

Atunci Lorenzo Daza se lăsă pe speteaza scaunului, cu pleoapele înroșite și umede, iar ochiul stâng i se roti în orbită și rămase strâmb într-o parte. Rosti, coborând și el glasul:

— Nu mă sili să-ți zbor creierii.

Florentino Ariza simți un fior de gheață în măruntaie. Dar glasul nu-i tremură, pentru că se simți dintr-o dată iluminat de Sfântul Duh:

— Puteți s-o faceți, spuse el cu mâna pe piept. Nu există glorie mai mare pe lume decât să mori din dragoste.

Lorenzo Daza a trebuit să-l privească pieziș, ca papagalii, ca să-l poată găsi cu ochiul zbanghiu. Iar cele trei cuvinte cu care a încheiat nu le-a rostit, ci mai degrabă le-a împroșcat silabă cu silabă:

— Fe-cior-de-cur-viș-ti-nă.

Chiar în aceeași săptămână și-a luat fata în călătoria uitării. Nu i-a dat nici o explicație, a năvălit în dormitor cu mustățile îmbăloșate de furie și tutun morfolit între dinți, poruncindu-i să-și facă bagajul. Ea l-a întrebat încotro plecau, iar el a spus: „La moarte.” Speriată de acel răspuns care semăna prea bine cu adevărul, a încercat să-l înfrunte cu aceeași dârzenie ca în zilele precedente, dar el și-a scos cureaua cu cataramă grea, de aramă, și-a înfășurat-o pe mână și, când a izbit o dată cu ea în masă, a răsunat în casă ca detunătura unei puști. Fermina Daza, care știa foarte bine până unde putea

merge cu încăpățânarea, a îndesat două rogojini și un hamac într-o boccea și și-a pus în două cufere mari toate hainele, convinsă că era o călătorie fără întoarcere. Înainte de a se îmbrăca, s-a închis în baie și a mai apucat să-i scrie lui Florentino Ariza un bilețel de adio pe o bucată de hârtie igienică. Apoi și-a tăiat coada cu foarfecele de grădină, a făcut-o sul, a pus-o într-un etui de catifea brodată cu fir de aur și i-a trimis-o împreună cu scrisoarea.

A fost o călătorie dementială. Au pornit la drum cu o caravană condusă de cărauși andini și, timp de unsprezece zile, au străbătut, călare pe catâri, povârnișurile din Sierra Nevada, abrutizați de soarele ce dogorea pe cerul fără nori sau muiați până la piele de ploile piezișe din octombrie, dar mereu cu răsufierea împietrită de aburul adormitor ce urca din prăpăstii. A treia zi, un catâr înnebunit de tăuni s-a prăbușit în hâu cu călăreț cu tot, târând după el și convoiul de șapte animale legate unele de altele cu frânghia, iar răcnetul omului și răgetele dobitoacelor au răsunit multe ore după dezastru prin strungi și vâgăuni, continuând să răsune ani la rând în mintea Ferminei Daza. Întreg bagajul ei s-a prăbușit odată cu catârul, dar în clipa aceea cât veacurile, până ce urletul de spaimă s-a stins de tot în adâncuri, ea nu s-a gândit la bietul catârgiu mort, nici la animalele sfârtecate de țăncuri, ci la nenorocul de a nu le fi putut împărtăși soarta.

Călărea pentru prima dată, dar groaza și lipsurile de tot felul din timpul călătoriei i s-ar fi părut mai ușor de îndurat dacă n-ar fi fost convingerea că nicio dată nu-l va mai vedea pe Florentino Ariza și nici măcar nu se va mai putea consola cu scrisorile primite de la el. De când plecaseră la drum, nu-i mai adresase nici un cuvânt tatălui ei, iar acesta părea atât de stingherit, încât îi vorbea doar dacă era silit de împrejurări sau îi trimitea mesaje prin catârgiu. Uneori, când aveau mai mult noroc, dădeau peste câte un han, unde li se serveau mâncăruri țărănești de care ea nici nu se atingea și li se închiriau paturi de campanie îmbibate de urină și sudori râncede. Cel mai adesea însă, înnoptau în sălașuri de indieni, dormitoare publice în aer liber, înjghebate la marginea drumului din pari așezați în șir, acoperiți cu frunze de palmier, unde orice călător avea dreptul să rămână până în zori. Fermina Daza n-a izbutit să doarmă nici o noapte liniștită, asudând toată de frică, simțind prin întuneric vânzoleala călătorilor tăcuți care își priponeau animalele de pari și-și atârnavu hamacele pe unde nimereau.

Spre seară, locul era aproape pustiu și liniștit, dar în zori, arăta ca un iar-maroc pestriț, unde se învălmășeau hamace agățate peste tot, araucani care moțăiau pe vine, behăitul țăpilor legați de țărushi, larma cocoșilor de luptă în coșurile lor faraonice și rânjetul mut al câinilor dezvățați de stăpâni să mai latre în vremuri de război. Lorenzo Daza, care își petrecuse jumătate din viață cutreierând în lung și-n lat ținutul cu negustoria lui, era obișnuit cu astfel de neajunsuri, iar în zori i se întâmpla chiar să-și întâlnească vechi prieteni printre călători. Pentru fata lui însă, era o agonie perpetuă. Tânjea după viața lăsată în urmă, nu mai avea poftă de nimic, iar duhoarea ce se răspândea din coșurile cu pește sărat, cărate în spinare de catâri, o făcuse să-și piardă cu totul obișnuința de a mânca, or, dacă nu-și pierduse și mințile era pentru că își găsea alinare în amintirea pe care i-o păstra în suflet lui Florentino Ariza. Nu mai avea nici o îndoială: acela era tărâmul uitării.

Mai era însă și groaza de primejdiile războiului. Încă de la plecare se vorbise despre posibilitatea de a întâlni pe drum grupuri răzlețe de soldați, iar căraușii le explicaseră cum își puteau da seama cărei tabere îi aparțineau, ca să procedeze în consecință. Li s-a întâmplat deseori să se încrucișeze cu câte un pâlc de soldați călări, aflați sub comanda unui ofițer în căutare de noi recruți, pe care îi prindeau din goana calului cu arcanul, ca pe niște juncani. Copleșită de atâtea grozăvii, Fermina Daza o uitase cu totul pe cea care i se

părase mai degrabă o născocire de legendă, până într-o noapte, când o patrulă fără filiație cunoscută a capturat doi călători din caravană și i-a spânzurat de un copac, la o jumătate de leghe depărtare de locul de popas. Deși nu-i cunoștea pe cei doi, Lorenzo Daza a pus să fie coborâți din ștreang și i-a îngropat creștinește, în semn de mulțumire că nu le împărtășise soarta. Avea și motive s-o facă. Agresorii îl treziseră împungându-l cu țeava puștii în burtă, iar un comandant zdrențaros, mânjit cu funingine pe obraz și cu o lampă aprinsă în mână, îl întrebase dacă era liberal ori conservator.

— Nici una, nici alta, a răspuns Lorenzo Daza. Sunt supus spaniol.

— Ce noroc! a exclamat comandantul și s-a despărțit de el cu un salut militar. Trăiască regele!

Două zile mai târziu, coborau în câmpia însoțită unde se afla vesela așezare Valledupar. Ici și colo, răzbătea de prin curți larma luptelor de cocoși, răsunau acordeoane la colț de stradă, peste tot mișunau călăreți pe bidivii de rasă, pocneau petarde și băteau clopotele. Într-altă parte, oamenii înălțau un castel de pirotehnie, un fel de schelă pentru focurile de artificii. Fermina Daza însă trecea mai departe fără să vadă mulțimea în sărbătoare. Au fost găzduiți în casa unchiului Lisímaco Sánchez, fratele mamei ei, care le ieșise în întâmpinare pe drum, în fruntea unei cete gălăgioase de tinere rubedenii călare pe cei mai focoși armăsari din tot ținutul, și-i conduseseră apoi pe ulițele târgului care vuia de pocnetele artificierilor. Aflată în Piața Mare, lângă biserica în stil colonial, care fusese reparată și modificată în repetate rânduri, casa, cu odăile ei mari, răcoroase, și veranda mirosind a sirop cald de melasă, în fața unei livezi de pomi roditori, semăna cu conacele de pe plantațiile de trestie de zahăr.

Nici n-au apucat bine să descălece în grajd, și saloanele s-au umplut de tot felul de rude necunoscute care s-au îmbulzit în jurul Ferminei Daza, sâcâind-o cu efuziunile lor nesuferite, căci ea, biata, nu mai avea puterea să mai iubească pe nimeni în lumea asta, deșelată cum era de atâta călărit, cu pielea numai bășici, moartă de somn și cu stomacul întors pe dos, iar singurul lucru pe care și-l mai dorea era un loc retras și liniștit, unde să poată plânge în voie. Verișoara ei, Hildebranda Sánchez, cu doi ani mai în vârstă și cu aceeași ținută falnică de împărăteasă, a fost singura care i-a înțeles durerea de cum a văzut-o, pentru că și pe ea o mistuia pojarul unei iubiri temerare. Când s-a înnoptat, a dus-o în dormitorul anume pregătit pentru amândouă și s-a îngrozit, neputând înțelege cum de mai era în viață, când i-a văzut rănilor în carne vie de pe fese. Ajutată de maică-sa, o femeie blajină, care semăna ca două picături de apă cu soțul ei, i-a pregătit o baie de șezut și i-a mai alinat usturimile cu comprese de amică, în timp ce detunăturile castelului din praf de pușcă zguduiau casa din temelii.

Aproape de miezul nopții, musafirii au plecat, petrecerea de pe străzi s-a destrămat în grupuri răzlețe, iar verișoara Hildebranda i-a împrumutat Ferminei Daza o cămașă de noapte din madipolan și a ajutat-o să se culce într-un pat cu cearșafuri strălucitor de albe și perne de puf, care i-au trezit brusc în suflet spaima instantanee de fericire. Când, în sfârșit, au rămas singure în dormitor, a pus zăvorul la ușă și a scos de sub rogojina din patul ei un plic sigilat cu însemnele Telegrafului Național. Ferminei Daza i-a fost de ajuns să vadă zâmbetul șăgalnic al verișoarei pentru ca în inima ei să reînvie amintirea parfumului mediativ al cameliilor albe, chiar mai înainte de a rupe cu dinții sigiliul de ceară roșie și de a se cufunda în băltoaca de lacrimi a celor unsprezece telegrame nesăbuite, care au ținut-o trează până în zori.

Abia atunci a aflat și ea totul. Înainte de a porni în călătorie, Lorenzo Daza făcuse imprudența să-l anunțe telegrafic pe cumnatul său, Lisímaco Sánchez, iar acesta transmisese vestea mai departe, numeroaselor și încâlcitelor

rubedenii risipite prin târgurile și satele provinciei. Aflând, așadar, care era itinerarul complet, Florentino Ariza a avut grijă să organizeze o amplă confrerie a telegrafiștilor, cu ajutorul cărora s-o poată urmări pe Fermina Daza până în ultimul cătun de la Cabo de Vela. Așa se face că au reușit să comunice în permanență încă din clipa sosirii ei la Valledupar, unde a rămas trei luni, până la capătul călătoriei, un an și jumătate mai târziu, când Lorenzo Daza, odată ajunși la Riohacha, s-a hotărât să se întoarcă acasă, socotind că fiică-sa se vindecase de iubire. Poate că nici el singur nu-și dădea seama cât de mult îi slăbise vigilența, într-atâta îl flatau dovezile de prețuire din partea rudelor prin alianță, care renunțaseră, după mulți ani, la prejudecățile tribale, primindu-l cu inima deschisă ca pe unul de-al lor. Vizita a însemnat o reconciliere tardivă, chiar dacă nu acesta fusese scopul. Într-adevăr, familia Ferminei Sánchez se împotrivise din răspuțeri cusătoriei ei cu un imigrant de rând, flecar și necioplit, mai tot timpul pe drumuri, învărtind o negustorie cu catâri sălbatici care părea prea simplă ca să fie curată. Lorenzo Daza și-a aruncat toate auturile în joc, pentru că tânăra căreia îi făcea curte, cea mai frumoasă și mai semeață, aparținea unei familii tipice din regiune: un trib încâlcit de femei aprige și bărbați buni la inimă, dar gata oricând să apese pe trăgaci, obsedați până la demență de simțul onoarei. Cu îndărătnicia oarbă a îndrăgostiților care-și văd iubirea zădărnicită, Fermina Sánchez n-a renunțat la capriciul ei și, până la urmă, s-a căsătorit împotriva voinței familiei, în grabă și cu cea mai mare discreție, de parcă n-ar fi făcut-o din dragoste, ci ca să acopere prin taina sfântă a cununiei o greșeală prematură.

Douăzeci și cinci de ani mai târziu, neînțelegând că intransigența față de idila fiicei însemna, de fapt, repetarea vicioasă a poveștii sale de dragoste, Lorenzo Daza se plângea față de aceiași cumnați care i se împotriviseră lui, așa cum și aceștia se lamentaseră, la vremea lor, în fața propriilor cumnați. Dar timpul pe care îl irosea în lamentații era pentru fata lui un timp câștigat în favoarea iubirii. În vreme ce el colinda pământurile roditoare ale cumnaților, scopind juncani și domesticind catâri, ea se plimba în voie, înconjurată de o droaie de verișoare, în frunte cu Hildebranda Sánchez, cea mai frumoasă și mai îndatoritoare dintre toate, a cărei pasiune fără speranță pentru un bărbat cu douăzeci de ani mai vârstnic, căsătorit și cu copii, se limita la priviri aruncate pe furiș.

După vizita prelungită la Valledupar, și-au continuat călătoria pe povârnișurile munților, străbătând pajiști smălțate de flori și tăpșane de vis, întâmpinați peste tot cu muzică și petarde, așteptați de alte verișoare înțelese în taină, care păstrau, pentru a le înmâna cui se cuvenea, alte mesaje telegrafice sosite la vreme. Fermina Daza și-a dat seama foarte curând că ziua sosirii lor la Valledupar nu fusese ceva neobișnuit și că, în ținuturile acelea mănoase, fiecare zi a săptămânii era pentru oamenii locului prilej de sărbătoare. Musafirii dormeau unde îi apuca noaptea și mâncau acolo unde îi înțețea foamea, căci pretutindeni găseau o ușă deschisă, un hamac pregătit și o oală cu mâncare fierbând pe foc, pentru cazul în care cineva sosea înaintea telegramei de înștiințare, așa cum se întâmpla aproape întotdeauna. Hildebranda Sánchez și-a însoțit verișoara până la capătul călătoriei, călăuzind-o cu tact și voioșie prin hățiturile spiței până la obârșie. Fermina Daza și-a descoperii identitatea, s-a simțit pentru prima dată stăpână pe propria-i viață, s-a simțit acompaniată și ocrotită, respirând în voie un aer de libertate care i-a readus în suflet pacea și i-a redat dorința de a trăi. Până în ultimii ani de viață avea să evoce acea călătorie, mereu mai vie în amintire, cu luciditatea perversă a nostalgiei.

Într-o seară, s-a întors din plimbarea zilnică uluită de revelația că fericirea era cu puțință nu numai fără iubire, dar chiar împotriva ei. Descoperirea a spe-

riat-o, pentru că una din verișoare surprinsese o convorbire între părinții ei și Lorenzo Daza, care își exprimase dorința de a aranja căsătoria fiicei sale cu moștenitorul fabuloasei averi a lui Cleofás Moscote. Fermina Daza îl cunoștea. Îl văzuse strunindu-și în piețe caii fără cusur, îmbrăcați în valtrapuri bogat împodobite, ca niște altare de biserică. Era elegant și îndemânat și avea niște gene de visător care făceau să suspine până și pietrele, dar ea l-a comparat cu imaginea lui Florentino Ariza așezat la umbra migdalilor din parc, sărac și pricăjit, cu cartea de versuri pe genunchi, și n-a aflat în inima ei nici măcar umbra vreunei îndoieli.

Chiar în acele zile, Hildebranda Sánchez, nebună de fericire și de noi speranțe, i-a mărturisit că fusese la o ghicitoare a cărei clarviziune o uluise. Alarmată de intențiile tatălui său, Fermina Daza s-a dus s-o consulte. Cărțile au arătat că în viitorul ei nu exista nici o piedică pentru o căsnicie lungă și fericită, iar această previziune i-a redat curajul, deoarece nu concepea o soartă atât de norocoasă decât alături de bărbatul pe care îl iubea. Însuflețită de această certitudine, și-a asumat responsabilitatea propriilor hotărâri. Și astfel, corespondența telegrafică dintre ea și Florentino Ariza a încetat să mai fie un proiect de intenții și promisiuni iluzorii, devenind metodică, practică și mai intensă ca oricând. Au fixat date, au stabilit modalități, făgăduind să-și pună viața în slujba hotărârii comune de a se căsători fără a mai cere permisiunea nimănui, indiferent unde și cum, de îndată ce aveau să se reîntâlnească. Fermina Daza privea cu atâta seriozitate acest legământ, încât, în seara în care taică-său i-a dat voie să meargă la primul ei bal, în localitatea Fonseca, a considerat că era o necuviință să accepte fără consimțământul logodnicului. Florentino Ariza se afla în seara aceea la hotelul de tranzit, unde tocmai începuse o partidă de cărți cu Lotario Thugut, când a fost chemat de urgență la telegraf.

Era telegrafistul din Fonseca: izbutise să facă legătura cu șapte stații intermediare, pentru ca Fermina Daza să poată cere permisiunea de a se duce la bal. Dar odată obținută, nu s-a mulțumit cu simplul răspuns afirmativ și a cerut o dovadă că Florentino Ariza în persoană mânuia aparatul la celălalt capăt al liniei. Mai degrabă descumpănit decât măgulit, el a compus o frază de identificare: *Spuneți-i că mă jur pe zeița încoronată*. Fermina Daza a recunoscut parola și a rămas la primul ei bal până la șapte dimineața, când a trebuit să se schimbe în fugă, ca să nu întârzie la slujba de la biserică. Între timp, strânsese pe fundul cufărului mai multe scrisori și telegrame decât îi confiscase tatăl ei și începuse să se comporte ca o femeie măritată. Lorenzo Daza a interpretat această schimbare ca pe o dovadă clară că depărtarea și timpul o vindecaseră de capriciile adolescentine, dar niciodată nu i-a vorbit de căsătoria pusă la cale. Relațiile dintre ei au devenit pașnice, dar de o reținută politețe, impusă de ea după alungarea mătușii Escolástica, și asta le-a permis o conviețuire atât de comodă, încât nimeni nu se îndoia că era întemeiată pe iubire.

În scrisorile pe care i le-a trimis în acele zile, Florentino Ariza i-a mărturisit că era ferm hotărât să recupereze pentru ea comoara de pe galionul scufundat. Nu exagera, iar ideea îi venise ca o inspirație divină într-o după-amiază când marea părea pavată cu aluminiu din pricina puzderiei de pești care pluteau amețiți pe suprafața apei otrăvite cu semințe de lumânărică. Toate păsările cerului se năpustiseră asupra prăzii, iar pescarii trebuiau să le alunge cu vâstele, ca să nu piardă roadele aceluia miracol interzis. Deși pedepsită de lege încă de pe vremea spaniolilor, folosirea acestei otrăvi, care doar amorțea peștii, a continuat să fie o practică obișnuită, chiar și în plină zi, printre pescarii din Marea Caraibilor, până ce a fost înlocuită cu dinamita. În timpul călătoriei Ferminiei Daza, una din distracțiile preferate ale lui Florentino Ariza era să privească de pe stâncile digului cum își descărcau pescarii în bărci năvoadele

pline cu pești adormiți. În tot acest răstimp, o ceată de copii care înotau ca niște rechini cereau curioșilor de pe țărm să arunce în apă monede pe care le recuperau apoi de pe fund. Erau aceiași copii care ieșeau înot, cu același scop, în calea transatlanticelor și despre a căror iscusință în arta scufundării pomeneau atâtea cronici de călătorie, publicate în Statele Unite și în Europa. Florentino Ariza îi știa dintotdeauna, încă înainte de a ști ce e iubirea, dar niciodată nu-i trecuse prin minte că ar fi fost capabili să scoată la suprafață comoara de pe galion. Ideea i-a venit abia în acea după-amiază și, începând cu duminica următoare, până la întoarcerea Ferminei Daza, aproape un an mai târziu, a avut încă un motiv de delir.

După o discuție care n-a durat mai mult de zece minute, Euclides, unul din micii înotători, a fost cuprins și el de entuziasm la gândul unei explorări submarine. Florentino Ariza nu i-a dezvăluit scopul pe care îl urmărea, dar s-a informat în amănunt despre calitățile lui de scafandru și navigator. L-a întrebat dacă putea coborî fără aer până la douăzeci de metri adâncime, iar Euclides a răspuns că putea. L-a întrebat dacă era în stare să conducă singur o luntre de pescuit în largul mării, pe furtună, fără alte instrumente la bord decât propriul lui instinct, iar Euclides a răspuns că era în stare. L-a întrebat dacă era capabil să găsească un loc anume, situat la șaisprezece mii marine spre nord-est de insula mare din arhipelagul Sotavento, și Euclides a răspuns afirmativ. L-a întrebat dacă putea să navigheze noaptea, orientându-se după stele, și Euclides a răspuns că putea. L-a întrebat dacă era dispus să facă toate astea pentru aceeași sumă pe care i-o plăteau pescarii ca să-i ajute la pescuit, iar Euclides a fost de acord, dar cu un supliment de cinci *reali* duminica. L-a întrebat dacă știa să se apere de rechini, iar Euclides a răspuns că știa și chiar se folosea de niște descântece împotriva lor. L-a întrebat dacă era în stare să păstreze un secret chiar dacă ar fi fost supus la cazne în palatul Inchiziției, iar Euclides a răspuns că era în stare, căci la toate întrebările el răspundea afirmativ și, în plus, o făcea cu atâta naturaleză, încât nu te puteai îndoi de sinceritatea lui. La sfârșit, i-a făcut lui Florentino Ariza socoteala cheltuielilor: chiria pentru luntre, chiria pentru padelă, chiria pentru sculele de pescuit, ca nu cumva cineva să bănuiască adevărul despre incursiunile lor. Mai era nevoie de mâncare, de o damigeana mare cu apă dulce, o lampă cu ulei, câteva luminări de seș și un corn de vânătoare, ca să poată cere ajutor în caz de accident.

Avea vreo doisprezece ani și era sprinten, șiret, flecar, cu un corp ca o anghi-lă, parcă anume făcut să se strecoare printr-un hublou. Soarele și vântul îi tăbăciseră pielea până-ntr-atâta încât era imposibil să-ți dai seama ce culoare avea cu adevărat, și asta îi făcea și mai strălucitori ochii mari și galbeni. Florentino Ariza a hotărât pe loc că era tovarășul cel mai potrivit pentru o aventură ce se anunța atât de rodnică și, fără să mai stea pe gânduri, a pornit la treabă duminica următoare.

Au ieșit în larg din portul pescarilor în zori, bine echipați și încă mai bine dispuși. Euclides, aproape gol, doar cu slipul pe care îl purta mereu, iar Florentino Ariza, în redingotă, cu pălăria lui cernită, botinele de lac, lavaliera de poet la gât și o carte cu care să-și treacă vremea în timpul călătoriei până la insule. Încă din prima duminică și-a dat seama că Euclides se dovedea un navigator tot atât de încercat pe cât de bun scufundător era, precum și un cunoscător uluitor de avizat al mării și al epavelor din adâncurile ei. Putea povesti cele mai nebănuite amănunte despre fiecare schelet de vapor mâncat de rugină, cunoștea vârsta fiecărei geamanduri, originea oricăror ruine de fortificații, numărul de verigi ale lanțului cu care spaniolii închideau intrarea în golf. Temându-se să nu știe cumva și care era scopul expediției, i-a pus câteva întrebări insidioase, dar și-a dat repede seama că Euclides habar n-avea de

existența galionului scufundat.

De când auzise prima oară la hotelul de tranzit povestea comorii scufundate, Florentino Ariza încercase să se informeze cât mai pe larg asupra istoriei galioanelor. Aflase, astfel, că San José nu zăcea singur pe fundul de corali. Într-adevăr, nava amiral a Flotei Ținuturilor de peste Marc ajunsese aici în anul 1708, venind de la târgul legendar ce se ținea în luna mai la Porlobello, în Panama, de unde încărcase o parte din comoară: trei sute de lăzi cu argint din Peru și Veracruz și o sută zece cutii cu perle din insula Contadora. Serbările s-au ținut lanț în răstimpul de o lună cât a rămas aici pentru a încărca și restul comorii, menită să scape de sărăcie regatul Spaniei: o sută șaisprezece cutii cu smaralde aduse tocmai de la Muzo și Somondoco, și treizeci de milioane de monede de aur.

Flota Ținuturilor de peste Mare, alcătuită din douăsprezece ambarcațiuni de diferite dimensiuni, a ridicat ancora din acest port, escortată de câteva nave franceze foarte bine înarmate, dar care n-au fost în stare să apere expediția de ghiulelele bine ținute ale escadrei engleze, aflată sub comanda lui Charles Wagner, care aștepta în arhipelagul Sotavento, la ieșirea din golf. Așa încât San José nu era singura navă scufundată, deși nu existau documente care să certifice câte anume pieriseră și câte reușiseră să scape de tirul englezilor. Se știa însă cu certitudine că vasul amiral, care transporta întreaga încărcătură prețioasă, se dusese printre primele la fund, cu tot echipajul la bord și comandantul neclintit la pupa.

Florentino Ariza, care studiase ruta galioanelor pe hărțile de navigație ale vremii, era convins că a reușit să stabilească exact locul naufragiului. Au ieșit din golf trecând printre cele două fortărețe de la Boca Chica și, după patru ore, au pătruns în apele liniștite ale arhipelagului, pe al căror fund de corali puteau prinde cu mâna langustele adormite. Văzduhul era atât de limpede, iar marea atât de liniștită și de transparentă, încât Florentino Ariza a avut ciudata senzație că e propria sa imagine răsfrântă în apă. În celălalt capăt al aceluiași iaz imens, la o depărtare de două ceasuri de insula mare, se afla locul naufragiului.

Congestionat tot la față, sufocându-se în costumul lui funebru sub dogoarea soarelui infernal, Florentino Ariza l-a rugat pe Euclides să coboare la douăzeci de metri și să-i aducă de pe fund ceva. Apa era atât de străvezie, încât l-a văzut mișcându-se ca un rechin răpănos printre rechini albaștri care se încrucișau cu el fără să-l atingă. L-a văzut apoi dispărând într-un hățiș de corali și chiar în clipa în care se gândea că era cu neputință să-i mai ajungă aerul, i-a auzit în spate vocea. Euclides stătea în picioare, cu tălpile sprijinite pe fund, cu brațele ridicate, iar apa îi ajungea până la brâu. Așa încât au căutat locuri mai adânci, tot mai spre nord, plutind peste pisicile de mare încălzite de soare, pe deasupra calamariilor sfielnici și a trandafirilor din beznele adâncurilor, până când Euclides a înțeles că pierdeau vremea degeaba.

— N-am să găsesc nimic atâta vreme cât nu știu ce anume doriți să găsiți, i-a spus.

N-a primit răspunsul așteptat. Atunci i-a propus să-și scoată hainele și să coboare împreună cu el chiar și numai ca să vadă celălalt cer al lumii, din adâncurile de corali. Dar Florentino Ariza, care era convins, și chiar o spunea, că Dumnezeu a făcut marea numai ca s-o privim de la fereastră, nu învățase niciodată să înoate. Curând cerul s-a înnorat, aerul a devenit rece și umed, iar întunericul s-a lăsat atât de repede, încât au fost nevoiți să se orienteze după far ca să găsească portul. Înainte de a pătrunde în golf, pe lângă ei a trecut, cu toate luminile aprinse la bord, imens și alb, un transatlantic venind din Franța, care lăsa în urmă o dâră de mazăre fragedă și conopidă fiartă.

În felul acesta și-au pierdut trei duminici la rând și poate că le-ar fi pierdut mai departe pe toate dacă Florentino Ariza nu s-ar fi hotărât să-i dezvăluie lui

Euclides taina. Acesta a modificat atunci planul inițial și au început căutările pe vechiul canal al galioanelor, aflat la peste douăzeci de leghe marine către est de locul prevăzut de Florentino Ariza. Nici nu trecuseră bine două luni, când, într-o după amiază cu ploaie pe mare, Euclides a rămas mai mult timp ca de obicei la fund, iar când a revenit la suprafață, a trebuit să înoate aproape o jumătate de oră până la barca luată de curent, pe care Florentino Ariza nu fusese în stare s-o cârmească. Când, în sfârșit, a reușit să ajungă lângă ea, a scos din gură, ca pe un trofeu al perseverenței, două bijuterii.

Tot ce a povestit era atât de fascinant, încât Florentino Ariza s-a hotărât să înețe să înoate și să se scufunde cât mai adânc cu putință, numai ca să poată vedea cu ochii lui minunea. A povestit că, la optsprezece metri sub ei, zăceau printre corali, risipite până hăt departe, atâtea corăbii, încât era cu neputință să le numeri și să le cuprinzi cu privirea. A povestit uluit că, dintre multele vapoare hodorigite care pluteau în golf, nici unul nu arăta așa de bine ca navele scufundate. A povestit că multe caravele aveau pânzele neatînse, iar navele se deslușeau atât de limpede pe fundul mării, de parcă s-ar fi scufundat odată cu spațiul și timpul lor, astfel încât acolo continuau să fie luminate de același soare de la unsprezece dimineața din acea sâmbătă, 9 iunie, când fuseseră înghițite de ape. A povestit, sufocat de impetuoșitatea propriei imaginații, că galionul San José, al cărui nume apărea scris cu litere de aur la pupa, era cel mai vizibil dintre toate, dar și cel mai lovit de artileria englezilor. A povestit că a văzut înăuntru o caracatiță bătrână de peste trei veacuri, cu tentaculele ieșindu-i prin gurile țevilor de tun și care crescuse atâta în sufrageria vasului, încât nu mai putea fi scoasă de acolo decât dezmembrând mai întâi nava. A povestit că zărise corpul comandantului, în uniformă de război, plutind pe-o rină în cabina de comandă care arăta ca un acvariu, dar nu coborâse în calele unde era închisă comoara pentru că nu mai avea aer. Îi aducea chiar și dovezile: un cercel cu piatră de smarald și un medalion cu chipul Fecioarei, atârnat de un lanț mâncat de sarea mării.

Fermina Daza a aflat aceste prime amănunte despre comoară dintr-o scrisoare primită la Fonseca, nu cu mult timp înainte de întoarcerea ei. Povestea galionului scufundat nu-i era necunoscută, o auzise deseori de la tatăl ei, care pierduse timp și bani încercând să cointerezeze o companie germană de scafandri în recuperarea comorii.

Poate că n-ar fi renunțat, dar câțiva membri ai Academiei de Istorie l-au convins că legenda despre galionul naufragiat fusese născocită de vreun șarlatan de vicerege, care își însușise bunurile ce reveneau de drept Coroanei. În orice caz, Fermina Daza știa că galionul se afla la o adâncime de două sute de metri, unde nici o ființă omenească nu putea ajunge, și nu la douăzeci, cum susținea Florentino Ariza. Era însă atât de obișnuită cu exagerările lui poetice, încât aventura cu galionul i s-a părut una dintre cele mai izbutite. Și totuși, când a văzut că primește alte scrisori, cuprinzând detalii și mai fantasmagorice, povestite cu seriozitatea cu care îi jura iubire, a simțit nevoia să-i des-tăinuie Hildebrandei teama că logodnicul lunatic își pierduse cu totul mințile.

Între timp, Euclides scosese la suprafață atâtea dovezi despre poveștile lui năstrușnice, încât nu se mai puteau mulțumi să culeagă de ici, de colo cercei și inele risipite printre corali, fiind nevoie de o investiție mai serioasă pentru recuperarea celor cincizeci de nave încărcate cu o comoară babilonică. Atunci s-a întâmplat ceea ce, mai devreme sau mai târziu, trebuia să se întâmple: ca să-și poată duce la bun sfârșit aventura, Florentino Ariza i-a cerut maică-sii sprijinul. Ei i-a fost de-ajuns să încerce între dinți metalul bijuteriilor și să privească în lumină pietrele de sticlă, ca să-și dea seama că cineva profita de pe urma naivității lui. Euclides i-a jurat în genunchi lui Florentino Ariza că nu era nimic necurat în afacerea aceea, dar duminica următoare n-a venit în portul

pescarilor, iar de atunci, n-a mai fost de găsit nicăieri.

Din toată această păguboasă aventură Florentino Ariza nu s-a ales decât cu tainicul refugiu de la far, hărăzit iubirii. Nimerise acolo purtat de luntrea lui Euclides într-o noapte când i-a prins furtuna în larg și, de atunci, luase obiceiul să se ducă în fiecare după-amiază, ca să asculte poveștile despre minunățiile fără număr de pe uscat și de pe mare pe care le știa paznicul. Așa s-a înfiripat o prietenie care a rezistat nenumăratelor prefaceri din lume. Florentino Ariza a învățat să întrețină flacăra mai întâi cu stive de lemne, apoi cu chiupuri de ulei, într-o vreme când energia electrică nu ajunsese până la noi. A învățat să dirijeze și să mărească lumina cu ajutorul oglinzilor, iar de câteva ori, când paznicul n-a putut veni, a rămas să vegheze din turn noapțile mării. A învățat să recunoască vapoarele după șuieratul sirenelor, după intensitatea luminilor la orizont, regăsind o părticică din ele în străfulgerările farului.

Ziua, distracția era alta, îndeosebi duminica. În cartierul Viceregelor, unde locuiau bogătașii, plaja pentru femei era despărțită printr-un zid de cea pentru bărbați: una la dreapta, cealaltă la stânga farului. Paznicul instalase un ochean cu care oricine putea să privească, în schimbul unei centime, plaja femeilor. Neștiind că sunt spionate, domnișoarele de familie bună își etalau cum puteau mai bine nurii, îmbrăcate în costumele lor de baie pline de volane, cu papuci și pălării de plajă, care ascundeau trupurile aproape tot atât cât și hainele de stradă, fiind, în schimb, mai puțin atrăgătoare. Așezate în balansoare de răchită, sub bătaia soarelui, cu aceleași rochii, aceleași pălării și aceleași umbreluțe de organdi cu care fuseseră la biserică, mamele își păzeau de pe țarm odraslele, ca nu cumva bărbații de pe plaja alăturată să le seducă pe sub apă. La drept vorbind, prin ochean nu se putea vedea nimic mai mult sau mai excitant decât ce se vedea pe stradă, și totuși, erau destui amatori care se înghesuiau duminica în jurul ocheanului, din simpla plăcere de a gusta fructele searbede din ograda vecinului.

Florentino Ariza se număra și el printre ei, mai degrabă de plictiseală decât din plăcere, dar nu din pricina acestei atracții suplimentare se împrietenise cu paznicul farului. Adevăratul motiv a fost că, după ce Fermina Daza l-a respins, iar el, încercând s-o înlocuiască, a fost cuprins de febra iubirilor risipite, nicăieri n-a trăit ceasuri mai fericite și n-a găsit un refugiu mai potrivit pentru nefericirea lui ca la far. A fost locul pe care l-a îndrăgit cel mai mult. Într-atâta, încât ani la rând a încercat să-și convingă mama, iar mai târziu pe unchiul León XII să-l ajute să-l cumpere. Căci farurile din Caraibi aparțineau în vremea aceea unor persoane particulare, care încasau o taxă pentru intrarea în port, în funcție de dimensiunile navelor. Florentino Ariza credea că acesta era singurul mijloc onorabil de a face din poezie o afacere profitabilă, dar nici maică-sa, nici unchiul lui nu-i împărtășeau părerea, iar când a ajuns să dispună de propriile sale mijloace, farurile trecuseră de mult în proprietatea statului.

Nici una din aceste iluzii n-a fost zadarnică, dar dintre toate, povestea galionului, iar mai apoi, descoperirea farului au reușit încet-încet să-i aline dorul după Fermina Daza, când, pe neașteptate, fără să fi avut nici cea mai mică presimțire, a aflat că se întorsese. Într-adevăr, după o vizită prelungită la Riohacha, Lorenzo Daza hotărâse să se întoarcă. Nu era perioada cea mai potrivită pentru o călătorie pe mare, din cauza alizeelor ce se porneau în decembrie, și nu o dată goeleta istorică, singura care se aventura să facă astfel de curse, acostase în zori, târâtă de vânturile potrivnice, tot în portul de unde plecase. Așa s-a și întâmplat. Fermina Daza a petrecut o noapte de coșmar, cu stomacul întors pe dos, legată cu chingi de pat, într-o cabină care părea mai degrabă latrina unei cârciumi, nu numai pentru că era îngustă, dar și din cauza mirosului pestilențial și a căldurii înăbușitoare. Balansul era atât de puternic, încât de câteva ori a avut impresia că o să plesnească chiar și curelele patului,

de pe covertă răzbăteau tânguiri ascuțite, ca într-un naufragiu, iar sforăitul de tigru al tatălui ei în patul de alături nu făcea decât să-i sporească groaza. Pentru prima dată în aproape trei ani, a petrecut o noapte albă fără să se gândească nici o clipă la Florentino Ariza, în timp ce el tânjea de dor în hamacul din odăița lui, numărând una câte una clipele eterne care mai rămâneau până la întoarcerea ei. În zori, vântul a încetat brusc și marea s-a potolit, iar Fermina Daza, trezită de zăngănitul lanțurilor ancorei, și-a dat seama că ațipise, în ciuda răului de mare. Și-a desfăcut chingile și a privit prin hublou, sperând să-l zărească pe Florentino Ariza în forfota din port, dar n-a văzut altceva decât magaziile vămii printre palmierii poleiți de primele raze ale soarelui și scândurile putrezite ale cheiului din Riohacha, de unde goeleta ridicase ancora în seara precedentă.

Restul zilei a trecut ca o halucinație, în aceeași casă unde locuiseră până în ajun, în mijlocul acelorași rude și prieteni care o însoțiseră în port, vorbind despre aceleași lucruri, cu senzația uluitoare că trăia un crâmpei de viață pe care îl mai trăise înainte. Era o repetare atât de fidelă, încât Fermina Daza se cutremurase de spaimă doar la gândul că la fel putea fi și călătoria cu goeleta. Nu le mai rămânea altă posibilitate de a se întoarce acasă decât să străbată din nou, timp de două săptămâni, calare pe catâri, coastele munților, dar în condiții și mai grele decât prima dată, întrucât un nou război civil izbucnit în statul andin Cauca se întindea pe litoralul Mării Caraibilor. Așa se face că la ora opt seara a fost însoțită din nou în port de același alai de rubedenii gălăgioase, care s-au despărțit cu aceleași lacrimi de bun-rămas și aceleași mormane de cadouri de ultimă oră care nu mai încăpeau în cabină. Când ancora a fost ridicată, bărbații din familie au salutat plecarea goetei cu o salvă de focuri trase în aer, la care Lorenzo Daza a răspuns de pe covertă cu cinci gloanțe de revolver. Neliniștea Ferminei Daza s-a risipit repede, pentru că au avut toată noaptea vânt prielnic, iar marea răspânda un miros de flori de câmp care a ajutat-o să doarmă bine, fără curelele de siguranță. A visat că se întâlnea din nou cu Florentino Ariza și că acesta își scosese fața pe care i-o știa dintotdeauna și care, de fapt, era o mască, dar chipul lui adevărat nu se deosebea cu nimic de cel dinainte. S-a sculat foarte devreme, intrigată de visul enigmatic, și l-a găsit pe tatăl ei bând cafea și coniac în sufrageria căpitanului, cu ochiul strămbat de alcool, dar convins că. În sfârșit, aveau să ajungă acasă.

Tocmai intrau în port. Goeleta luneca tăcută prin labirintul velierelor ancorate în dreptul pieței ce-și răspânda miasele până în largul mării, iar peste lumina palidă a zorilor se cernea o ploaie mărunță și deasă care foarte curând a răbufnit într-o aversă torențială. Din balconul oficiului de telegraf, Florentino Ariza a recunoscut goeleta care, după ce a traversat golful Sufletelor cu pânzele pleoștite de ploaie, a ancorat în fața debarcaderului pieței. În ajun, așteptase până la unsprezece dimineața, când atlase dintr-o telegramă întâmplătoare despre întârzierea goetei din pricina vânturilor potrivnice, iar în ziua aceea începuse să aștepte de la patru dimineața. A așteptat în continuare, fără să-și desprindă privirea de la șalupele care îi duceau la țarm pe cei câțiva pasageri hotărâți să debarce cu orice preț, chiar și pe furtună. Cei mai mulți însă trebuiau să abandoneze la jumătatea drumului șalupea împotmolită și să înoate prin noroaie până la debarcader. La ora opt, nefiind semne că o să se însenineze, un hamal negru, cu apa până la brâu, a luat-o pe Fermina Daza de pe goeletă și a dus-o în brațe la mal, dar cum era udă learcă din cap până în picioare, Florentino Ariza n-a recunoscut-o.

Nici ea singură nu și-a dat seama cât de mult se maturizase în timpul călătoriei decât în clipa când a intrat în casa pustie și și-a asumat sarcina eroică de a o face din nou locuibilă cu ajutorul Galei Placidia, servitoarea neagră, care a venit din străvechea și gălăgioasa mahala a sclavilor îndată ce a

fost anunțată că stăpânii s-au întors. Fermina Daza nu mai era acum copila răsfățată și, deopotrivă, tiranizată de tatăl ei, ci doamna și stăpâna unui imperiu năpădit de praf și pânze de păianjen, pe care numai forța de neînving a iubirii îl mai putea salva. Nu s-a înspăimântat, pentru că se simțea inspirată de un suflu de levitație cu care ar fi putut urni lumea din loc. Chiar în seara întoarcerii, în timp ce mâncau gogoși și beau ciocolată la masa mare din bucătărie, tatăl ei a împuternicit-o să se ocupe de gospodărie și a făcut-o cu solemnitatea unui act sacramental.

— Îți încredințez cheile propriei tale vieți, i-a spus.

La cei șaptesprezece ani ai săi, Fermina Daza și-a asumat această răspundere fără să șovăie, conștientă că fiecare pas făcut în dobândirea libertății era, de fapt, în folosul iubirii. A doua zi, după o noapte bântuită de vise urâte, a simțit pentru prima dată o strângere de inimă când, deschizând fereastra de la balcon, a văzut din nou burnița tristă din parc, statuia eroului decapitat, banca de marmură unde Florentino Ariza se așeza cu cartea de versuri pe genunchi. Nu se mai gândea la el ca la un logodnic imposibil, ci ca la un soț sigur căruia îi datora credință deplină. Își dădea seama cât de mult atârna în balanță timpul irosit de când plecase, cât de greu îi venea să trăiască, de câtă dragoste avea nevoie pentru a-și iubi bărbatul așa cum se cuvenea. Se întreba uimită de ce nu era în parc, ca în atâtea alte rânduri, când venea chiar și pe ploaie, de ce nu-i trimisese nici un semn de viață, nici măcar printr-o presimțire, și brusc a înfiorat-o gândul că poate murise, dar numaidecât și-a amintit că, în frenezia telegramelor schimbate cu câteva zile înainte de întoarcerea ei, uitaseră să stabilească o modalitate de a comunica în continuare.

De fapt, Florentino Ariza era convins că nu se întorsese, dar telegrafistul din Riohacha i-a confirmat că se imbarcase vineri pe aceeași goeletă care nu ajunsese cu o zi mai înainte din cauza vânturilor potrivnice. Așa că la sfârșitul săptămânii, a stat și a pândit cel mai mic semn de viață din casa ei, iar în seara zilei de luni a văzut la ferestre o lumină rătăcitoare, care pe la ora nouă s-a stins în dormitorul cu balcon. N-a mai putut dormi, pradă acelorași neliniști însoțite de grețuri care îi tulburaseră primele nopți de iubire. Îngrijorată că fiul ei ieșise în curte la miezul nopții și nu se întorsese, Tránsito Ariza s-a trezit de la primul cântat al cocoșilor și l-a căutat, dar nu l-a găsit în casă. Plecase pe țărmul mării, unde a rătăcit recitind versuri de dragoste în bătaia vântului, plângând de fericire, până s-a luminat bine de ziuă. La ora opt, așezat pe terasa Cafenelei Parohiei, buimăcit de nesomn, tocmai se gândea cum să facă să-i trimită Ferminei Daza urarea de bun-venit, când s-a simțit cutremurat de un fior care i-a sfâșiat măruntaiele.

Era ea. Traversa Piața Catedralei însoțită de Gala Placidia, care ducea coșurile pentru târguiești, și pentru prima dată ieșise în oraș fără uniforma de școală. Era mai înaltă ca la plecare, mai bine conturată și mai intensă, cu frumusețea decantată de o siguranță de sine proprie numai persoanelor adulte. Părul îi crescuse din nou, dar coada împletită nu-i mai atârna pe spate, ci pe umărul stâng, iar această schimbare neînsemnată o făcuse să-și piardă aerul copilăresc. Florentino Ariza a rămas împietrit până când făptura ce se ivise ca o nălucire a ajuns în celălalt capăt al pieței, fără să-și abată privirea de la drumul ei. Dar aceeași forță irezistibilă care-l ținuse pe scaun l-a silit să alerge pe urmele ei când a dispărut după colțul catedralei, pierzându-se în vâlmășagul zgomotos din cartierul comercial.

A urmărit-o ascuns în mulțime, descoperind gesturile obișnuite, maturitatea prematură, grația celei mai dragi ființe inimii lui, pe care o vedea pentru prima oară sub înfățișarea ei firească. A rămas uluit de ușurința cu care își croia drum prin mulțime. În vreme ce Gala Placidia se împiedica la tot pasul,

încurcându-se în coșuri, și trebuia să alerge ca să n-o piardă, ea plutea prin forfota străzii în propriul său spațiu și într-un timp diferit, fără să se ciocnească de nimeni, ca un liliac în întuneric. Mai fusese de multe ori în cartierul comercial împreună cu mătușa Escolástica, dar numai pentru târguieli mărunte, întrucât tatăl ei avea grijă să cumpere tot ce trebuia în casă, de la mobilă și alimente, până la îmbrăcăminte de damă. Așa încât acea primă ieșire în oraș a fost pentru ea o aventură fantastică, pe care o idealizase de atâtea ori în visele copilăriei.

Nu s-a lăsat ademenită de chemările insistente ale șarlatanilor care o îmbiau cu elixirul iubirii veșnice, nici de milogelile cerșetorilor culcați prin ganguri cu rănile lor aburinde, nici de indianul viclean care ținea morțiș să-i vândă un caiman dresat. A dat o raită peste tot, zăbovind ici și colo, fără vreun motiv anume, doar din plăcerea de a putea contempla în voie esența lucrurilor. A intrat în toate prăvăliile, găsind peste tot câte ceva care-i sporea dorința fierbinte de viață. S-a bucurat simțind mireasma ca de levănțică a frunzelor de *vetiver* împrăștiate printre stofele din cufere, s-a înfășurat în mătăsuri viu colorate, a râs de propriul ei râs când, costumată ca o *manola* madrilenă cu un pieptene înalt în păr și un evantai pictat cu flori în mână, s-a privit în oglinda de la *Sârma de Aur*. La băcănie, a destupat un butoi cu scrumbii sărate, care i-au trezit amintirea serilor copilăriei petrecute în nord-est, la San Juan de la Ciénaga. A fost îndemnată să încerce caltaboșul de Alicante, cu gust de lemn-dulce, iar ea a cumpărat doi pentru micul dejun de sâmbătă, dar și câteva fileuri de batog și o sticlă cu coacăze conservate în alcool. În prăvălia cu mirodenii, a strivit între palme, din simpla plăcere de a le simți în nări mireasma, frunze de salvie și de măghiran, a cumpărat un pumn de cuișoare, altul de anason înstelat și încă două de ghimber și enibahar, iar după ce a mirosit piperul de Cayenne, a ieșit râzând cu lacrimi de atâta strănutat. În drogheria franțuzească, de unde a cumpărat săpun Reuter și colonie de smirnă, i-au picurat după ureche un strop din parfumul atât de căutat atunci la Paris și a primit în dar o tabletă deodorantă pentru fumători.

Se juca de-a cumpărăturile, e drept, dar lucrurile de care avea cu adevărat nevoie le cumpăra fără să stea prea mult pe gânduri, cu o siguranță care nu lăsa deloc de înțeles că ar fi făcut-o pentru prima dată, fiind conștientă că nu cumpăra numai pentru ea, ci și pentru el. doisprezece yarzi de pânză de in pentru fețele de masă ale amândurora, percalul pentru cearșafurile de nuntă umezite în zori de umorile lor amestecate, tot ce era mai bun din fiecare lucru, pentru a se putea bucura împreună de ele în casa iubirii. Se târguia la preț și știa s-o facă, discuta cu grație și demnitate până când obținea tot ce dorea, plătind cu bani de aur pe care negustorii îi încercau din simpla plăcere de a le auzi clinchetul pe marmura tejghelei.

Florentino Ariza o privea fermecat, o urmărea cu răsuflarea tăiată, neatent la ce se întâmpla în jur, împiedicându-se de câteva ori în coșurile servitoarei, care a răspuns cu un zâmbet la scuzele lui, și chiar a simțit, ca o adiere, mireasma atât de cunoscută, când ea a trecut pe lângă el fără să-l vadă, și nu pentru că n-ar fi avut cum, ci din pricina mersului ei maiestuos. I se părea atât de frumoasă, atât de seducătoare, atât de diferită de oamenii obișnuiți, încât nu pricepea cum de ceilalți nu se tulburau auzind castanietele tocurilor ei pe caldarâm, cum de nu li se zbătea inima în piept la fiecare suspin al volanelor ei, cum de nu înnebunea de iubire lumea întreagă la foșnetul cosiței ei, la zborul mâinilor ei, la clinchetul de aur al râsului ei. Nu-i scăpase nici un gest, nici cel mai neînsemnat indiciu al firii ei, dar nu îndrăznea să se apropie mai mult, de teamă să nu destrame vraja. Când a văzut-o însă dispărând în forfota din Porticul Copiștilor, și-a dat seama că risca să piardă ocazia după care tânjea de atâția ani.

Ca toate colegile ei de școală, Fermina Daza nutrea ciudata convingere că Porticul Copiștilor era un loc de pierzanie, interzis, de bună seamă, domnișoarelor binecrescute. Era o galerie cu arcade ce se întindea de-a lungul unei piațete unde birjele și harabalele trase de măgari își așteptau clienții, iar comerțul popular devenea mai intens și mai zgomotos. Numele îi venea. Încă de pe vremea spaniolilor, de la caligrafii taciturni, cu jiletci de postav și mânecuțe de conțopiști, care-și făceau veacul acolo, întocmind tot felul de acte: reclamații, petiții, întâmpinări judecătorești, scrisori de felicitare sau de condoleanțe, bilețele de amor pentru îndrăgostiții de toate vârstele. Nu lor li se datora, firește, proasta reputație de care se bucura piața aceea fremătând de larmă, ci negustorașilor de curând pripășiți în oraș, care vindeau pe sub mână toate marafeturile echivoce aduse prin contrabandă din Europa, de la ilustrate obscene și alifii afrodisiace, până la celebrele prezervative catalane, cu creste ca de iguane, care se unduiau când era nevoie, ori cu flori în vârf, care-și desfăceau petalele după bunul plac al beneficiarului. Nedepinsă cu forfota străzii, Fermina Daza a intrat în portic fără să ia seama pe unde merge, căutând o umbră cât de mică pentru a se adăposti de soarele necruțător de la ceasurile unsprezece.

S-a cufundat în vacarmul clocotitor, printre lustragii și vânzători de păsări, anticari și vraci, printre vânzătoarele de cofeturi care-și strigau marfa în gura mare, acoperind hărmălaia din jur, turte de cocos gustoase pentru fetele ochioase, marțipan cu ananas pentru băieții poznași, dulci ca mierea, acadele pentru mândre subțirele. Dar ea a trecut nepăsătoare la zgomotul asurzitor, atrasă de un papetar care făcea demonstrații cu cerneluri magice, cerneluri roșii ca sângele, cerneluri cu reflexe mohorâte pentru mesaje funebre, cerneluri fosforescente pentru a putea citi pe întuneric, cerneluri invizibile care ieșeau la iveală în sclipirea unei flăcări. Ea, una, și le-ar fi dorit pe toate, ca să se joace cu Florentino Ariza, uimindu-l cu ingeniozitatea ei, dar, după ce a încercat câteva, s-a hotărât pentru o sticluță cu cerneală de aur. S-a îndreptat apoi spre vânzătoarele de dulciuri, așezate în spatele cheselelor uriașe, și a cumpărat câte șase cofeturi din fiecare fel, arătându-le cu degetul prin sticlă, pentru că nu reușea să se facă auzită în larma din jur: șase jeleuri de pepene, șase șarlote mici, șase turtite de susan, șase bucățele de turtă dulce cu manioc, șase bombonele de ciocolată învelite în poleială, șase prăjiturile cu cremă, șase gurița reginei, șase dintr-astea și șase din celelalte, șase din fiecare, aruncându-le pe rând în coșurile servitoarei, cu o grație irezistibilă, nepăsătoare la roiurile de muște ademenite de mirosul siropului de zahăr, nepăsătoare la vânzoleala din jur, nepăsătoare la damful de sudoare stătută care reverbera în căldura necruțătoare. A trezit-o din vrajă o negresă veselă, cu un tulpă colorat pe cap, rotofeie și frumoasă, care i-a întins un triunghi de ananas înfipt în vârful unui cuțit de măcelar. Ea l-a luat, l-a băgat în gură, l-a savurat și încă îi mai savura aroma, cu privirea pierdută pe deasupra mulțimii, când un fior i-a zgâlțâit tot trupul, țintuind-o pe loc. Din spate, atât de aproape încât doar ea a putut-o desluși în vacarmul din jur, a răsunat o voce:

— Țsta nu e un loc potrivit pentru o zeiță încoronată.

A întors capul și a văzut, chiar lângă ochii ei, ceilalți ochi glaciali, chipul livid, buzele încremenite de spaimă, așa cum le văzuse prima oară în învâlmășeala din noaptea de Crăciun, numai că de data aceasta, n-a mai simțit fiorul iubirii, ci abisul deziluziei. Într-o singură clipă a înțeles cât de mult se înșelase, întrebându-se îngrozită cum de putuse adăposti în inimă atâta timp și cu atâta nemăsurată cruzime o asemenea himeră. Abia a mai avut putere să-și spună: „Dumnezeule mare, bietul de el !” Florentino Ariza zâmbi, încercă să spună ceva, încercă s-o urmeze, dar ea îl șterse definitiv din viața ei cu un gest al mâinii:

— Vă rog, nu. Uitați tot ce-a fost.

În aceeași după-amiază, în timp ce tatăl ei își făcea siesta, i-a trimis prin Gala Placidia un bilet de două rânduri: *Azi, când v-am văzut, mi-am dat seama că povestea noastră nu e decât o iluzie.* Servitoarea i-a dus de asemenea telegramele, versurile și cameliile uscate, cerându-i totodată să înapoieze scrisorile și darurile primite: cartea de rugăciuni a mătușii Escolástica, nervurile de frunze din ierbare, petecul din sutana Sfântului Pedro Claver, medalioanele cu sfinți, cosița împletită de la cei cincisprezece ani ai ei, legată cu panglica de mătase a uniformei de școală. Aflat în pragul nebuniei, el i-a scris în zilele următoare scrisori disperate, insistând pe lângă servitoare să i le ducă, dar aceasta a respectat întocmai instrucțiunile categorice de a nu primi nimic altceva decât darurile care trebuiau înapoiate. A stărut cu atâta înverșunare, încât Florentino Ariza i le-a trimis pe toate, în afară de coada legată cu panglică, pe care nu voia s-o înapoieze decât Ferminei Daza în persoană, pentru a-i putea vorbi o clipă. N-a reușit. De teamă să nu ia o hotărâre fatală, Tránsito Ariza a lăsat deoparte orice orgoliu și a rugat-o pe Fermina Daza să-i acorde, măcar ei, favoarea unei întrevederi de cinci minute, iar Fermina Daza a primit-o la intrare, în picioare, fără s-o invite înăuntru și fără să dea nici cel mai mic semn de șovăială. Două zile mai târziu, după o discuție aprinsă cu maică-sa, Florentino Ariza a dat jos de pe peretele din dormitor mica raclă de sticlă, plină de praf, unde păstra cosița ca pe o relicvă sfântă, iar Tránsito Ariza în persoană a înapoiat-o în etui-ul de catifea brodată cu fir de aur. Florentino Ariza n-a mai avut prilejul să rămână singur cu Fermina Daza sau să vorbească între patru ochi cu ea, în multele întâlniri din lunga lor viață, decât cincizeci și unu de ani, nouă luni și patru zile mai târziu, când i-a repetat legământul de fidelitate eternă și de iubire pururi vie în prima ei seară de văduvie.

La douăzeci și opt de ani, doctorul Juvenal Urbino fusese tânărul cel mai râvnit de domnișoarele aflate la vârsta măritişului. Revenea dintr-o lungă călătorie la Paris, unde urmase studii superioare de medicină și chirurgie, iar din clipa în care a pășit din nou pe pământul natal, a dovedit cu prisosință că nu-și irosise timpul în zadar. S-a întors mai elegant, mai sigur pe sine, iar dintre colegii lui de generație, nici unul nu părea mai serios, mai bine pregătit în domeniul lui, nici unul nu știa așa de bine dansurile la modă și nu improviză cu atâta talent la pian. Seduse de aceste haruri personale și de trăinicia averii familiei, tinerele din anturajul lui organizau tombole secrete trăgându-l la sorți, așa cum și el juca, la rândul său, același joc de societate, trăgându-le la sorți pe ele, deși a reușit multă vreme să se păstreze în stare de grație, intact și ispititor, până în clipa în care s-a lăsat vrăjit, fără să opună nici o rezistență, de farmecele plebee ale Ferminei Daza.

Când își amintea, îi plăcea să spună că iubirea aceea fusese urmarea unui diagnostic greșit. Nici el singur nu putea înțelege cum de se întâmplase, mai ales în acel moment al vieții, când toate resursele lui afective erau absorbite de preocuparea pentru soarta orașului natal, despre care afirma prea des și cu destulă nechibzuință că nu-și avea seamăn pe lume. La Paris, când se plimba, toamna târziu, la brațul vreunei iubite întâmplătoare, i se părea de neconceput fericire mai pură decât cea trăită în acele după-amiezi aurii, cu mirosul ca de pădure al castanelor coapte, cu acordeoanele languroase și îndrăgostiții lacomi, care nu se mai saturau să se sărute pe terasele cafenelelor. Cu toate acestea, își spunea cu mâna pe inimă că pentru nimic în lume n-ar fi renunțat la Caraibii lui din aprilie. Era încă prea tânăr ca să știe că memoria inimii evită amintirile dezagreabile, exaltându-le numai pe cele plăcute, artificiu grație

căruia reușim să ne suportăm trecutul. Abia când a zărit din nou, de pe puntea vaporului, promontoriul alb al cartierului colonial, vulturii pleșuvi încremeniți pe acoperișuri, rufele săracilor întinse la uscat prin balcoane, a înțeles că fusese o victimă ușoară a capcanelor caritabile întinse de nostalgie.

Când vaporul și-a croit drum în golf despicând stratul de animale înecate care pluteau la suprafață, cei mai mulți pasageri s-au retras în cabine alungați de mirosurile pestilențiale. Tânărul doctor a coborât pasarela îmbrăcat într-un costum impecabil de alpaca, cu jiletcă și un pardesiu ușor, cu o barbă ca a lui Pasteur la tinerețe, cu părul despărțit de o cărare dreaptă și palidă și cu suficientă stăpânire de sine ca să-și disimuleze nodul ce i se pusese în gât, nu atât de tristețe, cât de groază. Pe cheiul pustiu, păzit de soldați desculți și fără uniforme, îl așteptau surorile, mama și prietenii lui cei mai dragi. I s-au părut palizi și lipsiți de speranță, în ciuda aerelor mondene, și deși vorbeau despre criză și despre războiul civil ca despre ceva îndepărtat și străin, cu toții aveau un tremur evaziv în voce și o nesiguranță în pupile care le contraziceau spusesele. Mai mult decât toți însă l-a impresionat mama sa, o femeie încă tânără, care se impusese în viață cu eleganța și cu entuziasmul ei social, dar care acum se ofilea încet, sub povara durerii înăbușite, în adierea de camfor a vălurilor cernite de văduvă. Recunoscându-se probabil în tulburarea fiului, s-a grăbit să-l întrebe, parcă pentru a se apăra pe sine, de ce avea pielea aceea străvezie, ca de parafină.

— Asta e viața, mamă, a spus el. La Paris te înverzești.

Puțin după aceea, sufocându-se de căldură lângă ea în trăsura închisă, n-a mai putut suporta cruda realitate care năvălea bezmetică prin fereastră. Marea părea de cenușă, vechile palate ale marchizilor abia mai puteau rezista proliferării cerșetorilor și era cu neputință să regăsești parfumul fierbinte al iasomiei în aburii ucigători ce se înălțau din șanțuri. Totul i se părea mai mic decât la plecare, mai sărăcăcios, mai lugubru, iar printre mormanele de gunoaie de pe străzi mișunau atâția șobolani înfometateți, încât caii de la trăsură se poticneau speriați. Pe lungul drum până acasă, în inima cartierului Viceregilor, n-a întâlnit nimic vrednic de nostalgiile lui. Copleșit, a întors capul ca să nu-l vadă maică-sa, și și-a lăsat lacrimile să curgă în voie.

Vechiul palat al Marchizului de Casalduero, reședința istorică a familiei Urbino de la Calle, nu arăta deloc mai semeț în mijlocul naufragiului. Doctorul Juvenal Urbino a înțeles asta, cu inima sfâșiată de durere, încă de când, intrând în gangul întunecos, a văzut havuzul plin de praf din curtea interioară, cotropită de bălăriile printre care se plimbau iguanele, și și-a dat seama că lipseau multe dale de marmură, iar altele erau ciobite pe marea scară cu balustradă de aramă care ducea la încăperile principale. Tatăl lui, un medic mai degrabă plin de abnegație decât eminent, murise în timpul epidemiei de holeră asiatică izbucnită cu șase ani în urmă, iar odată cu el pierise și spiritul casei. Doña Blanca, mama sa, sufocată de un doliu prevăzut a fi etern, înlocuise cu rugăciuni și slujbe renumitele serate lirice și concertele de cameră organizate de răposatul ei soț. Cele două surori, în ciuda drăgălășeniei și a firii lor vesele, nu păreau să aibă altă cale de ales decât mănăstirea.

Speriat de bezna și tăcerea din jur, doctorul Juvenal Urbino n-a putut închide deloc ochii în noaptea sosirii, încercând să-și alunge teama cu rugăciuni către Sfântul Duh precum și cu altele pentru izbăvirea de calamități, de naufragii sau de atâtea primejdii neștiute ale nopții, în vreme ce un bătlan care intrase în dormitor pe ușa rămasă întredeschisă clămpănea ora exactă ca un ceasornic. Îl exasperau țipetele delirante ale nebunelor de la ospiciul *Divina Pastora*, aflat în preajmă, țărâitul nemilos al apei filtrate ce se scurgea în ulcior, ale cărui ecouri răsunau în toată casa, pașii rari ai bătlanului rătăcit în dormitor, teama lui congenitală de întuneric, prezența invizibilă a tatălui mort în vasta

casă adormită. La cinci, când bătlanul a dat ora exactă odată cu cocoșii din vecini, doctorul Juvenal Urbino s-a încredințat cu trup și suflet Proniei Cerești, simțind că nu va mai avea puterea să trăiască nici măcar o zi în patria lui părăginită. Și totuși, afecțiunea celor din jur, duminicile petrecute la iarbă verde, în împrejurimile orașului, atențiile deloc dezinteresate cu care îl înconjurau tinerele din anturajul său i-au mai alinat amărăciunea primelor impresii. Încet-încet s-a obișnuit cu zăpușeala din octombrie, cu mirosurile tari, cu judecățile pripite ale prietenilor, cu veșnicul mai vedem noi, domnule doctor, nu vă faceți griji, și-n cele din urmă, s-a lăsat subjugat de farmecele obișnuinței. Foarte curând a găsit chiar și o justificare facilă pentru delăsarea în care se complăcea: aceea era lumea lui, și-a spus, lumea tristă și apăsătoare pe care i-o hărăzise Domnul și căreia îi datora credință până la capăt.

Primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia în stăpânire cabinetul de consultații al tatălui său. A păstrat la locul lor mobilele englezești, masive și sobre, care trosneau în diminețile geroase, dar a surghiunit în pod tratatele științei din vremea viceregilor și pe cele ale medicinei romantice, așezând în rafturile închise cu geamuri altele, ale noii școli din Franța. A dat jos de pe pereți stampele decolorate, păstrând-o numai pe aceea care reprezenta un medic luptându-se cu moartea, pentru a salva o femeie, precum și jurământul hipocratic, tipărit cu caractere gotice, iar în locul lor a agățat, lângă diploma tatălui său, nenumăratele diplome pe care el însuși le obținuse cu calificative maxime în diferite școli din Europa.

A încercat să introducă metode și criterii moderne la Spitalul Filantropiei, deși nu i-a fost atât de ușor cum își imaginase în entuziasmul său juvenil, căci în străvechiul așezământ de sănătate erau respectate cu sfințenie tot felul de superstiții atavice, cum ar fi aceea de a pune picioarele paturilor în vase cu apă, pentru a împiedica bolile să urce, sau obligativitatea ținutei de gală și a mănușilor din piele de căprioară în sala de chirurgie, eleganța fiind considerată drept o condiție esențială a asepsei. Tuturor li se părea inadmisibil faptul că tânărul de curând sosit gusta urina pentru a detecta prezența zahărului, că-i cita pe Charcot și Trousseau de parcă i-ar fi fost colegi de cameră, că la cursuri atrăgea atenția asupra riscurilor mortale pe care le presupuneau vaccinurile, având în schimb o încredere suspectă în supozitoare, de curând descoperite. Totul îi ieșea pe dos: spiritul lui înnoitor, civismul lui obsesiv, umorul lui blajin în țara veșnicei bășcălii, într-un cuvânt, toate virtuțile lui cele mai de preț stârneau neîncrederea colegilor mai vârstnici și glumele în doi peri ale celor tineri.

Mai presus de orice însă, îl îngrijora starea precară de igienă a orașului. A insistat pe lângă cele mai înalte foruri pentru astuparea șanțurilor de scurgere, care erau un imens cuibar de șobolani, și pentru construirea unor canale îngropate, care să nu mai fie deversate în golful pieței, cum se întâmpla dintotdeauna, ci într-un loc cât mai depărtat. Casele coloniale, bine dotate, aveau haznale septice, dar două treimi din locuitori, înghesuți în cocioabele de pe marginea smârcurilor, își făceau nevoile în aer liber. Excrementele se uscau la soare, transformându-se în pulbere, și erau respirate de toți cu sărbătorească bucurie odată cu adierile răcoroase, aducătoare de fericire și prosperitate din decembrie. Doctorul Juvenal Urbino a încercat să-i convingă pe membrii Consiliului Municipal de necesitatea organizării unor cursuri obligatorii pentru cei nevoiași, în cadrul cărora să li se explice cum să-și construiască propriile latrine. S-a luptat, fără succes, pentru ca gunoaiile să nu mai fie aruncate în crângurile de mangrove, transformate de veacuri în bălți puturoase, ci să fie ridicate de cel puțin două ori pe săptămână și arse pe terenuri virane.

Era conștient că apa de băut putea declanșa oricând epidemii mortale.

Chiar și ideea de a construi un apeduct părea de domeniul fanteziei, întrucât cei care ar fi putut s-o pună în practică dispuneau de bazine subterane unde apa de ploaie se aduna de-a lungul anilor sub o pojghiță groasă de mătasea broaștei. Printre mobilele cele mai căutate în vremea aceea erau dulapurile *tinajeros* din lemn sculptat, cu filtre de piatră care picurau zi și noapte în chiupurile *tinajas*, de lut ars. Pentru ca nimeni să nu poată bea din carafa de aluminiu cu care se scotea apa, marginile ei erau zimțate ca o coroană de rege de carnaval. Apa era sticloasă și rece în penumbra lutului ars, cu gust de flori de câmp. Dar doctorul Juvenal Urbino nu se lăsa amăgit de aceste metode de purificare, știind foarte bine că, în ciuda atâtor precauții, fundul vaselor de lut era un adevărat sanctuar al viermișorilor. Își petrecuse molcomele ceasuri ale copilăriei contemplându-i cu o uimire aproape mistică, încredințat, ca atâția alții, că viermișorii erau *animas*, un fel de spiriduși, ființe supranaturale care, din mîlul de la fundul apelor încremenite, le făceau curte tinerelor fete, iar, uneori, se răzbunau cumplit când dragostea le era respinsă. Copil fiind, văzuse cu ochii lui ce stricăciuni provocaseră acasă la învățătoarea Lázara Conde, care se încumetase să nu-i bage în seamă, văzuse puzderia de cioburi pe stradă și mormanul de pietre cu care aruncaseră trei zile și trei nopți la rând în ferestre. A trebuit să treacă mult timp până când a învățat că viermișorii erau de fapt larve de țânțari anofeli, dar a învățat acest lucru ca să nu-l mai uite niciodată, pentru că, de atunci, a înțeles că nu numai ei, ci și alte găngănii dăunătoare puteau trece nevătămate prin candidetele noastre filtre de piatră.

Vreme îndelungată, apa din bazine a fost ținută la mare cinste, atribuindu-i-se hernia de scrot pe care atâția bărbați din oraș și-o expuneau nu numai fără pic de pudoare, dar chiar cu oarecare insolență patriotică. În copilărie, când se ducea la școală, Juvenal Urbino nu-și putea reprimă un fior de groază văzând cum cei bolnavi, așezați pe câte o bancă din fața casei în zilele toride, își răcoreau cu evantaiul testiculul enorm, ca pe un copil adormit între picioare. Se povestea că noaptea, pe timp de furtună, hernia scotea un șuierat de pasăre lugubră, iar dacă cineva ardea în preajmă o pană de vultur, se răsucea provocând o durere insuportabilă, dar nimeni nu se plângea de atare neajunsuri, pentru că o hernie mare și bine tolerată era considerată, mai presus de orice, ca un semn al bărbăției. Când doctorul Juvenal Urbino a revenit din Europa, era edificat în ce privește netemeinicia acestor credințe atât de înrădăcinate în superstiția locală, încât mulți se opuneau mineralizării apei din bazine de teamă că, în acest fel, avea să-și piardă puterea de a provoca o hernie onorabilă.

La fel de mult ca impuritatea apei, pe doctorul Juvenal Urbino îl îngrijora lipsa de igienă a pieței publice, un maidan imens pe malul golfului Sufletelor, unde acostau velierele din Antile. Un celebru călător al vremii a descris-o ca pe una din cele mai variate din lume. Era bogată, e drept, pestriță și zgomotoasă, dar poate și cea mai alarmantă. Așezată pe propria groapă de gunoi, era în permanență supusă nestatorniciei mării furtunoase, exact în locul unde râgâielile golfului înapoiau uscatului dejecțiile din șanțurile de scurgere. Tot acolo erau aruncate rămășițele de la abatorul din vecinătate, țeste hăcuite, măruntaie puturoase, resturi de animale care pluteau zi și noapte într-o baltă de sânge. Vulturii *gallinazos* și le disputau cu guzganii și câinii într-o încăierare perpetuă, printre cerbii și delicioșii claponi de Sotavento, atârnați de streșinile barăcilor, printre trufandalele de Arjona, înșirate jos, pe rogojini. Doctorul Juvenal Urbino propusese asanarea locului, mutarea abatorului în altă parte, construirea unei piețe acoperite cu cupole de sticlă, așa cum văzuse în vechile *boquerías* din Barcelona, unde alimentele erau așa de colorate, strălucitoare și curate încât nu-ți venea să le mănânci. Dar chiar și cei mai binevoitori dintre prietenii lui îl compătineau pentru pasiunea pe care o puneă în aceste iluzii.

Așa erau toți: își treceau viața împăunându-se cu ascendența lor, cu meritele istorice ale orașului, cu valoarea neasemuită a vestigiilor pe care le adăpostea, cu eroismul și frumusețea lui, dar rămâneau orbi la paragina din jur. Doctorul Juvenal Urbino, în schimb, nutrea pentru locul său natal atât de multă iubire, încât se simțea dator să privească adevărul în față.

— Cât de nobil trebuie să fie orașul acesta, spunea, dacă de patru sute de ani ne tot chinuim să-l dăm gata și tot n-am reușit.

Nu mai aveau mult însă. Epidemia de holeră asiatică, ale cărei prime victime au căzut fulgerate în băltoacele din piață, făcuse în numai unsprezece săptămâni cele mai multe victime din istoria noastră. Până atunci, cei câțiva morți iluștri ai orașului își aflaseră odihna sub lespezile din biserici, în compania morocănoasă a episcopilor și a canonicilor, alții, mai puțin bogați, erau îngropați în curțile mănăstirilor. Săracii sfârșeau la cimitirul colonial, pe o măgură bătută de vânturi, despărțită de oraș printr-un canal aproape sec, traversat de un pod de mortar pe a cărui copertină trona o inscripție cioplită în piatră din ordinul unui primar clarvăzător: *Lasciate ogni speranza voi ch'entrate*. În primele două săptămâni de la izbucnirea holerei, cimitirul s-a umplut până la refuz, iar în biserici n-a mai rămas nici un loc liber, deși rămășițele măcinate de vreme ale nenumăraților eroi anonimi ai neamului fuseseră mutate în osuarul comun. Otrăvit de aburii ce se înălțau din criptele prost pecetluite, aerul din catedrală devenise de nerespirat, iar ușile ei nu s-au mai deschis decât trei ani mai târziu, cam tot atunci când Fermina Daza l-a văzut prima oară de aproape pe Florentino Ariza la slujba din noaptea de Crăciun. Într-a treia săptămână, curtea interioară a mănăstirii Sfânta Clara era plină de morminte, chiar și pe alei, așa încât a fost amenajat un nou cimitir în livada obștii, de două ori mai mare. Au fost săpate gropi adânci, unde morții erau așezați pe trei niveluri, în pripă și fără coșciuge, dar, până la urmă, s-a renunțat la această soluție, pentru că pământul prea plin mustea ca un burete, iar de sub picioare țâșnea un sânge grețos. Atunci s-a luat hotărârea ca morții să fie îngropați la *Mina Domnului*, o fermă pentru creșterea vitelor aflată la mai puțin de o leghe de oraș și care de atunci a rămas cunoscută drept Cimitirul Universal.

Din clipa în care a fost decretată starea de epidemie, în fortăreața garnizoanei locale s-a tras cu tunul din sfert în sfert de oră, zi și noapte, potrivit credinței atât de răspândite printre civili că praful de pușcă purifică aerul. Holera s-a manifestat cu mai multă virulență printre negri, populația cea mai numeroasă și mai săracă, deși, în realitate, n-a ținut seama nici de culoarea pielii, nici de rang. A încetat la fel de brusc cum începuse, iar numărul victimelor n-a fost niciodată cunoscut, și nu pentru că ar fi fost imposibil de stabilit, ci pentru că una din trăsăturile noastre dominante era pudoarea față de propriile nenorociri.

Doctorul Marco Aurelio Urbino, tatăl lui Juvenal, a fost un adevărat erou al acelor zile nefaste și totodată cea mai celebră victimă a lor. Din însărcinarea oficialităților, a conceput și a condus personal strategia sanitară, iar, în cele din urmă, s-a implicat într-atâta în acțiunile de natură socială, încât în momentele cele mai critice ale epidemiei, mai presus de el nu părea să existe nici o altă autoritate. Mulți ani mai târziu, revăzând cronică acelor zile, doctorul Juvenal Urbino a avut prilejul să constate că metodele tatălui său, mai degrabă caritabile decât științifice, erau, sub multe aspecte, lipsite de logică, favorizând, în mare măsură, voracitatea molimei. A constatat toate acestea cu acea compasiune a fiilor pe care viața îi transformă pe nesimțite în părinții propriilor părinți, și pentru prima dată a regretat că nu i-a putut sta alături în singurătatea greșelilor. Dar nu i-a tăgăduit meritele: strădania, abnegația, dar mai ales curajul, răsplătite cu nenumărate onoruri când orașul s-a refăcut după

dezastru, și grație cărora numele lui a rămas înscris, pe bună dreptate, alături de mulți alți eroi din alte războaie mai puțin onorabile.

N-a mai apucat să se bucure de partea lui de glorie. Când a recunoscut la el însuși schimbările ireparabile pe care le constatase și compătimise la alții, a renunțat la orice bătălie inutilă și s-a izolat de lume pentru a nu contamina pe nimeni. Retras într-o cameră de serviciu de la Spitalul Filantropiei, surd la apelurile colegilor și la rugămințile fierbinți ale familiei, ignorând, îngrozit, agonia bolnavilor care zăceau de-a valma pe coridoare, a scris pentru soție și copii o scrisoare de iubire febrilă, în care le mulțumea că existaseră și care lăsa să se întrevadă cât de mult și cu cât nesaț iubise viața. A fost un sfâșietor rămas bun de douăzeci de file, de-a lungul cărora efectele evoluției bolii puteau fi deslușite în treptata deformare a scrisului, și nu era nevoie să-l fi cunoscut pe autorul lor ca să-ți dai seama că semnătura fusese așternută odată cu ultima suflare. Potrivit propriilor dispoziții, trupul de culoarea cenușii a fost aruncat în groapa comună și nimeni dintre cei care l-au iubit nu l-a mai văzut vreodată.

Trei zile mai târziu, când a primit telegrama la Paris, doctorul Juvenal Urbino, care tocmai lua cina cu niște amici, a închinat o cupă de șampanie în memoria tatălui său, spunând: „A fost un om bun.” Mai târziu, avea să-și reproșeze lipsa de maturitate: ocolea adevărul ca să nu izbucnească în plâns. După trei săptămâni însă, când a primit copia scrisorii postume, a trebuit să se plece în fața realității. Și, dintr-o dată, a descoperit adevăratul chip al omului pe care îl cunoscuse până atunci ca pe nimeni altul, care îl crescuse și-l educase, cu care maică-sa dormise în același pat și făcuse dragoste timp de treizeci și doi de ani, dar care niciodată până la această scrisoare nu-și dezvăluise tainele trupului și ale sufletului din pură și simplă timiditate. Până atunci, doctorul Juvenal Urbino și familia lui priviseră moartea ca pe o nenorocire care îi lovește pe alții, pe părinții celorlalți, pe frații și soții altora, dar nu pe ai lor. Erau oameni cu vieți domoale, pe care nu-i vedeai îmbătrânind, îmbolnăvindându-se sau murind, se stingeau pe nesimțite în propriul lor timp, ajungând năluci încețoșate din alte vremuri, până ce îi înghițea uitarea. Scrisoarea postumă, mai mult decât telegrama cu vestea cea proastă, l-a pus, într-un chip brutal, față în față cu realitatea morții. Și totuși, una din primele lui amintiri, de la nouă sau, poate, de la unsprezece ani, era, într-o anume privință, un semn prematur pe care moartea i-l trimitea prin tatăl său. Era o după-amiază ploioasă și amândoi se aflau în birou, el desenând cu cretă colorată ciocârlii și lanuri de floarea-soarelui pe dalele pardoselii, iar tatăl său citind la lumina ce pătrundea prin fereastră, cu jiletca descheiată și mânecile strânse cu gumilastic. Pe neașteptate, a pus cartea deoparte și a început să se scarpine pe spate cu o mică mână de argint, prinsă la capătul unui mâner lung. N-a reușit și și-a rugat fiul să-l scarpine cu unghiile, iar el i-a îndeplinit rugămintea, uimit că nu-și simțea propriul corp în timp ce era scărpinat. La sfârșit, tatăl lui l-a privit peste umăr cu un zâmbet trist.

— Dacă aș muri în clipa asta, i-a spus, nici n-o să-ți mai poți aminti de mine când o să ai vârsta mea de acum.

A spus-o fără vreun motiv anume, iar îngerul morții a fâlfâit pentru o clipă în penumbra răcoroasă a încăperii și a zburat din nou pe fereastră, lăsând în urma lui o trâmbă de fulgi, pe care însă copilul nu i-a zărit. Trecuseră peste douăzeci de ani de atunci, iar doctorul Juvenal Urbino urma să împlinească foarte curând vârsta tatălui său din acea după-amiază. Știa că-i semăna întru totul, iar la această convingere se adăugase acum senzația înspăimântătoare că era, ca și el, muritor.

Interesul lui pentru holeră deveni foarte curând o adevărată obsesie. Nu știa prea multe despre această boală, doar atât cât se putea învăța la câte un curs marginal, și i se părea de necrezut faptul că, doar cu treizeci de ani în

urmă, ucisese în Franța și chiar la Paris, peste o sută patruzeci de mii de oameni. După moartea tatălui său însă, a învățat, ca un fel de penitență pentru a-și liniști conștiința, tot ce se putea învăța despre diversele forme de holeră, fiind elevul celui mai renumit epidemiolog al vremii și creator al cordoanelor sanitare, profesorul Adrien Proust, tatăl marelui romancier. Astfel încât atunci când, întorcându-se în ținuturile natale, a simțit încă din largul mării, duhoarea ce răzbătea dinspre piață și a văzut șobolanii colcăind prin șanțuri, iar copiii tăvălindu-se goi în băltoacele de pe străzi, nu numai că a înțeles cum de s-a întâmplat nenorocirea, dar a fost sigur că se putea repeta oricând.

N-a trecut prea mult timp. Nici nu se împlinise un an, când elevii lui de la Spitalul Filantropiei l-au rugat să-i ajute în stabilirea diagnosticului unui amărât de pribeag, internat acolo din milă, care prezenta o ciudată colorație albăstruie a pielii. Doctorului Juvenal Urbino i-a fost de-ajuns să-l vadă din prag ca să recunoască dușmanul. Au avut noroc însă. Sosit cu trei zile în urmă la bordul unei goelete din Curaçao, bolnavul ajunsese la camera de gardă a spitalului pe propriile picioare și, după toate probabilitățile, nu molipsise pe nimeni. Doctorul și-a prevenit, pentru orice eventualitate, colegii, a convins autoritățile să dea alarma în porturile vecine, ca să fie localizată și pusă în carantină goeleta contaminată, și a potolit zelul comandantului fortăreței, care voia să decreteze legea marțială și să aplice imediat terapia bubuiturilor de tun din sfert în sfert de ceas.

— Păstrați praful de pușcă pentru ziua când o să vină liberalii, i-a spus amuzat. Nu mai suntem în evul mediu.

Bolnavul a murit după patru zile, sufocat de o vomă albă și grunjoasă, dar în cursul săptămânilor următoare, n-a mai fost depistat nici un alt caz, deși starea de alertă s-a menținut în continuare. Nu mult după aceea, *Jurnalul Comerțului* a publicat știrea că doi copii din zone diferite ale orașului muriseră de holeră. S-a constatat că unul din ei avusese dizenterie, dar celălalt, o fetiță de cinci ani, părea să fi fost, într-adevăr, victima holerei. Părinții și cei trei frați ai ei au fost izolați și puși în carantină, iar cartierul a fost ținut sub strictă supraveghere medicală. Unul din copii s-a îmbolnăvit de holeră, dar s-a însănătoșit foarte repede, iar când pericolul a trecut, familia a revenit acasă. Au mai fost înregistrate alte unsprezece cazuri în decurs de trei luni, iar într-a cincea a avut loc o recrudescență alarmantă a bolii, dar la sfârșitul anului s-a considerat că pericolul unei epidemii fusese înlăturat. Nimeni nu s-a mai îndoit că minunea se datora mai degrabă măsurilor riguroase ale doctorului Juvenal Urbino decât nenumăratelor rugăciuni ale tuturor. De atunci și până târziu, în secolul nostru, holera a fost endemică nu numai în oraș, ci aproape pe tot litoralul Mării Caraibilor și în bazinul fluviului Magdalena, dar n-a mai izbucnit ca epidemie. Pericolul a făcut ca avertismentele doctorului Juvenal Urbino să fie privite cu mai multă seriozitate de către autorități. A fost introdus un curs obligatoriu de holeră și febră galbenă la Școala de Medicină, dar mai ales, s-a convenit asupra necesității urgente de a reface canalizarea și de a construi o nouă piață, cât mai departe de groapa de gunoi. Doctorul Juvenal Urbino însă nu s-a mai preocupat să-și reclame victoria, dar nici să persevereze în misiunile sale sociale nu s-a mai simțit în stare, pentru că exact atunci, derutat și cu o aripă frântă, luase hotărârea să-și schimbe viața și să uite de orice altceva în schimbul iubirii Ferminei Daza. Într-adevăr, totul a pornit de la un diagnostic greșit. Convins că a deslușit simptomele premonitorii ale holerei la o pacientă de optsprezece ani, un prieten, medic ca și el, l-a rugat pe doctorul Juvenal Urbino să treacă pe la ea pe acasă și s-o consulte. S-a dus chiar în aceeași după-amiază, îngrijorat de posibilitatea ca molima să fi pătruns în sanctuarul orașului vechi, căci toate cazurile de până atunci fuseseră depistate în mahalalele mărginașe și aproape toate în rândul populației de culoare. A dat

peste alte surprize mai puțin neplăcute. Pe dinafară, casa adăpostită la umbra migdalilor din părculețul Evangheliilor părea la fel de părăginită ca și celelalte din cartierul colonial, dar înăuntru domnea o lumină buimacă și o frumusețe ca dintr-o altă vârstă a lumii. Vestibulul lung dădea direct într-o curte interioară pătrată, aidoma celor din Sevilla, proaspăt văruiată, cu portocali înfloriți și par-doseala din cahle *azulejos*, ca și pereții. Stăruia în aer un susur nevăzut ca de izvor, de streșini erau agățate ghivece cu mușcate, iar sub arcade atârnavu colivii cu păsări ciudate. Cele mai ciudate dintre toate, într-o colivie foarte mare, erau trei corbi care, când fâlfâiau din aripi, umpleau curtea cu un parfum echivoc. Undeva, în casă, câțiva câini legați au început să latre înnebuniți de mirosul străinului, dar țipătul unei femei i-a făcut să amuțească pe loc, în timp ce o droaie de pisici au sărit de peste tot și s-au ascuns printre flori, speriate de autoritatea glasului. Atunci s-a așternut o tăcere atât de diafană încât dincolo de larva păsărilor și de silabele apei pe piatră, se putea desluși răsuflarea zbuciumată a mării.

Înfiorat de certitudinea prezenței fizice a lui Dumnezeu, doctorul Juvenal Urbino și-a spus că într-o casă ca aceea molima nu putea pătrunde. A urmat-o pe Gala Placidia prin galeria boltită, a trecut prin dreptul ferestrei camerei de cusut unde Florentino Ariza o văzuse prima oară pe Fermina Daza, când curtea era încă în ruine, a urcat la etaj pe scara placată cu marmură nouă și a așteptat să fie anunțat înainte de a intra în dormitorul bolnavei. Dar Gala Placidia s-a întors aducând un mesaj:

— Domnișoara zice că nu puteți intra acuma, fiindcă taică-său nu e acasă.

Când s-a întors la cinci, așa cum îl sfătuiseră servitoarea, Lorenzo Daza în persoană i-a deschis ușa și l-a condus până la dormitorul fiicei, după care s-a așezat într-un ungher întunecos, cu brațele încrucișate, făcând eforturi zadarnice să-și stăpânească respirația șuierătoare în timpul consultului. Era greu de spus cine părea mai stânjenit, doctorul cu tușeul lui pudic sau bolnava cu sfiiciunea-i feciorelnică, în cămașa de noapte din mătase. Nici unul însă n-a privit în ochii celuilalt, el punând întrebările cu o voce impersonală, iar ea răspunzând cu glas sugrumat, preocupați amândoi mai degrabă de prezența bărbatului așezat în penumbră. La sfârșit, doctorul Juvenal Urbino a rugat-o să se așeze pe marginea patului și, cu o neasemuită delicatețe, i-a desfăcut cămașa de noapte până la brâu: sânii neprihăniți și semeți, cu sfârcuri de copil, au fulgerat o clipă în umbra iatacului, mai înainte ca ea să și-i ascundă în grabă cu mâinile încrucișate. Medicul n-a luat-o în seamă, i-a dat la o parte brațele, fără s-o privească, și a ascultat-o cu urechea lipită de piept, iar apoi de spate.

Doctorul Juvenal Urbino povestea că n-a simțit nici o emoție când a cunoscut-o pe femeia alături de care avea să trăiască până în ziua morții. Își amintea cămașa de noapte bleu, cu dantelă pe margini, ochii înfrigurați, părul lung, răsfirat pe umeri, dar era prea îngrijorat de posibilitatea izbucnirii epidemiei în sectorul colonial al orașului ca să mai remarce și altceva la acea adolescentă florală în afară de eventualele semne ale contagiunii. Ea a fost mai explicită: tânărul medic despre care auzise vorbindu-se atâta în legătură cu holera i se păruse un pedant incapabil să iubească pe altcineva decât pe sine însuși. Diagnosticul a fost o infecție intestinală de origine alimentară, care a cedat după numai trei zile de tratament cu leacuri băbești. Bucuros că fata lui nu avea holeră, Lorenzo Daza l-a condus pe doctorul Juvenal Urbino până la scara trăsorii, i-a plătit un *peso* de aur pentru vizită, onorariu care i s-a părut exagerat chiar și pentru un medic al bogătașilor, dar și-a luat rămas bun de la el cu dovezi nemăsurate de recunoștință. Impresionat de un nume atât de răsunător, nu numai că nu-și ascundea admirația, dar ar fi făcut orice ca să-l poată întâlni din nou, în împrejurări mai puțin protocolare.

Lucrurile ar fi trebuit să se încheie aici. Dar marțea următoare, doctorul

Juvenal Urbino a revenit pe neaunțate și fără să fie solicitat, la trei după-amiază, oră cu totul nepotrivită. Fermina Daza se afla în camera de cusut, la lecția de pictură în ulei, împreună cu două prietene, când el a apărut la fereastră, în redingota albă, impecabilă cu jobenul lui alb, și i-a făcut semn să se apropie. Ea și-a lăsat pe scaun tabloul la care tocmai lucra și s-a îndreptat spre fereastră pe vârful picioarelor, cu fusta plină de volane ridicată până la glezne, ca să n-o târască pe jos. Purta o diademă cu un fel de pandantiv pe frunte, în a cărei piatră strălucitoare se răsfrângea culoarea rece, neprietenoasă a ochilor, și întreaga ei făptură răspândea în jur un aer de prosperitate. Medicul a rămas intrigat de faptul că, pentru o lecție obișnuită de pictură, se îmbrăcase ca pentru o petrecere. I-a luat pulsul prin fereastra deschisă, a pus-o să scoată limba, i-a examinat gâtul cu o spatulă din aluminiu, i-a privit pe dinăuntru pleoapa inferioară, schițând de fiecare dată un gest satisfăcut. Se purta mai degajat decât la vizita precedentă, dar ea se simțea mai stingherită, pentru că nu înțelegea motivul aceluși consult neașteptat, după ce el însuși îi asigurase că nu va mai reveni decât dacă va fi chemat pentru ceva neprevăzut. Mai mult chiar: nu mai voia să-l vadă în viața ei. După ce și-a terminat consultul, doctorul băgă spatula în trusa burdușită cu instrumente și flacoane de medicamente, pe care o închise cu un zgomot sec, și spuse:

— Arătați ca o roză abia înflorită.

— Mulțumesc.

— Să-i mulțumim Domnului. Și continuă, citându-l greșit pe Sfântul Toma: Să nu uităm că, de oriunde ar veni, tot binele pogoară de la Sfântul Duh. Vă place muzica ?

I-a pus cu totul întâmplător întrebarea, însoțind-o cu un zâmbet fermecător, dar n-a primit răspunsul așteptat:

— Ce rost are întrebarea asta ? întrebă ea, la rândul ei.

— Muzica e foarte importantă pentru sănătate.

Credea cu adevărat acest lucru, iar ea avea să afle foarte curând și pentru tot restul vieții că muzica era subiectul pe care îl folosea aproape ca pe o formulă magică atunci când dorea să lege cu cineva o prietenie, dar în acel moment, a avut impresia că își bătea joc de ea. Pe deasupra, cele două prietene, care până atunci se prefăcuseră că pictează, în timp ce ei stăteau de vorbă, chițăiră ca niște guzgani, acoperindu-și fața cu tablourile la care lucrau, și asta a înfuriat-o de-a binelea pe Fermina Daza. Fierbând de mânie, trânti fereastra cu un zgomot sec. Doctorul rămase o clipă descumpănit în fața ferestrei, apoi încercă să găsească ieșirea, dar greși drumul și, în tulburarea lui, se lovi de colivia corbilor parfumați. Păsările scoaseră un țipăt sordid, bătând din aripi, iar hainele doctorului rămaseră impregnate cu un parfum de femeie. Vocea tunătoare a lui Lorenzo Daza îl țintui locului.

— Domnule doctor, vă rog să mă așteptați puțin.

Văzuse toată scena de la etaj și cobora scările încheindu-se la cămașă, buhăit și vânăt la față, cu perciunii zburliți de un vis urât ce-i tulburase siesta. Doctorul încercă să-și ascundă stânjeneala.

— I-am spus fiicei dumneavoastră că arată ca un trandafir.

— Așa e, spuse Lorenzo Daza, dar cu prea mulți spini.

Trecu pe lângă doctorul Urbino fără să-l salute. Împinse cele două canaturi ale ferestrei de la odaia de cusut și-i porunci fiicei cu un răcnet sălbatic:

— Vino să-i ceri scuze domnului doctor.

Doctorul încercă să intervină împăciuitoare, dar Lorenzo Daza nici nu-l băgă în seamă. Insistă: „Hai mai repede.” Ea își privi prietenile, cerșindu-le parcă înțelegere, și răspunse că nu avea de ce să se scuze, pentru că nu făcuse altceva decât să închidă fereastra, ca să nu mai intre soarele. Doctorul Urbino se declară mulțumit cu explicațiile ei, dar Lorenzo Daza stăruia să-i fie

respectat ordinul. Atunci Fermina Daza se întoarse la fereastră palidă de furie și, ridicându-și fusta cu vârful degetelor, îi făcu doctorului o reverență teatrală:

— Vă rog să primiți scuzele mele cele mai umile, stimate domn, spuse.

Doctorul Juvenal Urbino o imită amuzat, schițând cu jobenul un gest grațios de mușchetar, dar nu primi drept răspuns surâsul binevoitor la care se aștepta. Lorenzo Daza îl invită apoi în birou, oferindu-i o cafea drept reparație a ofensei aduse, iar el acceptă bucuros, ca să risipească orice bănuială că mai păstra în suflet vreo urmă de resentiment.

De fapt, doctorul Urbino nu era obișnuit să bea decât o singură ceașcă de cafea pe zi, și numai pe stomacul gol. Nici alcool nu avea obicei să bea, doar un pahar de vin la ocazii solemne, dar de data aceasta, nu numai că a băut cafeaua oferită de Lorenzo Daza, dar a acceptat și un pahar de rachiu de anason. Apoi, a acceptat încă un rând de cafea și de rachiu, și după aceea altul, deși mai avea de consultat câțiva bolnavi. La început, a ascultat cu atenție scuzele prezentate de Lorenzo Daza în numele fiicei sale, pe care a descris-o ca pe o fată inteligentă și serioasă, vrednică de un adevărat prinț, de aici sau de aiurea, dar al cărei unic defect, după cum a ținut să sublinieze, era firea ei îndărătnică de catâr. După al doilea pahar însă, a avut impresia că deslușește vocea Ferminei Daza în fundul curții și imaginația i-a fugit pe urmele ei, prin întunericul care tocmai se lăsase asupra casei, însoțind-o în timp ce aprindea luminile în coridor, stropea prin dormitoare cu pompa de insecticid, lua capacul de pe oala care fierbea pe foc și se uita să vadă dacă e gata supa pentru seara aceea, când ea și tatăl ei, singuri la masă, vor mânca fără să-și ridice ochii din farfurie, fără să soarbă din lingură, ca să nu destrame vraja supărării, până când, într-un târziu, el o să se dea bătut și o să-i ceară iertare pentru severitatea cu care se purtase mai înainte.

Doctorul Urbino cunoștea destul de bine femeile ca să-și dea seama că Fermina Daza nu se va mai arăta prin birou atâta timp cât el va rămâne acolo, și totuși, nu se îndura să plece, simțind că, după afrontul din seara aceea, orgoliul său rănit nu-i va mai da pace. Lorenzo Daza, amețit de băutură, nu părea să ia în seamă lipsa lui de atenție, era fericit că putea flecări în voie. Vorbea ca o moară stricată, molfăia între buze trabucul stins, tușind tare, hârâind ca să-și dreagă glasul, foindu-se ca să-și găsească locul în fotoliul giratoriu ale cărui arcuri chelălăiau ca un animal în călduri. Băuse de trei ori mai mult decât invitatul său și nu s-a oprit decât atunci când, dându-și seama că nu se mai vedeau unul pe altul prin întuneric, s-a ridicat să aprindă lampa. Când doctorul Juvenal Urbino l-a privit în noua lumină, a văzut că avea un ochi zbanghiu, ca de pește mort, iar vorbele care-i ieșeau din gură nu se potriveau deloc cu mișcările buzelor și se gândi că avea halucinații din cauza abuzului de alcool. Atunci s-a ridicat cu senzația fascinantă că se afla în trupul unui străin care continua să stea pe locul lui și a trebuit să facă un mare efort ca să nu-și piardă mințile.

Trecuse de ora șapte când a ieșit din birou precedat de Lorenzo Daza. Era o noapte cu lună plină. Curtea idealizată de rachiu de anason plutea pe fundul unui acvariu, iar coliviile acoperite cu pânze păreau niște fantome ațipite în mireasma învăluitoare a portocalilor abia înfloriți. Fereastră de la camera de cusut era deschisă, pe masă veghea o lampă aprinsă, iar tablourile neterminate erau așezate pe șevalete ca într-o expoziție. „Unde ești de nu apari nicăieri”, spuse doctorul Urbino trecând mai departe, dar Fermina Daza nu l-a auzit, nu-l putea auzi, pentru că ea plângea de ciudă, trântită cu fața în jos pe pat, așteptându-și tatăl, ca să-și poată lua revanșa pentru umilința din acea zi. Doctorul încă mai spera s-o poată vedea înainte de plecare, dar Lorenzo Daza n-a pomenit nimic despre așa ceva. I se făcuse dor de pulsul ei, de limba ei de piscică, de amigdalele ei gingașe, deși știa că ea n-o să mai vrea

să-l vadă în veci și nici n-o să-i mai îngăduie s-o caute. Când Lorenzo Daza pătrunse în vestibul, corbii treji sub cearșafuri sloboziră un țipăt funebru. „O să-ți scoată ochii”, rosti doctorul cu glas tare, gândindu-se la ea, și Lorenzo Daza se întoarse să-l întrebe ce-a spus.

— N-am vorbit eu, răspunse el. A fost rachiul de anason.

Lorenzo Daza l-a condus până la trăsură, insistând să primească alt *peso* de aur pentru a doua vizită, dar el n-a acceptat. I-a dat vizitiului adresele exacte ale celor doi bolnavi pe care îi mai avea de consultat și s-a urcat în trăsură singur, fără să fie ajutat. Dar când trăsură a început să se hurducăie pe caldarâm, a simțit că i se face rău și i-a cerut vizitiului să întoarcă. Când s-a privit în oglindă, a văzut că până și imaginea lui se gândea tot la Fermina Daza. A ridicat din umeri. Într-un târziu, a scos un râgâit nisipos, și-a lăsat capul în piept și a adormit, iar în somn, a început să audă clopotele trăgând a mort. Le-a auzit mai întâi pe cele de la catedrală, urmate, rând pe rând, de toate celelalte, chiar și de hârburile hodorogite de la Sfântul Julián Ospitalierul.

— Ei drăcia dracului, mormăi el în somn, au murit morții.

Mama și surorile lui tocmai își luau cafeaua cu lapte și nelipsitele gogoși la masa mare din sufragerie, când l-au zărit în prag, cu chipul răvășit și întreaga făptură dezonorată de parfumul de cocote al corbilor. Clopotul cel mare al catedralei din preajmă răsună în aerul neclintit al casei. Maică-sa îl întrebă îngrijorată unde dispăruse, fiindcă îl căutaseră peste tot ca să se ducă la căpătâiul generalului Ignacio María, ultimul nepot al Marchizului de Jaraíz de la Vera, doborât în acea după-amiază de o congestie cerebrală: pentru el trăgeau clopotele. Doctorul Juvenal Urbino o ascultă fără s-o audă, ținându-se strâns de tocul ușii, apoi se răsuci pe călcăie, cu intenția să ajungă în dormitor, dar se prăbuși pe brânci, într-o explozie de vomă de anason înstelat.

— Sfântă Fecioară, țipă maică-sa. Trebuie că s-a întâmplat ceva cu totul neobișnuit de-ai venit acasă în halul ăsta.

Și totuși, lucrul cel mai neobișnuit nu se întâmplase încă. Profitând de prezența renumitului pianist Romeo Lussich, care a interpretat un ciclu de sonate de Mozart îndată ce orașul și-a mai revenit după doliul pricinuit de moartea generalului Ignacio María, doctorul Juvenal Urbino a pus să fie urcat pianul de la Școala de Muzică într-o teleagă trasă de doi catâri și i-a oferit Ferminei Daza o serenadă care a făcut mare vâlvă. Ea s-a trezit încă de la primele măsuri și n-a avut nevoie să se uite prin perdelele de dantelă de la balcon ca să știe cine era promotorul aceluia omagiu insolit. A regretat doar că-i lipsea curajul altor codane furioase, care își goliseră oala de noapte în capul pretendentului nedorit. Lorenzo Daza, în schimb, s-a îmbrăcat în grabă, iar când serenada a luat sfârșit, i-a invitat în salon pe doctorul Juvenal Urbino și pe pianist, care veniseră direct de la concert, îmbrăcați în ținută de seară, și le-a mulțumit pentru serenadă oferindu-le un pahar de coniac bun.

Fermina Daza a înțeles foarte curând că tatăl ei încerca să-i înmoaie inima și s-o facă să-și schimbe gândurile. A doua zi după serenadă, îi spusese ca din întâmplare: „la gândește-te ce-ar simți maică-ta dacă ar ști că un Urbino de la Calle îți face curte.” Ea i-a răspuns scurt: „S-ar răsuci în groapă.” Prietenele care pictau cu ea i-au povestit că Lorenzo Daza fusese invitat să ia masa la Clubul Social de doctorul Juvenal Urbino, care, în urma acestui gest nechibzuit, primise un sever avertisment pentru încălcarea regulamentului. Și tot atunci a mai aflat că tatăl ei solicitase în repetate rânduri să fie primit în Clubul Social, dar de fiecare dată fusese respins cu atât de multe bile negre, încât, pentru altcineva, o nouă încercare ar fi părut cu neputință. Lorenzo Daza însă, care avea stomac de bun băutor, înghițea afronturile fără să-i pese, neștiind ce să mai inventeze ca să-l poată întâlni pe Juvenal Urbino ca din întâmplare, fără să-și dea seama că, la rândul său, însuși Juvenal Urbino făcea pe dracu-n patru

ca să se lase întâlnit. Își petreceau câteodată ore în șir în birou, stând de vorbă, iar casa rămânea parcă suspendată în afara timpului, pentru că Fermina Daza n-ar fi îngăduit ca lucrurile să-și urmeze cursul lor firesc atâta vreme cât el se afla acolo. Uneori, făceau câte o escală la Cafeneaua Parohiei. Acolo i-a dat Lorenzo Daza primele lecții de șah lui Juvenal Urbino, iar acesta s-a dovedit un elev atât de silitor, încât șahul a devenit pentru el o adevărată obsesie, care l-a urmărit până în ziua morții.

Într-o seară, la scurt timp după serenada de piano solo, Lorenzo Daza a găsit în vestibulul casei un plic sigilat, cu monograma J.U.C. imprimată în ceară roșie, adresat fiicei sale. L-a strecurat pe sub ușă când a trecut prin dreptul dormitorului Ferminei, iar ea n-a putut înțelege cum de ajunsese acolo, fiindcă i se părea de neconceput ca tatăl ei să se fi schimbat într-atâta încât să-i aducă o scrisoare de la un pretendent. Neștiind ce să facă, a lăsat plicul pe noptieră, unde a rămas nedeschis mai multe zile, până într-o după-amiază ploioasă, când a visat că Juvenal Urbino venise din nou, aducându-i în dar spatula cu care îi examinase gâtul. Spatula nu era din aluminiu, ci dintr-un metal apetisant pe care ea îl mai savurase și în alte vise, astfel că a rupt-o în două bucăți inegale și i-a dat-o lui pe cea mai mică.

Când s-a trezit, a deschis plicul. Era o scrisoare scurtă și politicoasă, cuprinzând o singură rugămintă: să-i permită să-i ceară tatălui ei permisiunea de a o vizita. A impresionat-o sobrietatea și seriozitatea lui, iar înverșunarea cultivată cu atâta dragoste timp de atâtea zile i s-a spulberat dintr-o dată. A băgat scrisoarea într-o casetă și s-a gândit s-o ascundă pe fundul cufărului, dar și-a adus aminte că tot acolo păstrase scrisorile parfumate de la Florentino Ariza și, cuprinsă de un val de rușine, a scos-o ca s-o pună într-altă parte. I s-a părut mai înțelept să considere că nici n-o primise, așa că a ars-o la flacăra lămpii, privind în tot acest răstimp cum se umflau picăturile de ceară și plesneau de căldură. Suspină: „Bietul de el.” Brusc, dându-și seama că era a doua oară, într-un an și ceva, când rostea aceste cuvinte, gândul îi zbură la Florentino Ariza și rămase uimită cât de străin i se părea bietul de el.

În octombrie, când ploile erau pe sfârșite, au mai sosit încă trei scrisori, cea dintâi, însoțită și de o cutiuță cu pastile de violete de la abația din Flavigny. Două din ele fuseseră aduse la poarta casei chiar de vizitiul doctorului Juvenal Urbino, iar acesta o salutase intenționat pe Gala Placidia de la fereastra trăsurii, pe de o parte, ca să nu mai existe nici un dubiu că el era autorul scrisorilor, iar pe de alta, pentru ca nimeni să nu-i poată spune vreodată că se rătăciseră pe drum. În plus, amândouă purtau sigiliul de ceară roșie cu monogramă și erau scrise cu mângăliturile acelea criptice pe care Fermina Daza le cunoștea prea bine: scris de medic. Amândouă cuprindeau, în esență, același lucru ca și prima, fiind redactate în același stil reverențios, dar în spatele tonului prevenitor se simțea o nerăbdare nicicând deslușită în scrisorile atât de rezervate ale lui Florentino Ariza. Fermina Daza le-a citit imediat ce le-a primit, la un interval de două săptămâni una după alta, dar în clipa în care a vrut să le arunce pe foc, fără să știe de ce, s-a răzgândit. Nici o clipă însă nu i-a trecut prin minte să răspundă la ele.

A treia scrisoare, primită tot în luna octombrie, fusese strecurată pe sub ușa de la intrare și era complet diferită de cele precedente. Literele strâmbe și tremurate dovedeau limpede că fusese scrisă cu mâna stângă, dar Fermina Daza n-a remarcat acest lucru decât după ce a citit-o și a înțeles că era vorba de o anonimă abjectă. Autorul era convins că Fermina Daza îi făcuse farmece doctorului Juvenal Urbino și, pornind de la această presupunere, trăgea concluzii dezgustătoare. Scrisoarea se încheia cu o amenințare: dacă Fermina Daza nu renunța la intenția ei de a pune gheara pe bărbatul cel mai râvnit din oraș, avea să fie supusă oprobriului public.

Deși se considera victima unei nedreptăți strigătoare la cer, reacția ei n-a fost vindictivă, dimpotrivă: ar fi vrut să-l poată descoperi pe autorul anonimei, ca să-l convingă, cu oricât de multe explicații, că se înșela amarnic, fiind sigură că pentru nimic în lume nu s-ar fi lăsat impresionată de avansurile lui Juvenal Urbino. În zilele următoare, a mai primit încă două scrisori nesemnate, la fel de perfide ca și prima, deși nici una din ele nu părea scrisă de aceeași persoană. Poate că era victima unui complot, sau poate că povestea despre așa-zisa idilă secretă a ei fusese deformată mai mult decât era de presupus. Se întreba îngrijorată dacă întâmplarea nu se datora cumva indiscreției lui Juvenal Urbino. Era posibil ca sub înfățișarea lui respectabilă să se ascundă alt om, incapabil să-și țină gura față de bolnavii pe care îi vizita, gata oricând să se împăuneze cu tot felul de cuceriri imaginare, ca atâția alții din cercul lui de prieteni. Avea chiar intenția să-i scrie și să-i reproșeze faptul că-i fusese terfelită onoarea, dar, până la urmă, a renunțat, de teamă că el nici nu urmărea altceva decât să primească un răspuns. A încercat să afle mai multe amănunte de la prietenele cu care picta în camera de cusut, dar nici ele nu auziseră altceva decât comentarii nevinovate despre serenada de piano solo. Simțea că turbează de furie, știindu-se neputincioasă, umilită. Dacă la început și-ar fi dorit să-l întâlnească pe dușmanul nevăzut ca să-l convingă de eroarea lui, de data aceasta, nu-și mai dorea altceva decât să-l facă bucățele cu foarfecele de grădină. Se perpelea toată noaptea în așternut, întorcând pe toate fețele detalii și fraze din scrisorile anonime, sperând să-și găsească pe această cale alinarea. Speranță deșartă: străină, prin însăși firea ei, de lumea familiei Urbino de la Calle, Fermina Daza știa cum să se apere de ispite, dar nu și de intrigile perfide.

Această amară constatare i-a fost confirmată de înspăimântătoarea întâmplare cu păpușa neagră, primită într-una din acele zile, neînsoțită de nici o scrisoare, dar a cărei proveniență nu părea greu de imaginat: numai doctorul Juvenal Urbino i-ar fi putut-o trimite. Fusese cumpărată din Martinica, așa cum scria pe etichetă, avea o rochie superbă, părul inelat, împletit cu fire de aur, și închidea ochii când era culcată. Ferminei Daza i s-a părut atât de amuzantă, încât, învingându-și scrupulele, s-a hotărât s-o lase în timpul zilei pe perna din pat. Până la urmă, s-a obișnuit să doarmă cu ea. La câteva zile însă, după un somn epuizant, și-a dat seama că păpușa creștea: rochia minunată cu care era îmbrăcată abia dacă îi mai acoperea coapsele, iar pantofiorii crăpaseră sub presiunea picioarelor. Fermina Daza auzise de farmece și descântece africane, dar nici unul atât de înspăimântător ca acesta. Pe de altă parte, i se părea de neconceput ca Juvenal Urbino să fie în stare de o asemenea atrocitate. Avea dreptate: păpușa nu fusese adusă de vizitiu, ci de un vânzător de creveți, necunoscut în cartier și despre care nimeni nu putea da o informație exactă. Încercând să dezlege enigma, Fermina Daza s-a gândit pentru o cupă la Florentino Ariza, a cărui fire taciturnă o speria uneori, dar viața a avut grijă să-i demonstreze cât de mult se înșela. Misterul n-a fost lămurit niciodată, iar simpla lui evocare îi stârnea fiori de groază chiar și mai târziu, când, căsătorită și cu copii, se considera răsfățată de soartă: cea mai fericită femeie din lume.

Într-o ultimă tentativă de a o convinge, doctorul Juvenal Urbino a apelat la serviciile mamei Franca de la Luz, care, în calitate de directoare a colegiului *Intrarea Precuratei în Biserică*, nu putea refuza solicitarea venită din partea unei familii ce-și arătase de atâtea ori bunăvoința față de ordinul ei monahal încă de pe când acesta se stabilise în America. Și-a făcut apariția la nouă dimineața, însoțită de o novice, și amândouă au fost nevoite să aștepte o jumătate de oră, privind în tot acest răstimp coliviile cu păsări, până ce Fermina Daza și-a terminat baia. Era o nemțoaică virilă, cu un glas metalic și o privire autoritară care contrastau cu pasiunile ei puerile. Fermina Daza o ura

mai mult decât orice pe lume, așa cum ura tot ce avea de-a face cu ea, iar când se gândea la fățarnicia ei de mironosiță, parcă-i trecea un șarpe rece prin sân. I-a fost de-ajuns s-o recunoască din ușa băii, ca să retrăiască într-o singură clipă toate chinurile îndurate la colegiu, coșmarul liturghiei de fiecare zi, teroarea examenelor, zelul servil al novicelor, viața întreagă, în toată bogăția ei, denaturată de niște suflete mărginite. Maica Franca de la Luz, în schimb, a salutat-o cu o bucurie ce părea sinceră. Se arată uimită văzând cât de mult crescuse și se maturizase, laudând totodată chibzuință cu care gospodărea casa, bunul gust cu care aranjase grădina, mireasma învăluitoare a florilor de portocal încinse de soare. Îi porunci apoi novicei s-o aștepte acolo, dar să nu se apropie prea mult de corbi, care, într-o clipă de neatenție, ar fi fost în stare să-i scoată ochii, și căută din priviri un loc retras unde să poată sta de vorbă între patru ochi cu Fermina. Ea a invitat-o în salon.

A fost o întrevvedere scurtă și dură. Maica Franca de la Luz a trecut direct la subiect și i-a propus Ferminei Daza o reabilitare onorabilă. Motivul exmatriculării urma să fie șters nu numai din documente, dar chiar și din memoria comunității, ceea ce i-ar fi permis să-și termine studiile și să obțină bacalaureatul în litere. Uluită, Fermina Daza a vrut să afle motivul.

— E vorba de rugămintea unei persoane vrednice de toată stima, care nu-și dorește altceva în viață decât să te faci fericită, spuse călugărița. Nu bănuiești cine poate fi ?

Abia în clipa aceea înțelese totul. Se întrebă în sinea ei cu ce drept acceptase rolul de mesager al iubirii o femeie care îi răsturnase temeiurile vieții din pricina unei scrisori nevinovate, dar nu se încumetă să i-o spună în față. Răspunse, în schimb, că, într-adevăr, îl cunoștea pe bărbatul acela, și tocmai de aceea știa că nu avea nici un drept să se amestece în viața ei.

— Nu vrea să te roage altceva decât să-i acorzi o întrevvedere de cinci minute, spuse călugărița. Sunt sigură că tatăl tău o să fie de acord.

Furia Ferminei Daza spori numai la gândul că tatăl ei putea fi amestecat în toată povestea.

— Ne-am întâlnit doar de două ori, când am fost bolnavă, spuse. Acum nu văd de ce aș face-o.

— Pentru orice femeie cu ceva mai multă minte, bărbatul ăsta e un adevărat dar trimis de Pronia Cerească, spuse călugărița.

Și îi povesti despre virtuțile lui, despre pioșenia lui, despre dăruirea cu care își închinase viața celor suferinzi, în timp ce vorbea, scoase din mânecă un șirag de mătănii din aur, cu un Crist pe cruce cizelat în fildeș, și i-l legănă prin fața ochilor. Era o bijuterie de familie, veche de peste o sută de ani, lucrată de un orfevru din Siena și sfințită de papa Clement IV.

— Ea a ta, spuse.

Fermina Daza își simți tot sângele clocotind de mânie și atunci îndrăzni:

— Nu pot înțelege cum de vă pretați la așa ceva tocmai dumneavoastră, care credeți că iubirea e un păcat.

Maica Franca de la Luz se prefăcu a nu lua în seamă observația, dar pleoapele i se înroșiră. Continuă să-i legene prin fața ochilor mătăniile.

— Cred că ar fi mai înțelept să cazi la învoială cu mine, spuse, pentru că după aceea s-ar putea să vină chiar domnul arhiepiscop, și cu el lucrurile stau altfel.

— N-are decât să vină, răspunse Fermina Daza.

Maica Franca de la Luz ascunse mătăniile de aur în mânecă. Apoi scoase din cealaltă o batistă ponosită și boțită, o strânse în pumn și o privi pe Fermina de sus, cu un surâs compătitor.

— Biata mea copilă, suspină, tot te mai gândești la bărbatul acela.

Fermina Daza înghiți obrăznicia, privind-o pe călugăriță în față, fără să

clipească, rumegându-și în tăcere mânia, până când îi văzu ochii de bărbat înecați în lacrimi. Maica Franca de la Luz și le șterse cu batista făcută ghemotoc și se ridică în picioare.

— Are dreptate tatăl tău când spune că ești mai încăpățânată decât o catârcă, zise.

Arhiepiscopul nu și-a făcut apariția. Și poate că asediul s-ar fi sfârșit chiar în aceeași zi, dacă n-ar fi fost Hildebranda Sánchez, care a venit să petreacă sărbătorile Crăciunului cu verișoara ei, și astfel, viața și-a schimbat pentru amândouă cursul. Au așteptat-o în port la cinci dimineața, când sosea goeleta de Riohacha, și au zărit-o prin mulțimea de pasageri vlăguți de răul de mare, dar ea a coborât zâmbitoare, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, arzând de nerăbdare să le povestească dintr-o răsufare despre călătoria pe talazurile înfuriate. Aducea în dar o grămadă de coșuri încărcate cu curcani și tot soiul de roade de pe mănoasele ei ogoare, pentru ca nimeni să nu le ducă dorul în răstimpul cât avea să rămână acolo. Lisímaco Sánchez, tatăl ei, voia să știe dacă nu cumva aveau nevoie de muzicanți pentru sărbători, fiindcă el le putea face rost de cei mai buni, și le promitea să trimită cât de curând o cantitate suficientă de artificii și petarde. Îi mai anunța că nu putea veni să-și ia fata mai înainte de luna martie, așa că, până atunci, aveau tot timpul să se bucure de viață.

Cele două verișoare au început numaidecât. S-au îmbăiat împreună încă din prima zi, făcându-și ablațiuni reciproce cu apa din rezervor. Se săpuneau, se căutau de lindini, își comparau fesele, sânii tari, privindu-se fiecare în oglinda celeilalte, ca să vadă cât de necruțător fusese timpul cu ele de când nu se mai văzuseră goale. Hildebranda era înaltă și robustă, cu pielea aurie, dar părul de pe trupul ei era de mulatră, scurt și sârmos. Fermina Daza, în schimb, avea o goliciune palidă, cu linii prelungi, cu pielea luminoasă și părul neted și moale. Gala Placidia le pregătise în dormitor două paturi identice, dar, uneori, se culcau amândouă într-unul din ele și le prindeau zorii stând de vorbă cu lumina aprinsă. Fumau, ca tâlharii de drumul mare, niște trabucuri ordinare, aduse de Hildebranda, care le ascunsese în căptușeala cufărului, iar după aceea ardeau hârtie de Armenia ca să înlăture mirosul de tavernă din dormitor. Fermina Daza încercase prima țigară la Valledupar, desăvârșindu-și ucenicia mai întâi la Fonseca, apoi la Riohacha, unde se închideau chiar și câte zece verișoare într-o cameră, ca să vorbească despre bărbați și să fumeze pe ascuns. Învățase să tragă din țigară cu capătul aprins în gură, așa cum făceau bărbații în vreme de război ca să nu se dea de gol prin întunericul nopții. Dar niciodată nu fumase singură. De la venirea Hildebrandei, fumau în fiecare seară, înainte de culcare, și de atunci, a rămas cu acest obicei, deși totdeauna o făcea pe ascuns chiar și de soț și de copii, nu numai din pricină că o femeie care fuma în public era privită cu ochi răi, dar și pentru că, în felul acesta, clandestinitatea îi sporea plăcerea.

Și călătoria Hildebrandei fusese aranjată de părinți, în încercarea de a o îndepărta de iubirea ei imposibilă, deși o convinseseră că numai ea o putea ajuta pe Fermina să se hotărască pentru o partidă excelentă. Hildebranda acceptase, cu speranța că va putea amăgi uitarea, așa cum făcuse, la vremea respectivă, vara ei, dar se înțeleșe cu telegrafistul din Fonseca să transmită cui i se cuvenea și cu cea mai mare discreție mesajele primite de la ea. Așa se face că a fost cumplit de dezamăgită când a aflat că Fermina Daza îl repudiasse pe Florentino Ariza. Cu atât mai mult, cu cât Hildebranda se călăuzea în dragoste după o concepție universalistă, fiind convinsă că cea mai mărunță neînțelegere dintre doi îndrăgostiți avea repercusiuni asupra iubirilor din lumea întreagă. N-a renunțat însă la planurile ei. Cu o îndrăzneală care a umplut-o de groază pe Fermina Daza, s-a dus singură la oficiul de telegraf, hotărâtă să-l

câştige de partea ei pe Florentino Ariza.

Nu l-ar fi recunoscut, întrucât nimic din înfăţişarea lui nu se potrivea cu imaginea pe care şi-o făcuse din relatările Ferminei Daza. La prima vedere, i s-a părut cu neputinţă ca verişoara ei să fi fost îndrăgostită, până în pragul nebuniei, de un biet conţopist nebăgat în seamă de nimeni, cu aerul lui de câine hăituit, cu hainele lui de rabin în dizgraţie şi manierele lui ceremonioase, care n-aveau cum tulbura inima vreunei fete. A regretat însă această primă impresie, pentru că Florentino Ariza s-a oferit imediat să-i vină în ajutor, fără să-i pună nici o condiţie, fără să ştie măcar cine era: şi nici n-a aflat vreodată. Nimeni n-o putea înţelege mai bine ca el, așa că nu i-a cerut să-şi decline identitatea şi nici măcar n-a vrut să ştie adresa. Soluţia pe care i-a propus-o era foarte simplă: trebuia să treacă în fiecare miercuri după-amiază pe la oficiul de telegraf să ia de la el răspunsurile, atât şi nimic mai mult. Pe de altă parte, când a citit mesajul scris de Hildebranda, a întrebat-o dacă accepta o sugestie, iar ea a răspuns afirmativ. Florentino Ariza a făcut mai întâi câteva corecturi printre rânduri, le-a tăiat, le-a scris din nou, iar când a văzut că nu-i mai rămâne loc pentru altele, a rupt foaia de hârtie şi a scris alt mesaj, complet diferit, care ei i s-a părut înduioşător. Când a ieşit de la telegraf, Hildebranda abia îşi putea stăpâni lacrimile.

— E slut şi nici prea vesel nu pare, i-a spus Ferminei Daza, dar e plin de iubire.

Mai mult decât orice, pe Hildebranda a impresionat-o singurătatea în care trăia verişoara ei. Se purta, după cum i-a spus, ca o fată bătrână, măcar că avea douăzeci de ani. Obişnuită cu o familie numeroasă, răspândită în tot ţinutul, prin case în care nimeni nu ştia cu siguranţă câţi locuiau sau de câte tacâmuri era nevoie la masă, Hildebranda nici nu-şi imagina că o fată de vârsta ei putea să-şi ducă viaţa închisă ca într-o mănăstire. Acesta era însă adevărul: de la şase dimineaţa, când se scula, şi până când stingea lumina în dormitor, nu făcea altceva decât să piardă vremea. Viaţa îi era rânduită de alţii. Mai întâi, lăptarul, care o trezea bătând la poartă când ultimii cocoşi anunţau o nouă zi. Veneau la rând vânzătoarea de peşte, cu lada în care grămezile de *pargos* agonizau pe un strat de alge, negresele somptuoase cu zarzavaturi de la María la Baja şi fructe de la San Jacinto. Şi tot așa, se perindau de dimineaţa până seara cerşetorii, fetele care vindeau bilete de loterie, surorile de caritate, tocilarul cu maşina lui hârâitoare, cel care cumpăra sticle goale, negustorul ambulant care cumpăra resturi de aur, cel care cumpăra ziare vechi, țiğăncile făţarnice care se ofereau să citească destinul în cărţi, în liniile palmei, în zaful de cafea, în apa din ulcele. Gala Placidia îşi pierdea toată săptămâna deschizând şi închizând uşa de la intrare, ca să spună nu, acuma nu, vino altă dată, sau strigând înfuriată de la balcon fir-ar să fie, ia nu ne mai bateţi capu' atâta, ce dracu', am cumpărat de toate, nu mai avem nevoie de nimic. O înlocuia cu atâta zel şi cu atâta har pe mătuşa Escolástica, încât Fermina le confunda chiar şi în dragostea pe care le-o purta. Avea obsesii de sclavă. Cum găsea o clipă de răgaz, dădea fuga la oficiul de lângă bucătărie şi se apuca să calce rufele până când le lăsa fără nici o cută, apoi le așeza, cu levănţică printre ele, în dulapuri, dar nu se mulţumea numai cu atât, pe lângă lenjeria abia spălată, o mai călca şi pe cea nefolosită, care, de atâta stat, putea să-şi piardă strălucirea. Cu aceeaşi râvnă se îngrijea şi de garderoba Ferminei Sánchez, mama Ferminei, care murise cu paisprezece ani în urmă. Deciziile mai importante le lua însă Fermina Daza. Ea hotăra ce anume aveau să mănânce la masă, ce trebuia cumpărat, ce trebuia făcut în fiecare împrejurare, rostuind în acest fel viaţa unei case în care, de fapt, nu era nimic de ostuit. După ce spăla coliviile, punea mâncare la păsări, şi se convingea că florile nu mai aveau nevoie de nimic, rătăcea la întâmplare prin casă. De când fusese exmatricu-

lată, i se întâmpla deseori să se culce după prânz și să se trezească abia a doua zi. Lecțiile de pictură n-au fost altceva decât un mod mai amuzant de a pierde timpul.

De la surghiunul mătușii Escolástica, relațiile cu tatăl ei erau lipsite de afecțiune, deși amândoi găsiseră modalitatea de a conviețui fără să se stingherească unul pe celălalt. Când ea se scula, el era de mult plecat la treburile lui. Rareori i se întâmpla să lipsească de la ritualul mesei de prânz, deși aproape niciodată nu mânca, fiindcă se sătura cu aperitivele și gustările galiciene de la Cafeneaua Parohiei. Nici seara nu mânca acasă: îi lăsa cina pe masă, într-o farfurie acoperită, deși știau că el n-o să se atingă de ea până a doua zi, când i-o încălzeau pentru micul dejun. O dată pe săptămână îi dădea Ferminei banii necesari pentru cheltuielile casei, calculați până la ultima centimă și administrați de ea cu scrupulozitate, dar îi satisfăcea orice rugămintă pentru cumpărături neprevăzute. Niciodată n-o refuza, niciodată nu-i cerea socoteala, dar ea se comporta ca și cum ar fi trebuit să dea seama în fața Tribunalului Inchiziției. Niciodată nu-i vorbise despre afacerile pe care le învârtea, niciodată n-o luase cu el ca să-i arate agențiile din port, aflate într-un loc unde domnișoarelor bine crescute nu le era îngăduit să calce nici chiar însoțite de părinții lor. Lorenzo Daza nu se întorcea acasă mai devreme de zece seara, ora stingerii în perioadele mai puțin încordate ale războaielor civile. Rămânea până atunci la Cafeneaua Parohiei, jucând ce se nimerea, pentru că era specialist în toate jocurile de cafea și, pe deasupra, un profesor pentru începători. Totdeauna ajungea acasă cu mintea trează, fără să-și scoale din somn fiica, deși se cinstea cu rachiu de anason îndată ce se dădea jos din pat și o ținea așa, morfolind între dinți chiștocul stins și sorbind pe îndelete pahar după pahar, toată ziua. Într-o seară însă, Fermina l-a simțit când s-a întors. I-a auzit pașii de cazac pe scări, răsuflarea uriașă pe coridorul de la etaj, bătăile în ușa dormitorului. I-a deschis și, pentru prima oară, s-a speriat de ochiul zbanghiu și de vorbele lui împleticite.

— Suntem ruinați, i-a spus. Am ajuns la fundul sacului, ca să știi și tu.

Au fost singurele cuvinte pe care le-a spus, dar de atunci nu le-a mai repetat niciodată și nimic din ce s-a întâmplat mai târziu nu i-a adevărit spusele, dar din seara aceea, Fermina Daza a devenit conștientă că e singură pe lume. Trăia într-un adevărat limb social. Fostele ei colege de școală duceau o altă viață, într-un paradis care îi era inaccesibil, cu atât mai mult după acea dezonorantă exmatriculare, dar nici vecina vecinilor ei nu se putea socoti, întrucât, pentru aceștia, era doar o elevă fără trecut, îmbrăcată în uniforma de la colegiul *Intrarea Precuratei în Biserică*. Lumea în care se învârtea taică-său era alcătuită din traficanți, hamali și pribegi scăpați din cine știe ce războaie, care se aciuaseră în bârlogul public de la Cafeneaua Parohiei, într-un cuvânt, o lume de burlaci. În ultimul an, lecțiile de pictură o ajutaseră întrucâtva să mai uite de claustrarea în care trăia, pentru că profesoara, care prefera lecțiile în grup, aducea și alte eleve în odaia de cusut. Erau însă fete de condiții sociale atât de diferite și îndoielnice, încât pentru Fermina Daza nu puteau fi ecât niște prietene trecătoare, a căror afecțiune se sfârșea odată cu fiecare lecție. Hildebranda voia să deschidă larg ușile casei, s-o învioreze, să aducă muzicanții și petardele și castelele din praf de pușcă ale tatălui său și să organizeze un bal mascat al cărui iureș să spulbere apatia verișoarei, dar și-a dat seama curând că planurile ei erau zadarnice. Dintr-un motiv foarte simplu: nu avea cu cine să le pună în aplicare.

În orice caz, ea a fost cea care a aruncat-o în vârtoarea vieții. Spre seară, după ce se terminau lecțiile de pictură, o lua la plimbare, pretextând că vrea să cunoască orașul. Fermina Daza i-a arătat drumul pe care îl străbătea zi de zi împreună cu mătușa Escolástica, banca din parc unde Florentino Ariza o

aștepta prefăcându-se că citește, străduțele pe unde o urmărea, ascunzătorile pentru scrisori, palatul lugubru ce adăpostise pe vremuri temnița Inchiziției, restaurat mai apoi și transformat în colegiul *Intrarea Precuratei în Biserică*, pe care ea îl ura din tot sufletul. Au urcat până la cimitirul săracilor, unde, până nu de mult, Florentino Ariza cânta la vioară, atent la direcția de unde bătea vântul, pentru ca ea să-l poată auzi din pat, și au zăbovit o clipă, îmbrățișând cu privirea orașul istoric, acoperișurile sparte, zidurile măcinate de vreme, ruinele fortărețelor cotropite de bălării, noianul de insule din golf, cocioabele de pe malul mlaștinilor, întregul ținut nemărginit al Caraibilor.

De Crăciun, s-au dus la slujba de la catedrală. Fermina s-a așezat pe banca de unde altă dată putea auzi mai bine muzica tainică a lui Florentino Ariza și i-a arătat verișoarei locul exact în care, într-o noapte aidoma aceleia, îi zărise prima dată ochii înspăimântați. S-au aventurat singure ână la Porticul Copiștilor, au cumpărat dulciuri, s-au amuzat în prăvălia cu hârtii multicolore, iar Fermina Daza i-a arătat unde anume descoperise dintr-o dată că iubirea ei nu era decât un vis amăgitor. Nu-și dădea seama că fiecare pas făcut de acasă până la școală, fiecare loc din oraș, fiecare clipă din trecutul ei cel mai recent nu păreau să existe decât prin harul lui Florentino Ariza. Hildebranda a încercat să-i amintească toate acestea, dar ea n-a vrut să admită, pentru că niciodată n-ar fi admis adevărul că iubirea lui Florentino Ariza era singurul lucru, bun sau rău, care i se întâmplase în viață.

Nu de mult, un fotograf belgian își instalase studioul la etajul clădirii unde se afla Porticul Copiștilor, și toți cei care aveau cu ce plăti au profitat de ocazie ca să-și facă o poză. Fermina și Hildebranda s-au numărat printre cei dintâi amatori. Au scos din șifonier lucrurile Ferminei Sánchez, și-au împărțit rochiile cele mai elegante, umbreluțele de soare, pantofii de sărbătoare, pălăriile și s-au îmbrăcat ca niște cuconițe de la mijlocul veacului. Gala Placidia le-a ajutat să-și strângă corsetele, le-a învățat cum să se miște în armăturile de sârmă ale malacoafelor, să-și pună mănușile, să-și încheie botinele cu tocuri înalte. Hildebranda a ales o pălărie cu boruri mari și pene de struț, care-i atârnavă pe spate. Fermina și-a pus una ceva mai modernă, împodobită cu fructe din ghips vopsit și flori de etamină. După ce s-au îmbrăcat, s-au amuzat privind-se în oglindă, descoperind cât de mult semănau cu propriile lor bunici, și au plecat fericite, moarte de răs, să-și facă fotografia vieții lor. Gala Placidia, care le-a privit din balcon cum traversau parcul sub umbreluțele deschise, abia ținându-se pe tocuri, chinându-se să-și împingă malacoafele cu tot trupul, ca niște bebeluși care învață să meargă cu țarcul pe roțile, le-a binecuvântat, rugându-se să iasă bine în poze.

În fața studioului domnea o însuflețire neobișnuită, pentru că belgianul tocmai îl fotografia pe Beny Centeno, care, cu câteva zile în urmă, câștigase campionatul de box din Panama. Era în chiloți de sport, cu mănușile în mâini și coroana pe cap, dar nu reușea deloc să rămână în poziție de atac timp de un minut, ținându-și respirația, ca să fie fotografiat, pentru că era destul să ridice pumnul, și toți suporterii lui izbucneau în urale, iar el nu putea rezista tentației de a le face pe plac, etalându-și măiestria. Când, în sfârșit, le-a venit rândul și celor două verișoare, cerul se înnorase, iar ploaia stătea să înceapă din clipă în clipă, dar ele s-au lăsat pudrate cu amidon și s-au sprijinit cu atâta naturalețe de o coloană de alabastru, încât au reușit să rămână nemișcate mai mult decât părea cu putință. A fost o fotografie eternă. Când Hildebranda a murit, aproape centenară, la ferma din localitatea Flores de María, exemplarul ei a fost găsit în șifonierul din dormitor, printre cearșafurile împăturite și parfumate, alături de resturile unei pansele, ascunse între filele unei scrisori decolorate de trecerea anilor. Fermina și-a păstrat fotografia pe prima pagină a unui album de familie, de unde a dispărut mult mai târziu, fără ca nimeni să știe când anume și cum,

ajungând până la urmă, printr-o serie de întâmplări neverosimile, în mâinile lui Florentino Ariza, când amândoi trecuseră de mult pragul celor șaiszeci de ani.

Când Fermina și Hildebranda au ieșit din studioul belgianului, piața din fața Porticului Copiștilor gema de lume. Uitaseră că aveau obrazul alb de amidon, buzele opsite cu o pomadă de culoarea ciocolatei și că toaletele lor nu erau deloc potrivite nici pentru ora, nici pentru timpurile acelea. Strada le-a primit cu un val de zeflemele. Erau încolțite și nu știau cum să scape de batjocura mulțimii, când prin învălmășeală și-a croit drum landoul cu roibii aurii. Zeflemelele au încetat și grupurile ostile s-au împrăștiat. Hildebranda n-avea să uite toată viața imaginea bărbatului care s-a ivit pe scara trăsorii, jobenul lui de atlas, jiletca de brocart, gesturile calme, blândețea din priviri, prestața lui.

Deși nu-l mai văzuse până atunci, l-a recunoscut imediat. Fermina Daza îi vorbise despre el, mai degrabă în treacăt și fără pic de interes, cu o lună înainte, într-o după-amiază când refuzase să treacă prin dreptul palatului Marchizului de Casalduero pentru că landoul cu caii de aur era oprit în fața porții. Îi povestise cine era stăpânul și încercase să-i explice motivele antipatiei ei, fără a pomeni însă nimic de avansurile lui. Hildebranda uitase tot. Dar când l-a recunoscut în pragul trăsorii ca pe o apariție de basm, cu un picior pe pământ și altul pe scară, n-a înțeles motivele verișoarei.

— Vă rog să-mi faceți plăcerea și să urcați, le-a spus doctorul Juvenal Urbino. Vă conduc oriunde doriți.

Fermina Daza a încercat să schițeze un gest de refuz, dar Hildebranda apucase deja să accepte. Doctorul Juvenal Urbino a coborât și, abia atingând-o cu vârful degetelor, a ajutat-o să urce în trăsură. Fermina n-a mai avut ce face și a urmat-o, îmbujorată de rușine.

Nu aveau mult de mers, iar celor două verișoare nu le-a trecut nici o clipă prin minte că doctorul Urbino putea fi înțeles cu vizitiul, dar probabil că acesta a fost motivul entru care trăsura a făcut mai mult de o jumătate de oră până în parcul Evangheliilor. Stăteau pe bancheta principală, iar el, în fața lor, cu spatele la sensul de mers al trăsorii. Fermina privea în gol pe fereastră. Hildebranda, în schimb, era încântată, iar doctorul Urbino și mai încântat de încântarea ei. Imediat ce trăsura a pornit din loc, impresionată de mirosul învăluitor de piele naturală al canapelelor și de intimitatea interiorului capitonat, ea i-a mărturisit că ar fi putut trăi toată viața într-un loc atât de minunat. S-au împrietenit foarte repede, au început să râdă, să-și arunce unul altuia înțepături, ca între vechi prieteni, și, ca să se amuze, au început să vorbească într-o pășărească ușor de descifrat, intercalând între silabele fiecărui cuvânt o alta stabilită în mod convențional. Se prefăceau că o ignoră pe Fermina, dar continuau jocul tocmai pentru că știau foarte bine că înțelegea tot și îi urmărea cu atenția încordată. Foarte curând însă, după ce s-au săturat de atâta râs, Hildebranda a mărturisit că o strângeau botinele și nu le mai putea suporta.

— Nimic mai simplu, spuse doctorul Urbino. Să vedem cine termină mai repede.

Și începu să-și desfacă șireturile ghetelor, iar Hildebranda acceptă sfidarea. Nu i-a fost prea ușor să se aplece, din cauza corsetului, dar doctorul Urbino nu s-a grăbit să termine, așteptând dinadins până când ea și-a scos botinele de sub fustă cu un hohot de râs triumfător, de parcă tocmai le pescuise dintr-un iaz. Când și-au întors privirile către Fermina, i-au văzut minunatul profil de mierlă galbenă, mai ascuțit ca niciodată, desenat pe văpaia amurgului. Era de trei ori furioasă: din cauza situației nemeritate în care se afla, din pricina purtării libertine a Hildebrandei și pentru că era sigură că trăsura se învârtea fără rost pe străzi, prelungind astfel plimbarea. Dar

Hildebranda se dezlănțuise și nu mai putea fi ținută în frâu.

— Acum îmi dau eu seama, spuse, că nu pantofii mă jenau, ci colivia asta de sârmă.

Înțelegând că vorbea de malacof, doctorul Urbino prinse ocazia din zbor.

— Nimic mai simplu. Puteți scăpa de el chiar acum.

Și cu un gest rapid de prestidigitator își scoase batista din buzunar și se legă la ochi

— Eu, unul, nu mă uit, spuse.

Bandajul alb îi sublinia și mai mult puritatea buzelor, între barba neagră, rotunjită, și mustățile cu vârfurile ascuțite, iar ea se simți înfiorată de o răbufnire de panică. Se întoarse spre Fermina, care, de data aceasta n-o mai privea furioasă, ci îngrozită la gândul că ar fi fost în stare să-și scoată fusta. Hildebranda redeveni serioasă și o întrebă pe mutește, folosindu-se de alfabetul mâinilor: „Ce facem ?” Fermina Daza îi răspunse, folosind același cod, că ea avea de gând să sară din trăsura dacă nu ajungeau mai repede acasă.

— Eu aștept, spuse doctorul.

— Puteți să vă uitați, răspunse Hildebranda.

Când și-a scos batista de la ochi, doctorul Juvenal Urbino a înțeles că jocul se sfârșise, și încă prost. La un semn al său, vizitiul a întors în loc trăsura și a intrat în parcul Evangheliilor, unde lampagiul tocmai aprindea felinarele. Toate clopotele băteau de vecernie, Hildebranda a coborât repede, oarecum speriată la gândul că-și supărase verișoara, și și-a luat rămas-bun de la doctor cu o strângere de mână prietenească. Fermina a imitat-o, dar când a vrut să-și tragă mâna îmbrăcată în mănușă de atlaz, doctorul Urbino i-a strâns degetul mijlociu, cel al inimii.

— Aștept un răspuns, i-a spus.

Fermina s-a smucit, iar mănușa a rămas atârnată în mâna medicului, dar ea nu s-a mai întors să și-o recupereze. S-a culcat nemâncată. După ce a cînat cu Gala Placidia în bucătărie, Hildebranda a intrat veselă în dormitor, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, și a comentat cu hazul ei înăscut întâmplările zilei. Nu și-a ascuns entuziasmul pentru doctorul Urbino, pentru eleganța și cordialitatea lui, dar Fermina n-a făcut nici un comentariu, deși îi trecuse supărarea. La un moment dat, Hildebranda i-a mărturisit: când doctorul Urbino s-a legat la ochi și i-a văzut dantura desăvârșită strălucind între buzele trandafirii, a simțit o dorință irezistibilă să i le acopere cu sărutări. Fermina Daza s-a întors cu fața la perete și a pus capăt conversației, fără intenția de a jigni, mai degrabă zâmbitoare, dar cu glas răspicat:

— Ești o stricată.

A avut un somn agitat, urmărită tot timpul de imaginea doctorului Juvenal Urbino, care i se arăta pretutindeni, rîzând, cântând, scoțând scânteii de pucioasă printre dinți, cu ochii legați, luând-o peste picior, provocând-o cu vorbe fără nici o noimă, într-o trăsura necunoscută ce urca spre cimitirul săracilor. S-a trezit cu noaptea în cap, extenuată, și a rămas în pat cu ochii deschiși, gândindu-se la anii fără număr pe care îi mai avea de trăit. Apoi, în timp ce Hildebranda era la baie, a scris la repezeală un bilet, l-a împăturit în grabă, l-a băgat iute în plic și, înainte ca Hildebranda să se întoarcă în cameră, l-a trimis prin Gala Placidia doctorului Juvenal Urbino. Era una din scrisorile ei tipice, fără nici o literă în plus sau în minus, în care nu-i spunea decât de acord, domnule doctor, putea vorbi, așadar, cu tatăl ei.

Când Florentino Ariza a aflat că Fermina Daza urma să se mărite cu un medic de neam nobil și bogat, educat în Europa și cu o reputație puțin obișnuită pentru anii lui, nimeni și nimic nu l-a putut clinti din starea de deprimare în care se prăbușise. Când a văzut că-i pierise cheful de vorbă, nu mai mânca și-și petrecea nopțile plângând întruna, Tránsito Ariza a făcut mai

mult decât era cu putință ca să-i aline durerea, consolându-l ca o adevărată îndrăgostită, iar după o săptămână a reușit să-l convingă să mănânce din nou. A vorbit atunci cu don León XII Loayza, singurul dintre cei trei frați care mai rămăsese în viață, și fără să-i mărturisească adevăratul motiv, l-a implorat să-i dea nepotului o slujbă oarecare la compania lui de navigație, numai să fie cât mai departe, într-un port pierdut prin pădurile de pe valea fluviului La Magdalena, unde să nu ajungă nici scrisorile, nici telegramele și unde să nu se poată întâlni cu nimeni care să-i spună ceva despre orașul ăsta, adevărat loc de pierzanie. Din considerație pentru văduva fratelui său, care nu suporta nici măcar ideea existenței unui bastard, unchiul nu i-a dat slujba, dar i-a găsit un post de telegrafist la Villa de Leyva, un oraș de vis, aflat la douăzeci de zile de drum și la aproape trei mii de metri altitudine deasupra nivelului Străzii Ferestrelor.

Florentino Ariza nu și-a dat niciodată seama că era vorba de o călătorie cu efect terapeutic. Avea să și-o amintească mereu, ca tot ce i s-a întâmplat în acea perioadă, prin lentilele împăienjenite ale nefericirii. Când a primit telegrama care-i anunța numirea, nu s-a gândit nici o clipă s-o ia în serios, dar Lotario Thugut l-a convins cu argumente nemțești că putea face o carieră strălucită în administrație. „Telegrafia e p meserie de viitor”, i-a spus. I-a dăruit o pereche de mănuși căptușite cu blană de iepure, o căciulă căzăcească și un palton cu guler de pluș, care-i fusese de mare folos în timpul iernilor geroase din Bavaria. Unchiul León XII i-a dat două costume de stofă și niște ghete impermeabile ale fratelui său mai mare, dar și un bilet pentru o cabină la bordul primului vapor ce urma să plece din port. Tránsito Ariza i-a ajustat hainele, pentru că era mai puțin corpulent decât taică-său și mult mai scund decât neamțul, și i-a cumpărat ciorapi de lână și izmene groase, ca să fie pregătit pentru iernile aspre de pe podișurile înalte. Florentino Ariza, călit la școala suferinței, asista nepăsător la pregătirile de călătorie, întocmai ca un mort la propria-i înmormântare. N-a suflat nimănui nici o vorbă despre plecare, nu și-a luat rămas bun de la nimeni, apărându-și intimitatea cu aceeași hotărâre de fier cu care păstrase și taina iubirii lui înăbușite, dar, în ajunul plecării, a comis cu bună știință o ultimă nebulie a inimii, care l-ar fi putut costa chiar viața. La miezul nopții, îmbrăcat în hainele lui cele mai bune, a cântat de unul singur sub balconul Ferminei Daza valsul de iubire compus anume pentru ea, știut numai de ei doi și care, timp de trei ani, fusese emblema complicității lor. I l-a cântat pe strunele viorii scaldate în lacrimi, abia murmurând cuvintele, cu o inspirație atât de intensă, încât și câinii, care, după primele măsuri, se porniseră pe lătrat, mai întâi pe stradă, apoi în tot orașul, au amuțit sub vraja adâncă a melodiei, iar valsul s-a încheiat într-o tăcere supranaturală. Fereastra de la balcon nu s-a deschis, nimeni nu s-a arătat prin preajmă, nici măcar paznicul de noapte, care altădată venea să asculte ultimele note ale serenadei. Aventura aceasta a fost ca un descântec de alinare, pentru că din clipa în care Florentino Ariza și-a pus vioara în cutie și s-a îndepărtat pe străzile amorțite fără să mai privească înapoi, n-a mai avut senzația că pleca în dimineața următoare, ci că plecase de mulți ani, cu hotărârea irevocabilă de a nu se mai întoarce în veci.

Vaporul pe care urma să se imbarce, identic cu alte două, aparținând Companiei Fluviale a Caraibilor, fusese rebotezat, în amintirea întemeietorului său, *Pío Quinto Loayza*. Era o adevărată casă plutitoare din lemn, cu două caturi, înălțată pe o carcasă plată din metal, cu un pescaj de cel mult cinci picioare, care-i permitea să străbată mai ușor albia denivelată a fluviului. Vapoarele mai vechi, fabricate pe la jumătatea veacului la Cincinnati, după modelul legendar al celor care făceau cursa între Ohio și Mississippi, aveau de-o parte și de alta câte o roată propulsoare, pusă în mișcare de un cazan încălzit

cu lemne. Ca și acestea, vapoarele Companiei Fluviale a Caraibilor aveau mașinile cu aburi și bucătăriile pe puntea inferioară, aproape de suprafața apei, iar marile țarcuri unde echipajul își atârna hamacele se încrucișau la diferite niveluri. La etajul superior se aflau cabina de comandă, cabina căpitanului și cele ale ofițerilor, un salon și o sufragerie, unde pasagerii mai importanți erau invitați cel puțin o dată în cursul călătoriei să cineze și să joace cărți. La etajul intermediar, existau șase cabine de clasa întâi, dispuse pe laturile unui culoar care servea drept sufragerie comună, iar la prora, un fel de salon, deschis spre fluviu, cu balustrade din lemn dantelat și stâlpi de fier, unde noaptea pasagerii de rând își atârnavă hamacele. Spre deosebire de ambarcațiunile mai vechi, acest tip de vapoare avea doar o uriașă roată cu palete orizontale la pupa, sub closetele înăbușitoare de sub coverta pasagerilor. Florentino Ariza nu se grăbise să exploreze vaporul îndată ce urcase la bord, așa cum făceau, aproape din instinct, cei care călătoreau prima oară. A devenit conștient de noua realitate care îl înconjura abia spre seară, în timp ce treceau prin dreptul cătunului Calamar, când s-a dus să urineze la pupa și a văzut prin gaura closetului roata uriașă din scânduri învârtindu-se sub picioarele lui cu un vuiet vulcanic de ape înspumegate și aburi clocotitori.

Nu mai călătorise niciodată până atunci. Își luase într-un cufăr de tablă hainele groase, foiletoanele ilustrate cumpărate lună de lună, pe care și le cosea singur între coperți de carton, și cărțile cu versuri de dragoste știute pe de rost, ferfenițite de atâta citit. Renunțase la vioară, care se identifica prea mult cu nefericirea lui, în schimb maică-sa îl obligase să-și ia nelipsitul *petate*, atât de practic și atât de răspândit prin partea locului, o boccea cu o pernă, un cearșaf, o oală de noapte din cositor și o plasă contra țânțarilor, toate înfășurate într-o rogojină legată cu două frânghii, din care se putea înjgheba la nevoie un hamac. Florentino Ariza nu voia să le ia, convins că n-avea ce face cu ele într-o cabină cu pal și așternuturi, dar încă din prima noapte a trebuit să fie recunoscător simțului practic al mamei sale. Într-adevăr, în ultimul moment, la bord a urcat un pasager în ținută de gală, care sosise chiar în acea dimineață din Europa și pe care îl însoțea guvernatorul în persoană. Voia să-și continue drumul imediat, împreună cu soția, fiica, servitorul în livrea și cele șapte cufere cu chenare aurite care abia încăpuseră pe scări. Apelând la sentimentele patriotice ale creolilor, căpitanul, un uriaș din Curaçao, a reușit până la urmă să-i instaleze pe călătorii neprevăzuți. Lui Florentino Ariza i-a explicat într-o castiliană stâlcită, presărată cu cuvinte franțuzești, că bărbatul în haine de gală era noul ministru plenipotențiar al Angliei, în drum spre capitala republicii, amintindu-i totodată că regatul pe care îl reprezenta contribuise în mod decisiv la eliberarea noastră de sub dominația spaniolilor, așa încât nici un sacrificiu nu era prea mare pentru ca o familie de rang atât de înalt să se simtă la noi ca acasă și chiar mai bine, dacă se putea. Florentino Ariza, firește, a renunțat la cabină.

La început, n-a regretat, întrucât debitul apelor era foarte bogat în acea perioadă a anului, iar vaporul a înaintat fără opreliști în primele două nopți. Pe la ora cinci, după cină, echipajul distribuia paturi pliante din pânză de cort, pe care pasagerii și le întindeau pe unde apucau, cu așternutul și plasa contra țânțarilor aduse de acasă în boccea. Cine avea hamac și-l atârna în salon, iar cei care n-aveau de nici unele dormeau pe mesele din sufragerie, înveliți cu fețele de masă, schimbate doar de două ori în tot cursul călătoriei. Florentino Ariza rămânea treaz aproape toată noaptea, convins că deslușește glasul Ferminei Daza în briza răcoroasă, amăgindu-și singurătatea cu amintirea ei, auzind-o cântând în răsuflarea vaporului ce înainta cu pași de sălbăticiune uriașă prin beznă, până când primele dungii trandafirii se desenau în zare, iar noua zi se revărsa dintr-o dată peste imașurile pustii și mlaștinile înecate în

ceață.

Călătoria i se părea atunci o dovadă în plus a înțelepciunii mamei sale și, în cele din urmă, simțind cum creșteau în el noi puteri, își spunea că va reuși să supraviețuiască uitării.

După trei zile însă, călătoria a devenit mai anevoioasă printre bancurile de nisip ivite pe neașteptate și bulboanele înșelătoare. Apele erau mai tulburi, iar albia se îngustase, strecurându-se printre păduri cu copaci uriași, unde rareori se mai zărea câte o colibă de paie lângă stivele de lemne pregătite pentru cazanele cu aburi de pe vapoare. Larma papagalilor și hărmălaia maimuțelor nevăzute sporea parcă arșița amiezii. Dar noaptea, când vaporul era tras la mal, până și simplul fapt de a fi în viață părea de nesuportat. Nu numai din pricina căldurii și a țânțarilor, dar și a duhului pe care o răspândeau bucățile de carne sărată puse la uscat pe balustrade. Cei mai mulți pasageri, și îndeosebi europenii, abandonau cloaca din cabine și își petreceau noaptea plimbându-se pe coverte, alungând găngăniile ce năvăleau de peste tot cu același prosop cu care își ștergeau broboanele de sudoare, iar zorii îi prindeau sleiți de puteri și umflați de înțepături.

Pe deasupra, în anul acela începuse încă un episod al războiului civil intermitent dintre liberali și conservatori, iar căpitanul luase măsuri foarte severe pentru asigurarea ordinii interne și a securității pasagerilor. Ca să evite orice neînțelegeri și provocări, a interzis vânarea caimanilor ce se soreau pe țărmurile nisipoase, una din distracțiile preferate ale celor care călătoreau în acea vreme pe fluviu. Ceva mai târziu, când, în cursul unei altercații, o parte dintre călători s-au împărțit în două tabere opuse, a confiscat toate armele, promițând solemn să le restituie la sfârșitul călătoriei. S-a arătat neînduplecat chiar și față de ministrul britanic, care încă de la începutul călătoriei apăruse îmbrăcat în costum de vânătoare, cu o carabină și o pușcă cu două țevi pentru vânat tigri. Restricțiile s-au înăsprit în dreptul portului Tenerife, unde s-au încrucișat cu un vapor care avea arborat pavilionul galben, semn al epidemiei. Căpitanul n-a putut obține nici o informație, pentru că celălalt vapor n-a răspuns la semnale. Dar în aceeași zi, s-au întâlnit cu altă navă, care încărcă vite pentru Jamaica, și echipajul i-a informat că vaporul cu steagul galben avea la bord doi bolnavi de holeră, iar molima făcea ravagii pe toată porțiunea fluviului care le mai rămânea de străbătut. Atunci li s-a interzis pasagerilor să coboare nu numai în porturi, dar chiar și în locurile nepopulate unde acostau ca să încarce lemne. Astfel că în timpul celor șase zile rămase până la sfârșitul călătoriei, pasagerii au căpătat deprinderi de pușcăriași. Printre acestea, contemplarea pernicioasă a unui teanc de fotografii pornografice olandeze, care au circulat din mână în mână, fără ca cineva să poată spune de unde apăruseră, deși orice veteran al fluviului știa prea bine că reprezentau doar o mostră din legendara colecție a căpitanului. Dar chiar și această distracție fără nici un viitor n-a făcut altceva decât să sporească plictiseala.

Florentino Ariza a suportat neplăcerile călătoriei cu acea răbdare minerală care o îndurera pe maică-sa și îi exaspera pe prietenii lui. Nu și-a făcut cunoștințe printre călători, nu a intrat în vorbă cu nimeni. Își petrecea zilele privind de pe punte caimani care se soreau pe nisip și pândeau cu fălcile căscate fluturii ce roiau în jur, contemplând îngândurat stolurile de stârci care își luau zborul speriați, pe deasupra mlaștinilor, lamantinii care își alăptau puii cu mameloanele lor maternale și îi uimeau pe călători cu plânsul lor de femeie. Într-una din zile, a văzut plutind pe apă trei cadavre umflate și verzi, deasupra cărora se înghesuiau câțiva vulturi *gallinazos*. Au trecut mai întâi cadavrele a doi bărbați, unul dintre ele fără cap, apoi cel al unei fetițe de câțiva ani, ale cărei plete de meduză se unduiau în siajul navei. N-a aflat niciodată, pentru că niciodată nu se putea afla, dacă erau victimele holerei sau ale războiului, dar

duhoarea lor grețoasă i-a pângărit în amintire imaginea Ferminei Daza.

Așa i se întâmpla de fiecare dată: orice fapt, plăcut sau neplăcut. Îi purta gândul către ea. Noaptea, când vaporul trăgea la țarm și cei mai mulți călători se plimbau neconsolați pe coverte, el răsfoia sub lampa cu carbid din sufragerie, singura care rămânea aprinsă până în zori, foiletoanele ilustrate, știute aproape pe de rost, iar dramele de atâtea ori citite și răscitite își redobândeau puterea magică de la început, când el înlocuia protagoniștii imaginari cu prieteni și cunoscuți din viața reală, rezervându-și pentru sine și pentru Fermina Daza rolurile îndrăgostiților fără speranță. Alteori, compunea scrisori înflăcărate, pe care le rupea și le arunca în valurile ce lunecau neconținut spre ea. Așa își petrecea cele mai grele ceasuri, întrupat uneori într-un prinț timid sau într-un paladin al iubirii, alteori, în propria-i piele, de iubit părăsit, până când se stârneau primele adieri răcoroase și se ducea să moșăie într-un fotoliu de pe punte.

Într-o noapte, și-a întrerupt lectura mai devreme ca de obicei și tocmai trecea adâncit în gânduri prin sufrageria pustie, îndreptându-se spre closete, când brusc s-a deschis o ușă, iar o mână ca o gheară de șoim l-a înșfăcat de mânecă și l-a tras într-o cabină. Abia a mai apucat să simtă prin întuneric trupul fără vârstă al unei femei goale, scăldată într-o sudoare caldă, cu respirația sacadată, care l-a trântit cu fața în sus pe pat, i-a desfăcut catarama de la curea, i-a descheiat nasturii și, aruncându-se călare peste el, zvârcolindu-se și icnind, l-a deposedat fără glorie de virginitate. Amândoi s-au prăvălit agonizând într-un hău fără fund, mirosind a mâl și creveți. Ea rămase o clipă întinsă peste el, respirând cu greu, și încetă să mai existe în întuneric.

— Pleacă acum și uită tot, îi spuse. Între noi nu s-a întâmplat nimic.

Atacul fusese atât de rapid și de triumfător, încât nu putea fi vorba de o nebulie subită, efect al plictiselii, ci de un plan elaborat din timp până în cele mai mici detalii. Această certitudine măgulitoare l-a neliniștit cu atât mai mult pe Florentino Ariza, cu cât, atingând culmea plăcerii, avusese o revelație căreia nu-i putea da crezare, pe care refuza s-o admită, anume că iubirea iluzorie pentru Fermina Daza putea fi înlocuită cu o pasiune lumească. A încercat, așadar, să afle identitatea violatoarei-magistru, în al cărei instinct de panteră ar fi putut afla un remediu pentru nefericirea lui. Dar n-a avut sorți de izbândă. Dimpotrivă, pe măsură ce înainta în cercetări, avea senzația că se depărtează tot mai mult de adevăr.

Asaltul se petrecuse în ultima cabină, care comunica printr-o ușă cu penultima, transformându-se astfel într-un dormitor cu două paturi, foarte potrivit pentru o familie numeroasă. Acolo călătoreau două femei tinere, o alta ceva mai în vârstă, dar care se ținea încă bine, și un copil de câteva luni. Se îmbarcaseră la Barranco de Loba, portul care deservea orașul Mompox de când nestatornicia fluviului îl izolase de căile de acces pe apă, iar Florentino Ariza le remarcase numai pentru că duceau copilul adormit într-o colivie mare.

Erau îmbrăcate ca pasagerele de pe transatlanticele la modă, cu fuste de mătase și jupoane, cu colerete de dantelă și pălării cu boruri mari, garnisite cu flori de etamină, iar cele mai tinere își schimbau toaletele de câteva ori pe zi, aducând un aer primăvărat printre călătorii sufocați de căldură. Mânuiau umbreluțele de soare și evantaiile din pene cu o deosebită iscusință, dar și cu intențiile indescifrabile ale momposinelor vremii. Florentino Ariza n-a izbutit să descopere ce relații existau între ele, deși nu se îndoia că făceau parte din aceeași familie. La început, s-a gândit că cea mai în vârstă putea fi mama celorlalte două, dar curând și-a dat seama că era prea tânără și, în plus, dintre toate, numai ea purta doliu. Nu putea crede că una dintre ele îndrăznise să facă tot ce făcuse știind că tovarășele ei dormeau în paturile de alături, singura explicație plauzibilă fiind aceea că profitase de un moment întâmplător sau,

poate, dinainte aranjat, în care a rămas singură în cabină. Uneori, două dintre ele ieșeau să se răcorească pe covetă, unde rămâneau până târziu, în timp ce a treia avea grijă de copil înăuntru, dar într-o noapte mai călduroasă, au ieșit toate, cu copilul adormit în colivia de răchită acoperită cu un voal.

În ciuda atâtor indicii încâlcite, Florentino Ariza s-a grăbit să înlăture posibilitatea ca cea mai în vârstă să fie autoarea asaltului, absolvind-o imediat și pe cea mai tânără, mai fermecătoare și mai îndrăzneată dintre ele. A făcut-o fără un motiv întemeiat, numai și numai pentru că vigilența lor neobosită îl îndemna să ia drept reală dorința lui fierbinte ca amanta de-o clipă să fie mama copilului închis în colivie. Atât de mult l-a sedus această idee, încât a început să se gândească la ea mai mult decât la Fermina Daza, fără să țină seama de faptul atât de evident că acea mamă tânără nu trăia decât pentru copilul ei. Nu avea mai mult de douăzeci și cinci de ani, era zveltă și aurie, cu niște pleoape portugheze care o făceau să pară și mai distantă, și orice bărbat s-ar fi mulțumit numai cu firimiturile dragostei cu care își înconjura fiul. De la micul dejun până la culcare, se ocupa de el în salonul de pe covetă, în timp ce tovarășele ei jucau dame, iar când reușea să-l adoarmă, agăța colivia de tavan, în locul cel mai răcoros. Dar nici măcar când era adormit nu se depărta de el, legănând colivia, fredonând cântece de îndrăgostită, în timp ce gândurile îi zburau pe deasupra privațiunilor călătoriei. Florentino Ariza se agăța de iluzia că, mai devreme sau mai târziu, tot avea să se dea de gol, măcar printr-un gest. Îi urmărea până și ritmul respirației în tresărirea medalionului ce-i atârna peste bluza de batist, privind-o fără jenă pe deasupra cărții pe care se prefăcea că o citește, și chiar a comis impertinența calculată de a-și schimba locul la masa din sufragerie, ca să poată sta în fața ei. Dar nimic nu i-a confirmat bănuiala că era depozitara celeilalte jumătăți a tainei lui. Singura amintire care i-a rămas de la ea, și asta numai pentru că tovarășa ei mai tânără a strigat-o, a fost numele de botez: Rosalba.

Într-o zi de călătorie, vaporul a străbătut o strâmtoare cu ape învolburate, înaintând cu greu printre pereții înalți de marmură, iar după prânz, a acostat la Puerto Nare. Acolo coborau pasagerii care își continuau drumul spre interiorul provinciei Antioquia, una dintre cele mai afectate de noul război civil. Cele șase colibe din frunze de palmier și cârciuma de lemn cu acoperiș de tablă care alcătuiau portul erau păzite de câteva patrule de soldați desculți și prost înarmați, întrucât se zvonise că răsculații aveau de gând să atace și să jefuiască vapoarele. În spatele caselor, se înălțau până la cer culmile unor munți prăpăstioși, cu o cornișă pe unde șerpuia un drum de cai tăiat chiar la marginea prăpastiei. Nimeni n-a dormit liniștit la bord, dar atacul nu s-a produs, iar spre dimineață, locul arăta ca un iarmaroc, cu indieni care vindeau amulete din lemn de palmier *ragua* și filtre de amor, printre catării gata pregătiți pentru urcușul de șase zile spre jungla cu orhidee din cordiliera centrală.

Florentino Ariza își petrecuse timpul privindu-i pe negrii care cărau în spate mărfurile de pe vapor, văzuse cum erau descărcate coșurile cu faianță chinezească, plancele cu coadă pentru domnișoarele din Envigado și doar foarte târziu a observat că, printre pasagerii rămași pe țărm, se număra și grupul Rosalbei. Le-a zărit tocmai când se pregăteau de plecare, așezate pieziș în șa, cu cizme de amazoane și umbreluțe în culori ecuatoriale, și atunci, cu o îndrăzneală ce-i lipsise în zilele precedente, i-a făcut Rosalbei un semn de adio cu mâna, iar ele i-au răspuns toate la fel, cu o familiaritate care l-a răscolit până în măruntaie, făcându-l să-și regrete îndrăzneala tardivă. Le-a văzut cotind prin spatele cârciumii, urmate de catării care duceau în spinare cuferele, cutiile de pălării și colivia copilului, apoi le-a zărit cățărându-se ca un șir de furnici cărăușe pe marginea abisului și, în cele din urmă, au pierit din viața lui. Atunci, s-a simții singur pe lume, iar amintirea Ferminei Daza, rămasă la pândă

în ultimele zile, i-a dat lovitura de grație.

Știa că urma să se căsătorească chiar în sâmbăta aceea, iar nunta stârnise încă dinainte multă vâlvă, dar ființei care o iubea cel mai mult pe lume și care avea s-o iubească în veci nu-i mai era îngăduit nici măcar să moară de dragul ei. Înăbușită până atunci în lacrimi, gelozia a pus dintr-o dată stăpânire pe sufletul lui. Se ruga fierbinte ca trăsnetul dreptății divine s-o doboare pe Fermina Daza chiar în clipa când se va pregăti să jure iubire și supunere unui bărbat care nu și-o dorea drept soție decât ca pe un obiect de decor și, cuprins de extaz, își imagina mireasa, a lui sau a nimănui, prăbușită pe dalele catedralei, cu cununița din flori de portocal ninsă de roua morții și cu torentul înspumat al vălului revărsat peste lespezile de marmură ale celor paisprezece episcopi înmormântați în fața altarului principal. Dar odată împlinită răzbunarea, se căia de propria-i răutate și atunci, o vedea pe Fermina Daza ridicându-se teafără de jos, străină, dar vie, căci îi era cu neputință să-și închipuie lumea fără ea. N-a mai putut dormi, iar dacă uneori se așeza la masă și mai ciugulea câte ceva, o făcea imaginându-și că Fermina Daza se afla alături de el sau, dimpotrivă, pentru a-i refuza omagiul ajunării. Se consola câteodată cu gândul că, în euforia nunții și chiar în nopțile pătimase ale lunii de miere, Fermina Daza avea să sufere o clipă sau chiar mai multe, dar, în mod sigur, una, când năluca iubitului înșelat, umilit, scuipat, o să-i apară în minte, tulburându-i fericirea.

Cu o seară înainte de a ajunge în portul Caracoli, capătul călătoriei, căpitanul a oferit petrecerea tradițională de rămas-bun, cu o orchestră de suflători alcătuită din membrii echipajului și focuri de artificii colorate lansate din cabina de comandă. Ministrul Marii Britanii supraviețuise odiseei cu un stoicism exemplar, vânând cu aparatul de fotografiat animalele pe care nu avea voie să le omoare cu pușca, iar seara venea de fiecare dată în sufragerie îmbrăcat în ținuta lui impecabilă. Dar la petrecerea de la sfârșit, și-a făcut apariția în costumul clanului MacTavish și a cântat din cimpoi după pofta inimii, învățându-i pe toți cei care erau amatori dansurile lui naționale, iar înainte de a se lumina de ziuă, l-au dus mai mult târâș în cabină. Copleșit de durere, Florentino Ariza s-a retras în ungherul cel mai îndepărtat de pe covertă, ca să nu-i ajungă la urechi nici măcar ecurile chiolhanului, și și-a pus pe el paltonul lui Lotario Thugut, încercând să-și învingă frigul din oase. Se trezise la cinci dimineața ca un condamnat în zorii execuției și toată sâmbăta nu făcuse altceva decât să-și imagineze minut cu minut nunta Ferminei Daza. Mai târziu, când s-a întors acasă, dându-și seama că încurcase orele și că totul fusese altfel de cum își imaginase el, a avut bunul simț să-și bată joc de propria-i fantezie.

A fost, oricum, o sâmbătă a patimilor, care a culminat cu un nou acces de febră, când i s-a părut că era momentul în care tinerii căsătoriți plecau pe furis de la nuntă, pe o ușă secretă, pentru a gusta deliciile primei nopți. Văzându-l tremurând de friguri, cineva l-a anunțat pe comandant, care a lăsat petrecerea baltă și, temându-se să nu fie vorba de un caz de holeră, l-a luat cu el și pe medicul de bord, ca să-l consulte, iar acesta i-a dat o doză bună de bromură și l-a trimis în cabina de carantină. A doua zi însă, când în zare s-au ivit de sub apă colții de stâncă din dreptul portului Caracoli, febra îi dispăruse și se simțea plin de speranțe, pentru că în marasmul sedativelor, se hotărâse o dată pentru totdeauna și fără să stea prea mult pe gânduri, să dea dracului strălucitul viitor al telegrafiei și să se întoarcă, la bordul aceluiași vapor, în străvechea Stradă a Ferestrelor.

Nu i-a fost greu să găsească un loc la înapoiere în schimbul cabinei cedate reprezentantului reginei Victoria. La început, căpitanul a încercat să-l convingă să renunțe cu argumentul binecunoscut că telegrafia era știința viitorului.

Exista chiar un proiect, i-a mai spus, pentru instalarea unui astfel de sistem de comunicare pe vapoare. Dar el a rezistat oricăror argumente, iar căpitanul n-a avut încotro și, până la urmă, i-a făcut pe plac, nu atât din pricina cabinei, cât mai ales pentru că știa foarte bine care erau adevăratele lui legături cu Compania Fluvială a Caraibilor.

Călătoria în josul fluviului a durat mai puțin de șase zile, iar Florentino Ariza s-a simțit din nou acasă când au intrat în laguna Las Mercedes și a văzut șiragul de lumini de pe luntrile pescărești legându-se în siajul vasului. Nu se luminase bine de ziuă când au acostat în micul golf Niño Perdido, aflat la nouă leghe depărtare de oraș și ultimul port pentru vapoarele fluviale mai înainte de a fi fost dragat și dat din nou în folosință vechiul canal de trecere de pe vremea spaniolilor. Călătorii trebuiau să aștepte până la șase dimineața șalupele închiriate care urmau să-i ducă la destinație. Dar Florentino Ariza era atât de nerăbdător, încât a plecat mai înainte cu șalupa poștei, ai cărei funcționari îl socoteau ca pe unul de-ai lor. Înainte de a coborî de pe vapor, a cedat tentației de a face un gest simbolic: și-a aruncat în apă boccea cu așternutul și a urmărit-o cu privirea cum se depărta printre torțele pescarilor nevăzuți, până când a ieșit din lagună și a dispărut în ocean. Era sigur că n-o să mai aibă nevoie de ea până la capătul vieții. Niciodată, pentru că niciodată n-avea să mai părăsească orașul Ferminei Daza.

Golful arăta în zori ca un iaz cu luciul neted. Pe deasupra negurilor care pluteau peste ape, Florentino Ariza a zărit turla catedralei poleită de primele raze, hulubăriile de pe acoperișuri și, orientându-se după ele, a reușit să localizeze balconul palatului Marchizului de Casalduero unde și-o imagina pe femeia nenorocirii lui dormind cu capul pe umărul soțului satisfăcut. Această presupunere i-a sfâșiat inima, dar n-a făcut nimic ca să și-o șteargă din minte, dimpotrivă: s-a complăcut în suferință. Soarele se înălțase de mult pe cer când șalupa poștei și-a croit drum prin labirintul velierelor ancorate în port, unde mirosurile nenumărate din piață se învălmășeau cu împruțiciunea de pe fundul mării, contopindu-se în aceeași duhoare. Tocmai sosise goeleta de la Riohacha, iar hamalii cu apa până la brâu luau călătorii de la bord și îi duceau în cârcă până la țarm. Florentino Ariza a fost primul care a sărit pe uscat de pe șalupa poștei, iar din clipa aceea n-a mai simțit în nări miasele fetide ale golfului, ci mirosul personal al Ferminei Daza, care îmbălsăma orașul. Totul mirosea a ea.

Nu s-a mai întors la oficiul de telegraf. Singura lui preocupare păreau să fie foiletoanele de dragoste și volumele din colecția *Biblioteca Populară*, pe care maică-sa i le cumpăra în continuare și pe care el le citea și le recitea tolănit în hamac, până când le învăța pe dinafară. N-a întrebat nici măcar unde era vioara. Și-a reluat legăturile cu prietenii mai apropiați, cu care juca biliard sau stătea de vorbă pe terasele cafenelelor de sub arcadele Pieții Catedralei, dar nu s-a mai dus la balurile de sâmbătă seara: nu și le putea imagina fără ea.

În dimineața în care s-a întors din călătoria neterminată, a aflat că Fermina Daza își petrecea luna de miere în Europa, iar inima lui îndurerată parcă îi spunea că va rămâne acolo, dacă nu pentru totdeauna, oricum pentru mulți ani. Această convingere i-a dat și primele speranțe că va putea uita totul. Se gândea la Rosalba, a cărei amintire devenea tot mai vie, pe măsură ce se stingeau celelalte. Și tot atunci și-a lăsat să-i crească mustața cu vârfuri pomădate, la care n-avea să renunțe până la sfârșitul vieții și care i-a schimbat nu numai înfățișarea, dar și firea, iar gândul că iubirea putea fi înlocuită oricând cu alta, i-a călăuzit pașii pe cărări până atunci nebănuite. Încet-încet, mirosul Ferminei Daza deveni mai puțin intens și frecvent, iar în cele din urmă, rămase numai în gardeniile albe.

Era derutat, neștiind încotro să-și îndrepte viața, când, într-o noapte de război, vestita văduvă a lui Nazaret le-a cerut înspăimântată adăpost, deoarece

casa ei fusese distrusă de o ghiulea de tun în timpul asediului generalului rebel Ricardo Gaitán Obeso. Tránsito Ariza a prins ocazia din zbor și a trimis-o pe văduvă în camera fiului, pretextând că în dormitorul ei nu era loc suficient, dar, în realitate, cu speranța că o altă iubire îl va putea vindeca de cea care îi făcea viața un chin. De când fusese dezvirginat de Rosalba în cabina de pe vapor, Florentino Ariza nu mai făcuse dragoste și i s-a părut firesc ca într-o noapte atât de cumplită văduva să doarmă în pat, iar el în hamac. Numai că ea hotărâse dinainte și pentru el. Așezată pe marginea patului unde Florentino Ariza stătea întins și se întreba, descumpănit, ce anume ar fi trebuit să facă, a început să-i vorbească despre dorul ei nestins după soțul mort cu trei ani în urmă, în timp ce-și arunca rând pe rând prin odaie vălurile cernite ale văduviei, până când nu i-a mai rămas nici măcar verigheta pe deget. Și-a scos mai întâi bluza de tafta brodată cu mărgele și a aruncat-o pe fotoliul din colț, și-a azvârlit brasiera peste umăr, de cealaltă parte a patului, apoi și-a tras dintr-o singură mișcare fusta lungă, monahală, juponul cu volane, portjartierul de atlas și funebrii ciorapi de mătase, risipindu-le pe jos ca pe niște zdrențe, iar camera s-a înnegurat dintr-o dată sub ultimele rămășițe ale doliului ei. A făcut-o cu atâta entuziasm și cu niște pauze așa de bine chibzuite, încât fiecare gest părea întâmpinat de trupele de asalt cu salve de tun care zguduiau orașul din temelii. Florentino Ariza a încercat s-o ajute să-și desfacă sutienul, dar ea i-a luat-o înainte cu o manevră abilă, căci de-a lungul a cinci ani de devoțiune matrimonială, învățase așa de bine să se descurce singură în timp ce făcea dragoste, încât nici chiar pentru preambuluri nu mai avea nevoie de vreun ajutor. În cele din urmă, și-a scos pantalonașii de dantelă, lăsându-i să alunece cu o mișcare rapidă de înotătoare, și a rămas în pielea goală.

Avea douăzeci și opt de ani și născuse de trei ori, dar trupul ei își păstra nealterat farmecul amețitor de fecioară. Florentino Ariza n-avea să înțeleagă niciodată cum de fusese cu puțință ca niște veșminte de penitentă să domolească neastâmpărul de iapă sireapă al acelei femei pătimase, care l-a dezbrăcat sufocată de propria-i nerăbdare, așa cum nu îndrăznise s-o facă vreodată cu soțul ei, de teamă să n-o ia drept o desfrânată, și care a încercat să-și potolească într-un singur asalt, cu uimirea și inocența celor cinci ani de fidelitate conjugală, dorința înăbușită în timpul doliului. Înainte de această noapte și din ceasul de grație în care maică-sa o adusese pe lume, nu se culcase niciodată, nici măcar în același pat, cu alt bărbat în afară de soțul ei.

Nu și-a permis prostul gust de a avea remușcări. Dimpotrivă. Neputând dormi din pricina mingilor de foc care zburau țiuind pe deasupra acoperișurilor, a evocat până în zori excelentele calități ale soțului ei, fără să-i reproșeze altă infidelitate decât aceea de a fi murit fără ea, dar împăcată la gândul că niciodată nu-i aparținuse pe de-a-ntregul așa cum era atunci, închis într-o ladă cu capacul bătut în douăsprezece cuie de trei țoli și la doi metri sub pământ.

— Sunt fericită, i-a spus, pentru că numai acum știu sigur unde e când nu e acasă.

Din noaptea aceea, când și-a lepădat pentru totdeauna doliul, renunțând la perioada inutilă a bluzelor cu floricele gri, viața i s-a umplut de cântece de iubire și rochii provocatoare, cu papagali și fluturi pictați, iar toți cei care poșteau la trupul ei puteau să-l aibă oricând doreau. Când, după șaiszeci și trei de zile de asediu, trupele generalului Gaitán Obeso au fost învinse, și-a refăcut casa dărâmată de tunuri și a construit deasupra stâncilor de pe țărm o terasă unde se spărgeau pe timp de furtună talazurile înfuriate ale mării. Acesta a fost cuibușorul ei de nebunii, cum se amuza să spună fără nici o ironie, unde îi primea numai pe cei care îi erau pe plac, când avea chef și cum avea chef, fără să ceară de la nimeni nici un bănuț, considerând că, de fapt, bărbații îi făceau o favoare. Doar rareori accepta un dar, cu condiția să nu fie de aur, și proceda cu

atâta discreție, încât nimeni n-ar fi putut dovedi că avea o purtare necuviincioasă. O singură dată a fost pe punctul de a stârni un adevărat scandal public, când s-a zvonit că arhiepiscopul Dante de Luna nu murise otrăvit din greșală cu ciuperci, ci le mâncase intenționat, după ce ea îl amenințase că-și taie gâtul dacă mai insistă cu avansurile lui sacrilege. Nimeni n-a întrebat-o dacă era adevărat, iar ea n-a vorbit niciodată despre această întâmplare, dar nici felul de viață nu și l-a schimbat. Era, așa cum mărturisea chiar ea, moartă de răs, singura femeie liberă din ținut.

Văduva lui Nazaret n-a lipsit niciodată de la întâlnirile sporadice cu Florentino Ariza, oricât de ocupată ar fi fost, și totdeauna o făcea fără pretenția de a iubi sau de a fi iubită, deși totdeauna spera să descopere ceva care să semene cu iubirea, dar fără inconvenientele iubirii. Uneori, când se întâlneau la ea acasă, le plăcea să rămână pe terasa de pe țărmul mării, sub ploaia de spumă sărată, și să contemple în zare zorii lumii întregi. El s-a străduit s-o învețe toate trucurile pe care le văzuse la alții prin găurile din pereții cămăruțelor de la hotelul de tranzit, dar și soluțiile teoretice trâmbițate în gura mare de Lotario Thugut în nopțile când era cu chef. A convins-o să se lase privită în timp ce făceau dragoste, să schimbe poziția convențională a misionarului cu cea a bicicletei de apă, sau cu cea a puilor la frigare, sau a îngerului ciopârțit, iar odată au fost cât pe ce să-și frângă gâtul când, chinându-se să născocească altceva cu totul nou, s-a rupt hamacul cu ei. Dar toate s-au dovedit până la urmă lecții inutile, pentru că, deși era o elevă plină de îndrăzneală, ei îi lipsea orice talent pentru fornația bine controlată. Niciodată n-a putut înțelege farmecul seninătății în pat, niciodată n-a avut o cât de mică inspirație, iar orgasmele ei erau inoportune și epidermice: o dezolantă împreunare și atâta tot. Mult timp, Florentino Ariza a fost convins că era singurul, iar ea l-a lăsat să trăiască cu această iluzie, până când a avut ghinionul să vorbească în somn. Încet-încet, el a reconstituit din frânturi harta de navigație a visurilor și s-a strecurat printre numeroasele insule ale vieții ei tainice. Așa a aflat că nu avea de gând să se mărite cu el, deși îi purta o vie recunoștință pentru faptul că o pervertise. Și chiar i-a mărturisit-o de câteva ori:

— Te ador, fiindcă ai făcut din mine o târfă.

Fapt care, exprimat sub o altă formă, nu era lipsit de temei. Florentino Ariza o făcuse să-și piardă virginitatea unei căsnicii convenționale, mai nocivă decât virginitatea congenitală sau decât abstenența văduviei. Îi explicase că nimic din ceea ce fac un bărbat și o femeie în pat nu este imoral, dacă în acest fel contribuie la perpetuarea iubirii. Și încă un lucru care avea să devină de atunci temeiul întregii ei vieți, anume, că fiecare vine pe lume înzestrat cu anumite aptitudini pentru amor, iar cele nefolosite de bună voie sau prin forța împrejurărilor, din motive de ordin personal sau nu, se pierd pe veci. Meritul ei a fost că i-a aplicat sfatul întocmai, fără să schimbe o iotă. Cu toate acestea, convins că o cunoaște mai bine ca oricine, Florentino Ariza nu putea înțelege de ce era atât de solicitată o femeie așa de puerilă, care, pe deasupra, sporovăia întruna în pat despre răposatul ei soț. După el, singura explicație posibilă și care n-a putut fi dezmințită de nimeni, era că tot ce-i lipsea văduvei lui Nazaret în materie de arte marțiale îi prisosea în tandrețe. Pe măsură ce ea își extindea domeniile, iar el și le explora pe ale sale, încercând să-și găsească alinare pentru mai vechea lui durere în alte inimi risipite ici și colo, au început să se întâlnească tot mai rar, până când, în cele din urmă, s-au despărțit fără suferință.

A fost primul amor de pat al lui Florentino Ariza. Dar. În loc să-și lege viețile într-o relație statornică, așa cum visa maică-sa, amândoi au profitat de ocazie ca să se arunce în vârtoarea vieții. Florentino Ariza a dezvoltat metode

ce păreau neverosimile la un bărbat ca el, taciturn, pricăjit și, pe deasupra, îmbrăcat ca un babalâc din alte timpuri. Avea, în schimb, două calități care îl favorizau. Mai întâi, faptul că putea recunoaște cu precizie, chiar dintr-o mulțime de oameni, femeia care îl aștepta, deși îi făcea curte cu multă prudență, conștient că nimic nu era mai rușinos și mai umilitor decât un refuz. Pe de altă parte, și ele îl identificau imediat ca pe un singuratic care cerșea iubire cu o umilință de câine hăituit, și asta le făcea să cedeze fără condiții, fără să pretindă nimic, fără să urmărească altă satisfacție decât sentimentul datoriei împlinite față de un milog al străzii. Erau singurele lui arme, dar cu ele a purtat bătălii istorice, deși învăluite în cel mai mare secret, pe care le-a înregistrat cu o scrupulozitate de notar într-un caiet cifrat, ușor de recunoscut dintre multe altele după titlul care vorbea de la sine: *Ele*. Prima însemnare a fost cea privitoare la văduva lui Nazaret. Cincizeci de ani mai târziu, când Fermina Daza a fost absolvită de sfânta osândă a cununiei, avea vreo douăzeci și cinci de caiete, unde înregistrase șase sute douăzeci și două de amoruri de mai lungă durată, fără a mai pune la socoteală nenumăratele aventuri trecătoare, pe care nu le învrednicise nici măcar cu o notă cât de neînsemnată.

După șase luni de amor bezmetic cu văduva lui Nazaret, Florentino Ariza a fost ferm convins că reușise să supraviețuiască chinurilor dragostei pentru Fermina Daza. Atât de convins, încât s-a sfătuit și cu Tránsito Ariza de câteva ori, de-a lungul celor doi ani cât a durat voiajul de nuntă, și a continuat să creadă acest lucru cu o senzație de nemărginită ușurare până în duminica blestemată când, fără să fi avut vreo presimțire, a zărit-o ieșind de la biserică la brațul soțului ei, asaltată de curiozitatea și admirația noii lumi în care se învârtea. Aceleași doamne de nobilă stirpe care o luaseră în derâdere la început, disprețuind-o pentru că era o venetică fără nume, se întreceau acum să-i câștige bunăvoința, amețite de farmecul ei. Își juca atât de bine rolul de soție mondenă, încât lui Florentino Ariza i-au trebuit câteva minute bune ca s-o recunoască. Se schimbase complet: prestața și aerul de femeie matură, botinele cu tocuri înalte, pălăria cu voaletă, împodobită cu pana unei păsări orientale, totul la ea era diferit, dar atât de firesc, de parcă nici nu dusese altă viață de când se născuse. I s-a părut mai frumoasă și mai tânără ca niciodată, dar, ca niciodată, irecuperabilă, deși n-a înțeles motivul decât când i-a zărit rotunjimea pântecului sub rochia largă de mătase: era însărcinată în luna a șasea. Mai mult ca orice însă, l-a impresionat faptul că alcătua împreună cu soțul ei o pereche încântătoare, care se purta cu dezinvoltură și fluiditate, plutind parcă pe deasupra oricăror stavile ale realității. Florentino Ariza n-a simțit nici gelozie, nici furie, ci un cumplit dispreț față de sine însuși. Se simțea sărac, urât, inferior, nedemn nu numai de ea, ci de orice altă femeie de pe fața pământului.

Așadar, se întorsese. Revenea fără să regrete cotitura din viața ei. Dimpotrivă: avea din ce în ce mai puține motive s-o facă, mai ales după ce supraviețuise încercărilor din primii ani. Fapt cu atât mai vrednic de admirație în cazul unei tinere ca ea, care, până în noaptea nunții, încă mai bâjbâia prin negurile inocenței. Începuse să și-o piardă în cursul călătoriei prin ținutul verișoarei Hildebranda. La Valledupar a înțeles, în sfârșit, de ce cocoșii aleargă găinile, a asistat la nuntirea brutală a măgarilor, a văzut născându-se vițeei și și-a auzit verișoarele comentând ca pe un lucru firesc care dintre rudele lor căsătorite continuau să facă dragoste și care, de când și de ce nu se mai culcau împreună, deși trăiau sub același acoperiș. Și tot atunci și-a început inițierea în amorul solitar, cu ciudata senzație că nu era ceva nou pentru instinctele ei: mai întâi în pat, ținându-și răsufierea, ca să nu se dea de gol în dormitorul împărțit cu alte șase verișoare, apoi, fără nici o reținere, tolănită pe pardoseala băii, cu părul despletit și fumând primele chiștoace de căruțaș.

Totdeauna o făcea răscolită de muștrări de cuget și îndoieli, de care n-a reușit să scape decât după ce s-a căsătorit, și totdeauna în cel mai mare secret, în timp ce verișoarele ei se întreceau care mai de care să povestească nu numai de câte ori pe zi și cum li se întâmpla, dar și cât de intense orgasme aveau. În ciuda atracției pe care o exercitau asupra ei acele ritualuri inițiatice, a continuat să fie convinsă că pierderea virginității era un sacrificiu sângeros.

Astfel că propria-i nuntă, care se anunța a fi printre cele mai răsunătoare din ultimii ani ai veacului trecut, s-a desfășurat pentru ea sub semnul groazei. Luna de miere o înspăimânta mai mult decât scandalul social stârnit de căsătoria cu un june care nu-și avea seamă pe lume. Din clipa în care au început strigările de căsătorie la catedrală, Fermina a fost din nou asaltată de biletele anonime, unele cuprinzând chiar amenințări cu moartea, dar ea abia dacă le lua în seamă, căci, înspăimântată de iminența violării, nu mai avea putere să se mai teamă și de altceva. Chiar dacă ea n-o făcea în mod conștient, indiferența era cea mai nimerită atitudine pe care o putea adopta față de anonime o categorie socială deprinsă, din cauza festelor pe care i le jucase istoria, să-și plece capul în fața faptului împlinit. Așa încât, pe măsură ce se răspândea zvonul că nunta era irevocabilă, tot ceea ce până atunci îi fusese potrivit părea să treacă de partea ei. Putea constata aceste schimbări în alaiul mereu mai numeros de femei livide, șubrețite de artrită și resentimente, care, convingându-se într-o bună zi de inutilitatea intrigilor, își făceau apariția pe neașteptate și fără nici o jenă în casa din Parcul Evangheliilor, cu brațele încărcate de rețete de bucătărie și daruri augurale. Tránsito Ariza, care cunoștea prea bine lumea aceea, deși abia atunci a văzut pe propria-i piele de ce era în stare, știa că în ajunul unor evenimente mai importante, clientele veneau s-o roage să-și dezgroape ulcioarele și să le împrumute bijuteriile amanetate, doar pentru douăzeci și patru de ore, în schimbul unei dobânzi suplimentare. De mult nu se mai întâmplase ca ulcioarele să rămână goale, iar doamnele cu nume răsunătoare să-și abandoneze cuferele în umbră și să apară surázătoare, purtându-și propriile bijuterii luate cu împrumut, la o nuntă cum nu se mai văzuse alta în tot veacul și a cărei încununare glorioasă a fost participarea în calitate de naș a doctorului Rafael Núñez, de trei ori președinte al Republicii, filozof, poet și autor al textului imnului național, după cum se putea afla încă de pe atunci din unele dicționare mai recente. Fermina Daza a fost condusă la altar de tatăl său, căruia ținuta de gală i-a împrumutat pentru o zi un aer echivoc de respectabilitate. A fost cununată pe viață, în fața altarului principal al catedralei, de trei episcopi, la unsprezece dimineața, în preainălțata vineri a Sfintei Treimi, iar în tot acest răstimp, n-a avut nici un gând milostiv pentru Florentino Ariza, care, la ora aceea, delira de febră, murind de dorul ei, pe puntea bătută de soare și vânt a unui vapor ce n-avea să-l poarte spre uitare. În timpul ceremoniei religioase și mai târziu, la petrecere, a arborat un surâs înghețat, ca de clovn, gest interpretat de unii drept zâmbetul zeflemitor al victoriei, dar care nu era decât un mijloc de a-și disimula spaima de fecioară abia căsătorită.

Din fericire, împrejurările neprevăzute, precum și solitudinea soțului au făcut ca primele nopți să treacă pentru ea fără durere. A fost o întâmplare providențială. Din cauza furtunii care băntuia în Marea Caraibilor, vaporul cunoscutei Compagnie Générale Transatlantique și-a modificat itinerarul, amintind doar cu trei zile mai înainte că-și devansa plecarea spre portul La Rochelle, așa încât avea să ridice ancora chiar în noaptea nunții, și nu a doua zi, cum fusese prevăzut cu șase luni în urmă. Toată lumea a fost convinsă că schimbarea nu reprezenta decât una din multele surprize elegante ale nunții, căci petrecerea s-a terminat după miezul nopții, la bordul transatlanticului luminat feeric, unde o orchestră din Viena a cântat pentru prima dată în acel

voiaj valsurile cele mai recente ale lui Johann Strauss. Așa încât cei câțiva nuntași amețiți de șampanie care începuseră să-i întrebe pe chelneri dacă nu existau cumva cabine disponibile, ca să-și poată continua bairamul până la Paris, au fost târâți cu chiu cu vai pe țărniș de nevestele speriate. Cei care au coborât ultimii l-au văzut pe Lorenzo Daza în dreptul cârciumii din port, așezat pe jos, în mijlocul străzii, cu hainele ferfeniță. Plângea și se tânguia cât îl ținea gura, așa cum fac arabii când își bocesc morții, ghemuit într-o băltoacă puturoasă, care putea fi la fel de bine o băltoacă de lacrimi.

Nici în prima noapte de furtună, nici în următoarele, când marea s-a potolit, niciodată în lunga ei viață matrimonială, nu s-au petrecut actele brutale de care se temea atâta Fermina Daza. În ciuda dimensiunilor vaporului și a luxului din cabine, prima noapte a fost o repetare îngrozitoare a călătoriei cu goeleta de Riohacha, iar soțul ei s-a comportat ca un medic prevenitor și n-a dormit nici o clipă, pentru a-i sta alături și a o consola, singurul lucru pe care o somitate în medicină știa să-l facă împotriva răului de mare. Furtuna s-a domolit a treia zi, după ce au trecut de portul Guayra, dar atunci petrecuseră așa de mult timp împreună și vorbiseră despre atâtea lucruri, încât se simțeau ca niște prieteni vechi. Într-o patra seară, când amândoi și-au reluat tableturile, doctorul Juvenal Urbino a fost surprins că tânăra sa soție nu-și făcea rugăciunile înainte de culcare. Ea i-a mărturisit sincer: fățărnicia călugărițelor îi provocase o repulsie față de orice fel de rituri, dar credința îi rămăsese neștirbită și învățase să și-o păstreze în tăcere. „Prefer să mă înțeleg cu Dumnezeu fără intermediari”, i-a spus. El i-a înțeles motivele și, de atunci, deși practicau aceeași religie, fiecare a făcut-o în felul său. Logodna lor fusese scurtă și destul de neconvențională pentru epoca aceea, căci doctorul Juvenal Urbino o vizita în fiecare zi spre seară, dar fără ca la întâlniri să mai fie și altcineva de față. Ea nu i-ar fi îngăduit să-i atingă nici măcar vârful degetelor înainte de binecuvântarea episcopală, dar nici el nu și-ar fi permis s-o facă. Abia în prima seară fără ploaie și vânt pe mare, în timp ce stăteau întinși în pat, încă îmbrăcați, el a încercat s-o mângâie, dar a făcut-o cu atâta delicatețe, încât ei i s-a părut firească sugestia de a-și pune cămașa de noapte. S-a dus să se schimbe în baie, dar mai înainte, a stins lumina din cabină, iar când a ieșit, a înfundat crăpăturile ușii cu cârpe, ca să fie întuneric beznă când se întorcea în pat. Între timp, i-a spus amuzată:

— Ce vrei, doctore. E prima oară că dorm cu un necunoscut.

Doctorul Juvenal Urbino a simțit-o cum se strecura sub cearșaf ca o mică vietate speriată, încercând să rămână cât mai departe de el, într-un pat unde era cu neputință să nu se atingă. I-a luat mâna rece și crispată de groază, i-a înlănțuit degetele și a început să-i susure la ureche amintiri din alte călătorii pe mare. Ea era din nou încordată, deoarece, întorcându-se în pat, descoperise că, în lipsa ei, el se dezbrăcase complet, și asta i-a redeșteptat spaima de pasul următor. Dar pasul următor a întârziat mai multe ore, pentru că doctorul Urbino a continuat să vorbească pe același ton potolit, în timp ce câștiga, milimetru cu milimetru, încrederea trupului ei. I-a vorbit despre Paris, despre îndrăgostiții din Paris care se sărutau pe stradă, pe terasele pline de flori ale cafenelelor deschise răsufării de foc și acordeoanelor languroase ale verii, pe cheiurile Senei, unde făceau dragoste în picioare, fără ca nimeni să-i deranjeze. În timp ce-i vorbea pe întuneric, îi mângâia cu vârful degetelor dulcea arcuire a gâtului, puful mătăsos de pe brațe, pântecul evaziv, iar când simți că tensiunea scade, încercă să-i ridice cămașa de noapte, dar ea îl opri cu un gest brusc, atât de caracteristic pentru felul ei de a fi, și-i spuse: „Pot s-o fac și singură.” Și-a scos-o, într-adevăr, dar după aceea n-a mai făcut nici o mișcare, încât doctorul Urbino ar fi putut crede că nici nu se mai afla acolo, de n-ar fi fost căldura pe care o iradia trupul ei.

După un timp, când i-a luat din nou mâna, i-a simțit-o caldă și relaxată, dar încă umedă de o rouă gingașă. Au rămas câteva clipe tăcuți și nemișcați, el așteptând prilejul potrivit pentru pasul următor, ea pândindu-l fără să știe din ce parte avea să vină, în timp ce întunericul se lățea sub presiunea respirației ei tot mai intense. El i-a dat brusc drumul și a făcut saltul în gol: și-a umezit pe limbă vârful degetului mijlociu și i-a atins ușor sfârcul luat prin surprindere, iar ea a simțit un fior ucigător zgâlțâindu-i tot trupul, de parcă i-ar fi atins un nerv pe viu. S-a bucurat că el nu-i putea vedea pe întuneric focul dogoritor din obraji, care îi zguduise creierii. „Stai liniștită, i-a spus el foarte calm. Nu uita că-i cunosc.” A simțit-o zâmbind, iar glasul ei a răsunat în beznă mai dulce și parcă schimbat.

— Îmi aduc foarte bine aminte și încă nu mi-a trecut furia.

Atunci el a înțeles că depășiseră capul bunei speranțe și i-a prins din nou mâna mare și plinuță, acoperindu-i-o cu sărutări stângace, mai întâi metacarpul aspru, lungile degete clarvăzătoare, unghiile străvezii, apoi hieroglifa destinului în palma transpirată. Ea n-a putut înțelege cum de-i ajunsese mâna pe pieptul lui, lovindu-se de ceva nedeslușit. El îi spuse: „E un scapular.”

Ea i-a mângâiat părul de piept, apoi a apucat tot smocul cu cele cinci degete și a tras, ca și cum ar fi vrut să-l smulgă din rădăcină. „Mai tare”, i-a spus el.

Ea a încercat doar atâta cât să nu-l doară și numaidecât a început să-i caute mâna răătăcită în întuneric. El n-a mai lăsat-o să-i înlănțuie degetele și, apucând-o de încheietură, i-a plimbat mâna pe propriul lui corp, cu o forță nevăzută, dar sigură, până când ea a simțit răsuflarea fierbinte a unui animal golaș, fără formă corporală, dar ținându-se drept și fremătând de nerăbdare. Spre uimirea lui și chiar a ei, nu și-a retras mâna, nici n-a lăsat-o inertă acolo unde i-o pusese el, ci, încredințându-se cu trup și suflet Sfintei Fecioare, a strâns din dinți, ca să nu rătăcă de propria-i nebunie, și a început să pipăie animalul cabrat, cercetându-i dimensiunea, forța, amploarea aripilor, speriată de îndârjirea lui, dar și înduioșată de singurătatea ce-l copleșea, punând stăpânire pe el cu o curiozitate minuțioasă, pe care altcineva mai puțin versat decât soțul ei ar fi putut-o confunda cu mângâierile. Cu un ultim efort, el a încercat să-și învingă amețeala și să reziste acelei investigații ucigătoare, până când ea i-a dat drumul cu o drăgălășenie copilărească, de parcă l-ar fi aruncat la gunoi.

— Niciodată n-am putut înțelege cum funcționează mașinăria asta, spuse.

Atunci el și-a început lecția metodic, cu binecunoscuta-i meticulozitate de magistru, purtându-i mâna prin locurile pe care le menționa, în timp ce ea se lăsa călăuzită cu docilitatea unei școlărițe silitoare. Prințând un moment favorabil, el i-a sugerat că era mai ușor să-i dea acele explicații cu lumina aprinsă. Tocmai se pregătea s-o aprindă, când ea i-a oprit brațul, spunând: „Eu văd mai bine cu mâinile.” De fapt, și ea voia să aprindă lumina, dar avea ambiția s-o facă singură, așa cum s-a și întâmplat. În lumina țâșnită brusc, el o văzu ghemuită în poziție fetală sub cearșaf. Și imediat o văzu apucând din nou, fără multe fasoane, animalul care-i stârnise curiozitatea, întorcându-l pe toate fețele, observându-l cu un interes mai mult științific, iar la sfârșit, o auzi rostind drept încheiere: „Pfui, ce urât e, mai urât decât chestia femeilor.” El a fost de acord, adăugând și alte inconveniente mai grave decât urîțenia. Spuse: „E ca un copil, trudești toată viața, te sacrifici ca să-l crești, iar când ajunge mare, tot ce are el chef face.” Ea îl examinează mai departe, întrebând la ce folosea asta, dar cealaltă, până când, considerându-se îndeajuns de bine informată, îl cuprinse cu amândouă mâinile și-l cântări, ca să-și demonstreze singură că nici măcar în privința greutății nu era mare lucru de el, lăsându-l apoi să cadă cu o strâmbătură de dispreț:

— Nu mai spun că sunt și prea multe fleacuri de prisos. El rămase stupefiat. Subiectul pe care îl propusese

pentru teza lui de licență fusese tocmai oportunitatea simplificării organismului uman. I se părea depășit, cu multe funcții inutile sau repetate, absolut necesare la alte vârste ale speciei umane, dar nu în stadiul de dezvoltare în care ne găseam noi. Da: putea fi mai simplu și, tocmai de aceea, mai puțin vulnerabil. Iar în încheiere spuse: „Bineînțeles că numai Dumnezeu poate face așa ceva. Nu strică, totuși, să stabilim măcar teoretic acest lucru.” Ea râse atât de amuzată și cu atâta naturalețe, încât el profită de ocazie ca să o îmbrățișeze și să-i dea primul sărut pe gură. Ea i-a răspuns, iar el a continuat s-o sărute ușor pe obraz, pe nas, pe pleoape, în timp ce-și strecura mâna pe sub cearșaf și-i mângâia pubisul rotund și moale: un pubis de japoneză. Ea nu i-a îndepărtat mâna, dar a rămas în alertă, așteptând pasul următor.

— Sper că n-o să mai continuăm cu lecția de medicină, spuse.

— Nu, îi răspunse el. Asta o să fie de amor.

I-a dat cearșaful la o parte, iar ea nu numai că nu s-a împotrivit, dar l-a aruncat cât mai departe de pat cu o mișcare rapidă a picioarelor, pentru că nu mai suporta căldura. Trupul ei mlădios și elastic, cu linii mult mai sobre decât atunci când era îmbrăcat, răspândea un miros atât de personal, ca de viețuitoare a pădurii, încât putea fi recunoscută cu ușurință dintre toate femeile lumii. Lipsită de apărare sub lumina puternică și simțind un val de sânge fierbinte urcându-i în obraji, n-a găsit altceva mai bun ca să-și ascundă îmbujorarea decât să se agațe de grumazul bărbatului și să-l sărute prelung și apăsat, până când au simțit amândoi că se sufocă.

El era conștient că n-o iubea. Se căsătorise pentru că îi plăceau trufia, seriozitatea, forța ei, dar și dintr-un soi de vanitate, deși, în timp ce ea îl săruta, era din ce în ce mai convins că nimic nu-i va împiedica să descopere o dragoste izbită. N-au vorbit despre așa ceva în acea primă noapte în care au vorbit despre atâtea alte lucruri până în zori și nici n-aveau să vorbească vreodată. Dar timpul a demonstrat că nu se înșelase.

În zori, când au adormit, ea continua să fie virgină, dar nu pentru mult timp. În noaptea următoare, după ce a învățat-o să danseze valsurile vieneze sub cerul sideral al Caraibilor, el a trebuit să se ducă la baie după ea, iar când s-a întors în cabină, a găsit-o așteptându-l goală în pat. De data aceasta, chiar ea a luat inițiativa, dăruindu-i-se fără teamă, fără durere, cu bucuria unei aventuri în largul mării și fără alte urme de ceremonial sângerous decât roza onoarei pe cearșaf. Amândoi s-au descurcat bine, aproape ca printr-o minune, și au continuat s-o facă mereu mai bine, zi și noapte, până la capătul călătoriei, iar când au ajuns în portul La Rochelle, se înțelegeau ca niște vechi amanți.

Au rămas șaisprezece luni în Europa, stabilindu-se la Paris, de unde făceau scurte călătorii prin țările vecine. În tot acest timp au făcut dragoste zilnic și chiar de mai multe ori pe zi în duminicile de iarnă, când se hârjoneau în așternut până la prânz. El era un bărbat plin de vigoare și, în plus, bine antrenat, iar ea nu era făcută ca să rămână mai prejos, așa că au fost nevoiți să-și împartă puterea în pat. După trei luni de amor pătimaș, dându-și seama că unul dintre ei era steril, el s-a gândit să se supună amândoi unor examene minuțioase la Hôpital de la Salpêtrière, unde își făcuse stagiul după terminarea facultății. Demersurile au fost obositoare, dar fără rezultat. Pierduseră orice speranță, când, pe neașteptate și fără intervenția științei, s-a întâmplat minunea. La sfârșitul anului următor, când s-a întors acasă, Fermina era însărcinată în luna a șasea și se socotea cea mai fericită femeie de pe fața pământului. Copilul pe care și-l doriseră atât de mult, s-a născut fără probleme în zodia Vărsătorului și a primit numele bunicului mort de holeră.

Era greu de spus dacă iubirea sau călătoria în Europa îi făcuse să arate

altfel, căci amândouă au coincis în timp. Se schimbaseră profund, nu numai față de cum erau înainte, dar chiar și în relațiile cu ceilalți, după câte a putut constata Florentino Ariza când i-a zărit ieșind de la biserică, la două săptămâni după ce reveniseră în țară, în acea duminică nefericită pentru el. Se întorceau animați de o nouă concepție asupra vieții, aducând cu ei noutăți din lumea largă, pregătiți să dea tonul în toate. El, cu noutățile din literatură, muzică, dar mai ales din știința care îl preocupa. Se abonase la *Le Figaro*, ca să nu piardă contactul cu realitatea, și la *Revue des Deux Mondes*, ca să nu piardă contactul cu poezia. Stabilise cu librarul său de la Paris să-i trimită tot ce publicau scriitorii cei mai populari ai vremii, printre alții, Anatole France și Pierre Loti, dar și cei pentru care avea o slăbiciune aparte, cum ar fi Rémy de Gourmont și Paul Bourget, în nici un caz Émile Zola, care i se părea insuportabil, în ciuda curajoasei sale intervenții în procesul Dreyfus. Același librar se oferise să-i trimită prin poștă noutățile cele mai atrăgătoare din catalogul Ricordi, mai ales discuri cu muzică de cameră, pentru ca, astfel, să poată păstra titlul de promotor al concertelor din oraș, câștigat pe merit de tatăl său.

Fermina Daza, care nu s-a putut împăca niciodată cu rigorile modei, și-a adus șase cufere cu toalete din anii anteriori, întrucât ceea ce văzuse la marile magazine n-o impresionase deloc. Asistase la Tuileries, în plină iarnă, la prezentarea creațiilor lui Worth, tiran absolut în lumea croitorilor de lux, și nu s-a ales cu altceva decât cu o bronșită care a ținut-o cinci zile în pat. Laferrière i se păruse mai puțin pretențios și vorace, dar ea a luat înțeleapta hotărâre de a devasta prăvăliile cu solduri, cumpărând tot ce-i era pe plac, în ciuda împotriviților soțului, care jura că erau haine de mort. Și-a mai adus maldăre de încălțăminte italienească, fabricată în ateliere obscure, dar pe care o prefera renumiților și extravagantilor pantofi Ferry, precum și o umbreluță de soare Dupuy, roșie ca flăcările iadului, care le-a dat mult de furcă și de scris pudibunzilor noștri cronicari mondani. N-a cumpărat decât o pălărie de la Madame Reboux, în schimb, a îndesat într-un cufăr ciorchini de cireșe artificiale, nenumărate buchețele de flori din fetru, rămurele din pene de struț, panașuri de păuni, cozi de cocoși asiatici, fazani întregi, păsări colibri și o nesfârșită varietate de păsări exotice disecate în plin zbor, în plin țipăt, în plină agonie: tot ceea ce fusese folosit în ultimii douăzeci de ani pentru a face din aceleași pălării altele noi. Și-a adus o întreagă colecție de evantaie din diverse țări ale lumii, câte unul pentru fiecare ocazie. A adus o esență tulburătoare, cumpărată, după ce a răscolit toată parfumeria, de la celebrul *Bazar de la Charité*, mai înainte ca vânturile primăverii să-i spulbere în cele patru zări cenușa, dar n-a folosit-o decât o singură dată, pentru că nici chiar ea nu s-a mai recunoscut cu alt parfum. A adus și o trusă de cosmetice, ultima noutate pe piața seducției, fiind prima femeie care a folosit-o la sindrofii pentru a-și retușa machiajul în public, când acest gest era considerat indecent.

Mai aduceau cu ei trei amintiri de neșters: de la Paris premiera fără precedent a *Povestirilor lui Hoffmann*, apoi, incendiul devastator din fața Pieței San Marco, în care au pierit aproape toate gondolele din Veneția și pe care ei îl văzuseră cu inima strânsă de durere de la fereastra hotelului, și, în sfârșit, imaginea lui Oscar Wilde, întrezărită o clipă, o dată cu prima ninsoare din ianuarie. Dar printre aceste amintiri și printre multe altele ca ele, exista una pe care, spre regretul său, doctorul Juvenal Urbino n-o putea împărtăși cu soția, fiindcă data din perioada studenției la Paris. Era vorba de Victor Hugo care, la noi în țară, se bucura de o celebritate înduioșătoare, fără nici o legătură cu cărțile lui, numai și numai pentru că cineva îi atribuiseră afirmația, de nimeni confirmată, că o constituție ca a noastră era făcută pentru un popor de îngeri, nu pentru un popor de oameni obișnuiți. De atunci, exista un adevărat cult pentru el, iar majoritatea numeroșilor compatrioți care călătoreau în Franța se

făceau luntre și punte ca să-l vadă. Juvenal Urbino s-a numărat și el printre cei șase studenți care au făcut un timp de gardă în fața reședinței poetului de pe bulevardul Eyleau și l-au pândit în cafenelele unde se spunea că urma să vină negreșit, dar n-a venit niciodată, pentru ca, în cele din urmă să-i solicite în scris o audiență particulară în numele Îngerilor Constituției de la Rionegro. N-au primit însă nici un răspuns. Într-o bună zi, trecând întâmplător prin fața Grădinii Luxembourg, Juvenal Urbino l-a văzut ieșind de la Senat împreună cu o tânără care îl sprijinea de braț. Arăta mult mai bătrân, abia se mișca, părul și barba lui nu mai aveau strălucirea din portrete, iar paltonul cu care era îmbrăcat părea prea mare pentru el. N-a vrut să întineze această amintire cu un salut impertinent: era mulțumit cu acea imagine ireală care avea să-i ajungă pentru tot restul vieții. Când a revenit la Paris, proaspăt căsătorit și pregătit să-l întâlnească într-un cadru oficial, Victor Hugo nu mai era în viață.

Ca o consolare, Juvenal și Fermina păstrau amintirea comună a unei după-amiezi cu fulgi mari, când atenția le-a fost atrasă de un grup care, în ciuda viscolului de afară, se adunase în fața unei mici librării de pe bulevardul Capucinilor, unde se afla Oscar Wilde. Când, într-un târziu, a ieșit îmbrăcat foarte elegant, dar poate prea conștient de acest fapt, grupul l-a înconjurat cerându-i autografe pe cărțile lui. Doctorul Urbino se oprise numai ca să-l vadă, dar impulsiva lui soție a vrut să traverseze bulevardul ca să-l roage să-și pună semnătura pe sigurul obiect care i se părea mai potrivit în lipsa unei cărți: o frumoasă mânășă de gazelă, lungă, netedă, moale, de aceeași culoare cu pielea ei de tânără căsătorită. Era sigură că un bărbat atât de rafinat avea să-i aprecieze gestul. Soțul ei însă s-a opus categoric, iar când ea a încercat totuși s-o facă, nesocotindu-i părerea, el nu s-a simțit în stare să supraviețuiască rușinii.

— Dacă traversezi strada, i-a spus, când o să te întorci, o să mă găsești mort.

Era ceva atât de firesc la ea. Nici nu se împlinise bine un an de la nuntă și se mișca prin lume cu dezinvoltura cu care o făcea pe când era doar o copilă, în văgăuna de la San Juan de la Ciénaga, de parcă știa încă de la naștere cum să se poarte, uluindu-și soțul cu aerul ei degajat și cu misteriosul talent de a se înțelege în spaniolă cu oricine, în orice parte a lumii. „De limbi străine ai nevoie numai dacă vrei să vinzi ceva, spunea ea în glumă. Dar când vrei doar să cumperi, lumea te înțelege oricum.” Era greu de imaginat că altcineva s-ar fi putut adapta așa de repede și cu atâta entuziasm la viața cotidiană din Paris, oraș pe care învățase să-l iubească în amintire, în pofida ploilor eterne. Cu toate acestea, când s-a întors acasă, copleșită de atâtea experiențe învălmășite, obosită de călătorie, moleșită de sarcină, și a fost întrebată chiar de la sosirea în port cum i se păruseră minunățiile din Europa, ea a expedit șaisprezece luni de fericire în patru cuvinte:

— Multă zarvă pentru nimic.

Când a văzut-o în fața catedralei, însărcinată în luna a șasea, cu aerul ei de adevărată femeie de lume, Florentino Ariza a luat vajnica hotărâre de a dobândi nume și avere pentru a putea fi vrednic de ea. Puțin îi păsa că era căsătorită, pentru că, în același timp, și-a spus, ca și cum totul ar fi depins de el, că doctorul Juvenal Urbino trebuia să moară. Nu știa nici când, nici cum, dar era hotărât să aștepte acest eveniment inevitabil cu răbdare și calm până la sfârșitul veacurilor.

A început cu începutul. S-a înființat pe nepusă masă în biroul unchiului

León XII, președintele consiliului de conducere și directorul general al Companiei Fluviale a Caraibilor, comunicându-i că este dispus să se supună hotărârilor sale. Unchiul era supărat pe el de când renunțase la postul avantajos de telegrafist de la Villa de Leyva, dar, până la urmă, l-a iertat, convins că oamenii nu se nasc o dată pentru totdeauna în ziua când vin pe lume, viața obligându-i să se nască din nou, chiar de mai multe ori. În plus, văduva fratelui său murise în anul precedent cu inima înveninată de ură, dar fără să lase moștenitori. Așa că i-a dat o slujbă nepotului răătăcitor.

Era o hotărâre tipică pentru don León XII Loayza. Sub carapacea de negustor fără suflet se ascundea un lunatic genial, care putea face să țâșnească un izvor de limonada în deșertul Guajira, dar și să înece în lacrimi o adunare funebră cântând sfâșietoarea arie *In questa tomba oscura*. Cu părul lui creț și buzele-i groase, de faun, nu-i mai lipseau decât lira și cununa de lauri ca să arate aidoma incendiatorului Nero din mitologia creștină. Între administrarea vapoarelor lui hodorogite și rezolvarea problemelor tot mai alarmante ale navigației fluviale, nu-i prea rămâneau multe clipe de răgaz, dar și pe acelea și le consacra îmbogățirii repertoriului liric. Nimic nu-i făcea mai mare plăcere decât să cânte la înmormântări. Avea o voce ca de condamnat la galere, necultivată, dar care putea cuprinde registre impresionante. Cineva îi povestise că Enrico Caruso era în stare să facă zob o glastră când cânta și, de atunci, ani în șir, încercase să-l imite chiar și cu geamurile de la ferestre. Prietenii îi aduceau vasele cele mai fine pe care le găseau în călătoriile lor prin lume și organizau serate speciale pentru ca el să-și poată vedea visul cu ochii. N-a reușit niciodată. Dar în adâncul glasului său tunător, pâlپâia un licăr de duioșie care sfărâma inimile la fel cum făcea marele Caruso cu amforele de cristal și tocmai de aceea era atât de solicitat și admirat la înmormântări. Cu o singură excepție, când a avut năstrușnica idee de a cânta *When wake up in Glory*, un imn funebru, frumos și înduioșător, din Louisiana, și a fost întrerupt de capelan, care n-a putut înțelege acea imixtiune luterană în biserica sa.

Dar mai presus de nenumăratele „ancora” din opere și de serenadele napolitane, inventivitatea și spiritul întreprinzător de nestăvilit au făcut din el personalitatea cea mai de seamă a navigației fluviale exact în epoca ei de mai mare strălucire. O pornise de jos, ca de altfel și frații săi, ajungând cu toții acolo unde își propuseseră, în ciuda stigmatului de a fi copii nelegitimi și, pe deasupra, nerecunoscuți. Alcătuiau elita unei pături sociale cunoscute pe atunci sub numele de *aristocrația de tejghea*, al cărei sanctuar era Clubul Comerțului. Dar chiar și după ce adunase destulă avere ca să-și poată permite să trăiască precum împăratul roman cu care semăna, unchiul León XII a continuat să locuiască împreună cu soția și cei trei copii tot în orașul vechi, aflat mai aproape de birou, ducând o viață atât de austeră, într-o casă așa de sărăcăcioasă, încât niciodată n-a putut scăpa de nemeritata reputație de avar. Singurul lux pe care și-l permitea era și mai modest: o casă pe țărmul mării, la două leghe de clădirea firmei, fără alte mobile decât șase taburete artizanale, un dulap *tinajero* și un hamac pe terasă, unde duminica îi plăcea să se întindă ca să-și mai limpezească gândurile. Nimeni nu l-a definit mai bine decât a făcut-o el însuși atunci când, răspunzând acuzației că e bogat, spusese:

— Bogat, nu. Sunt un sărăntoc cu bani, ceea ce e cu totul altceva.

Acest comportament bizar, pe care cineva îl elogiase într-un discurs ca pe o demență lucidă, i-a permis să întrevadă numaidecât la Florentino Ariza ceea ce nimeni nu bănuise până atunci și nici n-avea s-o facă vreodată. Din ziua în care acesta a venit să-i solicite o slujbă, cu mutra lui lugubră și cei douăzeci și șapte de ani inutili ai săi, l-a pus la încercare cu rigoarea unui regim cazon, în stare să înmoaie cerbicia chiar și celui mai năbădăios ipochimen. Dar n-a reușit să-l înspăimânte. Unchiul León XII n-a bănuit niciodată că motivul dârzeniei lui

nu era nevoia de a-și asigura existența, nici nesimțirea moștenită de la tembelul de taică-său, ci ambiția născută din iubire, căreia nici o stavilă din lumea asta sau de pe cealaltă nu-i putea sta în cale.

Cei mai grei ani au fost cei de la început, când a ocupat funcția de conțopist la Direcția Generală, un post inventat anume pentru el. Ca fost profesor de muzică al unchiului León XII, Lotario Thugut și-a permis să-i sugereze că cea mai potrivită ocupație pentru nepot era aceea de a scrie, fiindcă citea literatură cu toptanul, chiar dacă nu atât din cea mai bună, cât, mai degrabă, din cea mai proastă. Unchiul León XII a trecut peste observația privind calitatea lecturilor nepotului, pentru că și despre el spunea Lotario Thugut că fusese cel mai prost elev al său la canto și cu toate astea, făcea să plângă până și lespezile de pe morminte. Într-un fel, neamțul a avut dreptate, deși el se gândise la altceva, căci Florentino Ariza puneă atâta pasiune în tot ce scria, încât până și documentele oficiale păreau scrisori de dragoste. În ciuda strădaniilor sale, avizele de expediere a mărfurilor îi ieșeau totdeauna rimate, iar scrisorile comerciale obișnuite aveau un suflu liric care le știrbea autoritatea. Unchiul în persoană a venit într-o bună zi la el în birou cu un teanc de documente pe care nu avusese curajul să le semneze și i-a acordat ultima șansă de a-și salva sufletul.

— Dacă nu ești în stare să redactezi nici măcar o scrisoare comercială, o să te trimit să mături cheiul, i-a spus.

Florentino Ariza a acceptat sfidarea. A făcut un efort suprem ca să învețe simplitatea terestră a prozei mercantile, imitând modele din arhivele notariale cu aceeași sârguință cu care îi imitase mai înainte pe poeții la modă. Era epoca în care își petrecea ceasurile libere în Porticul Copiștilor, ajutându-i pe îndrăgostiții mai tineri și nu prea deprinși cu condeiul să-și scrie bilețelele parfumate, ușurându-și astfel inima de povara atâtor cuvinte de iubire pe care n-avea cum să le folosească în facturile vamale. Dar după șase luni, oricât i-a sucit și i-a răsucit gâtul, tot n-a reușit să-i vină de hac lebedei îndărătnice. Așa că, atunci când unchiul León XII i-a făcut din nou observație, s-a declarat învins, nu însă fără o oarecare trufie.

— Singurul lucru care mă interesează e iubirea, i-a spus.

— Nenorocirea, i-a răspuns unchiul, e că fără navigație fluvială, nu poate exista iubire.

S-a ținut de cuvânt și l-a trimis să adune gunoiul de pe chei, dar i-a promis să-l ajute să urce încet-încet toate treptele ierarhiei funcționărești, până ce își va găsi locul care i se potrivea. Și chiar așa s-a și întâmplat. Nici un fel de muncă, oricât de grea și de umilitoare, n-a reușit să-l doboare, nici chiar salariul de mizerie nu l-a descurajat, nu și-a pierdut nici o clipă nepăsarea funciară în fața insolențelor superiorilor săi. Dar nici naiv n-a fost: toți cei care i-au stat în cale au suferit consecințele unei voințe nimicitoare, care, la adăpostul unei aparente stângăcii, era în stare de orice. Așa după cum prevăzuse și dorise unchiul León XII, nici un secret al firmei nu i-a rămas necunoscut în cei treizeci de ani de devotament și tenacitate în fața oricăror încercări, de-a lungul cărora a ocupat, rând pe rând, toate funcțiile, îndeplinindu-le pe toate cu o competență admirabilă, studiind fiecare fir din acea urzeală misterioasă care avea atâtea lucruri în comun cu meșteșugul poeziei, dar n-a reușit să câștige cea mai râvnită medalie de război, anume, să poată redacta o scrisoare comercială acceptabilă: una singură măcar. Fără să vrea, fără să-și dea măcar seama de acest lucru, a demonstrat cu propria-i viață câtă dreptate avea taică-său, care repetase întruna, până la ultima suflare, că nu există pe lume oameni cu mai mult simț practic, nici cioplitori în piatră mai îndârjiți, nici administratori mai lucizi și mai periculoși decât poeții. Cel puțin așa i-a povestit unchiul León XII, care, uneori, când îl cuprindea

aleanul, îi vorbea despre taică-său, descriindu-l mai degrabă ca pe un visător decât ca pe un om de acțiune.

I-a povestit că Pío Quinto dădea birourilor o întrebuintăre mai agreabilă decât aceea știută de toată lumea și aranja în așa fel lucrurile ca s-o poată șterge duminica de acasă, pretextând că trebuie să fie de față la plecarea sau la sosirea unui vapor. Mai mult chiar: pusese să fie instalat în curtea unde se aflau magaziile de mărfuri un cazan cu aburi scos din uz și o sireună, cu care, la nevoie, puteau fi date semnalele marinărești de cuviință, ca să le audă nevastă-sa dacă stătea cumva cu urechea la pândă. După socotelile unchiului León XII, Florentino Ariza fusese conceput, mai mult ca sigur, pe masa din vreun birou lăsat descuiat în vreo după-amiază de caniculă duminicală, în timp ce nevasta tatălui asculta de acasă șuieratul de rămas-bun al unui vapor care n-a ridicat ancora niciodată. Când a descoperit și ea toată trășenia, era prea târziu ca să se mai răzbune pentru atare infamie, întrucât soțul murise. I-a supraviețuit încă mulți ani, cu sufletul zdrobit de durerea de a nu avea urmași, dar implorându-l pe Dumnezeu să arunce blestemul veșnic asupra bastardului.

Când încerca să și-l imagineze pe taică-său, Florentino Ariza era descumpănit. Maică-sa i-l descria ca pe un om deosebit, fără înclinații negustorești, dar care se apucase de afaceri pentru că fratele lui mai mare fusese un colaborator foarte apropiat al comandorului german Johann B. Elbers, întemeietorul navigației fluviale. Mama celor trei frați, bucătăreasă de meserie, îi avusese cu bărbați diferiți, așa că toți purtau numele ei de familie, iar la botez primiseră numele unui papă ales la întâmplare din calendar sau, în cazul unchiului León XII, al celui care domnea când s-a născut el. Florentino îl chema pe bunicul matern, iar numele ajunsese până la fiul lui Tránsito Ariza sărind peste o întreagă generație de pontifi.

Florentino păstra un caiet în care taică-său scria poezii de dragoste, unele inspirate de Tránsito Ariza, și pe ale cărui file erau desenate inimi străpunse de săgeți. Încă de la început îl intrigaseră două lucruri. Mai întâi, caligrafia tatălui, întru totul asemănătoare cu a lui, deși el și-o alesese, pentru că îi plăcuse mai mult, dintr-un manual. Apoi, un aforism despre care credea că-i aparține, dar pe care taică-său îl notase într-un caiet încă înainte de a se naște el: *Când mă gândesc la moarte, singurul lucru de care-mi pare rău e că s-ar putea să nu mor din dragoste.*

Văzuse și singurele două fotografii ale tatălui său. Una fusese făcută la Santa Fe, la vârsta pe care o avea el când a văzut-o prima oară. Purta un palton ca o blană de urs și se sprijinea de un pedestal din a cărui statuie nu mai rămăseseră decât jambierele goale. Băiețelul de lângă el era unchiul León XII, cu o șepcuță de căpitan de vapor pe cap. În cealaltă fotografie, taică-său, aflat într-un grup de luptători din nenumăratele noastre războaie, avea flinta cea mai lungă și niște mustați al căror miros de praf de pușcă se mai simțea încă. Deși era liberal și mason, ca și frații săi, ar fi dorit ca băiatul să intre la seminar. Florentino Ariza nu credea că asemănarea care li se atribuia era reală, dar, după câte povestea unchiul León XII, și lui Pío Quinto i se reproșa lirismul documentelor. Așa cum arăta în poze însă, nu semăna deloc cu el, dar nu se potrivea nici cu amintirile lui, nici cu imaginea pe care, transfigurată de iubire, i-o zugrăvea maică-sa, iar unchiul León XII o pocea cu umorul lui brutal. Florentino Ariza a descoperit această asemănare mult mai târziu și abia atunci a înțeles că un bărbat simte cât de aproape e bătrânețea când își dă seama că începe să semene cu propriul său tată.

Nu-și amintea să-l fi văzut pe Strada Ferestrelor. După câte auzise, se pare că o vreme, la începutul idilei cu Tránsito Ariza, dormise totuși acolo, dar după nașterea lui, nu mai călcăse pragul casei. Timp de mulți ani, singurul nostru document de identitate a fost certificatul de botez, iar cel al lui Florentino Ariza,

înregistrat în parohia Sfântul Toribio, nu menționa decât că era fiul natural al altei fiice naturale, nemăritată, cu numele de Tránsito Ariza. Nicăieri nu era pomenit numele tatălui, deși, până în ultima zi a vieții, acesta a avut grijă să nu-i lipsească nimic. Această condiție socială i-a închis lui Florentino Ariza porțile seminarului, dar, în același timp, fiind singurul copil al unei femei nemăritate, l-a scăpat de armată chiar în perioada cea mai sângeroasă a războaielor civile.

În fiecare vineri, după ce se întorcea de la școală, se așeza în fața birourilor Companiei Fluviale a Caraibilor și se uita la pozele cu animale dintr-o carte ferfenițită de atâta răsfoit. Îmbrăcat în redingotele de stofă pe care Tránsito Ariza avea să le ajusteze mai târziu pentru el și semănând la chip cu Sfântul Ioan Evanghelistul din icoane, taică-său intra în clădire fără să-i arunce nici măcar o privire. După multe ceasuri, ieșea pe furiș, ca să nu-l vadă nici chiar vizitiul, și îi dădea banii de cheltuială pentru o săptămână. Nu-și vorbeau, nu numai din pricină că tatăl nu încerca s-o facă, dar și pentru că lui îi era teamă de el. Într-o bună zi, după ce a așteptat mai mult ca de obicei, taică-său i-a dat banii și i-a spus:

— Ține și să nu mai calci pe aici.

A fost ultima oară când l-a văzut. Cu timpul însă, avea să afle că unchiul León XII, care era cu vreo zece ani mai tânăr, a continuat să le aducă banii acasă și s-a ocupat de ei când Pío Quinto a murit de o colică prost tratată, fără să lase nimic scris și fără să mai aibă răgazul să dea vreo dispoziție în favoarea singurului său copil: un copil al străzii.

Cât timp a fost caligraful Companiei Fluviale a Caraibilor, Florentino Ariza a trăit drama de a nu-și putea birui lirismul, pentru că nu reușea să scrie nimic fără să se gândească la Fermina Daza. Mai târziu, când a fost mutat în alte posturi, neștiind ce să facă cu iubirea care-i prisosea, s-a hotărât s-o dăruiască tinerilor îndrăgostiți fără harul scrisului, compunând pentru ei, pe gratis, scrisori de dragoste în Porticul Copiștilor. După ce-și încheia ziua de muncă, se ducea întins acolo. Își scotea redingota cu gesturile lui cumpătate și o așeza pe spătarul scaunului, își trăgea mânecutele ca să nu-și murdărească manșetele cămășii, se descheia la vestă, ca să poată gândi mai bine, și rămânea uneori până noaptea târziu, redeșteptând speranța în inimile celor sfielnici cu niște scrisori tulburătoare. Când și când, se mai întâmpla să-i ceară sprijinul câte o biată femeie care avea un necaz cu un băiat de-al ei, vreun veteran de război care insista să i se plătească pensia, ori un păgubaș care voia să reclame furtul la guvern, dar, oricât se străduia, nu-i putea ajuta, pentru că numai în scrisorile de dragoste reușea să fie convingător. Clienților noi nici măcar nu le puneă întrebări, îi era de ajuns să le vadă albul ochilor ca să-și dea seama ce era în inima lor, așa că se apuca să aștearnă pagini întregi cu declarații înflăcărâte de dragoste, după o metodă infailibilă: totdeauna scria gândindu-se numai și numai la Fermina Daza. După prima lună, a fost nevoit să întocmească o listă cu rezervări anticipate, ca să poată face față nerăbdării îndrăgostiților.

Cea mai plăcută amintire din acea perioadă a fost întâmplarea cu o fetișcană timidă, aproape o copilă, care i-a cerut speriată să-i scrie un răspuns la o scrisoare irezistibilă, pe care tocmai o primise și pe care Florentino Ariza a recunoscut-o ca fiind scrisă de el în ajun. A redactat răspunsul folosind un stil diferit, cât mai potrivit cu emoția și vârsta copilei, dar și o caligrafie care să semene cu a ei, căci știa să-și schimbe scrisul după împrejurare și după caracterul fiecăruia. A făcut-o imaginându-și ce i-ar fi răspuns Fermina Daza dacă l-ar fi iubit tot atât de mult cât își iubea acea făptură neajutorată pretendentul. Bineînțeles că, două zile mai târziu, a trebuit să scrie și replica băiatului, cu caligrafia, stilul și genul de iubire pe care i le atribuiseră în prima epistolă, și uite așa, s-a trezit întreținând o corespondență pătimașă cu sine

însuși. Nici n-a trecut bine o lună, și cei doi au venit pe rând să-i mulțumească pentru ceea ce chiar el propusese în scrisoarea băiatului, iar mai apoi acceptase cu devoțiune răspunsul fetei: se căsătoreau.

Numai când au avut primul copil și-au dat seama, dintr-o discuție întâmplătoare, că scrisorile lor fuseseră scrise de aceeași persoană și pentru prima dată au venit împreună să-l roage să le boteze băiatul. Florentino Ariza a fost atât de entuziasmat de evidența practică a reveriilor sale, încât și-a făcut timp și a scris printre picături un *Secretar al Îndrăgostiților*, mai poetic și mai cuprinzător decât cel care se vindea până atunci prin portaluri pentru numai douăzeci de centime și pe care jumătate din oraș îl știa pe dinafară. A înșirat toate situațiile imaginabile în care se puteau afla Fermina Daza și el, scriind pentru fiecare atâtea modele câte alternative dus-întors erau cu putință. Când a terminat, se strânseseră cam o mie de scrisori, în trei volume la fel de groase ca dicționarul lui Covarrubias, dar nici un tipograf din oraș nu și-a asumat riscul să le publice, așa încât, până la urmă, au ajuns în podul casei, printre alte hârtii vechi. Tránsito Ariza a refuzat categoric să-și dezgroape ulcioarele ca să-și cheltuiască economiile de-o viață pe o trăsnăie editorială. Mulți ani mai târziu, când Florentino Ariza a avut cu ce să publice cartea, nu i-a venit să creadă că scrisorile de dragoste nu mai erau la modă.

În timp ce el făcea primii pași la Compania Fluvială a Caraibilor și compunea, pe gratis, scrisori în Porticul Copiștilor, prietenii lui din tinerețe erau convinși că, până la urmă, avea să-i părăsească. Nu se înșelau. După ce s-a întors din călătoria pe fluviu, se mai întâlnea cu câte unii, sperând s-o uite pe Fermina Daza, juca biliard cu ei, se ducea la baluri, accepta să fie tras la sorți de fete, făcea tot ce-i stătea în putere ca să fie iarăși cel de dinainte. Mai târziu, când unchiul León XII l-a angajat ca funcționar, se ducea la Clubul Comerțului și juca domino cu colegii de birou, iar aceștia au început să-l trateze ca pe unul de-al lor tot auzindu-l vorbind întruna de compania de navigație, pe care n-o mai pomenea decât cu inițialele: C.F.C.. Își schimbase chiar și deprinderile alimentare. Dacă mai înainte mânca orice și când se nimerea, cu timpul a devenit foarte riguros și cumpătat, și așa a rămas până la sfârșitul vieții: o ceașcă mare de cafea la micul dejun, o bucată de pește fiert cu orez, la prânz, iar înainte de culcare, o ceașcă de cafea cu lapte și o bucată de brânză. Se obișnuise să bea cafea la orice oră, oriunde s-ar fi aflat și în orice împrejurare, chiar și câte treizeci de ceșcuțe pe zi: o infuzie de culoarea și consistența țigăiului, pe care prefera să și-o prepare singur și pe care o păstra într-un termos, ca s-o aibă la îndemână. Se schimbase, în ciuda hotărârii ferme și a eforturilor îndârjite de a rămâne așa cum fusese înainte de a-l birui iubirea.

La drept vorbind, niciodată n-avea să mai fie același. Nu mai urmărea alt țel în viață decât recuperarea Ferminei Daza și era atât de sigur că, mai devreme sau mai târziu, și-l va atinge, încât o convinsese pe Tránsito Ariza să continue reparația casei, ca să fie gata s-o primească oricând s-ar fi întâmplat minunea. Spre deosebire de felul în care reacționase față de propunerea de editare a *Secretarului Îndrăgostiților*, de data aceasta, Tránsito Ariza a mers mai departe: a cumpărat casa cu bani peșin și s-a apucat s-o renoveze din temelii. Au transformat vechiul iatac în salon, au construit la etaj un dormitor pentru viitorii soți și altul pentru copiii pe care urmau să-i aibă, amândouă foarte mari și luminoase, iar în spațiul vechii fabrici de tutun, au amenajat o grădină cu trandafiri de cele mai variate specii, căreia Florentino Ariza îi consacra ceasurile libere din zori. Singurul loc care a rămas neschimbat, ca o mărturie a gratitudinii față de trecut, a fost merceria. Odăița din fundul prăvăliei, unde dormea Florentino Ariza, au lăsat-o așa cum fusese întotdeauna, cu hamacul atârnat și masa plină de cărți îngrămădite de-a valma, dar el s-a mutat în dormitorul de la etaj. Nu numai pentru că era camera cea

mai mare și mai răcoroasă din toată casa, cu o terasă interioară unde, noaptea, se simțea briza dinspre mare și mirosul îmbătător al trandafirilor, dar se și potrivea întru totul cu austeritatea monahală a lui Florentino Ariza. Pereții goi și zgrunțuroși erau dați cu var, iar mobilierul se reducea la un pat ca de pușcăriaș, o noptieră cu o lumânare înfiptă într-o sticlă, un șifonier vechi, un lavoar cu un lighean și o carafă.

Lucrările au durat aproape trei ani și au coincis cu un oarecare reviriment în viața orașului, datorat atât avântului luat de navigația fluvială cât și comerțului de tranzit, aceiași factori care, sub spanioli, îi sporiseră măreția, transformându-l vreme de peste două veacuri într-o adevărată poartă a Americii. A fost însă și epoca în care Tránsito Ariza a avut primele simptome ale bolii ei incurabile. Clientele de altădată continuau să vină la mercerie, dar arătau tot mai îmbătrânite, mai palide și sfrijite, iar ea fie că nu le mai recunoștea, fie le confunda, lucru foarte grav în afaceri de acest soi, în care pentru a proteja onoarea ambelor părți, nu se semnau nici un fel de hârtii, iar cuvântul dat era acceptat ca o garanție suficientă. La început, se părea că avea să rămână surdă, dar curând s-a văzut limpede că nu auzul o lăsa, ci memoria. A lichidat așadar afacerea cu amaneturi, iar cu comoara din ulcioare a reușit să termine și să mobilizeze casa, ba chiar i-au mai rămas multe din cele mai vechi și mai de preț bijuterii din oraș, ai căror stăpâni n-au avut cu ce să le răscumpere.

Deși nu-și mai vedea capul de treburi, Florentino Ariza n-a pregetat să-și întetească escapadele de vânător mereu la pândă. După eratica experiență cu văduva lui Nazaret, care i-a deschis gustul pentru aventurile întâmplătoare, întâlnite pe stradă, a continuat mulți ani la rând să vâneze păsărele rătăcite în bezna nopții, amăgit de iluzia că, astfel, va găsi alinare pentru durerea pricinuită de Fermina Daza. După un timp însă, nici el n-a mai știut dacă preacurvia fără speranțe era o nevoie a conștiinței sau un simplu viciu al trupului. Trecea din ce în ce mai rar pe la hotelul de tranzit, nu numai din pricină că interesele lui urmau alte făgașe, dar și pentru că nu-i făcea plăcere să se afle că avea și alte preocupări decât cele domestice și caste pe care toată lumea i le cunoștea. Au fost însă câteva situații presante în care a trebuit să apeleze la o metodă comodă într-o epocă pe care el n-o cunoscuse: își îmbrăca în haine bărbătești prietenele care se temeau să nu fie recunoscute și intrau în hotel cu aerul unor cheflii hotărâți să-și facă de cap toată noaptea. Cu toate acestea, unii și-au dat imediat seama că nu-și ducea așa-zisul tovarăș de beție la cârciumă, ci într-una din odăițe, și astfel reputația deja șubrezită a lui Florentino Ariza a primit lovitura de grație. Până la urmă, a renunțat să se mai ducă la hotel, iar în rarele ocazii când mai dădea pe acolo, o făcea nu ca să-și completeze educația, recuperând restanțele, ci dimpotrivă: căutând un refugiu pentru a se restabili după excese.

Avea și de ce. Îndată ce pleca de la birou, pe la cinci după-amiază, o și pornea la vânătoare de puicuțe în fuste. La început, se mulțumea cu ce îi scotea în cale noaptea. Agăța servitoare prin parcuri, negrese în piață, cuconițe fandosite pe plajă, americance de pe vapoarele care veneau de la New Orleans. Le ducea unde putea, iar, câteodată, chiar și unde nu putea, căci nu de puține ori, a trebuit să intre într-un gang întunecos și să facă la repezeală ce se putea face în spatele porții.

Turnul farului a fost un refugiu plăcut, pe care îl evoca cu nostalgie în pragul bătrâneții, când viața îi era de mult rostuită, pentru că acolo se simțise totdeauna fericit, mai ales noaptea, iar câteodată își imagina că o fărâamă din iubirile lui ajungea până la marinarii de pe vapoare odată cu fiecare străfulgerare rotitoare. Așa încât a continuat să se ducă acolo mai des decât în altă parte, iar paznicul, bunul său prieten, îl primea totdeauna cu brațele

deschise și cu un aer tâmp, care era cea mai bună garanție de discreție pentru păsărelele speriate. Jos, lângă vuietul valurilor care se spărgeau de țărnuț stâncos, se afla o căsuță, unde iubirea era mai intensă, pentru că avea ceva de naufragiu. După prima noapte însă, Florentino Ariza prefera turnul farului, de unde putea zări întreg orașul și trâmba de lumini ale pescarilor de pe mare și chiar de pe mlaștinile ce se pierdeau în zare.

Din acea perioadă datau teoriile lui mai degrabă simpliste despre relația dintre fizicul femeilor și aptitudinile lor pentru dragoste. Nu avea încredere în tipul senzual, muieruștile acelea care păreau în stare să înghită de viu chiar și un caiman, dar care, de obicei, erau cele mai pasive în pat. Tipul lui era cel opus: aschimodiile costelive după care nimeni nu se ostenea să-și întoarcă privirea pe stradă, din care nu mai rămânea parcă nimic când se dezbrăcau, care îi stârneau mila când auzea cum le pârâie oasele la primul impact, dar care erau în stare să-i dea gata chiar și pe cei mai plini de vlagă și mai fanfaroni bărbați.

Își notase toate aceste observații premature cu intenția de a scrie un supliment practic la *Secretarul Îndrăgostiților*, dar proiectul a avut aceeași soartă ca și cel anterior, după ce Ausencia Santander l-a sucit și l-a răsucit pe toate părțile cu dibăcia ei de vulpe bătrână, l-a întors cu capul în jos, l-a înălțat și l-a coborât, l-a lăsat ca un nou-născut, i-a făcut praf virtuozitatea teoretică și l-a învățat singurul lucru pe care trebuia să-l știe în dragoste: că viața nu are nevoie de lecții de la nimeni.

Timp de douăzeci de ani, Ausencia Santander avusese o căsnicie convențională, de pe urma căreia se alesese cu trei fii, de mult căsătoriți și cu copii, motiv pentru care se lăuda, și pe bună dreptate, că era bunica cu cel mai grozav pat din oraș. Niciodată n-a fost limpede dacă ea și-a părăsit bărbatul sau dacă acesta a părăsit-o pe ea, ori amândoi s-au părăsit în același timp, când el s-a dus să locuiască la amanta lui dintotdeauna, iar ea a socotit că-l poate primi ziua în amiaza mare, pe ușa principală, pe Rosendo de la Rosa, căpitan pe un vapor fluvial, care se furișase de multe ori noaptea pe ușa din dos. Chiar el a fost cel care, fără să stea prea mult pe gânduri, l-a adus pe Florentino Ariza și i l-a prezentat.

L-a invitat la prânz. Ca atare, a adus o damigeană cu rachiu de casă și toate ingredientele necesare pentru un ghiveci epic, care nu putea fi pregătit decât cu găini de curte, rasoale cu osul fraged, carne de porc crescut la cocină, legume și zarzavaturi din satele de pe malul fluviului. Florentino Ariza s-a arătat la început mai puțin entuziasmat de calitatea excelentă a mâncării sau de exuberanța stăpânei, cât de frumusețea locuinței. Îi plăcea casa în sine, scaldată toată în lumină, răcoroasă, cu patru ferestre mari prin care se vedea orașul vechi. Îi plăceau obiectele splendide, înghesuie peste tot, care dădeau salonului un aspect confuz și, deopotrivă, riguros, minunățiile artizanale pe care căpitanul Rosendo de la Rosa le adusese rând pe rând din fiecare călătorie, până când n-a mai rămas nici un colțișor liber. Pe terasa dinspre mare, trona un papagal cu penajul neverosimil de alb, împietrit pe cercul lui într-o imobilitate meditativă care dădea mult de gândit: cel mai frumos animal pe care îl văzuse vreodată Florentino Ariza.

Încântat de încântarea musafirului, căpitanul Rosendo de la Rosa i-a povestit amănunțit istoria fiecărui obiect. Între timp, nu uita să soarbă tacticos din paharul cu rachiu. Părea clădit din beton armat: uriaș, cu păr pe tot trupul, dar chel, cu o mustață ca o bidinea și un glas ca huritul unui cabestan, cum numai el putea avea, dar de o distinsă amabilitate. Nici un corp însă n-ar fi putut rezista la atâta băutură. Terminase deja jumătate din damigeană și când s-au așezat la masă, s-a prăbușit pe brânci, cu un vuiet asurzitor de năruire năprasnică, peste o tavă cu pahare și sticle. Ausencia Santander l-a rugat pe

Florentino Ariza s-o ajute să ducă târâș până la pat corpul inert de balenă eșuată și să-i scoată hainele. Apoi, într-o străfulgerare de inspirație, pentru care amândoi au fost recunoscători conjuncției propriilor astre, s-au dezbrăcat în camera de alături, fără să și-o fi propus, fără să se fi înțeleas mai dinainte, fără s-o sugereze măcar, și au continuat mai bine de șapte ani să se dezbrace ori de câte ori au avut prilejul, când căpitanul era plecat. Nu exista pericolul să fie luați prin surprindere, pentru că acesta avea bunul obicei de adevărat navigator să-și anunțe sosirea mai întâi cu trei șuierături lungi, pentru soție și cei nouă copii, iar apoi, cu două întretăiate și melancolice, pentru amantă.

Ausencia Santander avea, și chiar îi arăta, cam cincizeci de ani, dar, în același timp, posedea un instinct atât de personal în ceea ce privește dragostea, încât nu existau teorii artisanale sau științifice capabile s-o pună în încurcătură. Florentino Ariza, care era la curent cu itinerarele vapoarelor, știa când o putea vizita și totdeauna se ducea fără s-o anunțe, la orice oră din zi sau din noapte, iar ea îl primea de fiecare dată bucuroasă, parcă știind că are să vină. Îi deschidea ușa așa cum o crescuse maică-sa până la vârsta de șapte ani: în pielea goală, dar cu o fundă de organdi în păr. Nu-l lăsa să facă nici un pas înainte de a-i scoate hainele, convinsă că orice bărbat îmbrăcat cu care rămânea câțva timp în casă îi putea aduce ghinion. Acesta era un motiv de permanente neînțelegeri cu căpitanul Rosendo de la Rosa, la fel de superstițios și el, care credea că e de rău augur să fumezi dezbrăcat și, uneori, prefera să amâne amorul decât să-și stingă nelipsitul trabuc cubanez. Florentino Ariza, în schimb, era un mare admirator al farmecelor nudității, iar ea începea să-l dezbrace cu o adevărată desfătare imediat ce închidea ușa în urma lui, fără să-i mai lase răgaz s-o salute sau să-și scoată pălăria și ochelarii, sărutându-l și lăsându-se sărutată cu săruturi întretăiate, în timp ce-l descheia la haine de jos în sus. mai întâi nasturii de la prohab, unul câte unul, după fiecare sărutare, apoi cureaua, iar la sfârșit, jiletca și cămașa, până când rămânea ca un pește despicat de viu pe burtă. După care, îl așeza în salon, îi scotea ghetetele, îi trăgea pantalonii o dată cu izmenele, iar, la sfârșit, îi desfăcea jartierele din jurul pulpelor și-i scotea ciorapii. Florentino Ariza renunța pentru o clipă la sărutări și făcea singurul lucru care îi revenea în acel ceremonial atât de riguros: își scotea ceasul prins cu lanțul de butoniera jiletcii, apoi ochelarii și le pune pe toate în ghete, ca să fie sigur că n-o să le uite. Totdeauna, dar absolut totdeauna, își lua această precauție, ori de câte ori se dezbrăca într-o casă străină.

Imediat ce termina, ea se năpustea asupra lui, fie pe sofaua unde tocmai îl dezbrăcase, fie, deși mai rar, în pat. I se strecura pe dedesubt, punând stăpânire cu tot trupul pe trupul lui, cufundată în sine, bâjbâind cu ochii închiși prin bezna ei lăuntrică, înaintând, revenind imediat, schimbând direcția pentru a încerca altă cale, mai intensă, altă formă de a continua fără a se scufunda în mlaștina de mucilagiu ce i se scurgea din pânțece, întrebându-se și răspunzându-și singură în graiul ei matern, cu un bâzâit ca de bondar, unde putea găsi prin întuneric acel ceva pe care numai ea îl știa și pe care și-l dorea numai pentru sine, până când se prăbușea de una singură în propriul ei abis, cu o explozie de fericire triumfătoare, care făcea să se zguduie lumea. Florentino Ariza rămânea epuizat, nesatisfăcut, plutind în băltoaca propriilor sudori, copleșit de impresia că nu era decât un instrument al plăcerii. Și chiar i-o spunea: „Mă tratezi de parcă aș fi unul mai mult.” Ea izbucnea într-un râs de femeie lipsită de prejudecăți și-i răspundea: „Dimpotrivă: ca și cum ai fi unul mai puțin.” Cu toate astea, el continua să creadă că ea nu urmărea altceva decât să-și satisfacă propria plăcere cu o voracitate meschină și, simțindu-se ofensat, pleca ferm hotărât să nu mai revină niciodată. Acasă însă, se trezea fără nici un motiv în toiul nopții și, amintindu-și de amorul cufundat în sine al

Ausenciei Santander, înțelegea, cu luciditatea cumplită a singurătății, că, în realitate, era o capcană a fericirii pe care o detesta și o dorea deopotrivă, dar din care îi era cu neputință să scape.

Într-o duminică, la vreo doi ani după ce se cunoscuseră, în loc să se grăbească să-l dezbrace încă de la ușă, așa cum făcea de obicei, ea i-a scos ochelarii ca să-l poată săruta mai bine, iar Florentino Ariza și-a dat seama astfel că începuse să-l iubească. Deși, încă din prima zi, se simțise bine în casa aceea, pe care ajunsese s-o îndrăgească de parcă ar fi fost a lui, niciodată nu stătea mai mult de două ore, niciodată nu dormise acolo și numai o dată acceptase să rămână la masă, când ea l-a invitat în mod special. În fond, o vizita cu un singur scop, ducându-i de fiecare dată în dar un trandafir solitar, și dispărea până la următoarea întâlnire, mereu imprezvizibilă. Dar în duminica în care ea i-a scos ochelarii ca să-l sărute, în parte din acest motiv, în parte pentru că au adormit după un amor potolit, și-au petrecut toată după-amiaza goi în patul uriaș al căpitanului. Când s-a trezit, lui Florentino Ariza îi mai răsunau în urechi țipetele papagalului, ale cărui alămuri stridente contrastau cu frumusețea lui. În zăpușeala de la ora patru, peste casă se așternuse o tăcere străvezie, iar pe fereastra dormitorului se zărea orașul vechi, luminat din spate de soarele după-amiezii, cu turlele lui poleite și marea în flăcări, până hăt-depart, în Jamaica. Ausencia Santander întinse mâna hoinară, bâjbâind după animalul care zăcea nemișcat, dar Florentino Ariza i-o îndepărtă și-i spuse: „Acuma, nu: nu știu de ce, dar am o senzație ciudată, de parcă ne-ar privi cineva.” Ea stârni din nou papagalul cu răsul ei fericit și-i răspunse: „Pretextul ăsta nu-l înghite nici măcar femeia lui Iona.” Și nici ea, firește, dar i s-a părut amuzant și amândoi s-au iubit o vreme în tăcere, fără să repete amorul. La cinci, când soarele mai era încă pe cer, ea se dădu jos din pat, goală pentru eternitate, dar cu funda de organdi în păr, și se duse să caute ceva de băut în bucătărie. N-a apucat însă să iasă bine din dormitor și a scos un țipăt de groază.

Nu-și putea crede ochilor. Singurele obiecte care mai rămăseseră în casă erau lămpile atârinate de tavan. Restul, mobilele unicate, covoarele indiene, statuile și goblenurile, nenumăratele bibelouri din pietre și metale prețioase, tot ceea ce făcuse din casa ei una din cele mai încântătoare și mai bine înzestrate din oraș, tot, chiar și papagalul sacru, totul, se evaporase. Hoții pătrunseseră și ieșiseră pe ușa ce dădea spre terasa de pe țărmul mării, fără să le tulbure iubirea. Nu mai rămăseseră decât odăile pustii, cele patru ferestre deschise și câteva cuvinte scrise cu bidineaua pe peretele din fund : *Așa pățește cine se regulează toată ziua*. Căpitanul Rosendo de la Rosa n-a putut înțelege niciodată de ce Ausencia Santander n-a reclamat jaful sau n-a luat măcar legătura cu traficanții de lucruri furate și nici de ce n-a mai vrut să audă vorbindu-se de nenorocirea ei.

Florentino Ariza a continuat s-o viziteze în casa jefuită, unde nu mai exista alt mobilier decât cel din dormitorul în care se aflaseră ei și trei taburete de piele, uitate de hoți în bucătărie. Și-a rărit însă vizitele, nu pentru că l-ar fi deprimat casa pustie, așa cum bănuia și chiar i-a spus-o ea, ci din pricina tramvaiului cu catâri, o noutate a începutului de secol, care a reprezentat pentru el un cuib original și plin de păsărele slobode. Îl lua de patru ori pe zi: de două ori când se ducea la birou și de două ori când se întorcea acasă, iar câteodată, în timp ce citea cu adevărat, dar, de cele mai multe ori, prefăcându-se că citește, reușea să stabilească măcar primele contacte pentru o întâlnire ulterioară. Mai târziu, când unchiul León XII i-a pus la dispoziție o trăsură trasă de doi catâri cafenii, cu valtrapuri aurite, așa cum avea chiar președintele Rafael Núñez, a regretat acei ani, cei mai bogați în vânat. Și pe bună dreptate: nu exista dușman mai cumplit pentru iubirile tănuite decât o

trăsură așteptând în fața porții. Așa încât prefera s-o lase acasă și s-o pornească pe jos în escapadele lui, ca să nu rămână nici măcar urma roților în praful de pe străzi. Tocmai de aceea se gândea cu atâta nostalgie la vechiul tramvai, cu catării lui costelivi și răpănoși, în interiorul căruia era de ajuns să arunce o privire piezișă, ca să știe unde se ascundea iubirea. Dintre atâtea amintiri înduioșătoare însă, îi era cu neputință să treacă peste imaginea unei păsărele rătăcite, căreia nu i-a aflat niciodată numele și alături de care abia dacă a izbutit să petreacă o jumătate de noapte frenetică, dar suficientă ca să-l dezguste pentru tot restul vieții de babilonia inofensivă a carnavalului.

O remarcase în tramvai, impresionat de totala ei indiferență față de hărmălaia din jur. Arăta cam de douăzeci de ani și nu părea să-i ardă de carnaval, doar dacă nu se gândise cumva să se travestească îmbrăcându-se ca o bolnavă neajutorată: părul gălbui și lins îi atârna pe umeri, iar rochia lălâie, din pânză ordinară, nu avea nici o podoabă. Părea surdă la cântecele care vuiiau în tot orașul și nici nu-i păsa că mulțimea de pe stradă arunca în călători cu făină de orez sau îi stropea cu cerneală violetă când trecea tramvaiul tras de bieții catări, care, timp de trei zile, cât ținea nebunia, umblau plini de pulbere albă și cu pălării de flori pe căpățână. Profitând de învălmășeală, Florentino Ariza a invitat-o la o înghețată, gândindu-se că mai mult nici nu merita. Ea îl privi fără să se arate mirată și îi spuse: „Accept cu mare plăcere, dar vă avertizez că sunt nebună.” El a râs ca de o glumă bună și a dus-o să vadă din balconul cofetăriei parada caleștilor. A închiriat apoi un domino și s-au alăturat mulțimii care dansa în Piața Vămii, unde s-au distrat ca niște îndrăgostiți, pentru că, pe măsură ce creștea vacarmul nopții, indiferența ei se risipea: dansa ca o profesionistă, era plină de imaginație, știa să se distreze și avea un farmec copleșitor.

— Nici nu știi în ce bucluc ai intrat cu mine, striga printre hohote de râs, cuprinsă de frenezia carnavalului. Am scăpat de la balamuc.

Lui Florentino Ariza noaptea aceea îi amintea de nebuniile nevinovate din adolescență, când încă nu aflase ce înseamnă să suferi din dragoste. Știa însă, mai degrabă din nenumăratele pățanii decât din experiențele reușite, că o fericire atât de ușor dobândită nu putea dura mult. Așa că, înainte de a se lumina de ziuă, când se decernau de obicei premiile pentru cele mai izbutite costume de carnaval, i-a propus fetei să meargă împreună la far, ca să contemple de acolo răsăritul soarelui. Ea a acceptat imediat, dar l-a rugat să mai aștepte până când se termina decernarea premiilor.

Florentino Ariza a rămas incredințat că întârzierea aceea i-a salvat viața. Într-adevăr, fata tocmai îi făcuse semn că e gata să-l însoțească la far, când doi cerberi și o infirmieră de la ospiciul Divina Pastora s-au năpustit asupra ei. Era căutată de toate forțele de ordine încă de la trei după-amiază, când fugise. Decapitase un gardian și rănise grav alți doi cu un cuțit *machete*, pe care i-l smulsese grădinarului din mână, pentru că voia să plece în oraș și să danseze la carnaval. Au percheziționat o grămadă de case, cotrobăind chiar și prin rezervoarele de apă, dar nimănui nu i-a trecut prin cap că putea fi pe stradă, dansând în văzul tuturor.

Nu s-a lăsat ușor prinsă. S-a apărat cu un foarfece de grădină ascuns în sân și a fost nevoie de șase bărbați ca să-i pună cămașa de forță, în timp ce mulțimea înghesuită în Piața Vămii aplauda și fluiera înveselită, crezând că acea captură sângeroasă era una din multele farse din timpul carnavalului. Florentino Ariza a rămas cu inima sfâșiată și chiar din Miercurea de Cenușă a început să treacă pe strada Divina Pastora cu o cutie de ciocolată englezească pentru ea. Se oprea în fața clădirii și se uita la bolnavele care îi strigau pe fereastră tot felul de mășcări, le arăta cutia de ciocolată, ca să le trezească astfel curiozitatea, sperând să aibă norocul s-o vadă și pe ea în spatele gratiilor

de fier. Dar n-a zărit-o niciodată. Câteva luni mai târziu, când a coborât din tramvaiul cu catâri, o fetiță care tocmai trecea pe stradă cu tatăl ei i-a cerut o bomboană de ciocolată din cutia pe care o avea în mână. Tatăl a certat-o și și-a cerut scuze, dar Florentino Ariza i-a dăruit fetiței cutia, sperând ca acel gest să-l izbăvească de toată tristețea, și l-a liniștit pe tătucul stingherit bătându-l ușor cu palma pe umăr.

— Erau pentru o iubită, dar acum s-a dus dracului tot, i-a spus.

Ca o compensație a destinului, tot în tramvaiul cu catâri a cunoscut-o și pe Leona Cassiani, care a fost adevărata femeie a vieții lui, deși nici unul n-a știut-o vreodată și nici dragoste n-au făcut. Se întorcea acasă cu tramvaiul de la ora cinci, când, deodată, a simțit-o chiar înainte de a o vedea: a fost o privire materială, care l-a atins ca un deget. Și-a ridicat privirea și a văzut-o foarte deslușit printre călătorii din celălalt capăt. Ea nu și-a plecat ochii. Dimpotrivă: l-a privit țintă, cu atâta nerușinare, încât el nu putea gândi decât ceea ce a și gândit: negresă, tânără și drăguță, dar târfă, fără nici o îndoială. Și și-a șters-o imediat din minte, pentru că nu putea concepe nimic mai nedemn decât să plătească iubirea: n-a făcut-o niciodată.

Florentino Ariza a coborât în Piața Birjelor, unde era capătul tramvaiului. S-a strecurat repede prin labirintul tarabelor, pentru că maică-sa îl aștepta la ora șase, iar când a ajuns de cealaltă parte a mulțimii, auzind țăcănitul tocurelor pe caldarâm, a întors capul ca să se convingă de ceea ce știa mai dinainte: era ea. Arăta întocmai ca slavele din gravuri, purta o fustă cu volane, pe care și-o ridica cu un gest ca de dans când sărea peste băltoacele de pe stradă, o bluză decoltată care îi lăsa umerii descoperiți, mai multe șiraguri de mărgelile colorate la gât și un turban alb. Le știa de la hotelul de tranzit. Nu de puține ori, li se întâmpla să nu aibă ce mânca la prânz, așa încât, seara, nu le mai rămânea altceva de făcut decât să iasă ca tâlharii la drumul mare și să se folosească de sex ca de un cuțit, punându-l la gâtul primului trecător întâlnit pe stradă: sexul sau viața. Ca să se convingă definitiv, Florentino Ariza a cotit pe ulicioara Gazorniței, care era pustie la ora aceea, iar ea a grăbit pasul pe urmele lui. Atunci el se întoarse și îi tăie calea pe trotuar, sprijinindu-se cu ambele mâini pe umbrelă. Ea se opri în fața lui.

— Te înșeli, frumoaso, spuse el. Nu ți-o dau.

— Bineînțeles că nu, răspunse ea. Se vede pe fața ta.

Florentino Ariza își aminti de o frază auzită în copilărie de la medicul familiei, nașul lui, care tot încerca să-l vindece de constipada cronică: „Lumea se împarte în două: cei care se cacă ușor și cei care se cacă greu.” Pornind de la această dogmă, doctorul elaborase o întreagă teorie asupra caracterului oamenilor, pe care o considera mai reușită și mai riguroasă decât astrologia. După experiența căpătată de-a lungul anilor, Florentino Ariza a reformulat-o în alți termeni: „Lumea se împarte în două: cei care se regulează și cei care nu se regulează.” Nu avea încredere în aceștia din urmă: când li se întâmpla să calce pe de lături, totul li se părea atât de neobișnuit, încât se lăudau cu aventura lor de parcă tocmai inventaseră amorul. În schimb, cei care făceau dragoste des trăiau numai pentru asta. Se simțeau așa de bine, încât, știind că viața lor depindea de discreția cu care se comportau, erau muți ca mormântul. Nu vorbeau niciodată de isprăvile lor, nu se destăinuiau nimănui, se arătau indiferenți la comentariile altora, dobândind astfel faimă de impotenți, de frigizi, dar mai ales de poponari timizi, cum i se întâmplase, de pildă, lui Florentino Ariza. Lor însă le convenea, pentru că această situație ambiguă îi proteja. Alcătuiau un fel de lojă secretă, ai cărei membri se recunoșteau între ei în orice loc, fără să aibă nevoie de o limbă comună. Iată de ce, Florentino Ariza n-a fost surprins de răspunsul fetei: era una de-a lor și, ca atare, știa că el știa că ea știe.

A fost greșeala vieții lui, pe care avea să și-o reproșeze la fiecare oră din fiecare zi, până în ultima clipă a vieții. Nu de dragoste avea ea nevoie, și cu atât mai puțin de amor plătit, ci de o slujbă de orice fel, în orice condiții și pentru un salariu oricât de mic, la Compania Fluvială a Caraibilor. Florentino Ariza s-a simțit atât de rușinat de propria-i comportare, încât a dus-o la șeful personalului, iar acesta i-a dat un post modest în cadrul secției generale, unde ea a rămas timp de trei ani, muncind cu seriozitate, modestie și devotament.

Birourile C.F.C. se aflau, încă de la înființare, aproape de cheiul fluviului, fără nici o legătură cu portul pentru transatlantice, de pe țărmul celălalt al golfului, sau cu debarcaderul pieței din golful Sufletelor. Era o clădire de lemn, cu acoperiș de tablă în două ape, cu un cerdac ce se întindea pe toată fațada și mai multe ferestre cu plasă de sârmă prin care vapoarele ancorate la chei se zăreau ca niște tablouri atârinate pe pereți. Când au construit-o, precursorii nemți au vopsit acoperișul în roșu, iar pereții de lemn într-un alb strălucitor, așa încât clădirea însăși semăna cu un vapor fluvial. Mai târziu, a fost vopsită toată în albastru, iar când Florentino Ariza a început să lucreze acolo, era o șandramă prăfuită, de o culoare nedefinită, cu acoperișul ruginit, cârpit ici-colo cu bucăți de tablă nouă. În spatele clădirii, într-o curte albită de salpetru, împrejmuită cu sârmă ca o poiată, se înălțau două magazii mari, mai noi, iar dincolo de ele, se întindea un canal părăsit, cu ape murdare și rău mirositoare, unde putrezeau toate vechiturile adunate într-o jumătate de secol de navigație fluvială: epavele unor vapoare istorice, de la cele primitive, cu un singur coș, inaugurate de Simón Bolívar, până la unele atât de recente, încât mai aveau în cabine ventilatoarele electrice. Cele mai multe fuseseră demontate pentru că materialele puteau fi folosite la alte nave, dar unele erau încă în bună stare și ar fi fost de ajuns un strat de vopsea ca să poată pluti din nou pe fluviu, fără a mai tulbura iguanele care mișunau pe punte și fără a tăia din rădăcină hățişul presărat cu flori mari, galbene, care le făceau și mai nostalgice.

La etajul clădirii se afla secția administrativă, cu birouri mici, dar comode și bine echipate, ca niște cabine de vapor, care nu fuseseră proiectate de arhitecți civili, ci de ingineri navali. La capătul coridorului, unchiul León XII ocupa, ca un funcționar oarecare, un birou identic cu celelalte, cu singura deosebire că, în fiecare dimineață, el găsea în vaza de sticlă de pe masa de lucru flori proaspete și plăcut mirositoare. La parter se aflau sala de așteptare pentru călători, cu un ghișeu pentru bilete și pentru bagaje, iar undeva, în fund, controversata secție generală, al cărei nume vorbea de la sine despre rolul vag ce-i revenea în cadrul companiei și unde sfârșeau uitate de Dumnezeu problemele rămase fără soluție în celelalte secții. Acolo, pierdută în spatele unui pupitru de școlar, printre grămezile de saci cu porumb și maldărele de hârtii nerezolvate, se afla Leona Cassiani în ziua când unchiul León XII în persoană a venit să vadă ce dracu' ar mai putea născoci ca să pună secția generală pe roate. După trei ore de întrebări, de presupuneri teoretice și verificări concrete cu toți funcționarii adunați în plen, s-a întors în biroul lui îngrijorat de constatarea că nu găsisese nici măcar o soluție pentru atâtea probleme, dimpotrivă: noi și variate probleme pentru nici o soluție.

A doua zi, când Florentino Ariza a venit la birou, a găsit un referat al Leonei Cassiani, însoțit de o notă prin care îl ruga să-l studieze și, dacă i se părea oportun, să i-l arate și unchiului său. Era singura care nu scosese nici o vorbă în timpul inspecției din ajun. Se ținuse intenționat deoparte, în demna ei condiție de funcționară angajată din milă, dar în referat atrăgea atenția că nu o făcuse din dezinteres, ci din respect față de superiorii ei ierarhici. Soluția era de o simplitate alarmantă. Unchiul León XII își propusese o reorganizare profundă, dar Leona Cassiani vedea lucrurile exact invers, susținând, după o logică foarte simplă, că secția generală nici nu exista în realitate: era coșul de gunoi unde

sfârșeau problemele stânjenitoare, dar lipsite de importanță, de care voiau să scape celelalte secții. În consecință, soluția era desființarea secției generale și returnarea problemelor, spre a fi rezolvate, la secțiile de unde plecaseră.

Unchiul León XII habar n-avea cine era Leona Cassiani și nici nu-și amintea să fi văzut la reuniunea din ajun pe cineva cu numele ăsta, dar după ce a citit referatul, a chemat-o în birou și a stat de vorbă cu ea, cu ușa închisă, timp de două ore. Au discutat cam despre toate câte puțin, metodă de care el se folosea întotdeauna când voia să cunoască mai bine oamenii. Cele cuprinse în referat erau lucruri de bun simț, iar soluția a dat până la urmă rezultatele scontate. Dar unchiului León XII nu prea îi păsa de asta: pe el nu-l interesa decât ea. Remarcase, printre altele, că, în afară de clasele primare și cursurile de la Școala pentru Pălărieri, nu mai urmase alte studii. Se apucase însă să învețe singură engleza, după o metodă rapidă, fără profesor, iar de trei luni urma un curs seral de dactilografie, o meserie nouă, de mare viitor, așa cum mai înainte se spusese despre telegrafie, iar și mai înainte se afirmase despre mașinile cu aburi.

Când s-a încheiat întrevederea, unchiul León XII începuse deja să-i spună așa cum avea să-i spună mereu: tiza mea Leona. Luase hotărârea să elimine dintr-o trăsătură de condei secția generatoare de conflicte, iar problemele să fie rezolvate chiar de cei care le creau, conform sugestiilor Leonei Cassiani, și inventase pentru ea un post fără o denumire anume și fără atribuții specifice, dar care echivala, de fapt, cu funcția de asistentă personală a sa. În aceeași zi, după ce secția generală a fost îngropată fără onoruri, unchiul León XII l-a întrebat pe Florentino Ariza de unde o scosese pe Leona Cassiani, iar el i-a spus adevărul.

— Ei, atunci, întoarce-te iar la tramvai și adu-mi toate fetele ca ea pe care le găsești, i-a spus unchiul. Cu încă două, trei ca asta, o să-ți punem pe linia de plutire galionul.

Florentino Ariza a luat-o ca pe una din glumele obișnuite ale unchiului León XII, dar a doua zi s-a trezit fără trăsura care îi fusese pusă la dispoziție cu șase luni în urmă și care acum îi era luată ca să umble și să caute talente ascunse prin tramvaie. Pe de altă parte, Leona Cassiani a renunțai foarte repede la scrupulele ei de la început, scoțând la iveală tot ce ținuse ascuns cu atâta șiretenie în primii trei ani. După încă trei, controla tot, iar în următorii patru a ajuns în pragul secretariatului general, unde a refuzat să intre, pentru că era doar cu o treaptă mai jos decât Florentino Ariza. Până atunci fusese subordonata lui și voia să rămână pe mai departe astfel, deși realitatea era cu totul alta: nici chiar Florentino Ariza nu-și dădea seama că nu făcuse altceva decât să pună în practică sugestiile ei, menite să-l ajute să urce tot mai sus, în pofida intrigilor urzite de dușmanii lui ascunși.

Leona Cassiani avea un talent diabolic în manipularea secretelor și totdeauna știa să fie unde trebuia la momentul potrivit. Era dinamică, tăcută, de o înțeleaptă amabilitate. Dar când nu se putea altfel, oricât o durea sufletul, dovedea o voință de fier. De care însă nu s-a folosit niciodată în propriul său interes. Singurul țel pe care l-a urmărit în viață a fost să măture scara cu orice preț, chiar și cu prețul sângelui, dacă era nevoie, pentru ca Florentino Ariza să urce până acolo unde își propusese, fără să-și fi calculat prea bine propriile forțe. Ar fi făcut-o oricum, firește, mânată de o nestăvilită sete de putere, dar, de fapt, a făcut-o în mod conștient, din pură grațitudine. Era atât de hotărâtă să meargă până la capăt, încât însuși Florentino Ariza s-a încurcat în urzelile ei și, într-un moment nefericit, a încercat să i se pună de-a curmezișul, convins că ea era cea care făcea tot ce putea ca să-i oprească înaintarea. Leona Cassiani l-a pus însă la punct.

— Cred că greșiți, i-a spus. Eu pot să mă dau la o parte și să las totul baltă

oricând doriți, dar înainte, ar trebui să vă gândiți mai bine.

Florentino Ariza, care. Într-adevăr, nu se gândise la așa ceva, s-a gândit atunci cât a putut de bine și a depus armele. La drept vorbind, prins cum era în viitoarea acelui război sordid, într-o întreprindere aflată în permanentă criză, obsedat de eșecurile lui de vânzător mereu la pândă și de recuperarea tot mai incertă a Ferminei Daza, impasibilul Florentino Ariza nu avusese nici o clipă de liniște interioară în fața spectacolului fascinant al acelei negrese dezlănțuite, mândrită toată de rahat și de amor în încleștarea luptei. Dar după ce i-a înțeles purtarea, a regretat adeseori că nu era cea pe care și-o închipuise când o cunoscuse, altfel s-ar fi șters la fund cu toate principiile lui prostesti și ar fi făcut dragoste cu ea chiar dacă ar fi trebuit s-o plătească cu pepite de aur. Căci Leona Cassiani nu se schimbase deloc de atunci, purta aceleași rochii de sclavă fremătând de neastâmpăr, aceleași turbane fistichii, cerceii și brățările ei de os, șiragurile de mărgelă și inelele cu pietre false pe toate degetele: o leoaică a străzii. Imperceptibilele detalii pe care le adăugase trecerea anilor nu făceau decât s-o avantajeze. Plutea într-o maturitate splendidă, farmecul ei feminin era și mai neliniștitor, iar corpul ardent de africană devenea tot mai dens. Timp de zece ani, Florentino Ariza nu-i mai făcuse avansuri, ispășindu-și cu o aspră penitență păcatul original, iar ea, care îl ajutase în toate celelalte împrejurări, nu l-a încurajat în nici un fel.

Într-o seară, când tocmai se pregătea să plece, Florentino Ariza, care rămăsese să lucreze până târziu, așa cum i se întâmpla destul de des după moartea mamei sale, a zărit lumină în biroul Leonei Cassiani. A deschis ușa fără să mai bată și, într-adevăr, era acolo: singură la masa de lucru, preocupată, serioasă, cu niște ochelari noi care îi dădeau un aer profesoral. Florentino Ariza și-a dat seama înfiorat de fericire că se aflau singuri în toată clădirea, cheiurile erau pustii, orașul adormit, noaptea eternă se așternuse peste marea tenebroasă, iar în depărtare răsuna sirena unui vapor care avea să ajungă abia după o oră. Florentino Ariza se sprijini cu mâinile pe umbrelă, așa cum făcuse pe ulicioara Gazorniței când îi tăiasse calea, numai că de data aceasta a făcut-o ca să nu se observe că-i tremurau genunchii.

— Spune-mi, leoaica mea dragă, i se adresă el, când o să ieșim din încurcătura asta ?

Ea își scoase ochelarii fără să se arate surprinsă, cu un calm desăvârșit, fermecându-l cu râsul ei solar. Niciodată nu-l tutuise până atunci.

— Ah, Florentino Ariza, îi spuse, de zece ani tot aștept să-mi pui întrebarea asta.

Era însă prea târziu: prilejul se ivise o dată cu ea în tramvaiul cu catâri, se aflase tot timpul în preajma ei, dar acum pierise pentru totdeauna. Căci după atâtea ticăloșii pe care le săvârșise din umbră pentru el, după atâtea abjecție suportată de dragul lui, ea i-o luase înainte și se afla dincolo de cei douăzeci de ani de viață cu care el o depășea în vârstă: îmbătrânise pentru el. Dragostea ei era atât de mare, încât prefera să-l iubească mai departe decât să-l amăgească, chiar dacă, pentru a se justifica, ar fi fost nevoită să i-o mărturisească în chipul cel mai brutal.

— Nu, îi spuse. Mi s-ar părea că mă culc cu fiul pe care nu l-am avut niciodată.

Florentino Ariza a simțit un ghimpe în inimă la gândul că nu el avusese ultimul cuvânt. Era convins că o femeie care spune nu așteaptă, de fapt, să fie rugată înainte de a lua hotărârea finală, dar cu ea lucrurile stăteau altfel: nu putea risca să greșească a doua oară. S-a retras fără să se arate supărat și chiar a glumit, deși nu-i venea prea ușor. Dar din noaptea aceea, orice umbră ce s-ar fi putut strecura între ei s-a risipit fără a lăsa nici o urmă de tristețe, iar Florentino Ariza a înțeles, în sfârșit, că poți fi prieten cu o femeie fără să te

culci cu ea.

Leona Cassiani a fost singura ființă căreia Florentino Ariza s-a simțit tentat să-i dezvăluie secretul iubirii lui pentru Fermine Daza. Puținele persoane care îl aflaseră începuseră să-l uite din motive de forță majoră. Mai mult ca sigur că trei dintre acestea îl luaseră cu ele în mormânt: maică-sa, care încă înainte de a muri nu-și mai aducea aminte de nimic, Gala Placidia, care se sfârșise de bătrânețe în casa celei ce-i fusese ca o fiică, și Escolástica Daza, căreia îi era veșnic recunoscător pentru că îi adusese într-o carte de rugăciuni prima scrisoare de dragoste din viața lui, dar care, după atâția ani, probabil că nu mai trăia. Poate că Lorenzo Daza, despre care nu știa dacă mai era în viață, i-l dezvăluise mamei Franca de la Luz, ca să evite exmatricularea, dar părea puțin probabil ca vreunul dintre ei să-l fi divulgat. Mai rămâneau cei unsprezece telegrafisti din provincia Hildebrandei Sánchez, prin mâna cărora trecuseră toate telegramele, cu numele și adresele exacte, și, în sfârșit, Hildebranda Sánchez, cu întregul alai de verișoare zvăpăiate.

Florentino Ariza habar n-avea că trebuia să-l pună la socoteală și pe doctorul Urbino. Hildebranda Sánchez îi dezvăluise secretul încă din primii ani. Într-una din numeroasele ei vizite. O făcuse cu totul întâmplător și într-un moment atât de nepotrivit, încât doctorului Urbino nu numai că nu i-a intrat pe o ureche ca să-i iasă pe cealaltă, așa cum își închipuise ea, dar nu i-a intrat pe nici una. Hildebranda îi vorbise despre Florentino Ariza convinsă că era unul din poezii anonimi care aveau mari șanse de a câștiga Jocurile Florale. Doctorul Urbino nu-și amintea să fi cunoscut o astfel de persoană, dar ea i-a explicat fără nici o urmă de răutate că fusese singurul iubit al Ferminei Daza înainte de a se căsători. A făcut-o convinsă că o legătură atât de nevinovată și de efemeră nu putea decât să-l înduioșeze. Doctorul Urbino i-a răspuns fără s-o privească: „Nu știam că individul e poet.” Dar imediat și i-a șters din minte, printre altele, pentru că, prin însăși profesia sa, era obișnuit să-și controleze în funcție de criterii etice uitarea

După câte își putea da seama Florentino Ariza, în afară de maică-sa, cei care îi cunoșteau taina făceau cu toții parte din anturajul Ferminei Daza. Din lumea lui nu mai rămăsese decât el, singur cu povara copleșitoare pe care de atâtea ori simțise nevoia s-o împartă cu altcineva, dar nimeni nu-i câștigase până atunci încrederea. Leonei Cassiani însă știa că-i putea spune ce avea pe inimă, mai rămânea să vadă cum și când o va face. Tocmai la asta se gândea în după-amiaza caniculară de vară când doctorul Juvenal Urbino, după ce a urcat scara abruptă din clădirea C.F.C., oprindu-se la fiecare treaptă, ca să-și mai tragă sufletul în zăpușeala de la ceasurile trei, a intrat gâfâind în birou, cu hainele learcă de transpirație și i-a spus abia mai respirând: „Cred că ne paște un ciclon.” Florentino Ariza îl zărise de câteva ori, când venise să-l caute pe León XII, dar niciodată până atunci nu simțise cu atâta claritate că apariția aceea nedorită avea totuși de a face cu viața lui.

Era epoca în care doctorul Juvenal Urbino, odată biruite toate primejdiile care îi amenințau cariera, umbla din poartă în poartă, cu pălăria în mână, ca un milog, în căutare de subvenții pentru proiectele sale artistice. Unul din cei mai statornici și mai generoși contribuabili era unchiul León XII, care chiar în clipa aceea își începuse obișnuita siestă de zece minute, tolănit în fotoliul din birou. Florentino Ariza l-a invitat pe doctorul Juvenal Urbino să aștepte în biroul său, aflat alături de cel al unchiului León XII și care, într-un anume fel, servea drept anticameră.

Se mai întâlniseră și cu alte ocazii, dar de data aceasta, văzându-l atât de aproape și auzindu-l vorbind, Florentino Ariza se simți din nou dezgustat de propria-i inferioritate. Pentru el, au fost zece minute eterne, răstimp în care s-a dus de trei ori să vadă dacă nu cumva unchiul León XII se sculase mai devreme

și a băut un termos întreg de cafea. În schimb, doctorul Juvenal Urbino n-a acceptat nici măcar o ceșcuță. „Cafeaua e o adevărată otravă” a ținut el să precizeze. Și a continuat să vorbească, trecând de la un subiect la altul, fără să se sinchisească dacă era ascultat sau nu. Pe Florentino Ariza îl irita distincția lui firească, ușurința și siguranța cu care vorbea, mirosul discret de camfor, farmecul lui personal, dezinvoltura și eleganța cu care debita cele mai banale lucruri, făcându-le să pară, numai pentru că le spunea el, esențiale. Pe neașteptate, doctorul trecu la alt subiect:

— Vă place muzica ?

Întrebarea l-a luat prin surprindere. Deși nu lăsa să-i scape nici unul din concertele sau spectacolele de operă care aveau loc în oraș, Florentino Ariza nu se simțea în stare să întrețină o conversație și să-și expună părerile personale despre acest subiect. Sufletul lui duios se simțea atras de muzica la modă, îndeosebi de valsurile sentimentale, a căror afinitate cu cele pe care el însuși le compusese în adolescență sau cu versurile pe care le scria în taină nu putea fi tăgăduită. Îi era de ajuns să le audă o singură dată, chiar și în treacăt, pentru ca nopți în șir să nu și le mai poată scoate din minte. Dar acesta, firește, nu era un răspuns serios la o întrebare atât de serioasă pusă de un specialist.

— Îmi place Gardel, spuse în cele din urmă.

Doctorul Urbino își dădu seama imediat cu cine avea de a face: „Ah, da, înțeleg. E la modă.” Și trecu discret peste acel moment stânjenitor povestindu-i despre noile și numeroasele sale proiecte, pe care, ca de obicei, urma să le realizeze fără nici un sprijin din partea oficialităților. În ultima vreme era dezamăgit de proasta calitate a spectacolelor organizate în oraș, care nici pe departe nu le puteau egala în strălucire pe cele din veacul precedent. Avea dreptate: de un an se chinuia să vândă abonamente pentru a putea invita trioul Cortot-Casals-Thibaud să dea un concert la Teatrul de Comedie, dar cei din guvern nu auziseră în viața lor de aceste nume, în schimb, chiar în cursul acelei luni fuseseră epuizate biletele pentru piesele polițiste interpretate de compania Ramón Caralt, pentru Compania de Operetă și Zarzuela a lui don Manolo de la Presa, pentru Los Santanelas, inefabili iluzioniști, care își schimbau costumația direct pe scenă, într-o clipă cât o străfulgerare fosforescentă, pentru Danyse D'Alteine, prezentată ca fostă dansatoare la Folies Bergères, și chiar pentru abominabilul Ursus, un energumen basc care înfrunta cu mâinile goale taurul în arenă. Nici nu era de mirare, dacă europenii înșiși se lăsaseră antrenați într-un război barbar, tocmai acum, când noi începeam să trăim în pace, după ce vreme de o jumătate de secol trecusem prin două războaie civile, care, la urma urmei, puteau fi socotite drept unul singur: mereu același. Din tot discursul acela fascinant, Florentino Ariza a reținut îndeosebi posibilitatea reluării Jocurilor Florale, cea mai răsunătoare și de mai lungă durată acțiune promovată până atunci de doctorul Juvenal Urbino. Cu greu s-a putut abține să nu-i spună că și el fusese un participant statornic la acel concurs, care ajunsese să trezească interesul unor mari poeți din țară, dar și din alte zone ale Caraibilor.

Stăteau de vorbă doar de câteva minute, când aerul cald și umed se răci brusc și o furtună cu vânturi încrucișate zgâlțâi din balamale ușile și ferestrele în bubuit de tunete, iar camera începu să trosnească din încheieturi ca o corabie aflată în derivă. Doctorul Juvenal Urbino însă nu părea să observe nimic. Spuse ceva despre cicloanele lunatice din iunie și imediat, fără nici o legătură, se apucă să vorbească despre soția lui. Pentru el, nu era numai cea mai entuziastă colaboratoare, ci însuși sufletul acțiunilor pe care le promovase până atunci. Și adăugă: „Fără ea, n-ar fi nimic de capul meu.” Florentino Ariza îl ascultă impasibil, aprobându-l cu o ușoară mișcare a capului, dar neîndrăznind să spună nimic, de teamă să nu-l trădeze vocea. I-au fost de ajuns însă câteva fraze, ca să-și dea seama că, deși solicitat de atâtea obligații, doctorul Juvenal

Urbino găsea răgaz să-și adore soția cu aceeași înflăcărare ca și el, iar această constatare l-a lovit ca un trăsnet. N-a putut reacționa așa cum și-ar fi dorit, pentru că blestemata de inimă i-a jucat o festă urâtă, cum numai inimii i se năzare câteodată, dezvăluindu-i că atât el, cât și bărbatul pe care îl considerase dintotdeauna dușmanul său personal erau victimele aceluiași destin și împărțeau hazardul unei pasiuni comune: două vite de povară trăgând la același jug. Pentru prima dată în cei douăzeci și șapte de ani necurmați de când tot aștepta, Florentino Ariza nu s-a putut împiedica să-și spună cu inima sfâșiată de durere că acel bărbat vrednic de întreaga lui admirație trebuia să moară pentru ca el să fie fericit.

Cicloul a trecut repede, dar vijelia a devastat în doar cincisprezece minute mahalalele de pe malul mlaștinilor, provocând stricăciuni în mare parte din oraș. Mulțumit o dată mai mult de generozitatea unchiului León XII, doctorul Juvenal Urbino n-a mai așteptat să se însenineze și a plecat, luând din greșeală umbrela pe care Florentino Ariza i-o împrumutase ca să poată ajunge până la trăsura. Dar acestuia nici nu-i păsa. Dimpotrivă: se bucura, încercând să-și imagineze reacția Ferminei Daza când avea să afle a cui e umbrela. Nu-și revenise încă din șocul provocat de întâlnire, când în birou își făcu apariția Leona Cassiani și, ca atare, se gândi să profite de acea ocazie unică, dezvăluindu-i chiar atunci secretul, ca să spargă o dată pentru totdeauna buboiul care îl chinuia atâta: acum sau niciodată. Pentru început, o întrebă ce părerea avea despre doctorul Juvenal Urbino. Ea îi răspunse fără să stea prea mult pe gânduri: „E un om care face multe lucruri, prea multe poate, dar cred că nimeni nu știe ce gândește.” Apoi rămase pe gânduri și începu să roadă guma creionului cu dinții ei ascuțiți și mari de negresă, iar după un timp, ridică din umeri, ca pentru a pune capăt unei discuții care n-o interesa câtuși de puțin.

— Poate că tocmai de aceea face atâtea lucruri, încheie ea. Ca să nu fie nevoit să gândească.

Florentino Ariza încercă s-o mai rețină.

— Mă doare sufletul când mă gândesc că trebuie să moară.

— Toți oamenii trebuie să moară odată și odată, replică ea.

— Da, dar acesta mai mult decât oricare altul.

Neînțelegând ce anume voia să spună, ea ridică doar din umeri și plecă. În clipa aceea, Florentino Ariza a știut că, într-o noapte incertă din viitor, avea să-i povestească Ferminei Daza, în timp ce vor sta întinși alături în patul fericirii, că nu încredințase nimănui taina iubirii lor, nici măcar singurei persoane care își câștigase dreptul de a o afla. Nu: n-avea s-o dezvăluie niciodată, nici chiar Leoni Cassiani, dar nu din pricină că n-ar fi vrut să deschidă pentru ea sîpetul în care o păstrase cu atâta strășnicie mai bine de o jumătate din viață, ci pentru că abia atunci și-a dat seama că pierduse cheia.

Și totuși, întâmplarea din după-amiaza aceea nu-l tulburase atât de mult, cât, mai curând, îi răscolise nostalgia după anii tinereții, amintirea de neuitat a Jocurilor Florale, ale căror ecouri răsunau în fiecare an la 15 aprilie pe tot cuprinsul Antilelor. Și el era unul din protagoniștii lor nelipsiți, dar de fiecare dată, ca de altfel în tot ce făcea, rămânea în umbră. Participase de mai multe ori, chiar de la inaugurarea lor, cu douăzeci și patru de ani în urmă, dar niciodată nu câștigase nici măcar ultima mențiune. Lui însă nu-i păsa, întrucât n-o făcea din ambiție, pentru el concursul avea o atracție suplimentară: la prima ediție, Ferminei Daza îi revenise rolul de a deschide plicurile sigilate și de a citi numele câștigătorilor, iar de atunci, rămăsese stabilit s-o facă și în anii următori.

Ascuns în penumbra sălii, cu o camelie încă vie palpitând la reverul hainei din pricina emoției, Florentino Ariza a văzut-o în seara primului concurs pe

Fermina Daza deschizând pe scena vechiului Teatru Național cele trei plicuri sigilate. Se întreba curios ce avea să se întâmple în inima ei când va descoperi că el era câștigătorul Orhideei de Aur. Nu se îndoia că-i va recunoaște scrisul și că în acea clipă avea să evoce după-amiezile când broda la umbra migdalilor din parc, mireasma gardeniilor ofilite între filele scrisorilor, valsul confidențial al zeiței încoronate, purtat în zorii zilei pe aripile vântului. N-a fost să fie însă. Se poate spune că a fost chiar mai rău: Orhideea de Aur, premiul cel mai râvnit al poeziei noastre naționale, a revenit unui imigrant chinez. Scandalul public provocat de acest rezultat a pus la îndoială seriozitatea concursului, deși decizia era corectă, iar unanimitatea membrilor își avea justificarea în calitatea excepțională a sonetului.

Nimeni n-a putut crede că autorul era chiar chinezul premiat. Sosise în ultimii ani din secolul precedent, alungat de flagelul febrei galbene, care a pustiit ținuturi întregi din Panama în timpul construirii căii ferate dintre cele două oceane, și nu mai plecase. La fel procedaseră atâția alții ca el, care au rămas aici toată viața, trăind chinezește, proliferând chinezește, semănând așa de mult între ei, încât nimeni nu-i putea deosebi. La început n-au fost mai mulți de zece, unii cu neveste, copii și nelipsiții câini de mâncat, dar în numai câțiva ani, patru ulițe din mahalalele portului s-au umplut cu noi chinezi intempestivi, care intrau în țară fără să lase nici o urmă în registrele vamale. Unii dintre cei tineri ajungeau așa de repede patriarhi venerabili, încât nimeni nu pricepea când avuseseră timp să îmbătrânească. Intuiția populară i-a împărțit în două categorii: chinezii răi și chinezii buni. Cei răi erau patronii tavernelor lugubre din port, unde puteai la fel de bine să fii ospătat împărătește sau să cazi lat în fața unei farfurii cu mâncare din carne de șobolan și semințe de floarea soarelui, iar despre ei se zvonea că făceau trafic nu numai cu femei, ci cu orice se nimerea. Cei buni erau chinezii de la spălătorii, moștenitori ai unei științe sacre, care își înapoiau cămășile mai curate decât atunci când fuseseră noi, cu gulerele și manșetele scrobite și netede ca hârtia. Unul din acești chinezi învinsese la Jocurile Florale alți șaptezeci și doi de adversari înzestrați cu harul poeziei.

Nimeni nu a înțeles numele când Fermina Daza l-a citit oarecum descumpănită. Nu numai din pricină că era neobișnuit, dar și pentru că nimeni n-avea habar cum trebuiau pronunțate numele chinezilor. Până să se dumi-rească publicul, chinezul premiat a țâșnit din fundul sălii, cu obrazul luminat de surâsul acela serafic pe care îl arborează chinezii când se întorc devreme acasă. Era așa de sigur de victorie, încât își pusese cămașa din mătase galbenă hărăzită riturilor de primăvară. A primit Orhideea de Aur de optsprezece carate și a sărutat-o fericit în vacarmul stârnit de huiduielile și fluierăturile celor mai puțin creduli. Nu și-a pierdut cumpătul, a rămas neclintit pe scenă, ca un apostol trimis de o Divină Providență mai puțin dramatică decât a noastră, iar când s-a așternut tăcerea, a citit poemul premiat. Nimeni n-a înțeles nimic. Dar când a trecut noua salvă de huiduieli, Fermina Daza l-a citit din nou, impasibilă, cu vocea ei joasă, învăluitoare, și încă de la primul vers, sala a rămas încremenită de uimire. Era un sonet perfect, de cea mai pură stirpe parnasiană, străbătut de un suflu de inspirație care trăda complicitatea condeifului unui maestru. Singura explicație posibilă era că vreunul din marii poeți ai vremii pusese la cale toată farsa aceea ca să ridiculizeze Jocurile Florale, iar chinezul își acceptase rolul hotărât să păstreze secretul până la moarte. *Jurnalul Comerțului*, ziarul nostru tradițional, a încercat să dreagă lucrurile și să salveze prestigiul orașului publicând un eseu erudit, mai curând indigest, despre tradiția și influența culturală a chinezilor în Caraibi, factori care îi îndreptățeau să participe la Jocurile Florale. Autorul articolului era convins că sonetul aparținea, într-adevăr, aceluia care susținea că-l scrisese, justificându-și

răspicat opinia

Încă din titlu: Chinezii sunt toți poeți. Cei care puseseră la cale complotul, dacă, într-adevăr, existase un complot, au putrezit în mormânt cu secret cu tot. În ce-l privește, chinezul premiat a murit nespovedit, la o vârstă orientală, și a fost îngropat cu Orhideea de Aur în coșciug, dar și cu regretul de a nu fi obținut în viață singurul lucru pe care și-l dorise din tot sufletul, anume, faima de poet. La moartea sa, în presă a fost evocat incidentul de mult uitat de la Jocurile Florale și a fost reprodus sonetul, însoțit de o vignetă modernistă, cu fecioare dolofane și cornuri ale abundenței poleite, iar zeii tutelari ai poeziei au profitat de ocazie pentru a pune lucrurile la punct: tânăra generație găsea sonetul atât de nereușit, încât nimeni nu mai punea la îndoială faptul că autorul era chiar chinezul mort.

Pentru Florentino Ariza, amintirea aceluia scandal era legată de imaginea unei necunoscute opulente, așezată pe fotoliul de lângă el. O remarcase încă de la început, dar, cuprins de înfrigurarea așteptării premiilor, uitase imediat de existența ei. Îl impresionase tenul sidefiu, mireasma de grăsană fericită, pieptul imens de soprană, încununat de o magnolie artificială. Purta o rochie mulată pe corp, dintr-o catifea neagră, ca și ochii ei cu priviri îmbietoare, iar părul, și mai negru, era prins la ceafă cu un pieptene mare, ca de gitană. Avea niște cercei mari, asortați cu colierul, câteva inele identice, cu pietre rotunde și strălucitoare, pe degete, și o aluniță făcută cu creionul, pe obrazul drept. În hărmălaia aplauzelor finale, îl privise pe Florentino Ariza cu o compasiune nedisimulată.

— Vă rog să mă credeți că vă înțeleg și-mi pare sincer rău, îi spuse.

Pe Florentino Ariza nu l-au impresionat atât de mult condoleanțele pe care, oricum, le merita, cât faptul că cineva îi descoperise secretul. Ea îl lămurii: „Mi-am dat seama când am văzut cum vă tremura floarea de la rever în timp ce erau deschise plicurile.” Îi arătă magnolia de pluș pe care o ținea în mână și-și deschise inima:

— Eu mi-am scos-o pe a mea.

Era gata să izbucnească în plâns din cauza înfrângerii suferite, dar Florentino Ariza o îmbărbătă cu instinctul său de vânător nocturn:

— Ce-ați spune dacă am merge undeva și am plânge împreună.

O conduse acasă. Când au ajuns în fața ușii, era aproape miezul nopții, iar pe stradă nu se zărea nici țipenie, așa că el o convinse să-l invite la un coniac și să-i arate albumele în care, după cum spunea, adunase timp de zece ani tăieturi din ziare și fotografiile legate de cele mai importante evenimente din viața publică. Era un truc vechi, dar de data aceasta, îi făcuse propunerea fără nici o intenție ascunsă, numai pentru că ea însăși îi povestise despre albume în timp ce se întorceau pe jos de la Teatrul Național. Primul lucru pe care l-a remarcat Florentino Ariza când a intrat în salon a fost dormitorul alăturat, unde trona un pat mare și somptuos, cu o cuvertură de brocart și cu tăblii împodobite cu ramuri de bronz. Priveliștea l-a tulburat. Ea și-a dat probabil seama și s-a grăbit să închidă ușa. Apoi l-a invitat să ia loc pe o canapea îmbrăcată în creton înflorat, unde dormea o pisică, și i-a pus pe masa din mijloc colecția de albume. Florentino Ariza a început să le răsfoiască în grabă, preocupat mai degrabă de următorii pași pe care îi avea de făcut decât de fotografiile din fața lui, și, după un timp, ridicându-și brusc privirea, îi văzu ochii înecați în lacrimi. O sfătui să nu se jeneze de el și să plângă oricât avea chef, fiindcă nimic nu era mai liniștitor decât plânsul, dar îi sugeră să-și dea drumul la corsaj, ca să se simtă mai comod. Și se grăbi s-o ajute să-și desfacă lunga împletitură de șireturi încrucișate de la spate. N-a fost prea greu, pentru că, sub presiunea interioară, corsajul a cedat singur, iar țâțele astronomice au putut respira, în sfârșit, în voie.

Florentino Ariza, care n-a putut uita niciodată spaima primei sale

experiențe, nici chiar în împrejurări mai puțin complicate, riscă o mângâiere epidermică pe gât, cu vârful degetelor, iar ea se răsuci de plăcere, cu un scâncet de fetiță răsfățată, dar fără să se oprească din plâns. Atunci el o sărută în același loc, abia atingând-o cu buzele, așa cum făcuse mai înainte cu degetele, dar când încercă s-o sărute din nou, ea își întoarse spre el trupul monumental, nesățios și fierbinte, și amândoi se rostogoliră îmbrățișați pe jos. Trezită din somn, pisica se năpusti mieunând asupra lor, în timp ce ei se căutau pe pipăite, grăbiți și neîndemânatici, ca niște începători, găsindu-se într-un târziu, tăvălindu-se peste albumele rupte, îmbrăcați, transpirați, preocupați mai degrabă să evite ghearele pisicii furioase decât dezastrea provocate de iubire. Dar începând din noaptea următoare, cu rănile încă sângerânde, au continuat s-o facă încă mulți ani la rând.

Când și-a dat seama că a început s-o iubească, ea se afla în plenitudinea celor patruzeci de ani, iar el urma să împlinească treizeci. Se numea Sara Noriega, iar în tinerețe cunoscuse timp de un sfert de ceas celebritatea, când câștigase un concurs cu un volum de versuri despre iubirea pentru săraci, care n-a fost publicat niciodată. Preda bunele maniere și educația civică la școlile profesionale și se întreținea singură, locuind împreună cu mulți alți chiriași într-o casă aflată în pestrițul Pasaj al Logodnicilor din vechiul cartier Ghetsimani. Avusese câțiva amanți întâmplători, dar nici unul nu manifestase intenții matrimoniale, căci un bărbat din mediul și din vremea ei cu greu se hotăra să ia de nevastă o femeie cu care se culcase. Nici ea n-a mai nutrit această speranță după ce logodnicul pe care îl iubise cu pasiunea aproape dementă de la optsprezece ani s-a răzgândit cu o săptămână înainte de nuntă, lăsând-o să rătăcească într-un limb de logodnică părăsită sau de domnișoară pățită, cum se spunea pe atunci. Deși brutală și efemeră, această primă experiență, în loc s-o dezguste pentru toată viața, i-a dezvăluit uluitorul adevăr că, măritată sau nu, chiar și fără binecuvântarea lui Dumnezeu sau a legii oamenilor, nu merita să trăiască dacă n-avea un bărbat în pat. În timp ce făcea dragoste, trebuia să sugă o suzetă ca să atingă divina fericire a voluptății, iar Florentino găsea acest obicei încântător. Cumpăraseră de la piață un șirag întreg, de toate dimensiunile, formele și culorile, iar Sara Noriega le atârna la capul patului, ca să le poată găsi pe pipăite în momentele de extremă urgență.

Deși ea nu s-ar fi opus, probabil, ca relațiile dintre ei să devină publice, fiind la fel de lipsită de prejudecăți ca și el, Florentino Ariza a privit de la bun început această legătură ca pe o aventură clandestină. Totdeauna venea noaptea târziu, furișându-se pe ușa de serviciu, și o ștergea pe vârful picioarelor înainte de a se lumina de ziuă. Amândoi erau conștienți că, într-o casă de raport ca aceea, plină de lume la orice oră, vecinii știau probabil mult mai multe lucruri decât lăsau să se înțeleagă. Dar chiar dacă era vorba doar de o soluție de compromis, Florentino Ariza nu se putea schimba, așa era firea lui și așa avea să rămână până la sfârșitul vieții. Niciodată nu și-a permis să facă vreo greșală, cu nici o femeie, niciodată n-a comis indiscreții. Și nu era vorba de precauții exagerate: o singură dată a făcut imprudența să lase o urmă compromițătoare sau o dovadă scrisă, iar pentru asta ar fi putut plăti cu viața. În realitate, se comporta ca și cum ar fi fost soțul etern al Ferminei Daza, un soț infidel, dar tenace, care lupta din răspuț să scape din robia ei, cruțând-o însă de suferința pe care i-ar fi pricinuit-o bănuiala că el o înșela.

Un asemenea ermetism nu putea prospera fără a genera echivoci. Însăși Tránsito Ariza a murit încredințată că fiul născut din iubire și crescut pentru iubire era imunizat împotriva oricărei forme de iubire de primul lui eșec din tinerețe. Cu toate acestea, multe persoane din anturajul lui, care îi cunoșteau firea misterioasă și înclinațiile pentru veșmintele mistice sau pentru loțiunile bizare, împărtășeau părerea că nu era imun la iubire, ci la femei. Florentino Ariza

era la curent cu aceste cleveteli, dar niciodată n-a întreprins nimic ca să le dezmință. Nici pe Sara Noriega n-o preocupau. Asemenea nenumăratelor femei din viața lui, care îi făceau pe plac, satisfăcându-și, e drept, o dorință trecătoare, dar fără să-l iubească, l-a acceptat așa cum era de fapt: un bărbat mereu în trecere.

Ajunsesse s-o viziteze la orice oră, dar mai ales duminica dimineața, când era mai puțin ocupat. Ea lăsa baltă orice altă treabă și se dedica cu tot trupul fericirii lui, în imensul pat înzorzonat, care era oricând pregătit pentru el, dar în care nu i-a permis niciodată să recurgă la ritualuri liturgice. Florentino Ariza nu reușea să priceapă cum putea fi atât de pricepută la bărbați o femeie nemăritată și fără trecut, cum de era în stare să-și miște trupul dolofan de marsuin cu atâta ușurință și gingășie, de parcă ar fi înotat pe sub apă. Ea se apăra susținând că amorul este, înainte de toate, un har natural. Avea obiceiul să spună: „Ori știi asta din naștere, ori n-ajungi să știi în veci”. Florentino Ariza se zvârcolea de gelozie, bănuind că avea mai multă căutare la bărbați decât lăsa să se înțeleagă, dar trebuia să tacă și să înghită, pentru că și el îi spunea, așa cum o făcea cu toate, că era singura lui amantă. Dintre multele lucruri care nu prea îi conveneau, a trebuit până la urmă să se resemneze și să accepte în pat pisica înfuriată, căreia Sara Noriega îi tăia ghearele ca să nu-i sfâșie în bucăți în timp ce făceau dragoste.

Dar aproape la fel de mult ca hârjonelile epuizante din pat, ei îi plăceau ceasurile pe care, obosită de atâta amor, le consacra cultului poeziei. Nu numai că putea reproduce cu o precizie uluitoare cele mai recente versuri sentimentale ale vremii, publicate în broșuri ce se vindeau pe stradă pentru două centime, dar avea obiceiul să prindă cu bolduri pe pereți poemele care îi plăceau mai mult, ca să le poată citi în gura mare la orice oră. Compusese o versiune în endecasilabi pari a manualelor de bune maniere și educație civică, așa cum exista, de pildă, pentru ortografie, dar n-a reușit să obțină autorizația de publicare. Patosul ei declamator era atât de năvalnic, încât uneori, continua să-și turuie versurile în timp ce făcea dragoste, iar Florentino Ariza trebuia să-i vâre cu forța suzeta în gură, ca unui copil pe care vrei să-l faci să tacă.

Nu o dată, Florentino Ariza se întrebase care anume era dragostea adevărată, cea din așternutul răvășit și tumultuos, sau aceea din după-amiezile molcome de duminică, dar Sara Noriega l-a liniștit cu argumentul de bun simț că tot ce făceau ei în pielea goală era iubire. Și adăugase: „Dragoste sufletească de la mijloc în sus și dragoste trupească de la mijloc în jos.” Definiția i s-a părut foarte potrivită pentru un poem dedicat iubirii divizate, pe care l-au scris la patru mâini și pe care ea l-a prezentat la cea de-a cincea ediție a Jocurilor Florale, convinsă că nimeni nu participase până atunci cu un poem atât de original. A pierdut însă din nou.

Era furibundă, iar pe drumul spre casă s-a dezlănțuit. Dintr-un motiv pe care nu și-l putea explica, era convinsă că Fermina Daza urzise un complot împotriva ei, ca să nu-i fie premiat poemul. Florentino Ariza nici nu i-a dat atenție. Era prost dispus încă de la înmânarea premiilor, când avusese impresia că Fermina Daza, pe care n-o mai văzuse de mult, se schimbase profund: pentru prima dată, înfățișarea îi trăda condiția de mamă. Nu era, firește, o noutate pentru el, aflase că băiatul mergea de-acum la școală. Cu toate acestea, vârsta ei nu i se păruse până atunci atât de evidentă ca în seara aceea, nu numai pentru că mijlocul i se îngroșase, iar mersul era mai nesigur, dar chiar și glasul, când a citit lista premiilor, nu mai suna atât de răspicat.

A încercat să-și îmbroșeze amintirile răsfoind albumele Jocurilor Florale, în timp ce Sara Noriega pregătea ceva de mâncare. Privind pozele din reviste, ilustratele îngălbenite de vreme care se vindeau altădată sub bolțile porticurilor ca amintiri, revăzând lumea aceea fantomatică, și-a descoperit nălucirile

propriei vieți. Până atunci se hrănise cu iluzia că numai lumea se schimba, se schimbau obiceiurile, moda: totul, în afară de ea. Dar în seara aceea și-a dat pentru prima dată seama că viața Ferminei Daza își urma cursul, așa cum trecea chiar propria lui viață, în timp ce el nu făcea altceva decât să aștepte. Până atunci nu îndrăznise să vorbească despre ea cu nimeni, știind că era incapabil să-i rostească numele fără ca paloarea buzelor să-l trădeze. În seara aceea însă, în timp ce răsfoia albumele ca în atâtea alte seri de plictis duminical, Sara Noriega a avut una din acele intuiții întâmplătoare care îți îngheață sângele în vine:

— E o târfă.

A spus-o în treacăt, văzând o poză a Ferminei Daza travestită în panteră neagră la un bal mascat, și n-a fost nevoie să-i rostească numele pentru ca Florentino Ariza să-și dea seama despre cine vorbea. Temându-se de o dezvăluire care i-ar fi putut schimba întreaga viață, s-a grăbit să-i ia prudent apărarea. A ținut să precizeze încă de la început că o cunoaște foarte puțin pe Fermina Daza, că niciodată nu trecuse de obișnuitele saluturi politicoase și nu știa nimic despre viața ei intimă, dar nu se îndoia că era o femeie admirabilă, care o pornise de jos, ajungând să câștige respectul tuturor numai prin propriile sale merite.

— Grație unei căsătorii din interes cu un bărbat care n-o iubește, îl întrerupse Sara Noriega. E modul cel mai josnic de a fi târfă.

Cu mai puțină brutalitate, dar cu aceeași rigiditate morală, maică-sa îi spusese același lucru, încercând să-i aline suferința. Tulburat până în măduva oaselor, n-a fost în stare să găsească o replică potrivită pentru înverșunarea Sarei Noriega și încercă să schimbe subiectul. Dar Sara Noriega nu s-a lăsat până nu și-a vărsat toată furia împotriva Ferminei Daza. Într-un moment de inspirație pe care nu putea să și-o explice, înțelesese brusc că numai ea trăsesse sforile și-i suflase premiul. Nu putea aduce nici o dovadă în sprijinul acestei presupuneri: nu se cunoșteau, nu se văzuseră niciodată, iar Fermina Daza nu avea nici un cuvânt de spus în atribuirea premiilor, deși era la curent cu hotărârile secrete ale juriului. Sara Noriega spuse pe un ton categoric: „Noi, femeile, avem darul de a ghici adevărul.” Și puse capăt discuției.

Din acel moment, Florentino Ariza o privi cu alți ochi. Și peste ea treceau anii. Natura ei îmbelșugată se ofilea fără glorie, iubirea i se irosea în hohote de plâns, pe pleoape începeau să-și arate umbra vechile nefericiri. Era o floare de ieri. În plus, în furia înfrângerii, uitase să mai țină socoteala paharelor de coniac. Hotărât lucru, nu era noaptea ei cea mai bună: în timp ce mâncau pilaful de nucă de cocos încălzit din nou, se apucă să calculeze contribuția fiecăruia dintre ei la poemul învins în lupta pentru premiu, ca să știe câte petale din Orhideea de Aur le-ar fi revenit de căciulă. Nu era prima oară că-și pierdeau timpul cu astfel de ciorovăieli, dar el profită de ocazie ca să-și verse năduful și astfel discuția lor degeneră într-o dispută meschină, care le răscoli toate ranchiunele din cei cinci ani de iubire divizată.

Mai erau zece minute până la miezul nopții, iar Sara Noriega se urcă pe un scaun ca să întoarcă ceasul cu pendulă, pe care îl potrivea fără să mai verifice ora exactă, încercând, poate, să-i sugereze că ar cam fi fost timpul să plece. Florentino Ariza simți atunci nevoia imperioasă de a rupe legătura aceea lipsită de dragoste și căută s-o facă astfel încât inițiativa să-i aparțină: așa cum avea să procedeze totdeauna. Rugându-se în sinea lui ca Sara Noriega să-l lase în patul ei, pentru ca el să-i poată spune nu, totul s-a sfârșit între noi, o invită să se așeze alături, pe canapea, după ce termină de întors ceasul. Dar ea preferă să rămână la distanță, pe fotoliul destinat musafirilor. Florentino Ariza îi întinse degetul arătător înmuiat în coniac, ca să-l sugă, așa cum îi plăcea s-o facă în preambulurile amorului.

— Acum nu, spuse. Aștept pe cineva.

De când fusese respins de Fermina Daza, Florentino Ariza învățase să-și rezerve totdeauna ultimul cuvânt. Dacă n-ar fi fost atât de scârbit, ar fi insistat pe lângă Sara Noriega, sigur că își va sfârși noaptea tăvălindu-se cu ea în pat. deoarece era absolut convins că o femeie care se culcă o dată cu un bărbat va continua s-o facă ori de câte ori el i-o va cere, cu condiția să știe s-o înduioșeze de fiecare dată. Suportase totul în numele acestei convingeri, trecuse cu vederea totul, chiar și cele mai abjecte istorii de amor, numai ca să nu-i acorde nici unei femei născute din femeie oportunitatea de a lua decizia finală. Dar în noaptea aceea s-a simțit atât de umilit, încât a dat pe gât coniacul, făcând tot ce putea ca să i se observe supărarea, și a plecat fără să-și ia rămas bun. Nu s-au mai văzut niciodată.

Legătura cu Sara Noriega, una dintre cele mai lungi și mai stabile în viața lui Florentino Ariza, n-a fost totuși singura din acei cinci ani. Când a înțeles că, deși se simțeau bine împreună, mai ales în pat, n-o va putea înlocui niciodată cu ea pe Fermina Daza, și-a reluat pândă nocturnă de vânător solitar, făcând în așa fel încât să-i ajungă și timpul, și puterile pentru toate. Și totuși, Sara Noriega a reușit ca prin minune să-l consoleze pentru o vreme. Cel puțin a putut rezista fără s-o vadă pe Fermina Daza, cum nu i se mai întâmplase înainte, când își lăsa baltă treburile la orice oră, ca s-o caute pe făgașurile incerte ale presimțirilor, pe străzile cele mai neașteptate, în locuri inimaginabile, unde era cu neputință s-o găsească, rătăcind la întâmplare, cu pieptul zbuciumat de chin, până când reușea s-o vadă măcar o clipă. Ruptura cu Sara Noriega i-a răscolit dorurile ațipite și s-a simțit din nou ca în vremea lecturilor interminabile din parc, numai că de data aceasta nerăbdarea lui creștea la gândul că doctorul Juvenal Urbino trebuia să moară.

Știa de multă vreme că era ursit să facă fericită o văduvă, care, la rândul ei, urma să-l facă fericit, și nu era îngrijorat în privința asta. Dimpotrivă: era pregătit. Cunoscutese atât de multe în incursiunile lui de vânător solitar, încât până la urmă a aflat că lumea era plină de văduve fericite. Le văzuse veghind înnebunite de durere la catafalcul soțului, rugându-se să fie îngropate de vii în același coșciug, ca să nu înfrunte singure neprevăzutul vieții, dar pe măsură ce se împăcau cu realitatea noii lor situații, renășteau din cenușă cu o vitalitate mereu sporită. La început lânzezeau ca niște plante parazite în umbra hardu-ghiilor pustii, deveneau confidentele servitoarelor, amantele pernei, rătăcind fără rost, după atâția ani de captivitate stearpă. Își iroseau ceasurile de prisos îngrijind hainele răposatului, punând nasturii pe care niciodată nu avuseseră timp să-i coasă mai înainte, călcând cămășile cu manșete și gulere ca parafina până ce nu mai rămânea nici o cută. Continuau să-i pună săpun în baie, perna cu inițialele lui în pat, farfuria și tacâmurile la masă, ca să le poată găsi dacă s-ar fi întâmplat să se întoarcă din moarte fără să le anunțe, așa cum avea obiceiul când trăia. Dar de-a lungul acelor liturghii închinare singurătății deveneau treptat conștiente că erau din nou stăpâne pe viața lor, după ce renunțaseră nu numai la numele de familie, ci chiar la propria identitate, și toate acestea în schimbul unei siguranțe care se dovedise a nu fi altceva decât unul din multele visuri amăgitoare de logodnice. Numai ele știau ce grea povară era bărbatul pe care îl iubeau cu patimă și care poate că le iubea și el, dar de care trebuiau să aibă grijă ca de un copil până la ultimul suspin, dându-i să sugă, schimbându-i scutecele murdare, ducându-l cu zăhărelul ca să-i risipească groaza care îl cuprindea dimineața, când pleca să înfrunte realitatea. Și totuși, când îl vedeau ieșind din casă, îndemnat chiar de ele să dea piept cu lumea, le cuprindea spaima că bărbatul nu se va mai întoarce niciodată. Asta era viața. Dragostea, dacă exista, era cu totul altceva: altă viață.

În schimb. În reconfortantele ceasuri de răgaz ale singurătății, văduvele

descopereau singurul mod de a trăi cu adevărat, lăsându-se în voia propriului trup, mâncând numai când le era foame, iubind fără a minți, dormind fără să fie nevoie să se prefacă adormite ca să scape de indecența amorului oficial, stăpâne, în sfârșit, pe dreptul de a avea un pat întreg numai pentru ele, în care nimeni nu le disputa jumătate din cearșaful lor, jumătate din aerul lor de respirat, jumătate din noaptea lor, până ce trupul, sătul să-și viseze propriile-i vise, se trezea, dintr-o dată, singur. În diminețile lui de braconier, Florentino Ariza le întâlnea când ieșeau de la slujba de utrenie, înfășurate în lințoliul negru și cu corbul destinului pe umăr. De cum îl zăreau în lumina strălucitoare a zorilor, traversau strada pe celălalt trotuar, cu pași mărunți și țopăiți, pași de păsărele, căci numai și faptul de a trece pe lângă un bărbat le putea compromite. Cu toate acestea, el era convins că o văduvă neconsolată, mai mult decât oricare altă femeie, putea ascunde în adâncul sufletului sămânța fericirii.

Nenumăratele văduve din viața lui, începând cu văduva lui Nazaret, îl ajutaseră să descopere cât de fericite erau femeile după ce le murea bărbatul. Ceea ce până atunci fusese pentru el o simplă iluzie devenise, grație lor, o posibilitate reală și la îndemână. Nu vedea de ce Fermina Daza n-ar fi fost o văduvă ca toate celelalte, pregătită de viață să-l accepte așa cum era, eliberată de orice sentiment imaginar de vinovăție față de soțul mort, hotărâtă să descopere alături de el fericirea de a fi fericită de două ori, mai întâi cu iubirea de zi cu zi, care să preschimbe fiecare clipă a vieții într-un miracol, apoi, cu altă iubire, numai a ei, ferită de orice contagiune grație imunității morții.

Poate că n-ar mai fi fost atât de entuziasmat dacă ar fi bănuit cât de departe era Fermina Daza de aceste calcule fanteziste, când ea abia începea să întrezărească orizontul unei lumi în care fusese prevăzut totul, în afară de nenorocire. Deși în acele timpuri bogăția avea, pe lângă nenumărate avantaje, și multe dezavantaje, jumătate din omenire și-o dorea cu orice preț, considerând că era singura posibilitate de a-și asigura eternitatea. Fermina Daza îl respinsese pe Florentino Ariza într-o străfulgerare de maturitate pe care a plătit-o imediat cu un acces de compasiune, dar niciodată nu s-a îndoit că hotărârea ei fusese cea mai potrivită. La vremea aceea nu și-a putut da seama ce mobiluri oculte ale rațiunii o făceau să fie atât de încrezătoare în perspicacitatea ei, dar mulți ani mai târziu, când ajunsese în pragul bătrâneții, le-a descoperit pe neașteptate în cursul unei discuții întâmplătoare despre Florentino Ariza. Toți cei de față știau că era un fel de „delfin” al tot mai prosperei Companii Fluviale a Caraibilor, toți erau siguri că-l văzuseră de multe ori și chiar vorbiseră cu el, dar nici unul nu reușea să-l identifice în amintire. Atunci Fermina Daza a avut revelația motivelor inconștiente care o împiedicaseră să-l iubească. Și comentase: „Parcă nici n-ar fi o persoană în carne și oase, ci doar o umbră.” Avea dreptate: umbra cuiva pe care nimeni nu l-a putut cunoaște cu adevărat niciodată. Dar în timp ce rezista asediilor doctorului Juvenal Urbino, care era exact tipul opus de bărbat, se simțea terorizată de fantasma vinovăției: singurul Sentiment pe care era incapabilă să-l suporte. Ori de câte ori o simțea apropiindu-se, o cuprindea un soi de panică pe care nu reușea să și-o stăpânească decât dacă găsea prin preajmă pe cineva care să-i ușureze conștiința. Când era mică, dacă se spărgea o farfurie în bucătărie, dacă cineva cădea, dacă ea însăși își prindea degetul în ușă, se întorcea spre adultul aflat prin apropiere și se grăbea să-l acuze: „Tu ești de vină.” Deși. În realitate, nu ținea să afle cine era vinovatul sau să se convingă de propria-i vinovăție: se mulțumea doar să pună lucrurile la punct.

Doctorul Juvenal Urbino și-a dat seama la timp că armonia căminului lor era amenințată de această fantasmă notorie și, de cum o zărea, se grăbea să-i spună soției: „Fii liniștită, draga mea, eu sunt vinovat.” Căci de nimic nu se temea atât de mult ca de hotărârile subite și definitive ale soției sale, fiind

convins că totdeauna își aveau originea într-un sentiment de vinovăție. Cu toate acestea, tulburarea care a cuprins-o după ce l-a respins pe Florentino Ariza n-a putut fi spulberată cu câteva cuvinte de consolare. Luni în șir, Fermina Daza deschidea în fiecare dimineață fereastra de la balcon sperând să zărească fantoma solitară care altădată o pândea din parcul pustiu, vedea copacul care fusese al lui, banca ferită de priviri indiscrete unde el citea gândindu-se la ea, suferind de dragul ei, și, până la urmă, trebuia să închidă fereastra la loc, suspinând: „Bietul de el.” La un moment dat, când era prea târziu ca să mai îndrepte trecutul, s-a simțit chiar dezamăgită că el nu se dovedea atât de insistent cum își închipuise ea, iar uneori simțea dorința tardivă de a primi o scrisoare care n-a sosit niciodată. Dar când a fost nevoită să se confrunte cu posibilitatea de a se căsători cu Juvenal Urbino, deruta ei a sporit, întrucât își dădea seama că nu avea motive reale ca să-l prefere, după ce-l refuzase fără motive reale pe Florentino Ariza. În fond, îl iubea tot atât de puțin ca și pe celălalt, în schimb nu-l cunoștea aproape deloc, scrisorile lui nu aveau febrilitatea scrisorilor celuilalt și nici nu-i dăduse atâtea înduioșătoare dovezi ale hotărârii sale. La drept vorbind, Juvenal Urbino o curtase fără a-i pomeni niciodată de dragoste și era destul de ciudat că un catolic militant ca el îi oferea numai bunuri pământești: siguranță, ordine, cifre imediate care, odată adunate, ar putea avea o oarecare asemănare cu iubirea, fără să fie totuși cu adevărat iubire. Îndoielile acestea o puneau și mai mult în încurcătură, pentru că nici măcar nu era convinsă că n-ar fi putut trăi fără iubire.

În orice caz, argumentul principal împotriva doctorului Juvenal Urbino era asemănarea sa mai mult decât suspectă cu bărbatul ideal pe care Lorenzo Daza îl visa pentru fiica sa. Era cu neputință să nu-l privești ca pe o creație a unui complot patern, chiar dacă realitatea arăta cu totul altfel, iar Fermina Daza a fost încredințată de acest lucru încă din clipa când l-a văzut revenind pentru un consult medical care nu-i fusese solicitat. Discuțiile cu verișoara Hildebranda au derutat-o și mai mult. Prin însăși poziția ei de victimă, aceasta avea tendința să se identifice cu Florentino Ariza, uitând că Lorenzo Daza o invitase probabil în speranța că va interveni în favoarea doctorului Urbino. Numai Dumnezeu știe cât a luptat Fermina Daza împotriva tendinței de a-și însoți verișoara când aceasta s-a dus la oficiul de telegraf ca să-l cunoască pe Florentino Ariza. Ar fi vrut să-l revadă, ca să-l confrunte cu propriile sale îndoieli, să-i poată vorbi între patru ochi, să-l cunoască mai bine, ca să fie sigură că decizia ei impulsivă n-avea s-o precipite spre alta mult mai gravă, determinând-o să capituleze în războiul personal împotriva tatălui său. Până la urmă, așa a și făcut, într-un moment crucial al vieții, dar nu pentru că ar fi impresionat-o frumusețea virilă a pretendentului, bogăția lui legendară, faima lui timpurie sau vreunul din meritele sale reale, ci din pricina spaimei că putea pierde ocazia și a iminenței celor douăzeci și unu de ani, limita confidențială pe care și-o stabilise pentru a se pleca în fața destinului. A fost de ajuns acel moment unic pentru a lua hotărârea întocmai cum era scris în legile Domnului și în cele ale oamenilor: până la moarte. Atunci i s-au risipit toate îndoielile și a putut face fără remușcări singurul gest decent pe care i-l dicta rațiunea: a trecut cu un burete fără lacrimi peste amintirea lui Florentino Ariza, iar în locul ei a lăsat să înflorească un câmp de maci. Nu și-a permis decât un suspin mai adânc ca de obicei, ultimul: „Bietul de el!”

Dar îndoielile cele mai cumplite au început s-o cuprindă abia după ce s-a întors din voiajul de nuntă. Nici nu terminase bine de deschis cuterul, de despachetat mobilele și de golit cele unsprezece lăzi pe care le adusese ca să se instaleze ca doamnă și stăpână în vechiul palat al Marchizului de Casaldiero, când și-a dat seama cu o spaimă de moarte că era prizonieră într-o casă diferită de cea pe care și-o imaginase, și ceea ce era mai grav, alături de

un bărbat asupra căruia se înșelase. I-au trebuit șase ani ca să scape. Șase ani îngrozitori, pe care i-a petrecut, ca niciodată în viață, exasperată de purtarea arțăgoasă a doșei Blanca, soacra ei, și de imbecilitatea cumnatelor, care, dacă nu putreziseră până atunci în sihăstria unei chilii era pentru că o aveau de multă vreme în suflet.

Doctorul Urbino, care se resemnase să aducă spiței tributul cuvenit, rămânea surd la rugămințile ei, încredințat că înțelepciunea Celui de Sus și nețărmurita capacitate de adaptare a soției sale aveau să aranjeze totul. I se rupea sufletul când vedea în ce stare ajunsese maică-sa, a cărei poftă de viață insufle altădată dorința de a trăi până și celor mai pesimiști dintre oameni. Într-adevăr: femeia aceea frumoasă, inteligentă, de o sensibilitate rar întâlnită în mediul său, fusese vreme de aproape patruzeci de ani sufletul paradisiului ei social. Văduvia o schimbase într-atâta încât nu-ți venea să crezi că era aceeași de mai înainte, făcând din ea o femeie puhavă și ursuză, care ura întreaga omenire. Singura explicație posibilă a acestei degradări era resentimentul provocat de convingerea că soțul se sacrificase de bunăvoie pentru o liotă de negrotei, cum avea obiceiul să spună, când, de fapt, singurul sacrificiu cuvenit ar fi fost acela de a supraviețui de dragul ei. În orice caz, căsnicia fericită a Ferminei Daza s-a sfârșit o dată cu voiajul de nuntă, iar singurul om din lume care o putea ajuta să împiedice naufragiul final era paralizat de teroare în fața autorității materne. Lui, nu cumnatelor cretine și soacrei pe jumătate nebune, îi atribuia Fermina Daza vina pentru capcana ucigătoare în care era prinsă. Înțelesese prea târziu că, în ciuda prestigiului profesional și a fascinației sale mondene, bărbatul cu care se măritase era un om lipsit de voință: un poltron care se împăuna cu faima numelui său.

Și-a căutat un refugiu în copilul abia născut. Îl simțise ieșind din trupul ei cu un sentiment de ușurare, de parcă s-ar fi eliberat de ceva ce nu-i aparținea, și se îngrozise constatând că nu simțea nici cea mai mică afecțiune pentru vițelușul acela de lapte pe care moașa i l-a arătat gol, mânjit de grăsime și de sânge, cu cordonul ombilical înfășurat în jurul gâtului. Dar în singurătatea palatului, a învățat să-l cunoască, s-au cunoscut unul pe celălalt și astfel a descoperit că părinții își iubesc copiii nu pentru că sunt copiii lor, ci pentru că, purtându-le de grijă, între ei se înfiripă o adâncă prietenie. În afară de el, nu mai suporta nimic și pe nimeni în casa care îi adusesese nefericirea. O deprimau singurătatea, grădina ca un cimitir, urmele necruțătoare lăsate de trecerea vremii în enormele iatacuri fără ferestre. Simțea că-și pierde mințile în nopțile dilatate de țipetele nebunelor de la ospiciul din preajmă. O exaspera obiceiul de a pune masa în sufragerie, cu fețe de masă brodate, tacâmuri de argint și candelabre ca la înmormântare, pentru ca cinci fantome să mănânce gogoși și să bea câte o ceașcă de cafea cu lapte la cină. Detesta rugăciunile rostite pe înserate, sclifoselile de la masă, eternele comentarii răutăcioase despre felul cum ținea tacâmurile, despre mersul ei aproape mistic, cu pașii aceia mari de femeie simplă, despre rochiile de circăreasă, leacurile băbești cu care își trata bărbatul și obiceiul mitocănesc de a-i da copilului să sugă fără să-și acopere sânul cu scutecul. Când și-a invitat prima dată prietenele la ceaiul de la cinci după-amiază, pentru care avea de gând să pregătească biscuiți imperiali și dulceață de flori, după o modă recentă, venită din Anglia, doșna Blanca s-a opus categoric ca în casă la ea să fie servite medicamente pentru febră, în loc de ciocolată, brânză topită și pâine de manioc. Nici măcar visurile n-au scăpat de cenzura ei. Într-o dimineață, când Fermina Daza a povestit că visase un necunoscut care se plimba în pielea goală prin odăile palatului, împrăștiind pe unde trecea pumni de cenușă, doșna Blanca a întrerupt-o brusc:

— O femeie decentă nu poate avea asemenea visuri.

Senzației că se afla într-o casă străină i s-au adăugat alte două nenorociri

și mai mari. Una era dieta aproape zilnică de vinete preparate în toate felurile posibile, la care doña Blanca nu admitea să renunțe din respect pentru răposatul ei soț și pe care Fermina Daza refuza să le mănânce. Ura vinetele încă din copilărie, chiar înainte de a le fi gustat, pentru că îi amintea de culoarea veninului. De data aceasta însă, a trebuit să admită că în viața ei se schimbase totuși ceva în bine, pentru că pe vremuri, când avea cinci ani, spusese același lucru la masă, iar taică-său o obligase să înghită toată mâncarea pregătită pentru șase persoane. A crezut că o să-și dea duhul, mai întâi când a vărsat vinetele mistuite, iar apoi din cauza ceștii cu ulei de ricin, pe care i l-au băgat pe gât cu sila, ca s-o vindece de pedeapsă. Gustul acesta și spaima de otravă i-au rămas de atunci întipărite în minte ca un singur purgativ, iar la prânzurile abominabile de la palatul Marchizului de Casalduero, îngreșoșată de amintirea uleiului de ricin, trebuia să-și întoarcă privirea de la farfuria cu care era îmbiată, ca să nu comită necuviința de a vomă peste ea.

Cealaltă nenorocire a fost harfa. Într-o bună zi, doña Blanca spusese cu subînțeles: „Nu cred că pot exista femei decente care să nu știe să cânte la pian.” A fost un ordin pe care chiar și fiul ei a încercat să-l discute, ca unul care-și petrecuse cei mai frumoși ani ai vieții osândit la caznele lecțiilor de pian, deși la maturitate a recunoscut că îi prinseseră bine. Nu și-o putea imagina însă pe soția sa supusă acelorași chinuri la douăzeci și cinci de ani și cu un caracter ca al ei. N-a reușit să obțină de la maică-sa altă concesie decât înlocuirea pianului cu harfa, aducându-i argumentul pueril că acesta este instrumentul îngerilor. Au comandat, așadar, la Viena o harfă superbă, care arăta și chiar suna de parcă ar fi fost din aur și care a reprezentat una din relicvele cele mai prețioase de la Muzeul Orașului până când au mistuit-o flăcările cu tot ce avea înăuntru. Fermina Daza s-a supus acestui supliciu de lux, încercând să împiedice naufragiul cu un sacrificiu final. A început lecțiile cu un maestru al măștrilor adus special din orașul Mompox, dar care s-a prăpădit pe neașteptate după numai cincisprezece zile, și a continuat încă mulți ani după aceea cu capelmaistrul de la seminar, a cărui răsuflare de gropar distorsiona arpeggiile.

Chiar și ea era surprinsă de obediența pe care o arăta. Căci deși nu voia să recunoască în forul său interior și nici în disputele surde pe care le avea cu soțul ei în ceasurile hărăzite până atunci iubirii, se încurcase mai repede decât credea în plasa convențiilor și a prejudecăților noii sale lumi. La început, obișnuia să-și afirme libertatea de opinie cu o frază rituală: „la mai dă-l dracului de evantai, că acum bate vântul.” Dar mai târziu, de teamă să nu-și piardă privilegiile câștigate pe merit și să ajungă în gura lumii, s-a arătat dispusă să suporte orice umilință, cu speranța că, până la urmă, Dumnezeu o să asculte rugile donei Blanca și o s-o ia la el mai repede.

Doctorul Urbino își justifica propria slăbiciune cu argumente de criză, uitând să se întrebe dacă nu cumva erau împotriva rânduielilor bisericii căreia îi aparținea. Nu admitea că neînțelegerile dintre ei și-ar fi putut avea originea în aerul rarefiat al casei și le puneau numai pe seama naturii căsătoriei: o invenție absurdă, care nu putea exista decât grație bunătății nețărmurite a lui Dumnezeu. Era împotriva oricărei rațiuni științifice ca două persoane care abia se cunoșteau, neînrudite, cu caractere diferite, cu educații diferite și chiar de sex diferit, să fie obligate dintr-o dată să trăiască împreună, să doarmă în același pat, să-și unească destinele, uneori, opuse. Avea obiceiul să spună: „Partea proastă într-o căsnicie e că se sfârșește în fiecare noapte după ce faci dragoste și trebuie s-o iei de la capăt în fiecare dimineață, înainte de micul dejun.” În ce-i privea pe ei, lucrurile stăteau și mai rău, căci proveneau din două clase antagonice și locuiau într-un oraș care tot mai visa la întoarcerea viceregilor. Singurul liant posibil era, atunci când exista, ceva atât de

improbabil și nestatornic precum dragostea, dar în cazul lor, nu existase când s-au căsătorit, iar destinul nu făcuse altceva decât să-i oblige să înfrunte realitatea când tocmai erau gata să-l descopere.

Așa arăta viața lor în anii harfei. Fuseseră de mult uitate momentele încântătoare când ea intra din întâmplare peste el în timp ce făcea baie și, în ciuda certurilor, a vinetelor veninoase, în ciuda surorilor țicnite cu mama care le făcuse cu tot, el îi mai purta destulă dragoste încât s-o roage să-l săpunească. Ea accepta, cu fărâmele de iubire care îi mai rămăseseră din Europa, și, lăsându-se amăgiți de amintiri, cedând fără să vrea, iubindu-se fără să și-o spună, până la urmă se tăvăleau, topiți de dragoste, pe pardoseală, în timp ce le auzeau pe servitoare vorbind despre ei în spălătorie: „Cum să mai aibă copii dacă nu mai fac dragoste.” Uneori, după ce se întorceau de la o petrecere nebună, nostalgia ghemuită în spatele ușii îi doboră dintr-o lovitură și atunci se petrecea o explozie miraculoasă în care totul era din nou ca mai înainte, iar pentru cinci minute, redeveneau amanții deșănțați din luna de miere.

Dar în afară de aceste rare ocazii, unul dintre ei era totdeauna mai obosit decât celălalt când se culcau. Ea întârzia în baie, răsucindu-și țigările de hârtie parfumată, fumând singură, recidivând în amorul ei de consolare, ca atunci când era tânără, liberă în casa ei și stăpână pe propriul său corp. Totdeauna o durea capul sau era prea cald, totdeauna, sau se prefăcea că doarme, sau avea ciclul din nou, ciclul, mereu ciclul. Până-ntr-atâta încât doctorul Urbino îndrăznise să spună la cursuri, numai ca să-și poată ușura sufletul fără a se mai spovedi, că, după zece ani de căsnicie, femeile ajung să aibă ciclul chiar și de trei ori pe săptămână.

Și cum un necaz nu vine niciodată singur, Fermina Daza a trebuit să se confrunte în cel mai cumplit an din viața ei cu ceea ce, mai devreme sau mai târziu, tot trebuia să afle: adevărul despre afacerile fabuloase și niciodată cunoscute ale tatălui său. Guvernatorul provinciei, care l-a convocat pe Juvenal Urbino la cabinetul său ca să-l pună la curent cu ticăloșiile socrului, le-a rezumat într-o singură frază: „Nu există lege divină sau omenească pe care ipochimenul ăsta să n-o fi încălcat.” Unele din matrapazlâcurile cele mai grave le făcuse la umbra autorității de care se bucura ginerele și ar fi fost greu de crezut că acesta și soția sa nu erau la curent. Preocupat să-și protejeze propria reputație, singura care mai rămânea în picioare, doctorul Juvenal Urbino a uzat de întreaga sa influență și a reușit să înăbușe scandalul punându-și cuvântul de onoare în joc. Așa că Lorenzo Daza s-a îmbarcat pe primul vapor și nu s-a mai întors niciodată. A plecat în ținutul său de baștină ca și cum ar fi fost vorba de una din acele călătorii de plăcere pe care le faci când și când pentru a amăgi nostalgia, dar, în fond, în spatele acestei aparențe se ascundea un sâmbure de adevăr: de câtăva vreme se urca la bordul vapoarelor din țara lui numai ca să bea un pahar cu apă din rezervoarele navei, umplute la izvoarele din satul său natal. A plecat fără să se dea bătut, clamându-și inocența și încercând până în ultima clipă să-și convingă ginerele că fusese victima unei intrigi politice. A plecat plângând după fetița lui, cum îi spunea Ferminei Daza de când se căsătorise, plângând după nepot, după țara unde ajunsese bogat și liber și unde reușise să facă din fiica lui o doamnă distinsă, după ce biruise toate stavilele cu ajutorul unor afaceri destul de tulburi. Când a plecat, era bătrân și bolnav, dar a trăit mult mai mult decât și-ar fi dorit oricare din victimele sale. Fermina Daza nu și-a putut înăbuși un oftat de ușurare când a aflat că murise și nici n-a ținut doliu, ca să evite orice întrebare stânjenitoare, dar luni în șir, ori de câte ori se închidea să fumeze în baie, plângea pe înfundate, cu o furie surdă, fără să știe de ce: de fapt, plângea după el.

Partea cea mai absurdă a situației celor doi soți era că niciodată nu au

arătat mai fericiți în public ca în acei ani de restriște. În realitate, au fost anii celor mai mari victorii asupra ostilității înăbușite a unui mediu care nu se resemna să-i accepte așa cum erau: diferiți, moderni și, ca atare, uzurpatori ai ordinii tradiționale. Pentru Fermina Daza însă, a fost cea mai ușoară bătălie. Viața mondenă, care îi stârnea atâta îngrijorare înainte de a o cunoaște, nu era altceva decât un sistem de pacte atavice, de ceremonii banale, de cuvinte dinainte stabilite cu care se amăgeau în societate unii pe alții ca să nu se sfâșie între ei. Nota dominantă a acestui paradis al frivolității provinciale era teama de necunoscut. Ea găsisse o definiție mai simplă: „Ca să te poți descurca în viața publică, nu trebuie decât să-ți învingi teama, iar ca s-o scoți la capăt în viața conjugală, trebuie să-ți învingi plictisul.” Descoperise acest lucru brusc, cu claritatea unei revelații, încă din clipa în care și-a făcut intrarea, târând după ea imensa trenă a rochiei de mireasă, în vastul salon al Clubului Social, cu aerul rarefiat de miresmele învălmășite ale atâtor flori, de învolburarea strălucitoare a valsurilor, de învălmășeala bărbaților transpirați și a femeilor care o priveau înfricoșate, neștiind cum anume ar fi putut îndepărta amenințarea aceea orbitoare pe care le-o trimitea lumea din afară. Tocmai împlinise douăzeci și unu de ani și aproape că nu ieșise din casă decât ca să se ducă la școală, dar i-a fost de-ajuns să-și rotească privirea în jur, ca să-și dea seama că adversarii ei nu erau împietriți de ură, ci paralizați de frică. În loc să-i înspăimânte și mai mult, așa cum era chiar ea, le-a făcut favoarea de a-i ajuta să o cunoască. Nimeni n-a fost altfel de cum a vrut ea să fie, la fel cum i se întâmpla, de pildă, cu orașele, care nu i se păreau mai frumoase sau mai urâte, ci numai așa cum și le imagina ea în inimă. Parisul, în ciuda ploii neconținute, a prăvăliașilor sordizi, în ciuda grosolăniei homerice a birjarilor, avea să-i rămână în amintire ca cel mai frumos oraș din lume, și nu din pricină că era astfel în realitate, ci pentru că acolo își petrecuse cei mai fericiți ani din viață. La rândul său, doctorul Urbino s-a impus cu ajutorul aceluiași arme care fuseseră folosite împotriva sa, numai că manevrate cu mai multă inteligență și cu o solemnitate calculată. Nimic nu se întâmpla în oraș fără ei: defilările, Jocurile Florale, evenimentele artistice, tombolele filantropice, festivitățile patriotice, prima călătorie cu balonul. Erau prezenți peste tot și aproape totdeauna se aflau la originea și în fruntea tuturor acțiunilor publice. Nimeni nu-și imagina, în anii lor de mare cumpănă, că putea exista pe lume cineva mai fericit decât ei sau o căsnicie mai armonioasă decât a lor.

Casa abandonată de tatăl ei a fost pentru Fermina Daza limanul unde fugea să se ascundă de atmosfera înăbușitoare din palatul familiei Urbino. De câte ori putea scăpa de privirea iscoditoare a celor din jur, se ducea pe ascuns acolo, primind când și când vizita prietenelor mai noi sau mai vechi, printre care se numărau câteva din fostele colege de școală și de la lecțiile de pictură: un substitut inocent al infidelității. În părculețul Evangheliilor trăia timp de câteva ceasuri viața tihnită a unei mame celibatate, depanând nenumăratele amintiri din copilărie. A cumpărat alți corbi parfumați, a adunat pisici de pe stradă și a lăsat toată casa în grija Galei Placidia, care, deși bătrână și șubrezită de reumatisme, mai avea destulă vigoare ca să reînvie atmosfera de altădată. A deschis din nou camera de cusut unde Florentino Ariza o zărise prima oară, iar doctorul Juvenal Urbino o pusese să scoată limba ca să-i poată cunoaște inima, și a transformat-o într-un sanctuar al trecutului. Într-o după amiază de iarnă, când a vrut să închidă fereastra de la balcon înainte de a se dezlănțui grindina, l-a văzut pe Florentino Ariza așezat sub migdalii din parc, pe banca dintotdeauna, îmbrăcat în hainele tatălui, ajustate pe măsura lui, cu cartea deschisă pe genunchi, arătând aidoma imaginii de odinioară pe care o păstra în amintire, dar fără nici o asemănare cu înfățișarea lui din ultima vreme, când îl zărise cu totul întâmplător. S-a gândit cu teamă că vedenia aceea era o

prevestire de moarte și s-a întristat. A îndrăznit chiar să-și spună că poate ar fi fost fericiți împreună, numai ei doi în casa pe care o pregătise pentru el cu aceeași iubire cu care el o pregătise pe a lui pentru ea, iar această simplă presupunere a speriat-o, pentru că numai astfel a ajuns să înțeleagă cât de nefericită era. Atunci, luându-și inima în dinți, și-a obligat soțul să discute deschis, să se confrunte cu ea, să se certe, să plângă împreună după paradisul pierdut, până când s-au auzit cântând ultimii cocoși, și s-a făcut lumină printre perdelele dantelate ale palatului, și s-a aprins soarele pe cer, iar soțul, buhăit de atâta vorbit, istovit de nesomn, cu inima oțelită de atâta plâns, și-a strâns șireturile de la ghete, și-a strâns cureaua, și-a strâns bruma de bărbăție care-i mai rămânea și i-a spus da, draga mea, o să plece amândoi să caute iubirea pe care o pierduseră în Europa: chiar mâine și pentru totdeauna. A fost atât de neclintit în hotărârea luată, încât a făcut demersurile necesare pentru ca Banca Tezaurului, care îi administra toate bunurile, să lichideze imensa avere a familiei, risipită încă de la începuturi în tot felul de afaceri, investiții, bonuri și hârtii inviolabile și lente, dar despre care nu știa altceva decât că nu era atât de fabuloasă pe cât se povestea: suficientă însă ca să nu fie nevoie să se gândească la ea. Oricum, puțină sau multă, trebuia convertită în aur marcat, care urma să fie transferat treptat la băncile din străinătate unde avea cont deschis, până când nici lui, nici soției sale nu le mai rămânea nici măcar un colțișor unde să-și dea obștescul sfârșit în țara asta neîndurătoare.

Ei bine, în ciuda presupunerilor Ferminei Daza, Florentino Ariza mai exista pe lume. Se afla chiar pe cheiul unde era acostat transatlanticul ce urma să plece spre Franța, când ea a sosit, împreună cu soțul și copilul, în landoul tras de caii aurii, și i-a văzut coborând așa cum îi zărise la atâtea festivități: perfecti. Îl luau cu ei și pe băiat, care primise o educație ce permitea încă de pe atunci să se întrevadă cum avea să fie la maturitate: întocmai așa cum a fost. Juvenal Urbino și-a scos pălăria și l-a salutată vesel pe Florentino Ariza: „Ne ducem să cucerim Flandra.” Fermina Daza a dat ușor din cap, iar Florentino Ariza s-a descoperit și a făcut o reverență, dar ea l-a privit fără să schițeze nici cel mai mic gest de compasiune pentru ravagiile calviției lui premature. Era chiar el, fără îndoială, dar așa cum îl vedea ea: umbra unui bărbat pe care n-a reușit să-l cunoască niciodată cu adevărat.

Nici Florentino Ariza nu trecea prin cele mai fericite momente din viață. Nu erau de ajuns tracasările de la birou, pândă sâcâitoare de vânător furișat, apatia care îl cuprinsese odată cu trecerea anilor, mai avea de înfruntat și criza finală a maică-sii, a cărei memorie sfârșise fără amintiri: era aproape o foaie albă. De multe ori, când îl vedea așezat în jilțul în care obișnuia să citească, îl întreba surprinsă: „Da' tu al cui ești ?” Deși o lămură de fiecare dată, ea îl întrerupea din nou:

— Da' ia spune, dragul meu băiat, eu cine sunt ?

Se îngrășase atât de mult, încât nu se mai putea mișca și-și petrecea tot timpul în merceria unde nu mai era nimic de vândut, dichisindu-se și sulemenindu-se de când se scula, odată cu primii cocoși, până târziu, mult după miezul nopții, căci dormea foarte puține ceasuri pe zi. Își puneă ghirlande de flori pe cap, se ruja, se pudra pe obraz și pe brațe, iar la sfârșit, întreba pe oricine se afla din întâmplare în preajmă cum îi stătea. Vecinii știau că aștepta mereu același răspuns: „Parcă ai fi Libarca Martínez.” Această identitate, uzurpată personajului dintr-o poveste pentru copii, era singura care o mulțumea. Continua să se legene, făcându-și vânt cu un mănunchi de pene trandafirii, până când o lua iar de la capăt: coroana de flori din hârtie, moscul pentru pleoape, carminul pe buze, pudra ca o crustă de var pe obraz. Și din nou nelipsita întrebare: „Cum îmi stă ?” Când și-a dat seama că maică-sa ajunsese bătaia de joc a cartierului, Florentino Ariza a demontat într-o noapte tejiștea

și dulapurile cu sertare din vechea mercerie, a bătut în cuie ușa dinspre stradă și a aranjat localul așa cum îi povestise chiar ea că arăta dormitorul Libărcii Martínez, iar de atunci, n-a mai întrebat niciodată cine era.

La sugestia unchiului León XII, căutase o femeie în vârstă care s-o îngrijească, dar sârmana umbla mai mult adormită decât trează, iar câteodată lăsa impresia că și ea uita cine era. Așa încât, după ce ieșea de la birou, Florentino Ariza rămânea acasă până când reușea s-o adoarmă pe maică-sa. Nu s-a mai dus să joace domino la Clubul Comerțului, iar pentru o vreme a renunțat la întâlnirile cu cele câteva prietene vechi pe care le frecventase până atunci, căci ceva se schimbase în adâncul inimii lui după cumplita întâmplare cu Olimpia Zuleta.

Fusese ca un trăsnet. Florentino Ariza tocmai îl condusese pe unchiul León XII acasă, pe o furtună îngrozitoare, cum se dezlănțuie de obicei în octombrie, lăsându-ne pentru multă vreme în convalescență, când a zărit din trăsură o tânără mărunțică și vioaie, îmbrăcată într-o rochie cu volane de organdi, care arăta mai degrabă ca o rochie de mireasă. Alerga buimăcită de colo-colo, încercând să prindă umbreluța de soare pe care vântul i-o smulsese și i-o purta în zbor pe deasupra mării. A invitat-o în trăsură și s-a abătut din drum ca s-o conducă acasă, un schit vechi, transformat în locuință, cu fața spre zarea mării și o curte înțesată de căsuțe pentru porumbei, care se vedeau din stradă. Pe drum, i-a povestit că era măritată de aproape un an cu un tarabagiu din piață pe care Florentino Ariza îl văzuse de multe ori descărcând de pe navele companiei lăzi pline cu tot felul de boarfe și mărunțișuri și cu o droaie de porumbei într-o colivie aidoma acelor folosite de tinerele mame pentru a-și duce bebelușii când călătoresc la bordul vapoarelor fluviale. Olimpia Zuleta părea să facă parte din familia viespile: avea șoldurile înalte și late, bustul îngust, părul sârmos, de culoarea aramei, obrajii pistruiați, ochii rotunzi, vioi și foarte depărtați, și un glas pițigăiat cu care rostea numai lucruri inteligente și amuzante. Lui Florentino Ariza i s-a părut mai degrabă nostimă decât atrăgătoare și a uitat-o imediat ce a lăsat-o acasă, unde locuia cu soțul ei, cu tatăl acestuia și cu alți membri ai familiei.

Câteva zile mai târziu, l-a văzut din nou pe bărbatul ei în port, de data aceasta imbarcând marfă, iar când vaporul a ridicat ancora, Florentino Ariza a auzit foarte limpede în urechi glasul diavolului. În aceeași zi, după ce l-a condus pe unchiul León XII, a trecut ca din întâmplare prin dreptul casei Olimpiei Zuleta și a văzut-o în curte dând de mâncare porumbeilor, care zburătăceau în jurul ei. I-a strigat peste gard, din trăsură: „Cât costă un porumbel?”. Ea l-a recunoscut și i-a răspuns veselă: „Nu sunt de vânzare.”. Atunci, el o întreabă: „Și cine vrea să aibă unul ce trebuie să facă?”. Ea îi răspunse fără să-și întrerupă treaba: „O ia în trăsură pe stăpână când o găsește rătăcită prin ploaie”. Așa se face că în seara aceea Florentino Ariza s-a întors acasă cu un dar din partea Olimpiei Zuleta, în semn de recunoștință: un porumbel mesager, cu un inel de metal la picior.

A doua zi după-amiază, la ceasul când împărțea ca de obicei mâncarea în curte, frumoasa stăpână a hulubăriei a văzut că porumbelul dăruit în ajun se întorsese printre ceilalți și s-a gândit că probabil scăpase. Dar când l-a prins și s-a uitat mai bine la el, a găsit o hârtiuță înfășurată pe inel: o declarație de dragoste. Era prima oară, și nu avea să fie ultima, când Florentino Ariza lăsa o urmă scrisă, deși de data aceasta a avut prudența să nu se semneze. A doua zi, era într-o miercuri, tocmai se pregătea să intre în casă, când un copil de pe stradă i-a dat porumbelul închis într-o colivie și i-a turuit dintr-o răsuflare că asta-i de la doamna cu porumbeii și mi-a zis să vă zic că vă roagă să-l închideți bine în colivie, că altfel iar o să scape și dup-aia nu vi-l mai dă înapoi. N-a știut ce să creadă: sau porumbelul pierduse scrisoarea pe drum, sau stăpâna lui

facea pe proasta, ori, poate, îi trimisese porumbelul pentru ca el să i-l trimită iarăși înapoi.

Sâmbătă dimineața, după o îndelungată chibzuință, Florentino Ariza a dat din nou drumul porumbelului, cu altă scrisorică nesemnată. De data aceasta, n-a trebuit să aștepte până a doua zi. După prânz, același copil i l-a adus din nou, în altă colivie, spunându-i că uite, domnule, iar vă trimite porumbelul care v-a scăpat, că alaltăieri vi l-a dat înapoi din bună-cuviință și acum vi-l trimite așa, de milă, da' dacă mai scapă o dată, chiar că nu vi-l mai dă înapoi. Tránsito Ariza s-a jucat până târziu cu porumbelul, l-a scos din colivie, l-a legănat în brațe și, tot încercând să-l adoarmă cu cântece pentru copii, a descoperit deodată că avea prins de inel un bilețel cu un singur rând: *Nu primesc anonime*. Florentino Ariza l-a citit cu inima înnebunită de fericire, de parcă ar fi fost încununarea primei sale aventuri, și abia a putut dormi în noaptea aceea de nerăbdare. A doua zi, s-a sculat dis-de-dimineață și, înainte de a pleca la birou, a dat din nou drumul porumbelului, cu un bilețel de dragoste semnat, prins de inel împreună cu trandafirul cel mai proaspăt, mai aprins și mai parfumat din grădină.

N-a fost chiar atât de simplu cum își închipuise. După trei luni de asedii, frumoasa stăpână a hulubăriei dădea invariabil același răspuns: „Eu nu sunt dintr-alea.” A continuat totuși să primească mesaje și chiar a acceptat să se ducă la întâlnirile pe care Florentino Ariza le aranja în așa fel încât să pară întâmplătoare. Cât despre el, ajunsese de nerecunoscut: amantul care nu-și asumase niciodată vreun risc, cel mai avid de dragoste, dar și cel mai meschin, cel care nu dădea nimic, dorindu-și, în schimb, totul, cel care nu îngăduise nimănui să-i lase o urmă cât de mică în inimă, vânătorul care își pândea ghemuit prada n-a mai ținut seama de nimic, aruncându-se orbește într-o viitoare de scrisori semnate, de cadouri galante, dând imprudent târcoale casei cu porumbei, chiar și atunci când știa foarte bine că stăpânul nu era plecat nici în călătorie, nici la piață. Pentru prima oară din anii tinereții lui zbuciumate, inima îi era din nou străpunsă de lancea iubirii.

Șase luni după prima întâlnire. s-au regăsit, în sfârșit, în cabina unui vapor fluvial tras la chei pentru a fi revopsit. A fost o după-amiază încântătoare. Pentru Olimpia Zuleta, dragostea era o hârjoană de porumbiță ce se zbenguie, după care îi plăcea să zacă goală ore în șir, descoperind în această leneșă abandonare tot atâta voluptate ca și în dragoste. În cabina aproape goală, pe jumătate vopsită, stăruia un iz de terebentină tocmai bun pentru a-l păstra în amintire ca semn al unei după-amiezi fericite. Sub impulsul unei inspirații insolite, Florentino Ariza a desfăcut capacul unui borcan cu vopsea roșie de lângă pat, și-a înmuiat degetul arătător și a pictat pe pubisul frumoasei stăpâne a hulubăriei o săgeată îndreptată spre sud, iar deasupra, pe pântec, a scris câteva cuvinte: *Păsărica asta e a mea*. Seara, uitând de inscripție, Olimpia Zuleta s-a dezbrăcat în fața soțului, care n-a suflat o vorbă, nici măcar nu s-a schimbat la față, dar s-a dus drept la baie după briciul de bărbierit, în timp ce ea își punea cămașa de noapte, iar când s-a întors, i-a tăiat gâtul dintr-o lovitură.

Florentino Ariza n-a aflat despre cele întâmplate decât după câteva zile, când soțul fugar a fost prins și a povestit ziarștilor cum a săvârșit crima și de ce. Timp de mai mulți ani s-a tot gândit îngrijorai la scrisorile semnate, a ținut socoteala anilor de pușcărie ai asasinului, care îl cunoștea foarte bine, dar nu se temea atâta de briciul sau de scandalul public, cât îl îngrozea gândul că ar putea avea neșansa ca Fermina Daza să afle de infidelitatea lui. Într-una din zilele lungilor ani de așteptare, s-a întâmplat ca femeia care o îngrijea pe Tránsito Ariza să întârzie mai mult decât prevăzuse la piață, din cauza unei ploii torențiale neobișnuite pentru acel anotimp, iar când s-a întors acasă, a găsit-o

moartă. De fapt a găsit-o așezată în balansoar, sulemenită toată și florală, ca de obicei, cu o privire atât de vie și un surâs așa de mucalit pe buze, încât abia după două ore și-a dat seama că era moartă. Ceva mai înainte de a muri, împărțise copiilor din vecini, în chip de bomboane, toată comoara din ulcelele îngropate sub pat, iar câteva din bijuteriile cele mai de preț n-au mai putut fi recuperate. Florentino Ariza a îngropat-o la vechea fermă Mâna Domnului, cunoscută, chiar și după trecerea atâtor ani, drept Cimitirul Holerei, și i-a plantat pe mormânt un trandafir.

Încă de la primele vizite la cimitir, Florentino Ariza a descoperit că nu departe de acolo era îngropată Olimpia Zuleta, fără lespede, dar cu numele și data morții mâzgălite cu degetul pe cimentul proaspăt al criptei, și imediat l-a fulgerat gândul că nu putea fi vorba decât de o farsă sinistră a soțului. Când trandafirul a înflorit, îi lăsa câte o roză pe mormânt, numai dacă nu se zărea nimeni prin preajmă, iar mai târziu, i-a răsădit un lăstar tăiat din trandafirul maică-sii. Amândoi trandafirii se înmulțeau cu atâta frenezie, încât, ca să păstreze ordinea, Florentino Ariza trebuia să aducă de acasă foarfecele și alte unelte de grădinărit. A fost însă mai presus de puterile lui: după numai câțiva ani, cei doi trandafiri se întinseseră ca bălăriile printre morminte, iar cimitirul de pe vremea molimei s-a numit de atunci Cimitirul Rozelor, până când un primar mai puțin realist decât înțelepciunea populară a șters de pe fața pământului orice amintire a trandafirilor atârnând sub bolta de la intrare o inscripție republicană: Cimitirul Universal.

Moartea maică-sii l-a lăsat din nou pe Florentino Ariza pradă îndeletnicirilor sale maniace: biroul, întâlnirile în ordine strictă cu amantele cronice, partidele de domino de la Clubul Comerțului, veșnicele romane de dragoste, vizitele duminicale la cimitir. Era rugina rutinei, atât de hulită și atât de temută, dar care pe el îl ajutase să-și ignore vârsta. Cu toate acestea, într-o duminică de decembrie, când trandafirii de pe morminte reușiseră să biruie foarfecele, a văzut rândunelele de pe firele electrice de curând instalate și brusc și-a dat seama că trecuseră ceva ani de la moartea maică-sii și de la asasinarea Olimpiei Zuleta, dar și mai mulți din acel decembrie îndepărtat când Fermina Daza i-a trimis o scrisoare spunându-i că da, îl va iubi veșnic. Până atunci se comportase ca și cum timpul n-ar fi trecut decât pentru ceilalți. Doar cu o săptămână în urmă, întâlnindu-se cu una din nenumăratele perechi care se căsătoriseră grație epistolelor scrise de el, nu l-a recunoscut pe băiatul lor mai mare, propriul său fin. Și-a învins stânjeneala cu convenționalele exclamații de uimire: „Drace, ce mare s-a făcut! E un bărbat în toată firea”. Nu s-a neliniștit nici chiar atunci când corpul a început să-i dea cele dintâi semnale de alarmă, pentru că totdeauna avusese sănătatea de fier a celor bolnăvicioși. Tránsito Ariza avea obiceiul să spună: „Băiatul meu n-a fost bolnav la viața lui decât de holeră”. Confunda, firește, holera cu dragostea, încă înainte de a-și pierde memoria. Oricum, se înșela, pentru că băiatul avusese în taină șase blenoragii, deși doctorul spunea că nu era vorba de șase, ci de una singură, care reapărea după fiecare bătălie pierdută. Mai avusese, pe deasupra, o umflătură cu puroi la vintre, patru gâlme pe cap și de șase ori pecingine, dar nici lui, nici altui bărbat nu le-ar fi trecut prin minte să le ia drept boli, cât mai degrabă drept trofee de război.

La patruzeci de ani, fusese nevoit să se ducă la doctor, din cauza unor dureri difuze în tot corpul. După mai multe consultații, medicul se mulțumise să-l consoleze: „Ce să-i faci. Vârsta își spune cuvântul.” El se întorcea însă de fiecare dată acasă la fel de nepăsător, de parcă tot ce se întâmpla nu l-ar fi privit în mod direct. Căci, pentru el, singurul reper din trecut era idila efemeră cu Fermina Daza și numai ceea ce avea legătură cu ea intra în socotelile propriei sale vieți. Dar când a zărit rândunelele pe firele electrice, a încercat

să-și rememoreze trecutul, începând cu amintirea cea mai îndepărtată, iubirile întâmplătoare, nenumăratele stavile pe care trebuise să le învingă pentru a ajunge într-un post de conducere, neajunsurile fără de număr iscate de dorința nestrămutată ca Fermina Daza să fie a lui, iar el a ei, mai presus de orice, în pofida oricăror piedici, și abia în clipa aceea a înțeles că viața nu stătea pe loc. A simțit un fior rece în măruntaie, care i-a împăienjenit ochii, și, lăsând jos uneltele de grădinărie, s-a sprijinit de zidul cimitirului, ca să nu-l doboare cea dintâi lovitură a bătrâneții.

— Drace, își spusese îngrozit, s-au și făcut treizeci de ani!

Așa era. Treizeci de ani care trecuseră, de bună seamă, și pentru Fermina Daza, dar care fuseseră cei mai plăcuți și reconfortanți din viața ei. Zilele de groază din Palatul Casaldueiro zăceau uitate în coșul de gunoi al memoriei. În noua casă din La Manga se simțea liberă, stăpână pe destinul său, alături de un soț pe care, dacă ar fi trebuit s-o ia de la capăt, l-ar fi ales din nou dintre toți bărbații lumii, cu un fiu care continua tradiția familiei la Școala de Medicină, și cu o fată care îi semăna atât de mult, încât, uneori, avea tulburătoarea senzație că e imaginea repetată a propriei sale tinereți. Între timp, se întorsese de trei ori în Europa, după călătoria nefericită din care n-ar mai fi vrut să se întoarcă în veci, ca să nu fie obligată să trăiască într-o permanentă teroare.

Se prea poate ca Dumnezeu să fi ascultat, în cele din urmă, rugile cuiva: se aflau de doi ani la Paris, încercând să descopere printre ruine ce mai rămăsese din iubirea lor, când au fost treziți în miez de noapte de o telegramă ce-i înștiința că doña Blanca era grav bolnavă, urmată, la câteva ore doar, de alta cu vestea morții. S-au întors imediat. Fermina Daza a coborât de pe vapor îmbrăcată într-o rochie cernită, ale cărei pliuri nu reușeau să ascundă starea în care se afla. Era din nou însărcinată, iar știrea a dat naștere unui cântec popular mai degrabă glumeț decât răutăcios, al cărui refren a fost la modă tot restul anului: *Ce-o fi gășind frumoasa la Paris, de cite ori se întoarce, mai face un copil*. Mulți ani la rând, de câte ori se ducea la petrecerile de la Clubul Social, doctorul Juvenal Urbino cerea să-i fie cântat, în ciuda grosolăniei versurilor, numai și numai ca să le demonstreze celorlalți că era în stare să înfrunte orice situație cu zâmbetul pe buze.

Nobilul palat al Marchizului de Casaldueiro, despre existența și blazoanele căruia nu s-a găsit niciodată vreo mărturie sigură, a fost vândut mai întâi Trezoreriei Municipale la un preț rezonabil, iar mai târziu, revândute pentru o adevărată avere guvernului central, atunci când un cercetător olandez a făcut săpături, încercând să demonstreze că acolo se afla adevăratul mormânt al lui Cristofor Columb: al cincilea. Surorile doctorului Urbino s-au retras la mănăstirea călugărițelor salesiene, iar Fermina Daza s-a mutat în vechea casă părintească, până când a fost terminată vila din La Manga. A pășit în noul cămin fără să șovăie, hotărâtă să-și impună voința, și-a aranjat, în sfârșit, mobilele englezești aduse din voiajul de nuntă și cele comandate după călătoria de reconciliere și încă din prima zi a început să umple casa cu tot soiul de păsări exotice pe care le cumpăra chiar ea de pe goeletele venite din Antile. S-a mutat în vila din La Manga împreună cu soțul ei, căreia reușise să-i redobândească întreaga dragoste, cu băiatul, acum măricel, și cu fetița care venise pe lume la patru luni după întoarcerea lor în țară și fusese botezată cu numele de Ofelia. La rândul său, doctorul Urbino a înțeles că îi era cu neputință să-și recupereze pe deplin nevasta și să reînvie zilele voiajului de nuntă, căci cea mai mare parte a dragostei și a timpului ei era hărăzită copiilor, dar s-a resemnat, mulțumindu-se cu ce mai rămânea. Armonia atât de dorită și-a găsit împlinirea când se așteptau mai puțin, la un dineu de gală unde s-a servit un fel de mâncare delicios, pe care Fermina Daza n-a reușit să-l identifice. După prima porție, a mai luat încă una, la fel de mare, atât de mult îi plăcuse, și

tocmai se gândea cu regret că trebuie să renunțe la a treia, ca să nu încalce regulile etichetei, când a aflat cu stupeoare că tocmai mâncase cu o nebanuită plăcere două farfurii pline cu piure de vinete. A avut tăria să-și recunoască înfrângerea cu eleganță, ca o adevărată doamnă: începând din acea zi, în vila din La Manga vinetele pregătite în cele mai diverse feluri și servite aproape tot atât de des ca și în Palatul Casaldueo au devenit mâncarea favorită a familiei, așa încât, la bătrânețe, doctorului Juvenal Urbino îi plăcea să spună în glumă că și-ar mai fi dorit o fată, ca să-i poată pune numele atât de îndrăgit în casă: Berenjena Urbino.

Fermina Daza se convinsese între timp că, spre deosebire de viața publică, viața intimă e nestatornică și imprevizibilă. Nu-și putea da seama dacă existau diferențe reale între copii și adulți, dar, în ultimă instanță, prefera copiii, pentru că aveau opinii mai precise și mai clar exprimate. Abia depășise promontoriul maturității, eliberată, în sfârșit, de orice iluzie, când începu să întrevadă din ce în ce mai limpede că viața ei nu arăta așa cum și-o imaginase în reveriile de tinerețe din părculețul Evangheliilor. Nici chiar în adâncul sufletului nu îndrăznise să-și mărturisească până atunci că era, de fapt, o servitoare de lux. În societate ajunsese să fie cea mai iubită, cea mai răsfățată, și tocmai de aceea, cea mai temută de toți, dar nicăieri nu i se pretindea mai mult și nu i se ierta mai puțin ca în propria-i gospodărie. Avea senzația că trăia o viață de împrumut: domnea ca o suverană absolută peste un vast imperiu al fericirii clădit de soțul ei, dar numai pentru el. Era conștientă că o iubea mai presus de orice, mai mult decât pe oricine altcineva, dar numai pentru el: o roabă supusă bunului său plac.

Cea mai mare tortură pentru ea erau mesele zilnice. Nu numai din pricină că trebuia să fie gata la timp: nu, trebuia să fie perfecte, trebuia să-i pregătească exact ce avea el chef să mănânce, fără să-i cunoască dinainte preferințele. Dacă îl întreba uneori, ceremonie inutilă, ca atâtea altele, a ritualului domestic, el nici măcar nu catadicsea să-și ridice privirea de pe ziar și răspundea: „Orice”. O spunea cu toată sinceritatea, în felul său amabil, pentru că nu exista pe lume soț mai puțin despotic ca el. Dar la masă nu putea fi chiar orice, ci exact ceea ce voia el, nici o greșeală, nici o abatere nefiind trecute cu vederea: carnea nu trebuia să aibă gust de carne, peștele să nu miroasă a pește, carnea de porc să nu aibă gust de rapăn, iar puiul, de pene. Chiar și când nu era vremea sparanghelului, trebuia să facă pe dracu-n patru și să-l găsească, pentru ca el să se poată desfăta cu mireasma propriei urine. Nu-l învinovățea pe el: vinovată era viața. Numai că el era un protagonist implacabil al vieții. Era de ajuns umbra unei îndoieli, ca să de la o parte farfuria și să spună: „Mâncarea asta a fost făcută fără dragoste”. Uneori, dovedea o fantezie greu de imaginat. Odată, abia și-a muiat buzele în ceaiul de mușețel și l-a refuzat imediat cu o singură frază: „Chestia asta are gust de fereastră”. Atât ea, cât și servitoarele au rămas cu gura căscată, pentru că nici una nu auzise până atunci de cineva care să fi băut zeamă de fereastră fiartă, dar când au gustat ceaiul, încercând să priceapă ceva, au înțeles: într-adevăr, avea gust de fereastră.

Era un soț perfect: niciodată nu se apleca să ridice ceva de pe jos, nu stinge lumina și nu închidea ușile. Dis-de-diminează, când se îmbrăca și descoperea un nasture lipsă, începea să bodogănească pe întuneric: „Un bărbat ar trebui să-și ia două neveste, pe una s-o iubească și alta să-i coasă nasturii”. Zilnic, la cea dintâi sorbitură de cafea sau la prima lingură de supă aburindă, scotea un urlet sfâșietor, care nu mai speria pe nimeni din casă, și imediat își vărsa năduful: „Să știți că într-o bună zi o să-mi iau lumea în cap, m-am săturat să tot umblu cu gura friptă”. Se plângea întruna că niciodată nu se găteau mâncăruri atât de gustoase și variate ca în zilele în care el nu putea

pune nimic în gură pentru că luase un purgativ și, convins de perfidia nevastă-sii, până la urmă, a obligat-o să ia și ea purgative odată cu el.

Sătulă de lipsa lui de înțelegere, Fermina i-a cerut un cadou mai neobișnuit de ziua ei: să facă timp de o zi toate treburile gospodăriei. El a acceptat amuzat și și-a luat rolul în serios încă din zori. A pregătit un mic dejun copios, dar a uitat că ei nu-i făceau bine ouăle prăjite și nu-i plăcea cafeaua cu lapte. A împărțit instrucțiunile pentru masa de prânz, la care aveau opt invitați, a dat dispoziții să se facă imediat curățenie prin camere și s-a străduit atât de mult să-i demonstreze că e mai priceput ca ea într-ale gospodăriei, încât înainte de ora douăsprezece s-a văzut nevoit să capituleze fără nici un pic de jenă. Încă din primul moment, și-a dat seama că habar n-avea de rosturile casei, iar servitoarele l-au lăsat să scotocească după fiecare lucrășor în parte, pentru că și ele intraseră în joc. La ora zece, nu fusese luată nici o hotărâre în privința prânzului, pentru că în casă curățenia nu era încă terminată, nimeni nu dereticase prin dormitor, baia a rămas nespălată, a uitat să pună hârtie igienică, să schimbe cearșafurile, să trimită trăsura după copii și a încurcat în așa hal atribuțiile servitoarelor, încât a pus-o pe bucătărească să facă paturile, iar pe cameriste le-a trimis să gătească. La unsprezece, când mai era foarte puțin timp până la sosirea musafirilor, Fermina Daza, moartă de răs, a luat din nou frânele gospodăriei în mâini, dar nu cu atitudinea triumfătoare pe care și-ar fi dorit-o, ci cu un sentiment copleșitor de compasiune pentru inutilitatea domestică a soțului ei. Înciudat, el și-a răcorit inima cu argumentul binecunoscut: „În orice caz, m-am descurcat mai bine decât ai face-o tu dacă te-ai apuca să vindeci bolnavi”. A fost o lecție binevenită, și nu numai pentru el. O dată cu trecerea anilor, amândoi au ajuns pe căi diferite la concluzia înțeleaptă că era cu neputință să conviețuiască altfel, să se iubească altfel: nimic nu era așa de complicat pe lumea asta ca dragostea.

În plenitudinea noii sale vieți, Fermina Daza avea prilejul să-l zărească tot mai des, la diverse festivități, pe Florentino Ariza, pe măsură ce el avansa în funcție, dar tocmai de aceea ajunsese să i se pară atât de firesc faptul că-l întâlnea, încât, uneori, uita să-l mai salute. Auzise vorbindu-se despre el destul de frecvent, pentru că, în lumea oamenilor de afaceri, ascensiunea lui prudentă, dar de nestăvilit, la C.F.C. era unul din subiectele permanente. Remarcase schimbările în bine din comportamentul lui: timiditatea i se decantase într-un soi de detașare enigmatică, se mai împlinise și nu-i stătea rău, placiditatea proprie vârstei nu făcea decât să-l avantajeze și reușise să rezolve cu demnitate calviția pustiitoare. Continua totuși să sfideze vremurile și moda, purtând aceleași haine cernite, redingotele anacronice, pălăria unică, lavaliera de poet, din merceria maică-sii. umbrela sinistră. Fermina Daza s-a obișnuit treptat cu noua lui înfățișare și, în cele din urmă, nu se mai gândea la el ca la adolescentul languros care suspina de dorul ei sub vârtejurile de frunze galbene din parcul Evangheliilor. Nu-l privea însă niciodată cu indiferență, iar veștile bune despre el o bucurau, pentru că încet-încet o ușurau de povara vinovăției.

Pe neașteptate însă, tocmai când îl credea definitiv șters din amintire, i s-a arătat din nou, de data aceasta, preschimbând în năluca propriilor ei nostalgii. Erau primele adieri ale bătrâneții, când a început să simtă că ceva iremediabil se petrecuse în viața ei, ori de câte ori auzea tunetul care anunța ploaia. Era rana de nevindecat a tunetului însingurat, bolovănos și punctual, care bubuia în fiecare zi de octombrie, la trei după-amiază, în munții Villanueva, și a cărui amintire devenea tot mai vie odată cu trecerea anilor. În timp ce întâmplările recente i se învălmășeau în minte doar după câteva zile, amintirile din călătoria legendară prin ținutul verișoarei Hildebranda deveneau, grație lucidității perverse a nostalgiei, atât de intense, încât păreau din ajun. Își amintea de

târgușorul Manaure, cocoțat pe povârnișurile munților, cu singura lui stradă, dreaptă, înecată în verdeață, cu păsările sale de bun augur, își amintea de casa cu stafii și de nopțile când se trezea cu cămașa udă learcă de lacrimile nesecate ale Petrei Morales, care, odinioară, se sfârșise de dragoste chiar în patul unde dormea ea. Îi reveneau în amintire gustul guayabelor, care nicicând după aceea n-a mai fost același, presimțirile atât de intense, încât susurul lor se împletea cu cel al ploii, după-amiezile de topaz de la San Juan del César, când pleca la plimbare cu alaiul de verișoare gureșe după ea, iar pe măsură ce se apropia de oficiul de telegraf, strângea tot mai tare din dinți, ca să nu-i iasă inima din piept. A vândut casa părintească fără să se mai gândească la preț, pentru că nu mai putea suporta dorul după anii adolescenței, spectacolul dezolant al parcului pustiu întrezărit de la balcon, mireasma sibilinică a gardeniilor în nopțile caniculare, năluca îmbrăcată ca o doamnă din alte vremuri din fotografia făcută în acea după-amiază de februarie când i se hotărâse soarta, toate amintirile din care o pândea mereu chipul lui Florentino Ariza. A avut însă luciditatea să-și dea seama că nu erau amintiri de dragoste, nici de căință, ci imaginile unei neîmpliniri care lăsa în urmă o dâră de lacrimi. Fără să-și dea seama, era pândită de aceeași capcană a compasiunii în care căzuseră atâtea victime imprudente ale lui Florentino Ariza.

Și-a căutat un sprijin în soțul ei. Exact când el însuși avea mai multă nevoie de ea, pentru că o depășea pe drumul vieții cu zece ani, bâjbâind singur prin negurile bătrâneții, dezavantaj la care se mai adăuga faptul că era bărbat și, ca atare, mai vulnerabil. Au ajuns să se cunoască atât de bine, încât după aproape treizeci de ani de căsnicie, se comportau ca o singură ființă divizată, simțindu-se uneori stânjeniți de faptul că-și ghiceau fără să vrea gândurile sau de situația de-a dreptul ridicolă când unul dintre ei anticipa în public ceea ce avea de gând să spună celălalt. Biruiseră împreună neînțelegerile cotidiene, aversiunile stârnite din senin, mizeriile reciproce, fabuloasele izbucniri de mânie ale complicității conjugale. A fost epoca în care s-au iubit mai bine ca oricând, fără grabă și fără excese, dar conștienți și mulțumiți de victoriile neverosimile repurtate asupra vitregiei soartei. Viața avea să le rezerve, de bună seamă, și alte surprize mortale, dar nu mai avea importanță: ajunseseră de-acum pe țărmul celălalt.

Cu prilejul sărbătoririi noului secol, au avut loc o serie de manifestări publice inedite, cea mai remarcabilă dintre toate fiind prima călătorie în balon, rod al inițiativelor inepuizabile ale doctorului Juvenal Urbino. Jumătate din populația urbei s-a adunat pe plaja de la Arsenal ca să admire înălțarea uriașului balon confecționat din tafta în culorile drapelului național, care a inaugurat poșta aeriană, îndreptându-se spre Juan de la Ciénaga, localitate aflată la circa treizeci de leghe spre nord-est, în linie dreaptă. Doctorul Juvenal Urbino și soția sa, care încercaseră emoția zborului la Expoziția Universală de la Paris, s-au urcat cei dintâi în nacela de răchită, urmați de inginerul de zbor și de alți șase invitați de vază. Guvernatorul provinciei le încredințase o scrisoare pentru autoritățile municipale din San Juan de la Ciénaga, în care se consemna pentru posteritate că aceea era prima corespondență transportată prin văzduh. Întrebat de un ziarist de la *Jurnalul Comerțului* care ar fi ultimele sale cuvinte dacă s-ar întâmpla să piară în acea aventură, doctorul Juvenal Urbino n-a stat prea mult pe gânduri ca să dea răspunsul ce avea să stârnească atâtea comentarii injurioase.

— După opinia mea, a spus, secolul al XIX-lea s-a încheiat pentru toată

lumea, mai puțin pentru a noastră.

Pierdut în mulțimea neștiutoare, care cânta plină de entuziasm imnul național, în timp ce balonul câștiga înălțime, Florentino Ariza l-a aprobat în sinea lui pe necunoscutul care comenta într-un grup evenimentul, susținând că aventura aceea nu era deloc potrivită pentru o femeie, mai ales la vârsta Ferminei Daza. Până la urmă însă, călătoria n-a fost chiar așa de periculoasă. Sau, mai degrabă, nu atât de periculoasă, pe cât de deprimantă. Balonul a ajuns cu bine la destinație, după o călătorie agreabilă, pe un cer de un albastru neverosimil. Au zburat la mică înălțime, purtați de un vânt lin și favorabil, mai întâi pe deasupra coastelor munților cu piscurile ninse, iar apoi, peste întinderea nesfârșită a mlaștinilor din Ciénaga Grande.

Au văzut de sus, așa cum le vedea din cer Dumnezeu, ruinele străvechiului și eroicului oraș Cartagena de Indias, cea mai frumoasă așezare de pe fața pământului, părăsit în grabă de locuitorii îngroziți de urgia holerei, după ce reușise să reziste mai bine de trei veacuri la atâtea asedii ale englezilor și la năvălirile corsarilor. Au văzut zidurile împrejmuitoare intacte, străzile cotropite de bălării, fortificațiile mistuite de tufele de pansele, palatele de marmură, cu altare de aur și viceregi putreziți de holeră în armuri.

Au zburat peste casele înălțate pe piloni din Troja de Cataca, vopsite în culori amețitoare, cu crescătoriile lor de iguane și perdele de balsamine și astromelii înflorite atârând prin grădinile lacustre. Sute de copii despuiți se aruncau în apă stârniți de strigătele din jur, se aruncau de la ferestre, de pe acoperișurile caselor, din canoele pe care le conduceau cu o uluitoare îndemânare, și se cufundau ca niște toni ca să prindă pachetele cu haine și alimente, flacoanele cu pastile din rășină de *tabonuco* pentru tuse, pe care frumoasa femeie cu pălărie cu pene le arunca din nacela balonului.

Au zburat peste plantațiile tinere de banani, un ocean de umbre, învăluit într-o tăcere copleșitoare ce se înălța până la ei ca un abur letal, iar Fermina Daza și-a adus aminte că pe la trei, patru ani, se plimba prin crângul umbros de mână cu mama sa, care părea, la rândul ei, aproape un copil printre celelalte femei, îmbrăcate ca și ea în rochii de muselină, cu umbreluțe albe și pălării de crep. Inginerul de zbor, care scruta lumea prin ocehan, spuse: „Am impresia că sunt morți”. Îi întinse ocehanul doctorului Juvenal Urbino, iar acesta văzu căruțele cu boi pe ogoare, șinele de cale ferată, pâraiele înghețate, trupurile încremenite, împrăștiate peste tot. Cineva spuse că holera făcea ravagii în localitățile din Ciénaga Grande. Doctorul Urbino comentă, fără să lase ocehanul din mână:

— Probabil că e o formă necunoscută de holeră, fiindcă fiecare mort are un glonte în ceafă.

Nu mult după aceea au zburat peste talazurile înspumate ale mării și au coborât fără incidente pe un țârm de silitră, rocă dură străbătută de crăpături, care dogorea mai tare ca focul. În așteptarea lor, acolo se strânseseră autoritățile târgului, care se apărau cum puteau de vipia soarelui sub niște umbrele obișnuite, școlarii care fluturau stegulețe în ritmul imnurilor, reginele frumuseții cu flori veștejite și coroane din carton poleit, precum și orchestra populară din prospera localitate Gayra, la vremea aceea, cea mai bună de pe toată coasta Mării Caraibilor. Fermina Daza nu dorea altceva decât să-și revadă locul natal, ca să-l confrunte cu cele mai vechi amintiri ale sale, dar nimănui nu i s-a permis să intre în oraș din cauza epidemiei. După ce doctorul Juvenal Urbino a înmânat istorica scrisoare, care, mai târziu, s-a rătăcit printre alte hârtii, astfel încât i s-a pierdut pentru totdeauna urma, întreaga asistență a fost cât pe ce să se sufoce în lânzezeala discursurilor. Când festivitatea a luat sfârșit, întrucât inginerul de zbor n-a reușit să înalțe balonul, au fost conduși călare pe catări până la debarcaderul Pueblo Viejo, unde mlaștina se unea cu

marea. Fermina Daza era sigură că mai trecuse pe acolo, când era mică, împreună cu maică-sa, într-un car tras de o pereche de boi. Îi povestise chiar și tatălui ei toate astea, dar el a murit încredințat că era cu neputință ca ea să țină minte cele întâmplate.

— Ai avut dreptate, i-a spus, îmi aduc foarte bine aminte de tot, dar tu n-ai de unde să știi cum a fost, pentru că s-a întâmplat cu cel puțin cinci ani înainte să te naști.

Trei zile mai târziu, membrii expediției s-au întors în portul de plecare istoviți de furtuna ce se dezlănțuise în timpul nopții pe mare și au fost primiți ca niște eroi. Pierdut în mulțime, firește, Florentino Ariza a recunoscut pe chipul Ferminei Daza semnele groazei. Dar după-amiază, când a revăzut-o la o demonstrație de ciclism patronată tot de soțul ei, orice urmă de oboseală dispăruse. Conducea un velociped bizar, ca un aparat de circ, cu roata din față, pe care era fixată șaua, foarte înaltă, iar cea din spate atât de mică, încât abia se putea sprijini pe ea. Purta niște pantaloni bufanți, strânși sub genunchi cu panglici roșii, ceea ce a stârnit indignarea printre doamnele mai în vârstă și i-a descumpănit pe bărbați, dar nimeni n-a putut rămâne indiferent la îndemânarea ei.

Această imagine fugară și ca ea atâtea altele, care îi ieșeau în cale lui Florentino Ariza după cum avea toane hazardul, dispăreau la fel de brusc, lăsându-i în inimă o dâră de neliniște. Erau însă singurele repere după care se orienta în viață, pentru că el nu simțea trecerea necruțătoare a timpului pe propria-i piele, ci doar în schimbările imperceptibile pe care le constata la Fermina Daza de câte ori o întâlnea.

Într-o seară, a intrat la *Hanul lui don Sancho*, un restaurant de lux de pe vremea spaniolilor, și s-a așezat în colțul cel mai îndepărtat, așa cum făcea de obicei când venea să ciugulească la repezeală câte ceva. Deodată, a zărit-o în oglinda cea mare de pe peretele din fund pe Fermina Daza, cu soțul ei și cu încă două familii, așezată la masă în așa fel încât el o putea privi reflectată în toată splendoarea. Fără să bănuiască nimic, lipsită cu totul de apărare, conducea conversația cu un farmec și cu o veselie care scânteiau ca un foc de artificii, iar frumusețea ei părea și mai strălucitoare sub uriașele policandre de cristal: Alice trecuse din nou de partea cealaltă a oglinzii.

Florentino Ariza a privit-o în voie, cu răsuflarea tăiată, a văzut-o mâncând, a văzut-o abia gustând din paharul cu vin, a văzut-o glumind cu cel de-al patrulea don Sancho al spiței, a trăit un crâmpei de viață alături de ea, de la masa lui solitară, și mai bine de un ceas s-a plimbat, fără să fie văzut, în spațiul interzis al intimității ei. A mai băut patru cești de cafea, ca să-și omoare timpul, până când a văzut-o plecând împreună cu tot grupul. Au trecut atât de aproape de el, încât i-a simțit mirosul printre rafalele de parfum împrăștiate de ceilalți.

Din seara aceea, aproape un an de zile l-a tot bătut la cap pe proprietarul restaurantului să-i vândă oglinda, oferindu-i în schimb bani sau favoruri, orice și-ar fi dorit în viață. N-a fost deloc ușor, pentru că bătrânul don Sancho credea cu adevărat că rama aceea minunată, cioplită de ebeniști vienezi, era, după câte se povestea, perechea geamă a celei care aparținuse Mariei Antoineta și care dispăruse fără urmă: două bijuterii unice. Când a cedat într-un sfârșit, Florentino Ariza a atârnat oglinda în salon, dar nu pentru că ar fi vrut să admire desăvârșita frumusețe a ramei, ci ca să poată privi spațiul interior, care, timp de două ore, fusese ocupat de imaginea atât de îndrăgită.

Aproape întotdeauna o vedea pe Fermina Daza la brațul soțului ei, mișcându-se amândoi într-o armonie perfectă, într-un spațiu numai al lor, cu uluitoarea fluiditate a unor siamezi, care se altera numai când îl salutau pe el. Într-adevăr, doctorul Juvenal Urbino îi strângea mâna cu o caldă cordialitate, iar câteodată își permitea chiar să-l bată ușor cu palma pe umăr. Ea, în schimb, îl

condamnase la regimul impersonal al formulelor protocolare și niciodată n-a schițat vreun gest care să-i dea de înțeles că își amintea de el din vremea când nu era căsătorită. Trăiau în două lumi opuse, dar în timp ce el se străduia din răspuțeri să reducă distanța, ea nu făcea decât să dea înapoi. Mult mai târziu și-a pus întrebarea dacă indiferența aceea nu era cumva o platoșă împotriva fricii. Ideea i-a venit pe neașteptate la inaugurarea primului vapor de apă dulce construit la șantierele locale, prilej cu care Florentino Ariza, în calitatea sa de vicepreședinte al C.F.C., l-a reprezentat pentru prima dată în mod oficial pe unchiul León XII. Această coincidență a făcut ca întreg evenimentul să capete o solemnitate aparte, motiv pentru care nici una din personalitățile marcante ale orașului n-a lipsit de la festivitate.

Florentino Ariza tocmai se ocupa de invitați în salonul vaporului mirosind încă a catran, când o salvă de aplauze a izbucnit pe chei, iar fanfara a atacat un marș triumfal. Cu greu și-a putut stăpâni fiorul cu care era obișnuit aproape de-o viață, când a zărit-o pe frumoasa femeie a visurilor sale la brațul soțului, în toată splendoarea maturității ei înfloritoare, pășind falnic, ca o regină din alte vremuri, printre soldații gărzii de onoare îmbrăcați în uniforme de paradă, sub vârtejul de serpentine și petale de flori aruncate de la ferestre. Amândoi răspundeau la ovații fluturând din mână, dar ea era așa de strălucitoare, încât părea singură în mulțime, îmbrăcată toată în auriu imperial, de la pantofii cu tocuri înalte și cozile de vulpe atârdate la gât, până la pălărioara cloș.

Florentino Ariza i-a așteptat pe punte, alături de autoritățile municipale, în vacarmul stârnit de muzica fanfarei, de bubuitul petardelor și de cele trei șuierături dense ale vaporului, care au învăluit cheiul în aburi. Juvenal Urbino i-a salutat pe cei ieșiți în întâmpinarea lor cu binecunoscuta sa cordialitate, lăsând fiecăruia impresia că îi purta o afecțiune aparte: mai întâi căpitanul navei, în uniformă de gală, apoi arhiepiscopul, după aceea guvernatorul și primarul cu respectivele lor consoarte, urmași de comandantul fortăreței, sosit de curând în oraș dintr-un ținut al Anzilor. La coadă, aproape invizibil printre atâtea notabilități, se afla Florentino Ariza, într-un costum de stofă de culoare închisă. După ce l-a salutat pe comandantul fortăreței, Fermine a avut o ușoară șovăială în fața mâinii întinse a lui Florentino Ariza. Militarul, dispus să facă prezentările, a întrebat-o dacă se cunoșteau. Ea n-a spus nici da, nici nu, dar i-a întins mâna lui Florentino Ariza cu un zâmbet de salon. Nu era prima dată când reacționa astfel, se mai întâmplase în două împrejurări din trecut și avea să se mai întâmple, iar Florentino Ariza pusese totdeauna această comportare pe seama caracterului Ferminei Daza. În după-amiaza aceea însă, s-a întrebat cu înfinita sa capacitate de iluzionare dacă o indiferență atât de înverșunată nu era cumva un subterfugiu folosit pentru a-și disimula o suferință din dragoste.

A fost de ajuns acest gând ca să-i stârnească vechile doruri. A început să dea din nou târcoale casei Ferminei Daza, cu aceeași nerăbdare ca odinioară în părculețul Evangheliilor, dar nu cu intenția bine calculată de a fi văzut, ci numai ca s-o poată zări și ca să se încredințeze că mai exista pe lume. De data aceasta însă, era greu să treacă neobservat. Cartierul La Manga se afla pe o insulă aproape pustie, despărțită de orașul istoric printr-un canal cu ape verzui și acoperită de tufişuri de *icaco*, unde pe vremuri își aflau adăpost îndrăgostiții duminicali. Nu de mult, vechiul pod de piatră construit de spanioli fusese dărâmat și înlocuit cu altul din cărămidă, luminat cu becuri electrice, pe unde treceau noile tramvaie cu catâri. La început, locuitorii din La Manga au avut mult de suferit de pe urma primei uzine electrice din oraș, ale cărei trepidații, neprevăzute în proiect, cutremurau fără încetare pământul. În pofida trecerii de care se bucura, nici măcar doctorul Juvenal Urbino n-a putut convinge autoritățile s-o mute într-un loc mai îndepărtat, până când, într-un sfârșit, i-a venit în ajutor complicitatea sa bine dovedită cu Pronia Cerească. Într-o noapte,

cazanul uzinei a sărit în aer cu o bubuitură îngrozitoare, a zburat pe deasupra vilelor noi, a survolat jumătate din oraș și a făcut praf galeria străvechii mănăstiri Sfântul Julián Ospitalierul. Deși clădirea păărăginită fusese abandonată la începutul aceluiași an, cazanul a ucis patru pușcăriași care evadaseră la căderea nopții din închisoarea locală și se ascuseseră în capelă.

Mahalaua aceea tihnită, cu atât de frumoase tradiții amoroase, s-a dovedit însă neprielnică pentru iubirile fără de noroc atunci când a devenit un cartier de lux. Străzile erau înecate în praf vara, mocirloase iarna și pustii mai tot timpul anului, iar casele rare, pitulate printre grădini năpădite de verdeață, cu terasele lor pardosite cu mozaic, care luaseră locul balcoanelor de odinioară, păreau făcute anume pentru a-i descuraja pe îndrăgostiții furișați. Din fericire, nu de mult, ieșise moda promenadelor în trăsurile de piață trase de un cal, iar drumul se sfârșea de obicei pe un dâmb de unde oricine putea privi în voie amurgurile sfâșiate din octombrie, mai bine chiar decât din turnul farului, transatlanticul care trecea în fiecare joi, imens și alb, pe canalul portului, atât de aproape, încât îți venea să-l atingi cu mâna, sau rechinii care pândeau nemișcați plaja seminariștilor. După o zi grea la birou, Florentino Ariza lua o birjă și o pornea la plimbare, dar în loc să lase jos coșul trăsurii, așa cum făceau toți ceilalți în lunile călduroase, rămânea ascuns pe bancheta din spate, nevăzut în umbră, totdeauna singur, alegând cele mai imprevizibile trasee ca să adoarmă orice bănuieli ale birjarului. De fapt, din toată plimbarea nu-l interesa decât mausoleul din marmură trandafirie, pe jumătate ascuns printre tufele de banani și stufoșii copaci *mango*, replică nereușită a conacelor idilice de pe plantațiile de bumbac din Louisiana. Copiii Ferminei Daza se întorceau de la școală pe la cinci. Florentino Ariza îi vedea sosind în trăsură familiei și, imediat după aceea, îl vedea plecând la vizitele sale obișnuite pe doctorul Juvenal Urbino, dar vreme de aproape un an de zile cât a tot dat târcoale casei, n-a putut zări nici măcar umbra aceleia după care tânjea atâta.

Într-o după amiază, când s-a încăpățânat să-și continue plimbarea solitară, deși se pornise prima ploaie devastatoare din iunie, calul a alunecat în noroi și a căzut pe burtă. Florentino Ariza și-a dat seama cu groază că se opriseră chiar în fața vilei Ferminei Daza și l-a implorat pe birjar s-o ia din loc, fără să-i treacă prin cap că însăși consternarea lui îl putea da în vileag.

— Aici, nu, te rog, i-a strigat. Oriunde în altă parte, dar nu aici.

Derutat de această somație, vizitiul a încercat să ridice calul fără să-l mai deshame și osia trăsurii s-a rupt. Florentino Ariza s-a dat jos cu chiu cu vai și a trebuit să îndure rușinea sub răpăiala ploii, până când alți trecători s-au oferit să-l ducă acasă în trăsură lor. În timp ce aștepta, o servitoare a familiei Urbino, care îl văzuse cu hainele learcă și picioarele înfundate în noroi până la genunchi, i-a adus o umbrelă și l-a poftit să se adăpostească pe terasă. Nici în cele mai nebunești deliruri ale sale nu visase Florentino Ariza un asemenea noroc, dar în după-amiaza aceea ar fi preferat să moară decât să fie văzut de Fermina Daza în halul în care era.

Pe vremea când locuiau în orașul vechi, cei din familia Urbino se duceau duminica pe jos la catedrală, unde asistau la liturghia de dimineață, o ceremonie mai degrabă mondenă decât religioasă. Nici mai târziu, când s-au mutat, n-au renunțat și ani în șir au făcut drumul până acolo cu trăsură, iar, uneori, mai zăboveau cu prietenii la taclale sub palmierii din piață. Dar după ce a fost înălțată biserica seminarului din La Manga, care avea un cimitir în preajmă și chiar o plajă privată, n-au mai dat pe la catedrală decât cu prilejul marilor sărbători. Nefiind la curent cu aceste schimbări, Florentino Ariza și-a pierdut câteva duminici la rând pe terasa de la Cafeneaua Parohiei, pândind lumea care ieșea de la liturghie. Când și-a dat seama de încurcătură, s-a grăbit să se ducă la biserica nouă, unul din lăcașurile cele mai frecventate până acum

câțiva ani de lumea bună din oraș, și astfel a avut prilejul să-l vadă în cele patru duminici ale lunii august pe doctorul Juvenal Urbino, care sosea totdeauna la ora opt, însoțit de copii, dar fără Fermina Daza. Într-una din acele zile, s-a plimbat prin noul cimitir din apropiere, unde bogații locuitori ai cartierului La Manga își construiau cavouri somptuoase, iar inima i-a tresărit când a descoperit la umbra unei *ceiba* uriașe cel mai somptuos monument dintre toate, cu vitralii gotice, îngeri de marmură și lespezi aurii pentru întreaga familie, cu numele săpate în litere de aur. Printre ele, de bună seamă, se afla și piatra de mormânt pregătită pentru doña Fermina Daza de la Calle, alături de cea a soțului, având un epitaf comun: *Împreună și în pacea Domnului*.

Până la sfârșitul anului, Fermina Daza n-a mai fost văzută la nici o festivitate publică, nici măcar la cele prilejuite de sărbătorile Crăciunului, unde cei doi soți străluceau de obicei prin eleganță. Dar cele mai multe comentarii le-a stârnit absența ei de la deschiderea stagiunii de operă. În pauză, Florentino Ariza a surprins o discuție într-un grup de spectatori care în mod sigur vorbeau despre ea, fără să-i pomenească însă numele. Povesteau că, în luna iunie, fusese zărită la miezul nopții îmbarcându-se pe transatlanticul companiei Cunard, cu destinația Panama, și că purta un voal cernit pe față, ca să ascundă urmele devastatoare ale bolii rușinoase care o rodea pe dinăuntru. Când cineva a întrebat ce rău așa de cumplit putea doborî o femeie atât de falnică, a primit un răspuns încărcat de venin:

— O doamnă atât de distinsă nu poate avea decât tuberculoză.

Florentino Ariza știa că bogătașii din țara lui nu sufereau niciodată de boli scurte. Fie se prăpădeau pe neașteptate, aproape totdeauna în ajunul unei mari sărbători, care se ducea naibii din cauza doliului, fie se stingeau pe nesimțite, măcinați de suferințe îndelungate și groaznice, ale căror intimități ajungeau până la urmă de domeniul public. Recluziunea în Panama era aproape o penitență în viața lor. Se lăsau în voia doctorilor și a lui Dumnezeu la Spitalul Adventiștilor, o hardughie albă, pierdută în ploile preistorice din ținutul Darién, unde bolnavii pierdeau șirul puținelor zile care le mai rămâneau de trăit în odăile însingurate, cu perdele din pânză ordinară la ferestre, în mirosul acela de acid fenic, despre care nimeni n-ar fi știut să spună cu siguranță dacă era semnul tămăduirii sau al morții. Cei care se vindeau se întorceau cu brațele încărcate de cadouri, ușor stânjeniți și parcă nerăbdători să dobândească iertarea pentru indiscreția de a mai fi încă în viață. Unii dintre ei se întorceau de acolo cu pântecele brăzdat de cusături grosolane, făcute parcă cu sfoară de cizmărie, pe care le arătau prietenilor veniți să-i vadă, comparându-le cu cele ale nefericiților care pieriseră sufocați de prea multă fericire, și până la capătul vieții nu mai conteneau să tot povestească despre nălucile îngerești pe care le văzuseră pe când se aflau sub efectul cloroformului. În schimb, nimeni n-a putut afla vreodată ceva despre vedeniile bolnavilor care nu se mai întorceau acasă, îndeosebi ale celor mai nefericiți dintre ei: cei care își sfârșeau zilele surghiuniți în pavilionul tuberculoșilor, răpuși mai degrabă de monotonia ploii decât de suferință.

Dacă ar fi fost pus să aleagă, Florentino Ariza n-ar fi putut spune ce anume prefera pentru Fermina Daza. Mai presus de orice însă, dorea să cunoască adevărul, oricât de amar, dar deși l-a căutat peste tot, nu l-a putut afla. Fusese convins că, odată și odată, cineva o să-i dea o informație cât de mărunțică, care să confirme zvonurile. În lumea navigației fluviale, care era lumea lui, nici o taină nu putea fi păstrată, nici o confidență nu rămânea nedezvăluită. Cu toate acestea, nimeni nu auzise despre femeia cu vălul negru. Nimeni nu știa nimic, într-un oraș unde se afla tot și unde multe lucruri erau cunoscute chiar înainte de a se întâmpla. Mai ales cele care îi priveau pe bogătași. Dar pentru dispariția Ferminei Daza nu existau explicații. Florentino Ariza continua să-și

piardă vremea prin La Manga, ascultând fără pic de evlavie slujbele din biserica seminarului, participând la festivități care, în alte împrejurări, nu i-ar fi trezit nici un fel de interes, dar timpul nu făcea decât să-i întărească credința că zvonurile erau adevărate. Totul părea normal în casa familiei Urbino, în afară de absența mamei.

În vâlvara atâtor cercetări, a aflat alte noutăți de care habar n-avea sau pe care nu le căuta, ca de pildă, vestea despre moartea lui Lorenzo Daza în satul cantabric unde se născuse. Își amintea că îl văzuse ani în șir participând la gălăgioasele înfruntări dintre șahiștii de la Cafeneaua Parohiei, răgușit de atâta vorbit, tot mai gros și mai arțagos pe măsură ce se cufunda în nisipurile mișcătoare ale unei bătrâneți nemiloase. Nu-și mai vorbiseră din secolul precedent, de la acel nefericit păhărel de rachiu de anason, iar Florentino Ariza nutrea convingerea că nu-l uitase, păstrându-i, ca și el de altfel, aceeași ranchiună, chiar și după ce își văzuse visul cu ochii și-și căpătuse așa de bine fata. Însă dorința de a afla ceva sigur despre starea Ferminei Daza era atât de mare, încât, ca să poată obține o informație de la tatăl ei, începuse să frecventeze din nou Cafeneaua Parohiei, chiar în perioada când acolo a avut loc istoricul turneu de șah în care Jeremiah de Saint-Amour a înfruntat singur patruzeci și doi de adversari. Așa a aflat că Lorenzo Daza murise, veste care l-a bucurat din toată inima, chiar dacă știa că prețul acelei bucurii putea fi necunoașterea adevărului. Până la urmă s-a împăcat cu ideea spitalului pentru bolnavii fără de speranță, consolându-se cu binecunoscutul proverb: *Femeie bolnavă, femeie eternă*. Când și când, copleșit de deznădejde, se amăgea cu gândul că, dacă Fermina Daza ar fi murit, știrea i-ar fi ajuns oricum la urechi, fără s-o mai caute.

N-avea să-i ajungă niciodată. Pentru că Fermina Daza se afla, teafără și nevătămată, la moșia unde verișoara Hildebranda trăia uitată de lume, la jumătate de leghe depărtare de orașelul Flores de María. Plecase fără multă vâlvă, luând această hotărâre de comun acord cu soțul ei, năuciți amândoi, ca niște adolescenți, de singura criză serioasă care le tulburase căsnicia vreme de douăzeci și cinci de ani. Se abătuse asupra lor din senin, în plină maturitate, când, socotindu-se la adăpost de orice ambuscadă a necazurilor, cu copiii mari și bine educați, se pregăteau să îmbătrânească fără amărăciune. Totul fusese atât de neașteptat pentru amândoi, încât n-au vrut să rezolve neînțelegera cu certuri, cu lacrimi și mijlocitori, după obiceiul locului, ci cu înțelepciunea națiilor Europei, dar, nefiind nici de aici, nici de acolo, până la urmă s-au împotmolit într-o situație puerilă care nu era de nicăieri. Într-un moment de furie, fără să știe măcar de ce o făcea, ea se hotărâse să plece, iar el, conștient de propria sa vinovăție, nu fusese în stare s-o oprească.

Într-adevăr, Fermina Daza se îmbarcase la miezul nopții, în cea mai mare taină și cu obrazul acoperit de un văl cernit, dar nu pe transatlanticul companiei Cunard, cu destinația Panama, ci pe vapoara ce făcea cursa regulată la San Juan de la Ciénaga, orașul unde copilărise și de care, în ultima vreme, își amintea cu tot mai multă nostalgie. Nesocotind voința soțului și uzanțele vremii, a plecat însoțită doar de o copilă de cincisprezece ani, fina ei, care crescuse laolaltă cu servitorii din casă, dar toți căpitanii de pe vapoare și autoritățile din fiecare port fuseseră anunțați de această călătorie. Când a luat hotărârea nechibzuită de a-și părăsi căminul, le-a spus copiilor că are de gând să se odihnească vreo trei luni la moșia mătușii Hildebranda, deși, în sinea ei, era hotărâtă să rămână acolo pentru totdeauna. Doctorul Juvenal Urbino, care îi cunoștea prea bine încăpățânarea, i-a respectat hotărârea cu umilință, ca pe o pedeapsă trimisă de Cel de Sus pentru multele lui păcate. Dar nici n-au dispărut bine în noapte luminile de pe vapor, și amândoi și-au regretat slăbiciunea.

Deși au întreținut o corespondență formală privind sănătatea copiilor și treburile gospodăriei, timp de aproape doi ani nici unul din ei n-a fost în stare să găsească o cale de întoarcere care să nu fie subminată de orgoliu. În cel de-al doilea an, copiii și-au petrecut vacanța la Flores de María, iar Fermina Daza s-a străduit din răspuțeri să pară mulțumită de noua sa viață. Cel puțin aceasta a fost concluzia la care a ajuns Juvenal Urbino citind scrisorile pe care i le trimitea fiului său. Pe deasupra, cam tot atunci s-a aflat acolo, în turneu pastoral, și episcopul de Riohacha, care străbătuse tot drumul sub nelipsitul baldachin și călare pe o catârcă albă, cu valtrapuri brodate în aur. Pe urmele lui au năvălit din toate colțurile țării lăutari cu acordeoane, vânzători ambulante de amulete și mâncare, iar împrejurimile conacului au fost asaltate timp de trei zile de schilozi și bolnavi fără speranță, atrași nu atât de predicile docte sau de indulgențele papale, cât de faima catârcii, despre care se povestea că săvârșea adevărate minuni pe ascuns de stăpân. Episcopul cunoștea îndeaproape familia Urbino de la Calle încă de pe vremea când era doar un biet preot, așa că, într-o bună zi, pe la amiază, a lăsat baltă tot bâlciul și a șters-o la conacul Hildebrandei. După masa de prânz, în timpul căreia s-a vorbit numai despre lucruri lumești, a luat-o deoparte pe Fermina Daza, ca s-o spovedească. Ea a refuzat, cu amabilitate, dar cât se poate de ferm, explicându-i că nu se știa cu nici un păcat pe suflet. Deși nu acesta fusese scopul ei, cel puțin conștient, a rămas încredințată că răspunsul avea să ajungă acolo unde trebuia.

Doctorul Juvenal Urbino avea obiceiul să spună, nu fără oarecare cinism, că vina pentru acei doi ani amari din viața lor nu-i aparținea, totul datorându-se prostului obicei al soției sale de a miroși hainele de care se dezbrăcau ai casei și de care se dezbrăca ea însăși, ca să știe dacă trebuia să le dea la spălat, chiar dacă păreau curate. O făcea încă din copilărie și niciodată nu și-ar fi închipuit că cei din jur ar putea să bage de seamă ceva, dacă soțul ei n-ar fi observat totul chiar din noaptea nunții. De altfel, și-a mai dat seama și că fuma, închisă în baie, de cel puțin trei ori pe zi, ceea ce nu l-a surprins deloc, știut fiind că femeile din mediul ei aveau obiceiul să se adune mai multe într-o odaie, să vorbească despre bărbați, să fumeze și chiar să dea pe gât rachiu de doi bani, până cădeau late pe podele. Dar obiceiul de a amușina orice haină îi ieșea în cale și s-a părut nu numai indecent, ci și nesănătos. Ea lua lotul în glumă, așa cum făcea ori de câte ori n-avea chef de discuții, spunând că Dumnezeu nu-i lipise de florile mărunții pe față nasul acela iscoditor și ascuțit ca un cioc de mierlă galbenă. Într-o dimineață, în timp ce era plecată după cumpărături, băiatul, care avea atunci trei ani, n-a mai fost de găsit în nici o ascunzătoare din casă, iar servitoarele, speriate, se apucaseră să răscolească și prin vecini. Când s-a întors, în toiul căutărilor, a dat de două, trei ori târcoale, adulmecând ca un ogar, și și-a găsit copilul adormit într-un șifonier, unde nimănui nu-i trecuse prin cap să-l caute. Când soțul a întrebat-o uluit cum de-l găsisese, ea i-a răspuns:

— După mirosul de caca.

La drept vorbind, mirosul nu-i servea numai ca să știe când trebuie să dea rufele la spălat sau ca să găsească la iuțea copii pierduți: era simțul după care se orienta în viață, îndeosebi în viața socială. Juvenal Urbino remarcase acest lucru chiar de la începutul căsniciei, când ea, venetica pripășită într-un mediu ce-i era ostil de trei sute de ani, înnota prin hățişul de corali ascuțiți fără a se lovi de nimeni, cu o asemenea știință a vieții, încât nu putea fi vorba decât de un instinct supranatural. Această abilitate de temut, care își putea avea sorgintea la fel de bine într-o înțelepciune milenară, dar și într-o inimă de piatră, s-a dovedit o adevărată belea într-o duminică nenorocită, înainte de slujba de dimineață, când, mirosind din obișnuință hainele purtate de soțul ei în ajun, Fermina Daza a avut senzația cutremurătoare că dormise cu un bărbat

străin în pat.

A mirosit mai întâi haina și jiletca, în timp ce scotea lanțul de ceas prins la butonieră, portcreionul, portofelul și cele câteva monede risipite prin buzunare, punându-le rând pe rând pe măsuta de toaletă, apoi a mirosit cămașa tighelită, în timp ce scotea acul de cravată, butonii de topaz de la manșete, nasturele de aur de la gulerul fals, după aceea a mirosit pantalonii, în timp ce scotea cele unsprezece chei prinse de un inel și briceagul cu prășele de sidef, iar la sfârșit a mirosit izmenele, ciorapii și batista brodată cu monograma lui. Nu mai încăpea nici o îndoială: în fiecare obiect stăruia un miros pe care nu-l mai simțise niciodată de când trăiau împreună, un miros imposibil de definit, nici de flori, nici de esențe artificiale, amintind mai degrabă de ceva propriu naturii umane. N-a spus nimic și nici n-a mai regăsit mirosul în fiecare zi, dar din clipa aceea, n-a mai adulmecat hainele soțului din simplă obișnuință, ca să vadă dacă trebuia să le dea la spălat, ci cu o neliniște care îi rodea măruntaiele.

Fermina Daza n-ar fi putut plasa mirosul undeva anume în programul soțului ei. Între cursul de dimineață de la Școala de Medicină și masa de prânz era cu neputință, doar nici unei femei cu mintea întregă nu i-ar fi trecut prin cap să facă dragoste la repezeală și la asemenea ore, mai cu seamă cu un musafir, când casa era nemăturată, paturile nefăcute, când trebuia să se ducă la piață, să pregătească prânzul, sau, ghinionul naibii, când unul din copii, întors pe neașteptate de la școală cu capul spart, ar fi putut s-o găsească despuiată la unsprezece dimineața, în harababura din casă, și, unde mai pui, cu un doctor călare pe ea. În plus, știa că doctorul Juvenal Urbino prefera să facă dragoste numai noaptea, când era bezna mai adâncă, și doar în cazuri extreme înainte de micul dejun, când se trezea legănat de ciripitul primelor păsărele. După această oră, cum spunea chiar el, era mai mare chinul să se dezbrace și să se îmbrace la loc decât plăcerea unui amor cocoșesc. Așa încât contaminarea hainelor nu putea avea loc decât în timp ce-și vizita bolnavii sau în serile dedicate șahului și filmului. Acest ultim aspect era greu de cercetat, pentru că, spre deosebire de atâtea prietene ale ei, Fermina Daza era prea mândră ca să-și spioneze bărbatul sau ca să-i ceară altcuiva s-o facă pentru ea. În schimb, programul vizitelor, care părea cel mai potrivit pentru infidelități, era și cel mai ușor de verificat, întrucât doctorul Juvenal Urbino ținea o evidență amănunțită a pacienților și a onorariilor primite, de la prima consultație până în clipa în care îi petrecea pe drumul fără întoarcere cu o cruce finală și câteva cuvinte pentru odihna lor veșnică.

În cursul celor trei săptămâni care au urmat, Fermina Daza n-a mai simțit mirosul din haine timp de câteva zile, l-a regăsit apoi când se aștepta mai puțin și l-a descoperit mai persistent ca niciodată câteva zile la rând, deși una din ele fusese o duminică petrecută în familie, când ei doi nu se despărțiseră nici o clipă. Într-o după amiază s-a trezit fără să vrea în biroul lui, de parcă o persoană străină îi luase locul, încercând să descifreze cu o superbă lupă de Bengal încâlcitele însemnări despre consultațiile din ultima lună. Era prima oară că intra singură în biroul acela mirosind a creozot, înțesat de cărți legate în pielea unor animale necunoscute, de fotografiile aproape șterse ale unor grupuri de școlari, de diplome tipărite pe pergament, de astrolaburi, de pumnale frumos cizelate, colecționate ani în șir. Un sanctuar tainic pe care îl considerase totdeauna ca singura parte a vieții intime a soțului ei la care n-avea acces pentru că nu făcea parte din dragoste, așa încât în rarele ocazii când intra acolo o făcea în prezența lui și în mare grabă. Simțea că nu avea dreptul să intre singură și cu atât mai puțin să scotocească, făcând cercetări care i se păreau indecente. Dar nu mai putea da înapoi. Voia să afle adevărul și îl căuta cu o neliniște aproape la fel de cumplită ca și teama de a-l găsi, împinsă de la spate de o răbufnire mai puternică decât trufia ei înnăscută, mai

năvalnică decât demnitatea ei: un supliciu fascinant.

N-a putut lămuri nimic, pentru că toți pacienții lui, în afară, bineînțeles, de prietenii comuni, alcătuiau o lume inaccesibilă ei, cu oameni fără identitate, care nu puteau fi cunoscuți după chip, ci după dureri, nu după culoarea ochilor sau după ascunzișurile inimii, ci după dimensiunile ficatului, după depunerile de pe limbă și din urină, sau după halucinațiile din nopțile cu febră. Oameni care credeau în soțul ei, închipuindu-și că trăiau numai datorită lui, când, de fapt, trăiau pentru el, și care sfârșeau reduși la o frază scrisă chiar de mâna lui în josul fișei medicale: *Odihnește-te în pace, Domnul te așteaptă la Poarta Raiului*. După două ore de căutări zadarnice, Fermina Daza a ieșit din birou cu senzația că se lăsase ispitită de indecență.

Sub imboldul propriei imaginații, a început să pândească orice schimbare din purtarea soțului. I se părea evaziv, fără chef la masă și în pat, predispus la exasperare și la replici ironice, iar când rămânea acasă, nu mai era bărbatul liniștit de altădată, ci un leu în cușcă. Pentru prima dată de când erau căsătoriți, i-a supravegheat întâzierile, le-a controlat minut cu minut, înșirându-i tot felul de minciuni ca să poată scoate de la el adevărul, dar contradicțiile din răspunsurile lui sfârșeau prin a o răni de moarte. Într-o noapte s-a trezit înspăimântată de o nălucire. Se făcea că el o privea prin întuneric cu ochii parcă încărcăți de ură. Mai trăise asemenea spaima în adolescență, când îl vedea pe Florentino Ariza la picioarele patului, numai că năluca lui nu răspândea în jur ură, ci iubire. În plus, de data aceasta nu mai era vorba de o plăsmuire a minții: soțul ei era treaz la două nopțile și, ridicat în capul oaselor o privea cum dormea, dar când l-a întrebat de ce o făcea, el a negat. Și-a lăsat din nou capul pe pernă și i-a spus:

— Probabil că ai visat.

După întâmplarea din noaptea aceea și după altele asemănătoare din aceeași perioadă, când nu mai știa cu siguranță unde se sfârșea realitatea și unde începea visul, Fermina Daza a avut amețitoarea senzație că e pe cale să-și piardă mințile. În cele din urmă, și-a dat seama că soțul ei nu se împărtășise de Înălțare și nici în cele două duminici care au urmat, iar în cursul aceluia an nu găsisese timp pentru meditații și reculegere. Când l-a întrebat cărui fapt se datorau acele schimbări neobișnuite pentru sănătatea lui spirituală, a primit un răspuns în doi peri. Acesta a fost momentul hotărâtor, pentru că, de la prima comuniune, la vârsta de opt ani, el nu lăsase niciodată să treacă o sărbătoare atât de mare fără să se împărtășească. Și-a dat seama, așadar, nu numai că soțul ei se afla în păcat de moarte, dar și că era hotărât să stăruie în el, de vreme ce nu mai simțea nevoia să ceară sprijin duhovnicului său. Niciodată nu-și imaginase că va suferi atât de cumplit pentru ceva întru totul opus iubirii, dar n-avea ce face, îi venise și ei rândul, așa încât, ca să nu moară de durere, nu-i mai rămânea altă soluție decât să dea foc cuibului de vipere care îi înveninau măruntaiele. Zis și făcut. Într-o după-amiază, în timp ce soțul ei își termina lectura zilnică pe terasă, s-a așezat lângă el și s-a apucat să țeară ciorapii rupți. Pe neașteptate, și-a lăsat lucrul în poală, și-a ridicat ochelarii pe frunte și l-a interpelat fără nici o urmă de asprime în glas:

— Doctore.

Cufundat în lectura romanului *L'Île des pingouins*, pe care toată lumea îl citea în acele zile, el i-a răspuns fără să iasă la suprafață: *Oui*. Ea insistă:

— Uită-te în ochii mei.

El se supuse, privind-o fără s-o vadă prin lentilele aburite ale ochelarilor de citit, dar n-a mai fost nevoie să și-i scoată ca să-i simtă jarul din privire.

— Ce s-a întâmplat ?, o întrebă.

— Tu știi mai bine decât mine, spuse ea.

N-a mai rostit alte cuvinte. Și-a pus din nou ochelarii pe nas și și-a văzut

mai departe de treabă. Doctorul Juvenal Urbino a înțeles atunci că nesfârșitele ceasuri de zburciuni se sfârșiseră. Nu și-a simțit însă inima zguduită ca de un cutremur, așa cum prevăzuse, ci cuprinsă dintr-o dată de o pace adâncă. Era sentimentul de mare ușurare că se întâmplase mai devreme decât se aștepta ceea ce, oricum, tot trebuia să se întâmple: năluca domnișoarei Barbara Lynch trecuse, în sfârșit, pragul casei.

Când o văzuse cu patru luni în urmă așteptându-și rândul la dispensarul de la Spitalul Filantropiei, doctorul Juvenal Urbino simțise că în destinul său intervenise ceva ireparabil. Era o mulătră înaltă, elegantă, cu oase mari, cu pielea de culoarea melasei, iar în dimineața aceea purta o rochie roșie cu buline albe și o pălărie din același material, cu niște boruri foarte mari, care îi umbreau pleoapele. Părea de un sex mai bine definit decât ceilalți muritori. Doctorul Juvenal Urbino nu dădea consultații la dispensar, dar de câte ori trecea pe acolo și avea timp, intra ca să le amintească foștilor săi studenți că nu există medicament mai bun decât un bun diagnostic. A făcut tot ce a putut ca să fie de față la consultul mulătrei ce năvălise pe neașteptate în viața lui, străduindu-se însă să se comporte în așa fel încât discipolii să nu-i surprindă nici un gest care să nu pară întâmplător, și abia dacă i-a aruncat o privire, dar și-a întipărit foarte bine în minte datele identității ei. În aceeași zi, după ultima vizită, l-a pus pe vizitiu să treacă pe strada unde, așa cum reținuse la dispensar, se afla locuința ei și, într-adevăr, a zărit-o pe terasă, odihnindu-se sub adierea răcoroasă a vântului de primăvară.

Cocoțată pe piloni în mlaștina Mala Crianza, vopsită toată în galben, de la pereți până la acoperișul de tablă, cu perdele din pânză groasă la ferestre, cu garoafe și ferigi în ghivecele atârinate la intrare, casa era aidoma celor din Antile. În colivia agățată de streășină cânta un turpial. Peste drum era o școală primară, iar copiii care se buluceau la intrare l-au obligat pe vizitiu să tragă de hățuri ca să nu i se sperie calul. A fost un adevărat noroc, pentru că, grație acestei întâmplări, domnișoara Barbara Lynch a avut timp să-l recunoască pe doctor. L-a salutat ca pe un vechi cunoscut și l-a invitat la o cafea, grăbindu-se, între timp, să facă ordine prin casă, iar el, uitându-și tabieturile, a acceptat, fericit să o poată asculta povestindu-și viața, singurul lucru care îl mai interesa începând din acea dimineață și singurul care avea să-l mai intereseze, fără o clipă de răgaz, în următoarele luni. De mult, imediat după ce se însurase, un prieten îl avertizase de față cu tânăra sa soție, că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să se confrunte cu o pasiune pustiitoare, care îi va pune în mare cumpănă căsnicia. El, care credea că se cunoaște foarte bine, fiind sigur de trăinicia rădăcinilor sale morale, a râs auzind asemenea prevestire. Ei bine, ceasul acela sosise.

Domnișoara Barbara Lynch, doctor în teologie, era fiica unică a unui pastor protestant, negru și uscățiv, care colinda călare pe o catârcă mahalalele sărăcăcioase de pe malurile mlaștinilor, propovăduind cuvântul unui Dumnezeu al cărui nume doctorul Juvenal Urbino îl scria, ca și pe al altora, cu literă mică, pentru a-l deosebi de al său. Vorbea o spaniolă destul de corectă, iar ezitățile nu făceau decât să-i sporească farmecul. Urma să împlinească douăzeci și opt de ani în decembrie, divorțase nu de mult de alt pastor, discipol al tatălui ei, iar căsnicia aceea nefericită, care nu rezistase mai mult de doi ani, îi spulberase orice dorință de a recidiva. Și adăugase: „Singura mea dragoste e turpialul”. Doctorul Urbino era însă prea preocupat ca să-i mai treacă prin cap că o spusese intenționat. Dimpotrivă: se întrebă buimăcit dacă atât de facilități dintr-o dată nu erau cumva o capcană pe care i-o întindea Dumnezeu, pentru ca mai târziu să-l facă să plătească cu vârf și îndesat, dar imediat și-a alungat din minte un asemenea gând ca pe o elucubrație teologică datorată stării de confuzie în care se afla.

În clipa când se pregătea să plece, a amintit ca din întâmplare de consultația medicală din acea dimineață, știind că nimic nu-i face mai mare plăcere unui bolnav decât să-i vorbești despre suferințele lui, iar ea i-a vorbit cu atâta farmec despre propriile sale suferințe, încât el i-a promis să revină a doua zi, la patru fix, ca s-o consulte pe îndelete. Ea s-a speriat. Știa că nu-și putea permite să apeleze la un medic atât de renumit, dar el o liniști: „În profesia noastră facem în așa fel încât bogații să plătească și pentru cei săraci”. Apoi își însemnă în agenda de buzunar: *Domnișoara Barbara Lynch, mlaștina Mala Crianza, sâmbătă, 4 p.m.*. Câteva luni mai târziu, Fermina Daza avea să citească această însemnare, completată cu detalii privind diagnosticul, tratamentul și evoluția bolii. Numele i-a atras imediat atenția și s-a gândit pentru o clipă că era una din actrițele alea destrăbălate de pe vapoarele care transportau banane la New Orleans, dar când a citit adresa și-a spus că, probabil, era din Jamaica și, pe deasupra, negresă, bineînțeles, așa încât a înlăturat-o fără regrete de pe lista preferințelor soțului ei.

Doctorul Juvenal Urbino a ajuns la întâlnirea de sâmbătă cu zece minute mai devreme, când domnișoara Lynch nici nu apucase bine să se îmbrace pentru vizită. De mult, încă de pe vremea când se afla la Paris și trebuia să se prezinte la un examen, nu mai cunoscuse o asemenea stare de tensiune. Întinsă pe un pat de campanie, îmbrăcată într-un combinezon subțire de mătase, domnișoara Lynch era de o nețărmită frumusețe. Totul la ea era mare și intens: coapsele de sirena, pielea ca un jar mocnit, săniile buimaci, gingiile diafane cu dinți perfecți, corpul întreg, răspândind un miros sănătos, același miros omenesc pe care Fermina Daza îl descoperise în hainele soțului său. Se dusese la dispensar pentru că o supărau, așa cum spunea chiar ea cu atâta grație, niște *crampe ca un sfredel*, iar doctorul Urbino a fost de părere că asemenea simptome nu erau de neglijat. Așa încât a palpat-o mai degrabă cu intenție decât cu atenție și, descoperind cu uimire, pe măsură ce-și uita propriile cunoștințe, că făptura aceea minunată era la fel de frumoasă pe dinăuntru ca și pe dinafară, se lăsă în voia deliciilor pipăitului, nu ca cel mai bun medic de pe litoralul Caraibilor, ci ca un muritor de rând, torturat de instinctele dezlănțuite. Numai o singură dată i se mai întâmplase ceva asemănător în austeră sa carieră de medic, iar aceea fusese cea mai rușinoasă zi din viață, pentru că pacienta i-a îndepărtat indignată mâna, s-a așezat pe pat și i-a spus: „Ce vreți dumneavoastră se poate întâmpla, dar nu așa”. Domnișoara Lynch, în schimb, i-a lăsat mâinile s-o mângâie în voie, iar când a fost sigură că medicul nu se mai gândea la știința lui, i-a spus:

— Eu credeam că așa ceva nu e permis de etică. Transpirat tot, de parcă abia ieșise îmbrăcat dintr-un

iaz, el îi răspunse în timp ce-și ștergea mâinile și fața cu un prosop:

— Etica își închipuie că noi, medicii, suntem de lemn.

Ea îi întinse o mână recunoscătoare și continuă:

— Ce credeam eu n-are nici o legătură cu ce se poate întâmpla. La gândește-te ce ar însemna pentru o biată negresă de rând ca mine să-mi acorde atenție un bărbat atât de renumit.

— De când v-am cunoscut, n-am încetat nici o clipă să mă gândesc la dumneavoastră, spuse el.

A fost o mărturisire atât de umilă încât îi stârnea mila. Dar ea l-a cruțat de orice stânjeneală cu un hohot de râs care a umplut de lumină dormitorul.

— Mi-am dat seama de când te-am văzut la spital, doctore, spuse. Oi fi eu negresă, dar proastă nu sunt.

N-a fost deloc ușor. Domnișoara Lynch ținea să-și păstreze onoarea nepătată, pretindea siguranță și iubire, exact în această ordine, și credea că le merită. I-a oferit doctorului Urbino ocazia s-o seducă, dar nu i-a îngăduit să

între în cameră nici măcar atunci când era singură acasă. I-a permis, în schimb, să repete ceremonia palpării și auscultării cu oricâte violări etice dorea, dar fără s-o dezbrace. La rândul său, el a perseverat în asediile zilnice, nefiind în stare să dea drumul momelii după ce mușcase din ea. Din motive de ordin practic, o relație mai îndelungată cu domnișoara Lynch era aproape imposibilă, dar el era prea slab ca să se oprească la timp, așa cum la fel de slab avea să se dovedească mai târziu ca să continue. Acesta era cusurul lui.

Reverendul Lynch nu avea un program regulat, putea pleca oricând pe catârca lui cocoșată sub povara desagilor cu biblii, broșuri de propagandă și provizii, iar de întors, se întorcea când te așteptai mai puțin. Alt inconvenient era școala de peste drum, unde copiii își turuiau lecțiile privind pe fereastră, iar cel dintâi lucru pe care îl zăreau era casa de pe celălalt trotuar, cu ușile și ferestrele larg deschise încă de la șase dimineața, astfel încât o puteau vedea pe domnișoara Lynch atârând colivia de streășină pentru ca turpialul să învețe lecțiile turuite de ei, o vedeau cu un turban colorat pe cap turuindu-le și ea, cu strălucitoarea ei voce caraibiană, în timp ce deretica prin casă, o vedeau apoi stând în tindă și cântând singură în engleză psalmii după-amiezii.

Ar fi trebuit ales un moment în care copiii nu erau la școală, iar posibilități nu existau decât două: fie în pauza de la prânz, între douăsprezece și două, când doctorul se ducea la masă, fie spre seară, când copiii plecau acasă. Soluția din urmă s-a dovedit cea mai potrivită, deși cam tot atunci doctorul își termina vizitele și nu-i rămânea prea mult timp ca să ajungă acasă pentru cină. A treia problemă, și cea mai gravă pentru el, era propria sa condiție. Trăsura, la care nu putea renunța și care, pe deasupra, era bine cunoscută în oraș, îl aștepta totdeauna la poartă. Și l-ar fi putut face complice pe vizitiu, întocmai cum procedau mai toți prietenii lui de la Clubul Social, dar așa ceva nu-i stătea în obicei. Când vizitele la domnișoara Lynch au devenit prea bătătoare la ochi, însuși bătrânul vizitiu în livrea a îndrăznit să-l întrebe dacă nu era mai bine să vină și să-l ia mai târziu, ca să nu stea trăsura așa de mult în fața casei. Doctorul Urbino a avut o reacție neobișnuită pentru felul său de a fi și i-a tăiat-o scurt:

— De când te cunosc, e prima oară că te aud spunând ceva necuvenit. Ei bine, o să mă fac că n-am auzit nimic.

Nu exista nici o soluție. Într-un oraș ca acesta era cu neputință să păstrezi secretul unei boli atâta timp cât trăsura doctorului oprea la poartă. Uneori, medicul însuși, din proprie inițiativă, se hotăra să facă drumul pe jos, dacă distanța nu era prea mare, sau să ia o birjă, ca să evite astfel presupunerile răutăcioase ori premature. Asemenea tertipuri nu erau însă de prea mare ajutor, pentru că adevărul putea fi descoperit și cu ajutorul rețetelor, ușor de descifrat la farmacie, motiv pentru care doctorul Urbino prescria, pe lângă medicamentele absolut necesare, și altele inutile, ca să apere în acest fel dreptul sacru al oricărui bolnav de a muri în pace și de a-și duce în mormânt taina bolii. Desigur că pentru trăsura oprită în fața casei domnișoarei Lynch puteau fi găsite justificări dintre cele mai oneste, dar nu pentru multă vreme și, în orice caz, nu pentru câtă și-ar fi dorit el: toată viața.

Lumea i se părea un adevărat iad. Căci, odată potolită prima nebunie, amândoi și-au dat seama de riscuri, iar doctorul Juvenal Urbino n-a avut niciodată tăria să înfrunte un scandal public. În febra delirului promitea totul, dar după ce trecea tot, lăsa totul pentru mai târziu. În schimb, pe măsură ce creștea dorința de a fi alături de ea, sporea și teama de a o pierde, astfel încât întâlnirile ajunseseră din ce în ce mai grăbite și mai anevoioase. Nu se mai putea gândi la altceva. Aștepta după-amiezile într-o stare insuportabilă de încordare, uita de alte întâlniri, uita de tot, în afară de ea, dar în timp ce trăsura se apropia de mlaștina Mala Crianza, se ruga să se întâmple ceva neașteptat,

care să-l oblige să treacă mai departe. Uneori chiar se bucura când zărea de la colțul străzii părul ca de bumbac al reverendului Lynch, care citea pe terasă, în timp ce, în salon, fiica lui îi învăța pe copiii din cartier Evanghelia. Atunci se întorcea fericit acasă, ca să nu sfideze pe mai departe hazardul, dar mai târziu simțea că înnebunește de nerăbdare, dorindu-și să fie din nou, în fiecare zi, din zori până-n noapte, ora cinci după-amiaza cea de toate zilele.

Când trăsura oprită în fața casei a devenit prea bătătoare la ochi, se părea că relația lor nu mai putea continua, iar după trei luni, ajunsese de-a dreptul ridicolă. Fără a mai avea timp să-și spună ceva, domnișoara Lynch intra în dormitor imediat ce-l vedea sosind pe amantul grăbit. În zilele când îl aștepta, își puneă o fustă jamaicană, largă, cu volane și flori roșii, dar fără nici un fel de lenjerie pe dedesubt, fără nimic, imaginându-și că această facilitate avea să-l ajute să-și învingă spaima. O urma gâfâind, learcă de sudoare, se repezea ca un glonț în dormitor, azvârlind pe jos tot, bastonul, trusa de medic, pălăria panama, și făcea dragoste în pripă, cu pantalonii lăsați pe vine. Cu sacoul încheiat, ca să nu-l stânjenească, cu lanțul de aur al ceasului prins de jiletcă, cu pantofii în picioare, cu tot, preocupat mai degrabă să plece cât mai repede decât să-și satisfacă plăcerea. Ea rămânea cu buzele umflate și abia dacă apuca să intre în tunelul propriei sale singurătăți când el se încheia din nou la nasturi, epuizat, de parcă ar fi făcut dragoste la hotarul dintre viață și moarte, când, de fapt, isprava pe care o săvârșise nu era decât partea de efort fizic din actul iubirii. Important însă era că nu depășise timpul: atâta cât să facă o injecție intravenoasă într-un tratament de rutină. Atunci se întorcea acasă rușinat de propria sa slăbiciune, dorindu-și să moară, blestemându-se pentru că n-avea destul curaj ca să-i ceară Ferminei Daza să-i dea jos pantalonii și să-l pună cu fundul pe jărat. Nu cina, își făcea rugăciunea fără tragere de inimă, iar în pat, se prefăcea că își continuă lectura de la prânz, în timp ce nevastă-sa se tot învârtea prin casă, punând ordine în lume înainte de culcare. Pe măsură ce îl cuprindea somnul și capul i se apleca peste carte, se cufunda în hățişul domnișoarei Lynch, în mireasma ei de dumbravă împietrită ca o statuie întinsă pe un mormânt, în patul ei unde și-ar fi dorit să moară, și din acea clipă nu mai era în stare să se gândească la altceva decât la ora cinci după-amiază de mâine, când ea îl va aștepta fără nimic altceva sub fusta de zănatică din Jamaica decât muntele ei cu un șomoioag negru deasupra: cercul infernal.

De câțiva ani începuse să simtă povara propriului trup. Recunoștea simptomele. Citise despre ele în manuale, le constatase pe viu la pacienții mai vârstnici, fără antecedente grave, care într-o bună zi se apucau să descrie diverse sindromuri cu atâta exactitate încât păreau luate direct din cărțile de medicină, deși, până la urmă, se dovedeau a fi imaginare. Profesorul său de pediatrie de la Hôpital de la Salpêtrière îl sfătuiseră să-și aleagă medicina infantilă, cea mai onestă specialitate dintre toate, întrucât copiii se îmbolnăvesc numai când sunt cu adevărat bolnavi și nu pot comunica cu medicul prin cuvinte convenționale, ci doar prin intermediul simptomelor concrete ale unor boli reale. Adulții, în schimb, începând de la o anumită vârstă, fie au simptomele fără boli, fie și mai rău: boli grave care prezintă simptomele altora inofensive. El îi amăgea cu paliative, așteptând ca timpul să rezolve totul, până când se obișnuiau cu suferința și n-o mai simțeau după ce conviețuiseră cu ea în groapa de gunoi a bătrâneții. Dar niciodată nu-i trecuse prin minte că un medic la vârsta lui, care credea că văzuse tot pe lumea asta, s-ar putea pierde cu firea, simțindu-se bolnav când, de fapt, nu era. Sau chiar mai rău decât atât: că nu și-ar accepta, din simplă prejudecată științifică, suferința, când, de fapt, era bolnav. Încă de la patruzeci de ani, mai în glumă, mai în serios, afirmase de la catedră: „În viață nu am nevoie decât de cineva care să mă înțeleagă.” Dar când s-a trezit rătăcind prin labirintul domnișoarei

Lynch, toate astea nu i s-au mai părut o glumă.

Toate simptomele reale sau imaginare ale pacienților săi mai vârstnici se îngrămădiseră în trupul său. Își simțea ficatul cu atâta precizie, încât ar fi putut spune cât era de mare fără să-l mai palpeze. Își simțea rinichii torcând ca o pisică adormită, simțea strălucirea irizată a vezicii, zumzetul sângelui în artere. Uneori, se trezea dimineața cu senzația că se înăbușă ca un pește pe uscat. Avea apă la inimă. O simțea greșind ritmul, pierzând pasul, ca la marșurile militare de la colegiu, o dată, și încă o dată, iar la sfârșit, o simțea revenindu-și, căci mare și milostiv e Domnul. Dar în loc să apeleze la remediile cu care încerca să le alunge bolnavilor teama, el se lăsa pradă deznădejdii, paralizat de groază. Nu se înșelase: chiar și la cei cincizeci și opt de ani ai săi, nu avea nevoie în viață decât de cineva care să-l înțeleagă. S-a gândit, așadar, la Fermina Daza, ființa care îl iubea mai mult decât oricine, pe care el o iubea cel mai mult în lumea asta și față de care tocmai își făcuse datoria, ca să se poată simți cu cugetul împăcat.

Totul se întâmplase în după-amiaza când ea l-a întrerupt din lectură cerându-i s-o privească drept în ochi, iar el a simțit pentru prima oară că cercul său infernal fusese descoperit. Nu știa cum, fiind cu neputință ca Fermina Daza să descopere adevărul doar cu ajutorul mirosului.

Oricum, știa foarte bine, și nu de azi, de ieri, că în orașul ăsta era imposibil să păstrezi un secret. La puțin timp după apariția primelor posturi particulare de telefon, câteva căsnicii care păreau trainice s-au destrămat din cauza telefoanelor anonime, iar multe alte familii, înspăimântate, au renunțat sau au ezitat ani în șir să și le instaleze. Doctorul Urbino știa că soția lui se respecta prea mult ca să permită o încercare de delațiune anonimă prin telefon și nu-și putea imagina pe cineva atât de îndrăzneț încât s-o facă dându-și numele. În schimb, îi era teamă de metoda veche: un bilețel strecurat pe sub ușă de o mână necunoscută putea fi mult mai eficace, nu numai pentru că garanta dublul anonim al expeditorului și al destinatarului, dar și din pricină că obârșia sa legendară permitea să i se atribuie o oarecare legătură cu vrerea Proniei Cerești.

Gelozia le ocolise căminul: în cei peste treizeci de ani de pace conjugală, doctorul Urbino se lăudase nu o dată în public, și până atunci spusese adevărul, că el e aidoma chibriturilor suedeze, care nu se aprind decât frecate de propria lor cutie. Nu știa însă cum ar fi putut reacționa o femeie atât de orgolioasă ca a lui, cu atâta demnitate ca ea și cu un caracter atât de puternic, față de o infidelitate dovedită. Așa încât, după ce s-a uitat în ochii ei, nu i-a trecut altceva prin minte decât să-și lase din nou privirea în jos, ca să-și ascundă tulburarea, și să se prefacă mai departe pierdut în dulcile meandre ale insulei Alca, în timp ce-și frământa mintea cum să iasă din încurcătură. Fermina Daza n-a mai spus nici ea nimic. După ce a terminat de țesut ciorapii, a aruncat toate lucrurile de-a valma în coșul de cusut, a dat la bucătărie dispozițiile pentru masa de seară și s-a dus în dormitor.

Dar, în momentul acela, hotărârea lui era luată, așa încât la cinci după-amiază n-a mai trecut pe la domnișoara Lynch. Jurămintele de iubire eternă, casa discretă numai pentru ea, unde s-o poată vizita fără teamă, fericirea tihnită până la moarte, toate făgăduielile pe care i le făcuse înfierbântat de patimă au rămas uitate pe veci. Ultimul semn primit de la el a fost o diademă cu smaralde, pe care vizitiul i-a înmănat-o domnișoarei Lynch fără comentarii, fără nici un mesaj, fără nici o notă scrisă, într-o cutiuță înfășurată anume în hârtie de farmacie, pentru ca mesagerul să creadă că era vorba de un medicament urgent. De atunci, n-a mai zărit-o nici măcar din întâmplare până la sfârșitul vieții, și numai Dumnezeu știe cât a suferit din pricina acestei eroice hotărâri, câte lacrimi amare a trebuit să verse închis în

closet, ca să poată supraviețui catastrofei sale lăuntrice. La ora cinci, în loc să se ducă la ea, și-a mărturisit plin de căință păcatele înaintea duhovnicului, iar duminica următoare s-a împărtășit cu inima zdrobită de durere, dar cu sufletul împăcat.

Chiar în seara renunțării, în timp ce se pregătea de culcare, s-a jeluit Ferminei Daza, vorbindu-i despre insomniile lui matinale, despre junghiurile subite, despre plânsul care îl podidea pe înserat, simptome cifrate ale iubirii tănuite, pe care el i le înșira ca și când ar fi fost vorba de neajunsurile bătrâneții. Trebuia să-și descarce sufletul față de cineva ca să nu moară, ca să nu fie nevoit să povestească adevărul, și, la urma urmei, atare spovedanii erau de mult consfințite în ritualul domestic al iubirii. Ea l-a ascultat cu atenție, dar fără să-l privească, fără să scoată o vorbă măcar, în timp ce-i lua hainele de care se dezbrăca. Mirosea fiecare lucru fără să-și trădeze furia și-l arunca la întâmplare în coșul cu rufe murdare. N-a descoperit mirosul, dar era totuna: nu intraseră zilele în sac. Înainte de a îngenunchea în fața micului altar din dormitor, ca să-și facă rugăciunea, el și-a încheiat pomelnicul necazurilor cu un suspin trist și sincer: „Mi-e teamă c-o să mor.” Ea nici n-a clipit când i-a răspuns:

— Ar fi cel mai bun lucru. Așa o să ne putem găsi amândoi liniștea.

Cu ani în urmă, fiind bolnav, trecuse printr-o criză gravă și îi vorbise despre posibila sa moarte, iar ea îi dăduse aceeași replică brutală. Doctorul Urbino o pusese pe seama firii neîndurătoare a femeilor, grație căreia pământul continuă să se rotească în jurul soarelui, neștiind la acea vreme că ea se baricada în spatele furiei ca să-și ascundă frica. Și cu atât mai mult când era vorba de cea mai cumplită dintre toate: spaima că ar putea rămâne fără el.

De data aceasta însă, era sigur că îi dorise din toată inima moartea și o asemenea constatare l-a speriat până la urmă. Ceva mai târziu, a auzit-o suspinând prin întuneric, mușcând perna ca să n-o simtă el. Întâmplarea l-a descumpănit de-a binelea, fiindcă ea nu plângea ușor, indiferent dacă era vorba de dureri trupești sau sufletești. Plângea doar când era foarte furioasă, dar mai ales când mânia ei își avea originea în teama de vinovăție, și atunci, cu cât plângea mai tare, se înfură și mai mult, neputându-și ierta slăbiciunea și smiorcăielile. El n-a îndrăznit s-o consoleze, știind că ar fi fost ca și cum ar fi încercat să mângâie o tigroaică rănită de moarte, nici n-a avut curajul să-i spună că motivele plânsului ei dispăruseră chiar în acea după-amiază, fiind smulse din rădăcină pentru totdeauna până și din amintirea lui.

Biruit de oboseală, a ațipit câteva minute. Când s-a trezit, ea aprinsese veioza și stătea cu ochii deschiși, dar fără să plângă. Ceva definitiv se întâmplase în timp ce el dormea: răscolite de chinurile geloziei, toate sedimentele adunate pe fundul vârstei de-a lungul atâtor ani se ridicaseră la suprafață și o îmbătrâniseră într-o singură clipă. Înduioșat de ridurile ei instantanee, de buzele ei ofilite, de cenușa din părul ei, încercă s-o convingă să doarmă: era trecui de ora două. Ea îi vorbi fără să-l privească, dar fără urmă de mânie în glas, aproape cu blândețe:

— Am dreptul să știu cine e.

Atunci el îi povesti totul, simțind că-și lua de pe suflet o povară cât lumea de grea, convins că ea știa și nu voia să afle decât amănuntele. Se înșela, de bună seamă, așa încât, în timp ce el vorbea, ea începu din nou să plângă, lăsând, de data asta, să-i curgă în voie lacrimile mari și sărate care îi șiroiau pe obraz, și o ardeau pe cămașa de noapte, și-i pârjoleau viața toată, din pricină că el nu se comporta așa cum așteptase ea cu inima cât un purice, adică să nege totul până la capătul vieții, să se indigneze de atare calomnie, să dea dracului rahatul ăsta de societate care calcă în picioare, fără să se sinchisească măcar, onoarea semenilor, să rămână nepăsător chiar și în fața celor mai

copleșitoare dovezi ale infidelității: pe scurt, ca un adevărat bărbat. Când însă i-a mai povestit că se spovedise în după-amiaza aceea, a crezut c-o să orbească de mânie. Încă din școală nutrea convingerea că oamenii bisericii sunt lipsiți de orice har dumnezeiesc. Deși era vorba de o discrepanță esențială în armonia căsniciei lor, cu timpul reușiseră s-o depășească fără prea mare greutate. Dar faptul că-i îngăduise duhovnicului său să se amestece până într-atâta într-o intimitate care era și a ei, depășea orice închipuire.

— Ori îi povestești lui, ori unei precupețe din piață, totuna.

Pentru ea, așa ceva însemna sfârșitul. Era sigură că bârfele pe seama lor umblau din gură în gură mai înainte ca soțul ei să-și fi terminat penitența, iar sentimentul de umilință pe care i-l provoca această convingere i se părea mult mai greu de suportat decât rușinea, și furia, și nedreptatea infidelității. Și colac peste pupăză, fir-ar al dracului să fie: cu o negresă. El o corectă: „Mulatră”. Dar atunci orice precizare era de prisos: ea terminase.

— Tot un drac, spuse. Abia acum îmi dau eu seama: era un miros de negresă.

Toate astea s-au întâmplat într-o luni. Vineri seara, la ora șapte, Fermina Daza s-a îmbarcat pe vaporeșul de San Juan de la Ciénaga, doar cu un cufăr, întovărășită de fina ei și cu obrazul ascuns sub mantilă, ca să evite orice întrebări și ca să-l scutească de altele asemenea pe soțul ei. Doctorul Juvenal Urbino n-a însoțit-o în port, pentru că așa stabiliseră împreună, după o discuție epuizantă de trei zile, în cursul căreia au mai hotărât ca ea să plece la moșia verișoarei Hildebranda Sánchez din localitatea Flores de María, unde urma să rămână o vreme, pentru a reflecta mai bine înainte de a lua decizia finală. Necunoscând adevăratele motive, copiii au luat-o ca pe o călătorie de nenumărate ori amânată, pe care chiar ei și-o doreau de mult. Doctorul Urbino a aranjat în așa fel lucrurile încât nimeni din cercul lor de prieteni perfizi să nu poată face speculații malițioase și s-a descurcat de minune, reușind să șteargă orice urmă, motiv pentru care Florentino Ariza, deși avea la îndemână destule mijloace de investigare, n-a fost în stare să afle nimic despre dispariția Ferminei Daza. Soțul nu avea nici o îndoială că ea se va întoarce acasă imediat ce îi va trece furia. Ea, în schimb, a plecat convinsă că furia nu-i va trece niciodată.

Foarte curând însă, avea să descopere că această hotărâre exagerată nu era atât rodul sentimentelor, cât al nostalgiei. După voiajul din luna de miere, mai fusese de câteva ori în Europa, în ciuda celor zece zile de călătorie pe mare, și de fiecare dată se simțise fericită. Cunoștea lumea, învățase să trăiască și să gândească altfel, dar niciodată nu se mai întorsese la San Juan de la Ciénaga după zborul nereușit în balon. Călătoria prin ținutul verișoarei Hildebranda avea pentru ea semnificația unei izbăviri, chiar dacă târzie. N-o plănuise în urma dezastrului matrimonial: o avea de mult în minte. Chiar și numai gândul de a-și regăsi locurile dragi unde își petrecuse adolescența reprezenta o consolare în cumpăna prin care trecea.

Deși fusese avertizată, când a debarcat împreună cu fina ei la San Juan de la Ciénaga, a avut nevoie de tot calmul și tăria sa de caracter ca să-l poată recunoaște. Comandantul civil și militar al orașului, căruia îi fusese recomandată, a invitat-o la o plimbare cu trăsura oficială până la plecarea trenului spre San Pedro Alejandrino, unde voia să ajungă cu orice preț, ca să vadă cu ochii ei dacă, așa cum se povestea, patul în care murise Eliberatorul era la fel de mic ca al unui copil. De data aceasta Fermina Daza și-a revăzut orașul în lăncezeala amiezii. A revăzut străzile, care arătau ca niște țărături nisipoase, pline de băltoace înverzite, a revăzut palatele portughezilor, cu blazoane cioplite în piatră deasupra porților și jaluzele de bronz la ferestre, cu saloane unde răsunau, șovăitoare și triste, aceleași exerciții de pian pe care

mama sa, abia căsătorită, le repeta în casele celor bogați cu micile ei eleve. A văzut piața pustie, fără nici un copac, cu pavajul de silitră dogorind în soare, șirul de trăsuri funebre cu caii moțâind de-a-npicioarele, trenul galben de la San Pedro Alejandrino, iar lângă biserică, chiar pe colț, a văzut casa cea mai mare și mai frumoasă, cu o verandă boltită, din piatră înverzită, cu o poartă ca de mănăstire, și fereastra dormitorului unde peste ani, când ea nu va mai avea memorie ca să-și amintească, se va naște Alvaro. S-a gândit la mătușa Escolástica, pe care continua s-o caute, fără speranță, în ceruri și pe pământ, iar în timp ce se gândea la ea, i-a apărut în minte Florentino Ariza, în hainele lui de literat, cu cartea de versuri pe genunchi, stând sub migdalii din parc, așa cum rareori i se arăta când evoca anii nefericiți de școală. Oricât s-au învățit prin oraș, i-a fost cu neputință să-și regăsească undeva casa copilăriei, căci acolo unde trebuia să se afle, nu era altceva decât o crescătorie de porci, iar după colț se întindea strada bordelurilor, cu prostituate din toate colțurile lumii, care ieșiseră la poartă așteptând să treacă poștașul. Nu era orașul ei.

Încă de la începutul plimbării, Fermina Daza și-a acoperit obrazul cu mantila, nu atât de teamă să nu fie recunoscută, cât din cauza cadavrelor umflate de căldură care zăceau peste tot, de la gară și până la cimitir. Comandantul garnizoanei îi spuse: „Holera.” Își dăduse seama și ea, pentru că văzuse grunjii albi pe buzele leșurilor arse de soare, dar i se părea ciudat că nici unul nu avea glonțul de grație în ceafă, ca pe vremea călătoriei în balon.

— Așa e, spuse ofițerul. Chiar și Dumnezeu își mai îmbunătățește metodele.

Între San Juan de la Ciénaga și vechea plantație de trestie San Pedro Alejandrino erau doar nouă leghe, dar trenul galben făcea până acolo o zi întreagă, pentru că mecanicul de pe locomotivă era prieten bun cu călătorii obișnuiți, care îl rugau tot timpul să oprească, și așa puteau să-și mai dezmoștească picioarele plimbându-se pe terenurile de golf ale companiei bananiere, bărbații se scăldau în pielea goală în râurile cristaline și reci ca gheața care se rostogoleau de pe povârnișurile munților, iar când îi întetea foamea, coborau să mulgă vacile care pășteau pe imașuri. Fermina Daza a ajuns îngrozită și abia dacă a mai avut timp să admire tamarinii homerici de crengile cărora Eliberatorul își atârna hamacul de muribund și ca să constate că în patul în care se spunea că murise nu numai că n-ar fi încăput un bărbat atât de slăvit, dar nici măcar un copil născut la șapte luni. Un alt vizitator, care părea să le știe pe toate, i-a povestit că patul era o falsă relicvă, pentru că, de fapt, Părintele Patriei fusese lăsat să moară pe dușumele. Fermina Daza era prea deprimată de tot ce văzuse și auzise de când plecase de acasă, ca să se mai poată bucura în voie de amintirile din călătoria precedentă, și până la sfârșitul călătoriei a ocolit cu grijă așezările evocate de atâtea ori cu nostalgie. Doar astfel a izbutit să le ferească și s-a ferit ea însăși de deziluzie. Pe scurtăturile pe unde se furișa, încercând să scape de dezamăgire, răzbăteau până la ea zvonul acordeoanelor, larma luptelor de cocoși, salvele de gloanțe de la vreun chiolhan sau, poate, dintr-un nou război, iar când nu mai avea încotro și trebuia să treacă totuși prin câte o așezare. Își acoperea fața cu mantila, ca să și-o poată aminti pe mai departe așa cum o văzuse prima dată.

Într-o seară, după ce a ocolit cât a putut trecutul, a ajuns, în sfârșit, la conacul verișoarei Hildebranda, și când a văzut-o în prag, i-a venit să leșine: parcă ar fi fost propria ei imagine răsfrântă în oglinda adevărului. Era grasă și baccelită, înconjurată de o droaie de copii zvăpăiați, al căror tată nu era bărbatul visurilor ei fără speranță, ci un militar în retragere, cu care se măritase din disperare și care a iubit-o ca un nebun toată viața. Dar în ciuda trupului ei măcinat de trecerea anilor, în adâncul ființei rămăsese aceeași. După câteva zile petrecute în aer liber și după ce au depănat împreună

nenumărate amintiri plăcute, Fermina Daza și-a mai venit în fire, dar a evitat să facă plimbări mai lungi, doar duminica mai pleca de acasă, când se ducea la slujba de dimineață împreună cu nepoții tovarășelor ei de nebunii de altădată, flăcăi călări pe armăsari focoși și fete frumoase, gătite de sărbătoare, ca și mamele lor pe vremuri, care stăteau în picioare în căruțele trase de boi și o țineau tot într-un cântec până la biserica misiunii din vale. Într-una din zile a trecut prin orașelul Flores de María, pe care nu-l vizitase în călătoria precedentă, convinsă că n-avea ce face acolo, dar când l-a văzut, a rămas încântată. Din nefericire pentru ea, sau poate pentru oraș, n-a mai reușit niciodată să și-l amintească așa cum era în realitate, ci cum și-l imaginase înainte de a-l cunoaște.

Îndată ce a primit raportul episcopului de Riohacha, doctorul Juvenal Urbino s-a decis să se ducă după ea. Ajunsesse la concluzia că soția lui își prelungea șederea nu pentru că n-ar fi vrut să se întoarcă, ci din pricină că nu știa cum să-și învingă orgoliul. Așa că s-a dus fără s-o mai anunțe, după un schimb de scrisori cu Hildebranda, din care a dedus că nevastă-sii i se inversaseră nostalgiile: acum nu se mai gândea decât la casa ei. În dimineața aceea, pe la unsprezece, Fermina Daza se afla în bucătărie, unde tocmai pregătea niște vinete umplute, când a auzit strigătele argaților, nechezatul cailor, salvele trase în aer, iar mai apoi, pașii apăsați pe coridor și vocea bărbatului:

— Mai bine să ajungi la timp decât să fii invitat.

A crezut că o să moară de fericire. N-a mai stat pe gânduri, s-a spălat la repezeală pe mâini, murmurând: „Mulțumesc Doamne, mulțumesc, ce bun ești !”, gândindu-se că încă nu făcuse baie din cauza blestematelor de vinete pe care Hildebranda o rugase să le pregătească, fără să-i spună pe cine invitase la masă, gândindu-se că e așa de bătrână și de urâtă, cu obrazul așa de pârlit de soare, încât lui o să-i pară rău că venise când o s-o vadă în halul ăsta, fir-ar al dracului să fie. S-a șters la repezeală pe mâini cu șorțul, s-a aranjat la repezeală, a apelat la toată semeția cu care maică-sa o adusese pe lume, s-a străduit să-și potolească bătăile inimii și i-a ieșit bărbatului în întâmpinare cu mersul ei ușor de căprioară, cu capul sus, privirea oțelită, nasul de războinic, dar recunoscătoare destinului care îi hărăzise nețărmurita bucurie de a se putea întoarce acasă, deși lucrurile n-aveau să fie chiar așa de simple cum credea el, bineînțeles, fiindcă, de fericită, era fericită să plece cu el, nici nu mai încapă vorbă, dar și hotărâtă să-și ia revanșa pe tăcute pentru toate suferințele amare care îi sfâșiaseră viața.

La vreo doi ani după dispariția Ferminei Daza, a avut loc una dintre acele coincidențe imposibile pe care Tránsito Ariza ar fi socotit-o o farsă a lui Dumnezeu. Deși Florentino Ariza nu fusese impresionat în mod deosebit de apariția cinematografului, Leona Cassiani l-a convins destul de ușor s-o însoțească la spectaculoasa premieră a filmului *Cabiria*, care își datora fama dialogurilor scrise de poetul Gabriele D'Annunzio. Grădina în aer liber a lui don Galileo Daconte, unde, în unele seri, spectacolul stelelor de pe firmament era mai încântător decât cel al iubirilor mute de pe ecran, fusese asaltată de un public select. Leona Cassiani urmărea cu sufletul la gură întâmplările istorice. În schimb, Florentino Ariza moțâia, toropit de dimensiunile dramei. În spatele lui, o femeie rosti, parcă ghicindu-i gândul:

— Dumnezeule, filmul ăsta e mai lung decât o zi de post!

N-a mai spus altceva, rușinată probabil de ecourile stârnite în penumbra din jur de vocea ei, căci obiceiul de a agrementa filmele mute cu acompaniament de pian nu ajunsese până la noi, iar în semiîntunericul grădinii nu se auzea decât țârâitul ca de ploaie al proiecteurului. Florentino Ariza își aducea aminte de Dumnezeu doar la necaz, dar de data aceasta i-a mulțumit din tot sufletul. Chiar și la douăzeci de stânjeni sub pământ ar fi putut

recunoaște vocea aceea adâncă și învăluitoare, pe care o purta în suflet din după-amiaza când o auzise rostind sub trâmba de frunze galbene dintr-un parc solitar: „Acum vă rog să plecați și să nu vă mai întoarceți până ce n-o să vă anunț eu.” Știa că stătea chiar pe scaunul din spatele lui, lângă soțul inevitabil, îi simțea respirația caldă și egală și aspira cu iubire aerul purificat de răsuflarea ei sănătoasă. Nu părea roasă de viermele morții, cum obișnuia să și-o imagineze în clipele de deznădejde din ultimele luni, și ca atare, a încercat să și-o amintească așa cum o zărise, strălucind de fericire, cu pântecul rotunjit de sămânța primului ei copil sub tunica de Minervă. O vedea de parcă ar fi avut-o în fața ochilor, fără să-și întoarcă privirea, nepăsător la dezastrele istorice care se revărsau de pe ecran. Aspira cu nesaț parfumul de migdale care adia dinspre intimitatea ei și se întreba neliniștit cam cum credea ea că ar fi trebuit să se îndrăgostească femeile din film pentru ca iubirile lor să doară mai puțin decât cele din viață. Cu câteva clipe înainte de sfârșit, și-a dat seama într-o străfulgerare de bucurie că niciodată nu se aflase atâta vreme și așa de aproape de ființa pe care o iubea atât.

Când s-au aprins luminile, a așteptat ca ceilalți să se ridice, s-a ridicat și el fără grabă, s-a întors distrat, încheindu-se la haină, pentru că totdeauna și-o deschidea în timpul filmului, și, brusc, s-au trezit tuspătru atât de aproape, încât, vrând-nevrând, trebuiau să se salute. Juvenal Urbino a fost primul care a făcut-o. A salutat-o mai întâi pe Leona Cassiani, pe care o cunoștea bine, apoi i-a strâns mâna lui Florentino Ariza cu obișnuita lui gentilețe. Fermina Daza le-a adresat un zâmbet politicos, doar unul, dar, oricum, zâmbetul cuiva care îi văzuse de multe ori, care îi cunoștea, care știa cine sunt și, ca atare, nu avea nevoie să-l fie prezentați. Leona Cassiani i-a răspuns cu grația ei de mulțră. În schimb, Florentino Ariza a rămas așa de năucit când a văzut-o, încât s-a fâstâcit cu totul.

Era alta. Nimic din înfățișare nu lăsa să se întrevadă că ar fi suferit de teribila boală la modă sau de vreo alta, iar corpul ei își mai păstra zveltețea de pe vremuri, dar era limpede că ultimii doi ani trecuseră pentru ea cât zece, și încă dintre cei mai chinuți. Tunsoarea scurtă, cu un colț arcuit ca o aripă pe obraz, o avantaja, dar părul nu mai avea culoarea mierii, ci a aluminiului, iar frumoșii ochi lanceolați își pierduseră jumătate din strălucire în spatele ochelarilor de bunicuță. Când o văzu îndepărtându-se la brațul soțului prin mulțimea care părăsea cinematograful, Florentino Ariza rămase surprins că ieșise în oraș cu o mantilă de sărăntoacă și cu papuci de casă. Mai mult decât orice l-a impresionat însă gestul soțului, care a trebuit să o ia de braț ca să-i arate drumul spre ieșire, dar chiar și așa, n-a calculat bine înălțimea și a fost gata-gata să se împiedice de treapta de la ușă.

Florentino Ariza era foarte sensibil la astfel de poticneli ale vârstei. Când era tânăr și-și petrecea vremea citind versuri prin parcuri, își întrerupea lectura ca să-i observe pe bătrâneii care se sprijineau când traversau strada, lecții de viață care îl ajutaseră să întrevadă cum avea să arate propria sa bătrânețe. La vârsta pe care o avea doctorul Juvenal Urbino în seara aceea, la cinema, bărbații înfloreau într-un soi de tinerețe tomnatică, dobândeau mai multă prestanță odată cu primii ghiocci de la tâmpile, deveneau ingenioși și seducători, mai ales în ochii tinerelor femei, în timp ce soțiile, ofilite și neputincioase, trebuia să fie duse de braț ca să nu se împiedice de propria lor umbră.

După numai câțiva ani însă, bărbații se prăbușeau pe neașteptate în hăul unei bătrâneți necruțătoare cu trupul și cu sufletul, iar atunci venea rândul soțiilor, restabilite între timp, să-i ducă de braț ca pe niște milogi, șoptindu-le la ureche, ca să nu le rănească orgoliul, să bage bine de seamă că erau trei, și nu două trepte, că era o băltoacă în mijlocul străzii, că mogâldeața trântită de-a

curmezișul trotuarului era un cerșetor mort, ajutându-i să traverseze cu chiu cu vai strada, ca pe ultimul vad din ultimul râu al vieții. Florentino Ariza se privise de atâtea ori în această oglindă, încât nu se mai temea atâta de moarte cât de ziua îngrozitoare când ar fi trebuit să se sprijine de brațul unei femei. Știa că atunci, doar atunci, va trebui să renunțe pentru totdeauna la Fermina Daza.

Întâlnirea i-a alungat somnul. În loc s-o conducă pe Leona Cassiani cu mașina, a însoțit-o pe jos prin orașul vechi, unde pașii lor răsunau ca potcoavele cailor pe caldarâm. Când și când, prin ferestrele deschise răzbăteau până la ei frânturi de glasuri fugare, confidențe de alcov, suspine de amor, amplificate de acustica fantasmală a străduțelor adormite sub mireasma încinsă a iasomiilor. O dată mai mult, Florentino Ariza abia s-a putut stăpâni să nu-i dezvăluie Leonei Cassiani iubirea lui înăbușită pentru Fermina Daza. Pășeau agale unul lângă altul, iubindu-se fără grabă, ca niște logodnici bătrâni, ea gândindu-se la frumusețile Cabinei, iar el, la nefericirea lui. Un bărbat cânta într-un balcon din Piața Vămii, iar cântecul lui se revărsa peste tot, în ecouri înlănțuite: *Când străbăteam talazurile mării*. Pe strada Sfinții de Piatră, când au ajuns în fața casei Leonei Cassiani, Florentino Ariza a rugat-o să-l invite la un coniac. Era a doua oară că îi făcea o asemenea propunere în împrejurări similare. Prima dată, cu zece ani în urmă, ea îi spusese: „Dacă ai de gând să urci la ora asta, atunci va trebui să rămâi pentru totdeauna.” N-a urcat. Acum însă, ar fi urcat în orice condiții, chiar dacă mai apoi ar fi trebuit să-și calce cuvântul. Leona Cassiani l-a invitat să urce fără nici o obligație.

Așa se face că a ajuns pe negândite în sanctuarul unei iubiri înăbușite înainte de a se naște. Părinții Leonei Cassiani muriseră, singurul ei frate făcuse avere în Curaçao, iar ea trăia singură în vechea casă părintească. Cu ani în urmă, când încă nu pierduse speranța de a și-o face amantă, Florentino, care duminica o vizita cu consimțământul părinților ei, iar uneori rămânea până noaptea târziu, contribuise atât de mult la amenajarea locuinței, încât se simțea acolo ca acasă. Dar în seara când s-au întors de la film, a avut senzația că salonul fusese purificat de tot ce ar fi putut aminti de el. Mobilele nu se mai aflau la locul lor dintotdeauna, pe pereți atârnavă alte stampe, iar el își spuse că toate acele schimbări stăruitoare fuseseră făcute în mod intenționat, pentru a perpetua certitudinea că el nu existase niciodată. Pisica nu l-a recunoscut. Speriat de înverșunarea uitării, spuse: „Nu mă mai ține minte.” Ea îi răspunse fără să se întoarcă spre el, în timp ce turna coniacul în pahare, că, dinspre partea asta, putea dormi liniștit, pentru că pisicile nu-și aduc aminte de nimeni.

Așezați comod pe sofa, foarte aproape unul de celălalt, au vorbit despre ei, despre viețile lor înainte de a se cunoaște într-o după-amiază din cine știe ce an în tramvaiul cu catâri. Lucrau în birouri alăturate, dar niciodată până atunci nu discutaseră despre nimic altceva decât despre munca zilnică. În timp ce stăteau de vorbă, Florentino Ariza i-a pus mâna pe coapsă și a început s-o mângâie ușor, cu gesturile lui de seducător experimentat, dar ea nu i-a răspuns nici măcar din politețe cu o cât de mică înfiorare. Când el încercă însă să meargă mai departe, îi luă mâna exploratoare și-i sărută palma.

— Fii cuminte, îi spuse. Mi-am dat seama de mult că nu ești bărbatul pe care îl caut.

În tinerețe, un bărbat puternic și foarte îndemânat, căruia nu i-a văzut niciodată fața, o trântise pe neașteptate pe stâncile de pe țărmul mării, îi sfâșiasse hainele și o posedase cu o grabă frenetică. Întinsă pe pietre, cu trupul numai răni, ea și-ar fi dorit ca bărbatul acela să rămână acolo pentru totdeauna, ca să moară de dragoste în brațele lui. Nu-i văzuse chipul, nu-i auzise vocea, dar era sigură că l-ar fi recunoscut dintr-o mie după forma lui, după mărimea lui și după felul lui de a face dragoste. De atunci, oricui voia s-o asculte îi spunea: „Dacă vreodată auzi de un tip solid și puternic, care a violat o

biată negresă pe stâncile din Golful Înecaților, într-o zi de 15 octombrie, cam pe la unsprezece și jumătate noaptea, să-i spui unde mă poate găsi." O spunea din simplă obișnuință și o spusese de atâtea ori până atunci, încât nu-i mai rămânea nici o speranță. Florentino Ariza ascultase de multe ori povestea, care îi răsuna în urechi ca șuieratul de rămas bun al unui vapor în beznă. Când s-a făcut ora două noaptea, băuseră câte trei coniacuri fiecare, iar el s-a convins că nu era bărbatul căutat de ea și s-a bucurat s-o afle.

— Bravo leoaico, îi spuse la despărțire, am reușit să-i facem de petrecanie tigrului.

N-a fost singurul lucru care s-a sfârșit în acea noapte. Zvonul răutăcios despre pavilionul tuberculoșilor îi destrămasese visul, trezindu-i bănuiala de neconceput că Fermina Daza era muritoare și, ca atare, putea muri oricând înaintea soțului ei. Dar după ce a văzut-o poticnindu-se la cinema, a mai făcut un pas, pe cont propriu, spre abis, descoperind dintr-o dată că el însuși putea muri înaintea ei. A fost una dintre cele mai cumplite presimțiri, întrucât se întemeia pe realitate. Erau de mult apuși anii de așteptare imobilă, de nădejdi de mai bine, iar la orizont nu întrezărea decât oceanul insondabil al bolilor imaginare, micțiunile, picătură cu picătură, din nopțile de nesomn, moartea zilnică la ceasul amurgului. Era convins că fiecare din momentele zilei, care până atunci îl favorizaseră nu ca niște simpli aliați, ci ca niște complici legați prin jurământ, începea să conspire împotriva lui. Cu doar câțiva ani în urmă, când se dusesse la o întâlnire destul de riscantă cu inima apăsată de teroarea neprevăzutului, găsise ușa descuiată și balamalele unse pentru ca el să poată intra fără zgomot, dar în ultima clipă s-a răzgândit, de teamă să nu compromită o femeie atât de îndatoritoare murind în patul ei. Așa că nu era deloc exagerat să presupună că femeia cea mai îndrăgită din lume, pe care o așteptase de la un secol la altul, fără un geamăt de disperare, abia ar avea timp să-l ia de braț și să-l ajute să traverseze o stradă presărată cu tumuli lunari și răzoare cu maci răscoliți de vânt, ca să ajungă, teafăr și nevătămat, pe celălalt trotuar al morții.

De fapt, ținând seama de criteriile epocii, Florentino Ariza trecuse de mult de hotarul bătrâneții. Avea cincizeci și șase de ani bătuți pe muchie și, după părerea lui, trăiți din plin, pentru că fuseseră ani de iubire. Dar nici un bărbat din acele timpuri n-ar fi riscat să se facă de râs încercând să pară tânăr la vârsta lui, indiferent dacă arăta așa sau doar i se părea, și nu prea mulți ar fi avut curajul să mărturisească fără jenă că încă mai plângeau pe ascuns din pricina unui afront din secolul precedent. Nu erau timpuri potrivite pentru a fi tânăr: exista, e adevărat, o modă pentru fiecare vârstă, dar moda bătrâneții începea aproape imediat ce se sfârșea adolescența și dura până la mormânt. Mai mult decât o vârstă, era o demnitate socială. Tinerii se îmbrăcau ca bunicii lor, aveau un aer mai respectabil cu ochelarii prematuri, iar bastonul se bucura de mare trecere încă de la treizeci de ani. Pentru femei nu existau decât două vârste: a măritișului, care nu putea depăși douăzeci și doi de ani, și vârsta celibatului etern: fetele bătrâne. Celelalte, nevestele, mamele, văduvele, bunicile, alcătuiau o specie aparte, care nu-și mai socotea vârsta în funcție de anii trăiți, ci de timpul rămas până la moarte.

Florentino Ariza, în schimb, a înfruntat perfidiile bătrâneții cu un curaj nestrămutat, deși știa că avea ciudatul noroc de a părea bătrân încă de copil. La început fusese o necesitate. Tránsito Ariza desfăcea hainele pe care tatăl lui se hotăra să le arunce la gunoi și îi croia lui altele, așa încât se ducea la școala primară cu niște redingote care atingeau podeaua când se așeza în bancă și cu niște pălării ministeriale care îi cădeau pe ochi, deși erau căptușite cu vată. În plus, cum purta ochelari de miop încă de la cinci ani și moștenise de la maică-sa părul de indian, țepos și gros, ca de cal, nici înfățișarea lui nu era mai edificatoare. Din fericire, după haosul din timpul războaielor civile, criteriile de

admitere a elevilor deveniseră mai puțin stricte, iar în școlile publice era un adevărat talmeș-balmeș de origini și de condiții sociale. Copilandri cu caș la gură veneau la școală direct de pe baricade, duhnind a praf de pușcă, îmbrăcați în uniforme de ofițeri rebeli, câștigate cu arma în mână în bătălii îndoielnice, și cu pistoalele regulamentare la centură. În recreație își rezolvau certurile cu focuri de armă, îi amenințau pe profesori dacă le dădeau note proaste, iar unul dintre ei, elev în clasa a treia la colegiul La Salle și colonel de miliție în retragere, l-a împușcat pe fratele Juan Eremita, conducătorul comunității monahale, pentru că îndrăznise să afirme la ora de catehism că Dumnezeu era membru titular al partidului conservator.

Pe de altă parte, copiii aristocraților scăpătați umblau îmbrăcați ca niște prinți de pe vremuri, iar câte unii mai săraci, chiar desculți. Printre atâtea ciudățenii provenite din toate colțurile provinciei, Florentino Ariza, deși dintre cei mai bizari, nu atrăgea prea mult atenția. Cel mai cumplit lucru pe care l-a auzit a fost când cineva i-a strigat pe stradă: „Calicu' și slutu' rămân doar cu jindu'." Oricum, veșmintele acelea, purtate de nevoie, erau încă de pe atunci, și au rămas până la sfârșit, cele mai potrivite cu natura enigmatică și firea lui posacă. Când a primit cea dintâi funcție mai importantă la C.F.C. și-a comandat un costum croit la fel ca hainele tatălui său, pe care și-l amintea ca pe un bătrân mort la venerabila vârstă a lui Cristos: treizeci și trei de ani. Ca atare, Florentino Ariza a arătat totdeauna mai bătrân decât era. Până-ntr-atâta, încât Brígida Zuleta, o amantă vremelnică și rea de gură, care îi spunea verde în față ce gândea, nu s-a sfiit să-i mărturisească din prima zi că-l plăcea mai mult când se dezbrăca, pentru că despuiat avea cu douăzeci de ani mai puțin. Niciodată însă n-a fost în stare să-și schimbe înfățișarea, mai întâi pentru că nici nu-i plăcea să se îmbrace altfel, iar în al doilea rând, din pricină că nimeni n-ar fi știut cum să se îmbrace la douăzeci de ani ca să arate mai tânăr, decât, poate, scoțându-și de la naftalină pantalonii scurți și bereta de marinar. Și, cum, pe de altă parte, n-avea de ce să nu împărtășească opinia generală despre bătrânețe, era aproape firesc ca, văzând-o pe Fermina Daza împiedicându-se la ieșirea din cinema, să se cutremure de groază la gândul că parșiva de moarte l-ar putea învinge în războiul lui îndârjit, dus în numele iubirii.

Până atunci, cea mai crâncenă bătălie a lui, purtată fără răgaz și pierdută fără glorie, fusese cea împotriva cheliei. De când a descoperit primele fire de păr rămase între dinții pieptenului, și-a dat seama că era condamnat să îndure chinurile unui infern de neimaginat pentru cei care nu-l cunosc. A rezistat mulți ani la rând. N-au existat pomezii sau loțiuni pe care să nu le încerce, nici superstiții în care să nu creadă, nici sacrificii pe care să nu-l accepte ca să-și apere de voracitatea devastatoare fiecare fir de păr. A învățat pe dinafară instrucțiunile din Almanahul Bristol pentru agricultură, deoarece aflase de la cineva că există o legătură directă între creșterea părului și ciclurile recoltelor. A renunțat la frizerul lui de-o viață, care era complet chel, preferind să apeleze la un străin de curând sosit, care nu tunde decât când era lună plină. Noul frizer tocmai era pe cale să demonstreze că avea mână bună și că metoda lui dădea roade, când s-a descoperit că era un violator de tinere călugărițe, căutat de mai multe poliții din Antile, și a fost pus în lanțuri.

La vremea aceea Florentino Ariza avea o colecție întregă de reclame pentru combaterea cheliei, apărute în ziarele din bazinul Caraibilor, care publicau două portrete alăturate ale aceluiași bărbat, într-unul cu capul neted ca un dovleac, în celălalt mai păros ca un leu: înainte și după folosirea medicamentului infailibil. După șase ani, încercase o sută șaptezeci și două, pe lângă alte metode suplimentare, recomandate pe etichetele sticlulețelor, dar singurul lucru cu care s-a ales de pe urma lor a fost o eczemă urât mirositoare care îi provoca mâncărimi, cunoscută printre vracii din Martinica drept râie

boreală, din pricină că răspândea o lumină fosforescentă în întuneric. În cele din urmă, a cumpărat toate buruienile de leac vândute de indieni în piață și toate fierturile magice sau poțiuni orientale pe care le-a găsit în Porticul Copiștilor, dar până să-și dea seama de escrocherie, avea deja o tonsură de sfânt. În anul zero, în timp ce războiul civil de O Mie de Zile însângera țara, a trecut prin oraș un italian care confecționa din păr natural peruci pe măsură. Costau o avere, iar fabricantul nu garanta mai mult de trei ani pentru ele, dar aproape nici unul din bărbații cu chelie și ceva bani n-a putut rezista ispitei. Florentino Ariza a fost printre primii. A probat o perucă așa de asemănătoare cu părul lui de altădată, încât s-a temut să nu i se facă măciucă la o adică, dar nu s-a putut obișnui cu ideea de a purta pe cap părul unui mort. Singura sa consolare a fost că voracitatea calviției nu i-a mai lăsat prilejul să știe cam ce culoare ar fi avut părul lui cărunt. Într-o zi, unul din bețivanii care își făceau veacul pe chei, l-a îmbrățișat cu mai multă efuziune ca de obicei când l-a văzut ieșind de la birou, i-a scos pălăria în hohotele de râs ale hamalilor și l-a sărutat zgomotos pe creștet.

— Ce mândrețe de chelie ! a strigat.

În seara aceea, la patruzeci și opt de ani, și-a ras părul rar de la tâmpile și de pe ceată și și-a asumat destinul de chel absolut. Ca urmare, în fiecare dimineață. Înainte de a se îmbăia, își săpunea nu numai bărbia, dar și porțiunile de pe craniu unde începeau să-i iasă tuleie, apoi se rădea cu un brici până ce scăfârliia arăta ca un poponeț de bebeluș. Până atunci nu-și scotea pălăria nici măcar în birou, calviția provocându-i o senzație de goliciune care i se părea indecentă. Dar din clipa în care și-a asumat-o cu toată seriozitatea, i-a atribuit toate virtuțile virile despre care auzise vorbindu-se atâta și pe care le disprețuise mai înainte ca pe niște simple născociri ale cheloșilor. Ceva mai târziu a recurs la o altă metodă, acoperindu-și craniul cu șuvițele mai lungi care-i rămăseseră în partea dreaptă, obicei păstrat până la sfârșitul vieții. Cu toate acestea, n-a renunțat la pălăria funebră nici chiar atunci când a început să fie la modă *tartarita*, cum era cunoscută prin partea locului canotiera.

Pierderea dinților, în schimb, nu se datora unei calamități naturale, ci nepriceperii unui dentist rătăcitor, care a hotărât să-i smulgă din rădăcină toți dinții sănătoși ca să curme o infecție obișnuită. De groaza frezei cu pedală, Florentino Ariza a evitat o vreme să se ducă la dentist, în ciuda nenumăratelor dureri de măsele, până când n-a mai putut răbda. Maică-sa s-a speriat când l-a auzit toată noaptea gemând în camera de alături, închipuindu-și că era vorba de aceeași suferință din vremurile de demult, aproape estompate în negurile memoriei ei, dar când l-a pus să deschidă gura ca să vadă unde îl dureau amorul, a descoperit că tot chinul venea de la abcese.

Unchiul León XII l-a trimis la doctorul Francis Adonay, un negru cât un munte, cu jambiere și pantaloni de călărie, care călătorea pe vapoarele fluviale cu un întreg cabinet dentar vârat în niște desagi de vătaf și care colinda așezările de pe malul apei ca un agent comercial al teroarei. S-a uitat în gura lui Florentino Ariza și a hotărât pe loc să-i scoată chiar și dinții sănătoși, ca să-l scape odată pentru totdeauna de alte necazuri. Spre deosebire de calviție, tratamentul acela pentru măgari nu i-a provocat cine știe ce îngrijorare, în afară de teama firească de măcelul fără anestezie. Nu i-a displicut nici ideea protezei, mai întâi, pentru că una din nostalgiile copilăriei lui era imaginea unui scamator care, la un bâlci, își scosese cele două maxilare și le lăsase să vorbească singure pe o masă, iar, în al doilea rând, pentru că numai așa scăpa de durerile de măsele care îl chinaseră de mic aproape tot atât de mult ca și suferințele dragostei. N-avea de ce să creadă că era vorba de o lovitură vicleană a bătrâneții, așa cum avea să i se pară chelia, fiind convins că, în ciuda mirosului acru de cauciuc vulcanizat, zâmbetul ortopedic o să-i dea un

aer mai curat și mai îngrijit. S-a lăsat fără să crâcnească în voia cleștilor doctorului Adonay și a suportat convalescența cu stoicismul unui măgar de povară.

Unchiul León XII s-a ocupat de toate detaliile operației de parcă ar fi fost vorba de propriii lui dinți. Motivul interesului deosebit pentru protezele dentare, manifestat încă din primele sale călătorii pe fluviul La Magdalena, era pasiunea obsesivă pentru *bel canto*. Într-o noapte cu lună plină, pe când se aflau în dreptul portului Gamarra, a făcut pariu cu un topograf neamț că o să trezească din somn viețuitoarele pădurii cântând o romanță napolitană pe puntea căpitanului. Puțin a lipsit ca să câștige. Prin bezna ce învăluia fluviul, se simțeau bătăile de aripă ale stârcilor în mlaștini, neliniștea caimanilor care băteau apa cu coada, spaima peștilor care încercau să sară pe țarm, dar la nota culminantă, când cei adunați pe punte s-au temut pentru viața cântărețului, convinși că o să-i plesnească arterele de atâta încordare, proteza i-a scăpat din gură odată cu răsufierea finală și s-a cufundat în apă.

Vaporul a trebuit să rămână trei zile în portul Tenerife, până ce a fost confecționată la repezeală altă proteză. A ieșit perfectă. Dar în timpul călătoriei de întoarcere, încercând să-i explice căpitanului cum o pierduse pe cealaltă, unchiul León XII a aspirat adânc aerul arzător al junglei, a atacat cea mai înaltă notă de care a fost în stare, a ținut-o până la ultima suflare, încercând să sperie caimanii tolăniți la soare, care priveau fără să clipească vaporul ce luneca pe valuri, și proteza cea nouă s-a dus și ea la fund. De atunci a avut copii de dinți peste tot, în diferite colțuri din casă, într-un sertar de la birou și câte una la bordul celor trei vapoare ale companiei. În plus, când nu mânca acasă, obișnuia să-și ia la el alta de schimb, într-o cutiuță pentru pastile de tuse, întrucât, odată, la o masă câmpenească, i se rupsese una în timp ce mesteca niște jumări de porc. Pentru ca nepotul să nu ajungă și el victima unor întâmplări asemănătoare, unchiul León XII i-a comandat doctorului Adonay de la bun început două proteze: una din materiale mai ieftine, pentru zilele de lucru, iar alta pentru duminici și sărbători, cu o sclipire de aur la măseaua zâmbetului, care să-i dea o notă suplimentară de veridicitate. În sfârșit, într-o duminică de Florii, când văzduhul tot răsuna de dangățul clopotelor, Florentino Ariza a ieșit în oraș cu o identitate nouă, al cărei zâmbet fără cusur i-a lăsat impresia că altcineva îi ocupase locul în lume.

Cam tot atunci a murit și maică-sa, iar el a rămas singur în casă. Era un loc tocmai potrivit pentru iubirile lui, strada fiind foarte discretă, în ciuda ferestrelor din numele ei, care, fără să vrei, te duceau cu gândul la nenumărații ochi ce pândeau de după perdele. Căminul acela fusese însă destinat de la bun început fericirii Ferminei Daza, iar Florentino Ariza a preferat să piardă multe ocazii din anii săi cei mai rodnici decât să-l pângărească prosteste cu alte iubiri. Din fericire, cu fiecare treaptă urcată în ierarhia companiei, dobânda noi privilegii secrete, iar unul dintre cele mai utile pentru el s-a dovedit posibilitatea de a folosi birourile seara, duminica sau în zilele de sărbătoare, cu complicitatea paznicilor. Odată, pe când era vicepreședinte, tocmai se grăbea să termine treaba începută cu una din fetele care făceau curățenie duminica, el așezat pe scaunul de la birou, iar ea călare pe el, când ușa s-a deschis brusc. Unchiul León XII a băgat capul pe ușă crezând că a greșit încăperea și s-a holbat pe deasupra ochelarilor la nepotul îngrozit. „Tii, drace, ce chestie, spuse unchiul fără urmă de uimire în glas. La fel ca taică-tău !” Și înainte de a închide din nou ușa, spuse privind undeva în gol:

— Iar dumneata, domnișoară, vezi-ți mai departe de treabă și nu te jena. Pe cuvântul meu de onoare că nici nu ți-am văzut ochii.

Nu s-a mai vorbit despre cele întâmplăte, dar săptămâna următoare, în biroul lui Florentino Ariza nu s-a mai putut lucra. Electricienii au dat buzna și au

agățat de tavan un ventilator. Lăcătușii au sosit fără să anunțe pe nimeni și au început să ciocănească de bubuia casa mai ceva ca la război, până când, în sfârșit, au fixat un zăvor la ușă, ca să se poată închide pe dinăuntru. Tâmplarii au luat măsuri fără să spună de ce, tapițerii au adus mostre de creton, ca să vadă dacă se potriveau la culoare cu pereții, iar săptămâna următoare au băgat pe fereastră, fiindcă pe uși nu încăpea, o sofa enormă, îmbrăcată în imprimeuri cu flori dionisiace. Lucrau la orele cele mai nepotrivite și se purtau cu o impertinență ce nu părea deloc întâmplătoare, iar la întrebările unuia sau altuia, dădeau mereu același răspuns: „Ordin de la direcția generală.” Florentino Ariza n-a aflat niciodată dacă o astfel de ingerință fusese un gest de amabilitate din partea unchiului, care îi veghea amorurile răzlețe, ori dacă era o manieră delicată și foarte personală de a-i atrage atenția că întrecuse măsura. N-a bănuț niciodată adevăratul motiv, anume că unchiul León XII nu voia altceva decât să-l încurajeze, fiindcă și lui îi ajunseseră la urechi zvonurile despre obiceiurile nepotului, diferite de cele ale majorității bărbaților, fapt care îl determinase să mai amâne hotărârea de a-l numi succesor.

Spre deosebire de fratele său, unchiul León XII Loyaza avusese timp de șaizeci de ani o căsnicie trainică și totdeauna se lăuda că nu lucrase niciodată duminica. Avusese patru băieți și o fată, cărora voia să le lase moștenire imperiul pe care îl întemeiase, dar viața i-a rezervat un șir de întâmplări neprevăzute, atât de frecvente în romanele vremii, dar despre care nimeni nu credea că s-ar putea petrece aieva: cei patru băieți muriseră unul câte unul, pe măsură ce ajungeau să ocupe funcții de conducere, iar fata, lipsită de orice vocație fluvială, a preferat să-și sfârșească zilele admirând, de la o fereastră aflată la cincizeci de metri înălțime, vapoarele ce treceau pe Hudson. S-au găsit destui care să dea drept sigur zvonul că numai Florentino Ariza, cu înfățișarea lui funestă și umbrela de vampir, putuse face farmece ca să se petreacă atâtea coincidențe deodată.

Când unchiul a fost silit, la recomandarea medicilor, să se retragă din afaceri, Florentino Ariza a început să-și sacrifice de bunăvoie unele amoruri duminicale. Se ducea să-i țină de urât în refugiul său campestru, unde ajungea la bordul unuia dintre primele automobile din oraș, a cărui manivelă avea o forță de recul atât de mare, încât șoferului îi smulsese brațul din umăr. La conacul de pe moșia lucrată pe vremuri de sclavi, își petreceau ceasuri întregi stând de vorbă, în timp ce bătrânul se odihnea într-un hamac cu numele lui brodat în fir de mătase, departe de toate, cu spatele la mare, pe terasa îmbrăcată în flori de astromelii, de unde, spre seară, se zăreau crestele ninse ale munților. Ca întotdeauna, rareori li se întâmpla să vorbească despre altceva decât despre navigația fluvială în acele după-amiezi domoale, în care moartea era mereu un musafir nevăzut. Una din preocupările unchiului León XII și care revenea mereu în discuții, era posibilitatea ca navigația fluvială să încapă pe mâna întreprinzătorilor din interiorul țării, care aveau strânse legături cu concernele europene. „De la bun început afacerea asta n-a fost deloc o joacă. Trebuie să asuzi ca un sclav ca să meargă pe roate. Dacă ajunge pe mâna reacționarilor ăia din capitală, iar o să le-o facă plocon nemților.” Îngrijorarea lui era consecința unei convingeri politice pe care o repeta cu plăcere chiar și când nu era cazul.

— O să fac în curând o sută de ani și am văzut schimbându-se atâtea, chiar și pozițiile astrelor în univers, dar încă n-am văzut să se schimbe ceva în țara asta, spunea. Aici, la fiecare trei luni sunt proclamate noi constituții, apar alte legi, izbucnesc noi războaie, dar noi trăim tot ca pe vremea când eram doar o colonie.

Fraților săi masoni, care puneau toate relele pe seama eșecului federalismului, le dădea mereu aceeași replică: „Războiul de O Mie de Zile a

fost pierdut cu douăzeci și trei de ani mai înainte, în războiul din '76." Lui Florentino Ariza, a cărui indiferență politică se învecina cu absolutul, aceste perorații, mereu mai frecvente, îi sunau în urechi ca zvonul valurilor mării și nu le dădea atenție. În schimb, era un critic sever al politicii companiei. Contrar opiniei unchiului său, credea că declinul navigației fluviale, care părea mai tot timpul să se afle în pragul dezastrului, nu putea fi împiedicat decât renunțând de bunăvoie la monopolul asupra vapoarelor cu aburi, acordat de către Compania Fluvială a Caraibilor Congresului Național pentru nouăzeci și nouă de ani și o zi. Unchiul protesta: „Ideile astea ți le bagă în cap tiza mea Leona cu bazaconiile alea anarhiste ale ei." Era adevărat doar pe jumătate. Florentino Ariza își întemeiase argumentele pe experiența comodorului german Johann B. Elbers, a cărui ambiție nemăsurată distrusese tot ceea ce construisese cu nobilitate și inventivitate. Unchiul credea, în schimb, că eșecul lui Elbers nu se datorase privilegiilor, ci angajamentelor contractate în același timp deodată și care echivalau cu asumarea răspunderii pentru întreaga geografie națională: întreținerea fluviului în bune condiții pentru navigație, a instalațiilor portuare, a căilor de acces pe uscat, a mijloacelor de transport. În plus, mai spunea, opoziția înverșunată a președintelui Simón Bolívar n-a fost deloc un obstacol de neglijat.

Majoritatea acționarilor companiei priveau acele dispute ca pe niște ciorovăieli între soți, în care ambele părți au dreptate. Îndărătnicia bătrânului li se părea firească, nu pentru că bătrânețea l-ar fi făcut mai puțin vizionar decât fusese totdeauna, cum se afirma de obicei cu prea multă ușurință, ci din pricină că renunțarea la monopol ar fi însemnat să arunce la gunoi trofee de la o bătălie istorică, împotriva unor adversari puternici din lumea întreagă. Ca atare, nimeni nu l-a contrazis când și-a asigurat drepturile în așa fel încât nimeni să nu se poată atinge de ele înainte de stingerea legală a contractului. Numai că, pe neașteptate, când Florentino Ariza depusese deja armele în după-amiezi de meditație de la conac, unchiul León XII a acceptat renunțarea la privilegiul centenar, cu singura condiție onorabilă ca acest pas să nu fie făcut înainte de moartea sa.

A fost ultima sa intervenție. De atunci n-a mai vorbit cu nimeni despre afaceri, n-a mai acceptat să fie consultat și, deși nu-și pierduse nici un cârlionț din părul imperial și nici o fărâmbă de luciditate, i-a evitat cu înverșunare pe cei care l-ar fi putut compătimi. Își petrecea zilele contemplând de pe terasă zăpezile veșnice, legănându-se într-un balansoar vienez, lângă o măsuță unde servitoarele aveau grijă să fie în permanență o oală cu cafea caldă și un pahar cu două proteze în soluție de bicarbonat, pe care nu și le punea decât când avea musafiri. Primea foarte puține vizite și nu mai vorbea decât despre un trecut foarte îndepărtat, cu mult mai vechi decât navigația fluvială. Îi rămăsese totuși un nou motiv de preocupare: dorința ca Florentino Ariza să se însoare. L-a spus-o de mai multe ori și totdeauna cu același cuvinte.

— Dacă aș avea cu cincizeci de ani mai puțin, m-aș însura cu tiza mea Leona. Nu-mi pot imagina o nevastă mai potrivită.

Florentino Ariza tremura numai la gândul că truda lui de o viață s-ar fi putut duce de râpă în ultima clipă din cauza acestor condiții neprevăzute. Ar fi preferat să renunțe, să arunce totul peste bord, să moară decât să-și calce cuvântul față de Fermina Daza. Din fericire, unchiul León XII n-a mai insistat. Când a împlinit nouăzeci și doi de ani, și-a desemnat nepotul drept unic moștenitor legal și s-a retras din afaceri.

Șase luni mai târziu, în urma hotărârii unanime a acționarilor, Florentino Ariza a fost numit președintele consiliului de conducere și director general. În ziua în care a fost instalat în funcție, după obișnuita cupă de șampanie, bătrânul leu în retragere le-a cerut celor de față scuze pentru că vorbea stând

în balansoar și a improvizat un scurt discurs care părea mai degrabă o elegie. A spus că viața îi era marcată de două evenimente providențiale. Primul fusese faptul că Eliberatorul însuși, care o pornise în călătoria sa nefericită spre moarte, îl luase în brațe, în localitatea Turbaco. Celălalt era șansa de a fi găsit, în ciuda tuturor stavilelor pe care i le ridicase în cale destinul, un succesor demn de întreprinderea pe care o întemeiase. După care, încercând să atenueze dramatismul dramei, a adăugat:

— Plec din viața asta cu sigurul regret că, după ce am cântat la atâtea înmormântări, numai la a mea n-am s-o pot face.

Iar ca încheiere, nici nu se putea altfel, a cântat aria „Adio viață” din *Tosca*. A cântat-o a *capella*, stilul său preferat, și cu o voce încă sigură. Florentino Ariza a fost adânc mișcat, dar abia dacă și-a trădat emoția în tremurul vocii când a mulțumit. Așa cum făcuse și plănuise tot ce făcuse și plănuise până atunci în viață, ajunsese pe culmea cea mai înaltă fără altă motivație decât hotărârea înverșunată de a fi teafăr și în deplină putere în clipa în care avea să-și asume destinul la umbra Ferminei Daza.

Și totuși, în seara aceleiași zile, nu numai amintirea ei l-a însoțit la petrecerea oferită în cinstea lui de Leona Cassiani. L-au însoțit în amintire toate: atât cele care-și dormeau somnul de veci în cimitire, gândindu-se la el și mulțumindu-i pentru trandafirii pe care îi planta pe morminte, cât și cele care încă își mai odihneau capul pe pernă lângă soțul cu coarnele poleite de razele lunii. În lipsa uneia, și-a dorit să fie cu toate deodată, așa cum i se întâmpla ori de câte ori era speriat. Căci până și în perioadele cele mai dificile pentru el, chiar și în clipele de cumpănă, se străduise să păstreze o legătură cât de neînsemnată cu nenumăratele amante din mulții săi ani: totdeauna le-a urmărit firul vieții.

Așa că în seara aceea a evocat-o pe Rosalba, cea mai veche dintre toate, cea care câștigase trofeul virginității lui și a cărei amintire îl durea ca în prima zi. Îi era de ajuns să închidă ochii ca s-o vadă în rochia de muselină și pălăria cu panglici lungi de mătase, legănând colivia copilului la bordul vaporului. În numeroșii ani ai vieții lui se pregătise de câteva ori să plece în căutarea ei, fără să știe unde, fără să-i cunoască numele de familie, fără să știe măcar dacă pe ea trebuie s-o caute, dar convins că avea s-o găsească undeva, printre crânguri de orhidee. De fiecare dată însă, din cauza unei întâmplări neprevăzute sau a unei șovăieli subite, își amâna călătoria cu câteva clipe înainte ca pasarela vaporului să fie ridicată: totdeauna dintr-un motiv care avea de-a face cu Fermina Daza.

Și-a amintit de văduva lui Nazaret, singura cu care pângărise casa maternă de pe strada Ferestrelor, chiar dacă nu el, ci Tránsito Ariza o poftise înăuntru. Cu ea a fost mai înțelegător decât cu oricare alta, pentru că era singura care iradia în jur suficientă dragoste pentru a o înlocui pe Fermina Daza, chiar dacă era o mototoală în pat. Dar vocația ei de pisică hoinară, mai nestăvilită decât puterea tandreței, i-a condamnat pe amândoi la infidelitate. Cu toate acestea, au continuat să se vadă când și când, timp de aproape treizeci de ani, grație devizei lor de mușchetari: *Infideli, dar niciodată neloiali*. A fost, în plus, singura pentru care Florentino Ariza n-a șovăit să-și pună obrazul: când a fost anunțat că murise și că urma să fie îngropată din mila publică, a înmormântat-o pe cheltuiala lui și a însoțit-o singur la groapă.

Și-a mai adus aminte și de alte văduve pe care le iubise. De Prudencia Pitre, cea mai bătrână dintre supraviețuitoare, cunoscută mai ales ca Văduva celor Doi, pentru că îngropase doi bărbați. Și de cealaltă Prudencia, văduva lui Arellano, cea drăgăstoasă, care îi rupea nasturii de la haine ca să-l oblige să mai rămână până îi coase la loc. Și de Josefa, văduva lui Zúñiga, nebună de dragoste după el, care a fost cât pe ce să-i taie prâsnelul în timpul somnului cu

foarfecele de grădină, ca să nu fie al nimănui, chiar dacă n-ar mai fi putut fi nici al ei.

Și-a amintit de efemera Ángeles Alfaro, cea mai iubită dintre toate, care venise pentru șase luni ca profesoară de instrumente de coarde la Școala de Muzică și-și petrecea nopțile alături de el pe terasa casei, goală cum o făcuse maică-sa, cântând cele mai frumoase suite din câtă muzică s-a compus pe lume la violoncelul care suna ca o voce de bărbat între coapsele ei aurii. Încă din prima noapte cu lună, amândoi și-au zdrobit inimile cu un amor mistuitor de începători. Dar Ángeles Alfaro a plecat așa cum venise, cu sexul ei gingaș și violoncelul de păcătoasă, pe un transatlantic sub pavilionul uitării, iar singura amintire lăsată în urmă pe terasa cu lună au fost semnele de rămas bun făcute cu o batistă albă care părea un porumbel alb în zare, solitar și trist, ca în versurile de la Jocurile Florale. Datorită ei, Florentino Ariza a înțeles ceea ce practicase fără să știe: că poți să fii îndrăgostit de mai multe persoane deodată, și de toate cu aceeași patimă, fără s-o trădezi pe nici una. Singur în mulțimea de pe chei, își spusese cu o răbufnire de furie: „Inima are mai multe cămăruțe decât un hotel de târfe”. Durerea despărțirii era însă prea mare și ochii i s-au umplut de lacrimi. Dar nici nu dispăruse bine în zare vaporul, și amintirea Ferminei Daza a pus din nou stăpânire pe spațiul întreg, așa cum se cuvenea.

Și-a amintit de Andrea Varón, prin fața casei căreia trecuse cu o săptămână în urmă, când lumina portocalie de la fereastra băii îl avertizase că nu putea intra: cineva i-o luase înainte. Cineva: bărbat sau femeie, n-avea importanță, pentru că Andrea Varón nu se uita la fleacuri de genul ăsta când era vorba de amor. Dintre toate cele aflate pe listă, era singura care trăia de pe urma corpului ei, valorificându-l singură, după cum avea chef, fără ajutorul vreunui administrator. În anii ei cei mai buni, făcuse o carieră legendară de curtezană clandestină, de pe urma căreia își câștigase porecla de război Doamna Noastră a Tuturor. Scosese din minți guvernatori și amirali, pe umărul ei au plâns câțiva din eminenții noștri oameni de arme și de litere, care însă erau mai puțin iluștri decât credeau ei, și chiar unii care își meritau pe drept gloria. A fost adevărat, totuși, că, în schimbul unei întâlniri de o jumătate de oră, între două vizite întâmplătoare în oraș, președintele Rafael Reyes i-a acordat o pensie viageră pentru merite deosebite în serviciul Ministerului de Finanțe, unde nu lucrase nici măcar o singură zi. Și-a risipit nurea cu dărnicie atâta timp cât corpul i-a permis-o și, deși comportarea ei necuviincioasă era de domeniul public, nimeni nu i-ar fi putut aduce vreo acuzație bazată pe dovezi categorice, întrucât complicii ei iluștri au avut grijă s-o protejeze, conștienți că ar fi avut de pierdut mai mult decât ea de pe urma unui scandal. De dragul ei, Florentino Ariza și-a încălcat principiul sacru de a nu plăti, iar ea și-a încălcat jurământul solemn de a nu o face gratis cu nici un bărbat, chiar dacă i-ar fi fost soț. Stabiliseră un preț simbolic de un peso de fiecare dată, dar nici ea nu-l primea direct în mână, nici el nu i-l dădea, așa că îl puneau în pușculița-purceluș, ca să se strângă mai mulți și să cumpere din Portalul Copiștilor vreun bibelou sau orice alt flecușteț adus de peste ocean. Ea a fost cea care a imprimat o senzualitate aparte clismelor împotriva constipației, convingându-l să și le facă împreună în după-amiezile lor nebune, când încercau să inventeze și mai mult amor în timpul amorului.

Se considera un bărbat norocos, căci dintre atâtea aventuri riscante, singura care îl făcuse să simtă gustul veninului fusese Sara Noriega, care și-a sfârșit zilele la ospiciul Divina Pastora, recitând versuri atât de deșănțate, încât a fost izolată ca să nu le scoată de-a binelea din minți pe celelalte nebune. Dar după ce i-a fost incredințată soarta bunului mers al companiei, nu i-a mai rămas prea mult timp și nici destulă energie ca să mai caute pe cineva care s-o

înlocuiască pe Fermina Daza: știa că e de neînlocuit. Cu timpul, s-a mărginit la amantele statornice, culcându-se cu ele atât cât mai erau bune la ceva, atât cât mai puteau s-o facă, atât cât mai erau în viață. În duminica Rusaliilor, când a murit Juvenal Urbino, nu-i mai rămăsese decât una, una singură, cu cei paisprezece ani ai ei, abia împliniți, dar care avea tot ceea ce nici o alta nu avusese până atunci ca să-l scoată din minți.

Se numea América Vicuña. Venise cu doi ani în urmă din localitatea maritimă Puerto Padre, trimisă de părinți, care se înrudeau cu Florentino Ariza și apelasă la el, rugându-l s-o ia sub aripa lui ocrotitoare. O trimiteau cu o bursă primită de la guvern pentru Școala Normală, cu nelipsita bocceluță în care se afla rogojina și așternutul, și o valijoară de tablă, ca de păpuși, iar din clipa în care a coborât de pe vapor cu botinele ei albe și coada aurie pe spate, el a avut cumplita presimțire că multe duminici de-atunci înainte o să-și petreacă siesta împreună. Era, în toate privințele, încă un copil: cu strungăreață și genunchii juliți, dar el a întrezărit într-o clipă ce fel de femeie avea să fie foarte curând și a pregătit-o într-un lent an de sâmbete la circ, de duminici cu înghețate prin parcuri, de amurguri copilărești, cu care i-a câștigat încrederea, i-a câștigat dragostea, purtând-o pe nesimțite de mână, cu o delicată viclenie de bunicuț blajin, spre abatorul lui clandestin. Efectul asupra ei a fost imediat: i s-au deschis porțile raiului. A izbucnit într-o ecloziune florală și s-a simțit plutind într-un limb de fericire, un adevărat stimulent pentru studiile ei, deoarece tot timpul s-a străduit să fie prima din clasă numai și numai ca să nu piardă permisiunea de a pleca de la internat la sfârșit de săptămână. Pentru el, a fost cotlonul cel mai adăpostit din golful bătrâneții. După atâția ani de amoruri calculate, gustul searbăd al inocenței avea farmecul unei perversiuni regeneratoare.

S-au potrivit. Ea se comporta așa cum era în realitate, ca o copilă dornică să descopere viața sub îndrumarea unui bărbat venerabil care nu se mira de nimic, iar el se comporta cu bună știință așa cum niciodată n-ar fi dorit să ajungă: ca un amant senil. N-a identificat-o nici o clipă cu Fermina Daza, deși asemănarea era mai mult decât izbitoare, începând cu vârsta, uniforma de școală, părul împletit într-o coadă sau mersul de vietate a pădurii, și până la caracterul ei semeț și imprevizibil. Mai mult chiar: ideea substituției, în numele căreia cerșise de atâtea ori iubire, îi dispăruse cu totul din minte. Îi plăcea pentru că era așa cum era și a început s-o iubească pentru că era așa cum era, cu febrilitatea voluptății crepusculare. A fost singura cu care a luat cele mai drastice măsuri de precauție împotriva unei sarcini accidentale. După vreo șase întâlniri, nici unul din ei nu visa decât la după-amiezile de duminică.

Întrucât era singura persoană autorizată s-o scoată din internat, se ducea s-o ia în Hudsonul de șase cilindri al C.F.C., iar uneori, când era înnorat, coborau capota și se plimbau pe plajă, el cu pălăria lui funebră, iar ea, moartă de răs, ținându-și cu amândouă mâinile bereta de marinar, ca să nu i-o zboare vântul. Cineva o sfătuisă să nu-l însoțească mai mult decât era absolut necesar, să nu mănânce din ce gustase el și să se ferească de respirația lui, pentru că bătrânețea e molipsitoare. Dar ei puțin îi păsa. Amândoi păreau indiferenți la ce ar fi putut spune lumea, pentru că rudenia dintre ei era bine cunoscută, iar diferența mare de vârstă îi puneau la adăpost de orice bănuială.

Tocmai făcuseră dragoste în Duminica Rusaliilor, la patru după-amiază, când au început să bată clopotele a mort. Florentino Ariza și-a stăpânit cu greu bătăile inimii. Pe vremea când era tânăr, ritualul dangătelor era inclus în prețul funeraliilor, fiind refuzat numai celor săraci lipiți pământului. Dar după ultimul nostru război, la cumpăna dintre veacuri, regimul conservator și-a consolidat obiceiurile coloniale, iar înmormântările au ajuns să fie așa de costisitoare încât numai bogătașii și le puteau permite. Când a murit arhiepiscopul Dante de

Luna, clopotele din toată provincia au bătut fără răgaz timp de nouă zile și nouă nopți, provocând atâta tulburare în rândul populației, încât succesorul lui a hotărât să se renunțe la acest ritual, rezervându-l numai morților iluștri. Tocmai de aceea, când a auzit clopotele de la catedrală bătând în ziua de Rusalii, la ora patru după-amiază, Florentino Ariza a simțit din nou în preajmă fantasma din tinerețea lui de mult apusă. Nu i-a trecut nici o clipă prin minte că puteau fi dangătele după care tânjise atâția și atâția ani, încă din duminica în care o văzuse pe Fermina Daza însărcinată în șase luni la ieșirea de la biserică.

— Ei, drăcie, spuse el în penumbră. Pesemne că e un rechin din cei mari, dacă bat pentru el clopotele de la catedrală.

América Vicuña, goală toată, tocmai se trezise.

— Or fi bătând fiindcă sunt Rusaliile.

Florentino Ariza nu era câtuși de puțin un expert în treburile bisericesti și nu mai călcase pe la biserică de pe vremea când cânta la vioară cu un neamț care îl învățase, în plus, știința telegrafiei și despre a cărui soartă nu mai aflase nimic. Dar era sigur că dangătele care se auzeau nu vesteau nici o sărbătoare. Murise cineva în oraș, nu mai încăpea nici o îndoială, iar el știa cine. O delegație a refugiaților din Caraibi venise chiar în acea dimineață să-l anunțe că, în zori, Jeremiah de Saint-Amour fusese găsit mort în atelier. Deși nu-l cunoștea îndeaproape, Florentino Ariza era prieten cu mulți alți refugiați, care îl invitau totdeauna la întrunirile și manifestările lor publice, dar mai ales la înmormântări. Totuși, era sigur că clopotele nu băteau pentru Jeremiah de Saint-Amour, un necredincios militant și un anarhist convins, care, pe deasupra, își luase singur viața.

— Nu, spuse, numai pentru un guvernator sau altul de rang și mai mare bat clopotele așa.

América Vicuña, cu trupul palid dungat de razele ce pătrundeau prin jaluzelele trase pe jumătate, nu avea vârsta la care începi să te gândești la moarte. Făcuseră dragoste după prânz și lâncezeau în resacul siestei, goi amândoi sub ventilatorul al cărui bâzâit nu reușea să acopere duritul ca de grindină stârnit de vulturii pleșuvi care se plimbau pe acoperișul de tablă încins de soare. Florentino Ariza o iubea așa cum iubise atâtea alte femei întâmplătoare din lunga sa viață, dar pe ea o iubea cu mai multă febrilitate decât pe oricare, incredințat că va fi mai mult mort decât viu când ea va termina școala normală.

Camera părea mai degrabă cabina unei ambarcațiuni, cu pereții de lemn acoperiți de straturi succesive de vopsea, ca și vapoarele, dar la patru după-amiază, în ciuda ventilatorului agățat de tavan, aerul era mai încins decât în cabinele de pe navele fluviale din cauza acoperișului metalic care reverbera căldura. Nu era propriu-zis un dormitor, ci o cabină de uscat, construită în spatele birourilor C.F.C. la sugestia lui Florentino Ariza, care nu voia altceva decât să-și poată înjgheba o vizuină pentru idilele de la bătrânețe. În cursul săptămânii era greu să dormi acolo cu toată hărmălaia din jur, stârnită de răcnetele hamalilor, de huritul macaralelor din port și de șuieratul prelung al vapoarelor trase la chei. Pentru copilă însă, era paradisul ei duminical.

În ziua de Rusalii plănuiseră să rămână împreună până la ora cinci, când ea trebuia să fie înapoi la internat, cu cinci minute înainte de rugăciunea de seară, dar, auzind clopotele, Florentino Ariza și-a adus aminte că făgăduise să asiste la înmormântarea lui Jeremiah de Saint-Amour și s-a grăbit să se îmbrace mai devreme decât avea de gând. Înainte însă, ca de obicei, i-a împletit copilei coada solitară și a urcat-o pe masă ca să-i strângă șireturile de la pantofii de uniformă și să-i facă nodul, pentru că ea nu se pricepea. O ajuta fără nici o intenție de a o umili, iar ea îl ajuta s-o ajute cu un aer firesc, îndeplinindu-și parcă o datorie: încă de la primele întâlniri, amândoi își uitaseră vârsta și se

comportau unul față de celălalt cu familiaritate, ca doi soți care și-au ascuns atâtea în viață încât aproape că nu mai au ce să-și spună.

Birourile erau închise și întunecate, ca în orice zi de sărbătoare, iar lângă cheiul pustiu nu se afla decât un vapor cu cazanele stinse. Zăpușeala din aer prevestea cele dintâi ploii ale anului, dar cerul senin și liniștea duminicală așternută în jur aminteau de vremea blândă din lunile precedente. De acolo lumea părea mai necruțătoare decât din penumbra cabinei, iar clopotele și mai sfâșietoare, indiferent pentru cine ar fi bătut. Florentino Ariza a coborât cu copila în curtea cu silitră pe jos, unde pe vremea spaniolilor fusese portul de îmbarcare a sclavilor și unde zăceau aruncate cântarul, lanțuri și obezi mâncate de rugină, amintind toate de comerțul cu negri. Automobilul aștepta la umbra magaziilor, dar ei nu l-au trezit pe șoferul adormit cu capul pe volan decât după ce s-au urcat și s-au așezat pe banchetă. Automobilul a luat-o prin spatele magaziilor împrejmuite cu plasă de sârmă, a străbătut spațiul în care se aflase cândva vechea piață din golful Sufletelor și unde acum oameni în toată firea, pe jumătate despuiți, se jucau cu mingea, apoi a ieșit din portul fluvial stârnind un nor de praf fierbinte în jur. Florentino Ariza era sigur că onorurile funebre nu puteau fi pentru Jeremiah de Saint-Amour, dar dangătele stăruitoare i-au sporit nedumerirea. Îi puse șoferului mâna pe umăr și-l întrebă, țișându-i în ureche, pentru cine băteau clopotele.

— Păi pentru doctorul ăla cu țacălie, spuse șoferul. Cum îi zice, c-am uitat.

Florentino Ariza și-a dat seama imediat despre cine era vorba. Totuși, când șoferul i-a povestit cum murise, speranța de-o clipă i s-a spulberat, pentru că i se părea neîntemeiată. Nimic nu definește mai bine pe cineva decât felul în care moare, or, moartea aceea nu avea nimic în comun cu bărbatul despre care credea că e vorba. Și totuși, oricât părea de absurd, era chiar el: cel mai bătrân și mai renumit medic din oraș, socotit, datorită nenumăratelor sale merite, unul din fruntașii urbei, își zdrobise șira spinării, la optzeci și unu de ani, căzând dintr-un *mango* când încerca să prindă un papagal.

Tot ce înfăptuise Florentino Ariza după căsătoria Ferminei Daza se întemeiase pe speranța că, până la urmă, vestea aceasta să-i ajungă la urechi. Și totuși, odată sosit ceasul, nu s-a simțit cutremurat de bucuria biruinței pe care o întrevăzuse în atâtea ceasuri de nesomn, ci sfâșiat de groază: fantastica revelație că toate clopotele acelea ar fi putut la fel de bine să bată pentru el. Când l-a văzut așa de palid, América Vicuña, care stătea lângă el în automobilul ce se zdruncina pe caldarâm, l-a întrebat ce i se întâmplase. Florentino Ariza i-a strâns mâna în mâna lui înghețată.

— Ah, draga mea copilă, suspină el, mi-ar mai trebui încă cincizeci de ani ca să-ți povestesc.

A uitat de înmormântarea lui Jeremiah de Saint-Amour. A lăsat-o pe fată la poarta internatului, promițându-i în grabă că o să vină după ea sâmbăta următoare, apoi îi spuse șoferului să-l ducă la locuința doctorului Juvenal Urbino. Pe străzile din jur era un du-te-vino de automobile și trăsuri, iar în fața vilei se adunase o mulțime de curioși. Invitații doctorului Lácides Olivella, care aflaseră trista veste când petrecerea era în toi, soseau și ei grămadă. În casă nu te puteai mișca din cauza înghesuielii, dar Florentino Ariza și-a făcut loc până la dormitorul principal, s-a înălțat pe vârfuri, s-a uitat peste umărul celor care blocau ușa și l-a văzut pe Juvenal Urbino în patul matrimonial, bălăcindu-se în ticăloșia morții, așa cum își dorise să-l vadă încă din clipa în care auzise prima oară vorbindu-se despre el. Tâmplarul tocmai termina de luat măsurile pentru sicriu. Alături, îmbrăcată în rochia de bunicuță abia măritată cu care fusese la petrecere, se afla, îngândurată și trasă la față, Fermína Daza.

Florentino Ariza își imaginase clipa aceea până în cele mai mici amănunte încă din tinerețea lui zbuciumată, pe care și-o închinase în întregime cauzei

unei iubiri temerare. Pentru ea se străduise să câștige, prin orice mijloace, renume și avere, pentru ea își îngrijea sănătatea și înfățișarea, cu o tenacitate ce nu le părea tocmai bărbătească altor bărbați din acele vremuri, pentru ea așteptase ziua aceea așa cum nimeni pe lume n-ar fi putut aștepta ceva sau pe cineva: fără să șovăie nici măcar o clipă. Constatarea că, în sfârșit, moartea intervenise în favoarea lui i-a insuflat curajul de care avea nevoie ca să-i repete Ferminei Daza, în prima ei noapte de văduvie, legământul de fidelitate eternă și de iubire pururi vie.

Era conștient că fusese un gest necugetat și pripit, lipsit de cea mai elementară bună-cuviință, dar justificat de teama că un prilej ca acela n-avea să se mai repete în veci. Își dorise o întâlnire mai puțin brutală, și chiar își imaginase de nenumărate ori cum avea să se petreacă, dar n-a fost să fie. Plecase din casa îndoliată zdrobit de durere, știind că nici ei n-avea să-i fie mai ușor, dar nu putea face nimic, deoarece inima îi spunea că noaptea aceea cumplită fusese scrisă dintotdeauna în destinul lor.

În următoarele două săptămâni n-a mai putut închide ochii noaptea. Se întreba disperat unde se afla Fermina Daza fără el, ce gândea oare, ce avea să facă în anii care îi mai rămâneau de trăit sub povara spaimei pe care el i-o lăsase pe umeri. Din cauza constipației care i-a umflat burta ca o tobă, a trebuit să recurgă la paliative mai neplăcute decât clismele. Suferințele bătrâneții, pe care le suporta mai ușor decât cei de o vârstă cu el pentru că le cunoștea încă din tinerețe, l-au asaltat toate deodată. Miercuri, după o săptămână de absență, și-a făcut din nou apariția la birou și când l-a văzut așa de palid și răvășit, Leona Cassiani s-a speriat. El însă o liniști: de vină era insomnia, bineînțeles, și-și mușcă limba ca să nu-i scape adevărul prin spărturile inimii zdrobite. Ploaia nu i-a lăsat nici măcar răgazul unei raze de lumină ca să poată reflecta în tihnă. A mai petrecut o săptămână ireală, cu mintea secătuită de gânduri, abia mâncând câte ceva, dormind și mai puțin, încercând să deslușească semnele tainice care i-ar fi putut arăta calea izbăvirii. Dar începând de vineri, l-a cuprins o apatie nejustificată, pe care a interpretat-o ca pe o prevestire că nimic nou nu se va mai putea întâmpla, că tot ce făcuse în viață fusese zadarnic și nu avea cum să mai continue: era sfârșitul. Luni însă, când s-a întors pe Strada Ferestrelor, a văzut în apa ce băltea în gang un plic și a recunoscut imediat scrisul apăsător pe care atâtea schimbări ale vieții nu izbutiseră să-l schimbe și chiar a avut impresia că simte parfumul nocturn al gardeniilor ofilite, căci inima lui ghicise totul încă de la cea dintâi tresărare: era scrisoarea pe care o așteptase neconținut de peste o jumătate de veac.

Fermina Daza n-avea cum să-și imagineze că scrisoarea ei, trimisă într-un acces de furie oarbă, putea fi interpretată de Florentino Ariza drept o scrisoare de dragoste. Pusese în ea toată mânia de care era în stare, vorbele cele mai grele, insultele cele mai umilitoare și, pe deasupra, nedrepte, dar care ei i se păreau blânde față de gravitatea ofensei. A fost ultimul act al unui amar exorcism de două săptămâni, prin care încerca să se împace cu noua ei stare. Voia să redevină ea însăși, să recupereze tot ce fusese nevoită să cedeze într-o robie de o jumătate de veac care o făcuse fericită, fără îndoială, dar care, odată cu moartea soțului ei, nu-i mai lăsa nici măcar vestigiile propriei identități. Era o fantomă într-o casă străină care devenise peste noapte imensă și pustie, în care rătăcea dezorientată, întrebându-se nedumerită cine oare era mai mort: cel care murise sau cea care rămăsese în viață.

Nu-și putea reprimă sentimentul mocrnit de ciudă pe soțul care o lăsase

singură în mijlocul oceanului. Toate lucrurile lui îi stârneau plânsul: pijamaua de sub pernă, papucii care ei i se păruseră totdeauna papuci de bolnav, amintirea imaginii lui dezbrăcându-se în adâncurile oglinzii în timp ce ea se pieptăna înainte de culcare, mirosul pielii lui care avea să stăruie multă vreme într-a ei. Câteodată se oprea din treabă și se lovea cu palma peste frunte, amintindu-și brusc că uitase să-i spună ceva. Clipă de clipă îi veneau în minte nenumăratele întrebări cotidiene la care numai el îi putea da un răspuns. Odată, el îi povestise un lucru de neconceput pentru ea: invalizii simt dureri, cârcei, furnicături în piciorul sau mâna care le-au fost amputate. Întocmai așa cum i se întâmpla și ei când îl simțea acolo unde nu mai era.

Când s-a trezit în prima dimineață de văduvie, s-a răsucit în așternut, fără să deschidă ochii, căutând o poziție mai comodă, ca să-și poată continua somnul, și abia în acel moment el a murit cu adevărat pentru ea. Căci numai atunci și-a dat seama că era prima noapte când el nu dormise acasă. Cealaltă revelație a avut-o la masă, dar nu pentru că s-ar fi simțit singură, cum și era de fapt, ci din cauza senzației ciudate că mânca împreună cu cineva care nu mai exista. Abia după ce fiica ei, Ofelia, a venit de la New Orleans cu soțul și cele trei fetițe, s-a așezat din nou la masă, dar nu la cea obișnuită, din sufragerie, ci la una mai mică, improvizată în verandă. Până la venirea lor mâncase când și cum se nimerea. Trecea prin bucătărie la orice oră din zi când i se făcea foame, băga furculița prin oale și gusta din toate câte puțin, fără să-și pună în farfurie, stând în picioare în fața plitei, pălăvrăgind între timp cu servitoarele, singurele cu care se simțea în largul ei. Și totuși, oricât se străduia, nu reușea să scape de prezența soțului mort: oriunde s-ar fi dus, pe oriunde ar fi trecut, orice ar fi făcut, dădea mereu peste ceva care îi aducea aminte de el. Căci, deși i se părea normal și drept să sufere, n-ar fi vrut să se complacă la nesfârșit în suferință. Așa încât a luat drastică hotărâre de a îndepărta din casă tot ce îi amintea de răposatul ei soț, singura soluție care i-a venit în minte ca să poată trăi mai departe fără el.

A fost o ceremonie de exterminare. Fiul a acceptat să ia biblioteca, pentru ca ea să-și poată instala în birou camera de cusut pe care n-o avusese niciodată de când se măritase. Pe de altă parte, fiica ei urma să ia câteva mobile și multe alte obiecte care i se păreau foarte nimerite pentru licitațiile de antichități de la New Orleans. Toate aceste aranjamente au însemnat o adevărată ușurare pentru Fermina Daza, deși nu-i făcea deloc plăcere să constate că lucrurile cumpărate de ea în călătoria de nuntă erau considerate niște vechituri. Ignorând uimirea tăcută a servitoarelor, a vecinilor, a prietenelor apropiate care veneau să-i țină de urât în acele zile, a pus să fie aprins un foc pe maidanul din spatele casei și a ars tot ce-i amintea de soțul ei: hainele cele mai scumpe și elegante pe care, încă din secolul precedent, le purtase cineva în oraș, pantofii din pielea cea mai fină, pălăriile care îi semănau chiar mai mult decât fotografiile, balansoarul în care își petrecea siesta și de unde ultima dată se ridicase ca să moară, atâtea alte obiecte îngemănate până-ntr-atâta cu viața lui încât se identifica cu el. A făcut-o fără nici o urmă de șovăială, fiind pe deplin convinsă că soțul ei ar fi aprobat-o, și nu numai din motive de igienă. Își exprimase de multe ori dorința de a fi incinerat și nu ferecat în bezna fără nici un licăr de lumină dintr-o cutie din lemn de cedru. Religia, bineînțeles, nu i-o îngăduia: pentru orice eventualitate, îndrăznise să sondeze opinia arhiepiscopului, dar acesta dezaprobase cu fermitate o asemenea posibilitate. Era o utopie, pentru că Biserica nu îngăduia existența crematoriilor în cimitirele noastre, nici chiar pentru cei de altă religie decât cea catolică, și numai lui Juvenal Urbino i-ar fi putut trece prin cap să susțină oportunitatea construirii lor. Fermina Daza n-a uitat însă teama lui de întuneric și, deși năucită de cele întâmplate, a avut grijă să-i spună tâmplarului

să facă o mică deschizătură în sicriu, ca să-i lase măcar consolarea unei firave raze de lumină.

A fost, oricum, un holocaust inutil. Fermina Daza și-a dat seama foarte curând că amintirea soțului mort era tot atât de refractară la foc pe cât părea să fie la trecerea zilelor. Mai rău chiar: după ce a ars hainele, a început să-i fie dor nu numai de tot ce îndrăgise la el, dar chiar și de ceea ce o deranjase mai mult: zgomotele din zori. Până la urmă, chiar aceste amintiri au ajutat-o să iasă din hățișul doliului. Înainte de orice, a luat hotărârea fermă de a-și continua viața amintindu-și de soțul ei ca și cum n-ar fi murit. Știa că trezirea din fiecare dimineață va fi în continuare o povară, dar încet-încet, durerea se va domoli.

Într-adevăr, după trei săptămâni, a început să întrezărească primele raze de lumină. Dar, pe măsură ce deveneau mai strălucitoare, își dădea seama tot mai mult că în calea vieții ei stătea de-a curmezișul o fantomă afurisită care nu-i dădea pace nici o clipă. Nu era năluca pricăjită care o pândea în Părculețul Evangheliilor și pe care o evoca de obicei cu oarecare duioșie, ci strigoii cu redingotă de călău și pălăria pe piept, a cărui impertinență stupidă o tulburase în așa măsură încât îi era cu neputință să nu se mai gândească la ea. De când îl respinsese la optsprezece ani, rămăsese cu convingerea că sădise în el o sămânță de ură care, cu timpul, avea să crească. Niciodată nu pierduse din vedere această ură, o simțea în aer când strigoii se afla prin preajmă, chiar și simpla lui apariție o tulbura, o speria într-atâta încât niciodată n-a fost în stare să se poarte firesc cu el. În noaptea când i-a repetat legământul lui de iubire, în casa în care mai stăruia mireasma florilor pentru răposatul ei soț, a fost convinsă că acea necuviință nu era altceva decât primul pas din cine știe ce plan de răzbunare.

Persistența cu care îi revenea în amintire o înfuria și mai mult. A doua zi după înmormântare, când s-a trezit gândindu-se la el, a reușit să și-l scoată din minte cu un simplu act de voință. Dar furia o cuprindea din nou și foarte curând și-a dat seama că dorința de a-l uita era cel mai bun stimul pentru a și-l aminti. Biruită de nostalgie, s-a încumetat totuși să evoce pentru prima dată timpurile iluzorii ale acelei iubiri ireale. Încerca să-și aducă aminte cum arătau părculețul, migdalii cu crengi rupte, banca de piatră unde el suspina de dragul ei, pentru că nimic din toate astea nu mai era ca pe vremuri. Totul fusese schimbat, dispăruseră chiar și copacii cu covorul lor de frunze galbene, iar statuia eroului decapitat fusese înlocuită cu cea a altui viteaz, în uniformă de gală, fără nume, fără ani, fără informații justificative, înălțată pe un soclu somptuos, în interiorul căruia se aflau contoarele instalațiilor electrice din zonă. Casa ei, vândută cu mulți ani în urmă, se năruia pe-ncetul din neglijența guvernului provincial în stăpânirea căruia se afla. Nu-i venea ușor să-și imagineze cum arăta pe atunci Florentino Ariza și mult mai puțin să admită că tânărul taciturn, atât de neajutorat sub ploaie, putea fi unul și același cu boșorogul ramolit care se proțăpise în fața ei fără nici un fel de considerație pentru starea în care se afla, fără cel mai mic respect pentru durerea ce-o apăsa, pârjolindu-i inima cu o ofensă ce ardea ca fierul roșu și care îi tăia respirația ori de câte ori se gândea la ea.

Nu mult după călătoria la Flores de María, unde încercase să-și revină după necazul cu domnișoara Lynch, verișoara Hildebranda Sánchez i-a întors vizita. Îmbătrânise, era mai grasă, dar fericită că venea s-o vadă, și o însoțea băiatul ei mai mare, colonel în armată, ca și taică-său. care îl repudiasse ca urmare a comportării sale nedemne în măcelărirea muncitorilor de pe plantațiile de banani de la San Juan de la Ciénaga. De atunci, cele două verișoare s-au mai întâlnit de multe ori și de fiecare dată își petreceau ceasuri în șir evocând cu nostalgie anii în care se cunoscuseră. La ultima sa vizită, Hildebranda părea mai melancolică decât oricând și foarte marcată de povara

bătrâneții. Ca să-și mai aline împreună aleanul, a adus și fotografia cu cele două cuconițe îmbrăcate ca pe vremuri, făcută în atelierul belgianului în după-amiaza când tânărul Juvenal Urbino i-a dat lovitura de grație îndărătnicei Fermina Daza. Exemplarul acesteia se pierduse, iar cel al Hildebrandei era aproape șters, dar amândouă s-au recunoscut prin ceața deziluziei, tinere și frumoase, așa cum nu aveau să mai fie niciodată.

Hildebranda nu se putea abține să vorbească despre Florentino Ariza, cu a cărui soartă se identificase totdeauna. Și-l amintea ca în prima zi, când îl cunoscuse la oficiul de telegraf, și niciodată n-a reușit să-și scoată din inimă imaginea lui de turturel nemângâiat condamnat la uitare. Fermina, în schimb, îl zărise de multe ori, fără să schimbe vreo vorbă cu el, bineînțeles, dar nu-i venea să creadă că era unul și același cu primul ei iubit. Afla mereu câte ceva despre el, așa cum, mai devreme sau mai târziu afla despre fiecare persoană mai importantă din oraș. Se povestea că nu se însurase pentru că avea altfel de gusturi decât ceilalți bărbați, dar pe ea zvonul ăsta n-a impresionat-o, pe de-o parte, pentru că niciodată nu-și pleca urechea la cleveteli, iar pe de alta, deoarece, oricum, se spuneau lucruri asemănătoare despre mulți alți bărbați în afară de orice bănuială. În schimb, i se părea ciudat că Florentino Ariza nu renunța la veșmintele lui mistice, la loțiunile lui rare, continuând să fie la fel de enigmatic chiar și după ce-și făcuse drum în viață într-un mod atât de spectaculos și, pe deasupra, onest. Îi era însă cu neputință să creadă că era același de altădată și rămânea surprinsă când o auzea pe Hildebranda oftând: „Bietul de el, cât o fi suferit!” Căci ea nu mai vedea de multă vreme nici o durere pe chipul lui: era o umbră pierdută în negurile amintirii.

Cu toate acestea, în seara când l-a văzut la cinema, nu mult după ce s-a întors de la Flores de María, ceva ciudat s-a petrecut în inima ei. N-a fost uimită să-l vadă însoțit de o femeie și, pe deasupra, negresă. A impresionat-o, în schimb, faptul că se ținea așa de bine, că se comporta cu mai multă dezinvoltură, dar nici o clipă nu i-a trecut prin cap că poate nu el, ci ea se schimbese după ce domnișoara Lynch năvălise în viața ei. De atunci, timp de mai bine de douăzeci de ani, l-a privit cu mai multă compasiune. În noaptea morții soțului ei, nu numai că i s-a părut normal ca el să fie acolo, dar chiar a interpretat prezența lui ca pe o încercare de a pune capăt ranchiunei: un gest de iertare și de uitare. Tocmai de aceea a surprins-o atât de mult reînnoita și dramatica mărturisire a unei iubiri care pentru ea nu existase niciodată, la o vârstă când nici unul dintre ei nu mai avea ce aștepta de la viață.

Furia îngrozitoare din prima clipă nu s-a domolit nici după incinerarea simbolică a soțului, sporind și ramificându-se pe măsură ce se simțea mai puțin capabilă să și-o domine. Mai mult chiar: spațiile memoriei de unde reușea să alunge amintirile despre cel dispărut erau cotropite încet, dar inexorabil, de câmpul cu maci unde zăceau îngropate amintirile despre Florentino Ariza. Se gândea la el fără să vrea și, cu cât se gândea mai mult, cu atâta se înfuria mai tare, iar cu cât se înfuria mai tare, se gândea și mai mult la el, până când n-a mai putut suporta și și-a ieșit din minți. S-a așezat la biroul răposatului ei soț și i-a scris lui Florentino Ariza o scrisoare irațională de trei foi, plină de injurii și de provocări infame, care i-a lăsat senzația consolatoare că a comis cu bună știință cea mai josnică faptă din lunga sa viață.

Și pentru Florentino Ariza acele trei săptămâni au trecut ca o agonie. În noaptea în care i-a repetat Ferminei Daza declarația de iubire, a rătăcit fără țință pe străzile inundate de potopul din acea după-amiază, întrebându-se îngrozit ce putea face cu blana tigrului pe care tocmai îl ucisese, după ce-i rezistase mai bine de jumătate de veac. Din cauza ploilor violente, în oraș fusese decretată starea de urgență. În unele case, bărbați și femei pe jumătate dezbrăcați încercau să salveze de potop ce mai dădea Dumnezeu, iar

Florentino Ariza a avut impresia că acea catastrofă a tuturor avea ceva în comun cu dezastrul lui. Dar aerul era blând, iar stelele Caraibilor sclipeau neclintite la locul lor. Brusc, în tăcerea ce se așternuse peste oraș, Florentino Ariza a recunoscut glasul bărbatului pe care el și Leona Cassiani îl auziseră cântând cu mulți ani în urmă, la aceeași oră și la același colț de stradă: *M-am întors de pe pod scaldat în lacrimi*. Un cântec care, într-un anume fel, în noaptea aceea și numai lui, îi amintea de moarte.

Niciodată ca atunci nu simțise cât de mult îi lipsea Tránsito Ariza, câtă nevoie avea de cuvântul ei înțelept, ce dor îi era de capul ei de regină de carnaval, împodobii cu flori de hârtie. Era peste puterile lui: de câte ori se găsea în pragul dezastrului, simțea nevoia să ceară ocrotire unei femei. A trecut, așadar, pe la Școala Normală, hotărât s-o pornească pe drumul spre cele accesibile, și a văzut lumină la lungul șir de ferestre ale dormitorului pe care América Vicuña îl împărțea cu colegile ei. Abia s-a putut stăpâni să n-o ia acasă, ca un bunicuț nebun, toropită și caldă de somn, încă mirosind a scutece ude.

La celălalt capăt al orașului se afla Leona Cassiani, singură, liberă și, fără îndoială, gata să-i dăruiască la două noaptea, la trei, la orice oră și în orice împrejurare, compasiunea de care avea nevoie. N-ar fi fost prima oară că ar fi sunat la ușa ei în singurătatea insomniilor, dar și-a dat seama numaidecât că era prea inteligentă și se iubeau prea mult ca să se ducă să-i plângă la piept fără să-i dezvăluie motivul. A chibzuit mult, rătăcind ca un somnambul prin orașul pustiu și, într-un târziu, i-a trecut prin minte că lângă nici una nu s-ar fi putut simți mai bine ca lângă Prudencia Pitre: Văduva celor Doi. Era cu zece ani mai tânără decât el. Se cunoscuseră în secolul precedent și renunțaseră să se mai întâlnească din pricină că ea refuza cu încăpățânare să se mai lase privită în halul în care ajunsese: pe jumătate oarbă și în pragul decrepitudinii. Imediat ce și-a amintit de ea, Florentino Ariza s-a întors pe strada Ferestrelor, a pus într-o pungă două sticle de porto și un borcan mic cu murături și a pornit-o spre casa ei, fără să știe măcar dacă mai locuia tot acolo, dacă trăia singură sau dacă mai era în viață.

Prudencia Pitre, care nu uitase cum zgâria el la ușa ca să-și semnaleze prezența pe vremea când încă se mai credeau tineri, deși nu mai erau, i-a deschis fără să mai pună întrebări. Strada era cufundată în întuneric, iar el abia se zărea în hainele de stofă neagră, cu pălăria tare și umbrela agățată ca un liliac de braț, dar ea, care nu mai avea ochii de altădată și nu l-ar mai fi putut distinge decât în plină lumină, l-a recunoscut după sclipirea ramei metalice a ochelarilor, în care se reflecta lumina felinarului. Părea un asasin cu mâinile încă mânjite de sânge.

— Miluiește-te de un adăpost pentru un biet orfan, spuse.

Au fost singurele cuvinte pe care a izbutit să le rostească, numai ca să spună ceva. Era uluit cât de mult îmbătrânise de când o văzuse ultima oară, dar își dădea seama că și ea credea același lucru despre el. Se liniști însă la gândul că o clipă mai târziu, când amândoi își vor fi revenit după șocul inițial, se vor obișnui încet-încet unul cu altul și nu vor mai băga de seamă cât de mult îi burdușise viața, închipuindu-și că sunt din nou tineri, așa cum erau când s-au cunoscut: cu patruzeci de ani în urmă.

— Parcă te-ai duce la o înmormântare, îi spuse ea. Nu se înșela. Și ea ieșise la fereastră încă de la ora

unsprezece, ca aproape întreg orașul, ca să vadă cortegiul cel mai numeros și mai falnic care trecuse pe străzi de la moartea arhiepiscopului De Luna. O treziseră din siestă bubuitul tunurilor de artilerie care zguduia pământul, vuietul fanfarelor militare, larma cântărilor funebre ce acopereau dangătele clopotelor de la toate bisericile, care băteau fără răgaz încă din ajun.

Văzuse de la balcon militarii călări, în uniforme de paradă, comunitățile religioase, grupurile de școlari, lungile limuzine negre ale notabilităților invizibile, dricul tras de cai cu panașe și valtrapuri țesute în aur, sicriul galben, acoperit cu drapelul, așezat pe afetul unui tun istoric și, în sfârșit, trăsurile descoperite, care continuau să existe ca să poarte coroanele pentru morți. Nici n-a trecut bine cortegiul prin fața balconului Prudenciei Pitre, puțin după ora prânzului, când peste oraș s-a prăvălit potopul, iar alaiul s-a risipit în toate părțile.

— Ce moarte absurdă, spuse ea.

— Moartea nu are simțul ridicolului, spuse el și adăugă îndurerat: Mai ales la vârsta noastră.

Stăteau pe terasă, cu fața spre zarea mării, privind luna înconjurată de un halo, care ocupa jumătate din cer, privind luminile colorate de pe vapoarele ancorate în larg, bucurându-se de adierea caldă și înmiresmată de după furtună. Sorbeau vin Porto și mâncau murături pe felii de pâine de țară, pe care Prudencia Pitre le tăiasă la bucătărie. Petrecuseră multe nopți asemănătoare după ce ea rămăsese văduvă și fără copii, la treizeci și cinci de ani.

Când a întâlnit-o Florentino Ariza, ar fi primit în casă orice bărbat care ar fi vrut să-i țină tovărășie, chiar dacă ar fi trebuit să-l plătească pentru asta cu ora, și au reușit să stabilească o relație mai serioasă și mai lungă decât părea cu putință.

Deși niciodată nu i-a făcut nici o aluzie, ea ar fi fost în stare să-și vândă și sufletul ca să se mărite cu el. Știa că nu era ușor să-i suporte meschinăria, negliobiile de bătrân prematur, tabieturile și maniile, dorința nesățioasă de a primi totul fără să dea absolut nimic în schimb, dar mai știa că nici un bărbat nu se lăsa iubit ca el, pentru că nu putea exista pe lume altul care să aibă atâta nevoie de dragoste. Cum însă, la fel de bine, nu exista altul mai alunecos, idila lor n-a trecut dincolo de hotarul până la care se putea ajunge cu el: până acolo unde nu se interfera cu hotărârea de a-și păstra libertatea pentru Fermina Daza. Relația lor s-a prelungit însă mulți ani, chiar și după ce el a aranjat cum s-a putut mai bine lucrurile și Prudencia Pitre s-a măritat cu un comis voiajor, care stătea trei luni acasă, iar alte trei era pe drumuri, și cu care a avut o fată și patru băieți, unul din ei fiind, după cum se jura ea, al lui Florentino Ariza.

S-au tot întins la vorbă și nici nu le-a păsat că timpul trece, căci amândoi erau obișnuiți încă din tinerețe să-și petreacă împreună insomniile, așa încât aveau mult mai puțin de pierdut în insomniile de la bătrânețe. Deși nu prea obișnuia să bea mai mult de două pahare, Florentino Ariza nu-și venise în fire nici după cel de-al treilea. Era lac de transpirație, iar Văduva celor Doi i-a sugerat să-și scoată haina, jiletca, pantalonii, să-și scoată tot, dacă avea chef, ce dracu', doar se cunoșteau mai bine în pielea goală decât îmbrăcați. El a fost de acord să-i urmeze sfatul numai dacă făcea și ea la fel, dar ea a refuzat: cu mult timp în urmă, privindu-se în oglindă, își dăduse seama că nu va mai avea curajul să se arate goală nimănui, nici măcar lui.

Cuprins de o euforie pe care nici chiar cu patru pahare de porto nu reușise să și-o potolească, Florentino Ariza a continuat să vorbească despre minunatele amintiri din trecut, singurul subiect care îl mai preocupa în ultima vreme, încercând, de fapt, să găsească în trecut o modalitate secretă de a scăpa de povara ce-l apăsa, căci de asta avea el nevoie: să-și dezlege băierile inimii și să-și verse amarul pe gură. Când în zare s-au ivit primele licăriri ale zorilor, s-a gândit să încerce o manevră piezișă. A întrebat-o ca din întâmplare: "Ce-ai face tu dacă cineva te-ar cere de nevastă așa cum ești, văduvă și la anii tăi?" Ea râse cu obrazul încrețit de zbârcituri și-l întrebă la rândul ei:

— Te gândești cumva la văduva lui Urbino?

Exact atunci când s-ar fi convenit mai puțin s-o facă, Florentino Ariza uita că femeile se gândesc mai mult la sensul ascuns al întrebărilor decât la întrebări

în sine, iar, în privința asta, Prudencia le întrecea pe toate. Cuprins de o spaimă subită la auzul unei replici atât de bine țintite, care i-a înghețat sângele în vine, a încercat să găsească o portiță de scăpare: „Mă gândeam la tine.” Ea râse din nou: „Asta să i-o spui mă-tii, Dumnezeu s-o odihnească în pace. săraca.” Apoi îi ceru de-a dreptul să-i mărturisească deschis ce gânduri îi umblau prin cap, doar știa și ea foarte bine că nici el, nici vreun alt bărbat n-ar fi trezit-o la trei noaptea și, pe deasupra, după atâția ani de când n-o mai văzuse, numai ca să bea vin și să mănânce pâine de țară cu murături. Și adăugă: „Cine face asta înseamnă că simte nevoia să plângă pe umărul cuiva.” Florentino Ariza bătu în retragere:

— N-ai ghicit. În noaptea asta am toate motivele să cânt.

— Atunci, să cântăm, spuse Prudencia Pitre.

Și începu să fredoneze cu vocea ei frumoasă cântecul la modă: *Ramona, fără tine nu mai pot trăi*. A fost sfârșitul nopții, el neîndrăznind să joace jocuri interzise cu o femeie care îi dovedise cu prisosință că știe cum arată cealaltă față a lunii. Când a ieșit, orașul era altul, înmiresmat de ultimele dalii din iunie, iar pe strada tinereții lui se perindau văduvele cernite, în drum spre slujba de liturghie de la ora cinci. A fost rândul lui să treacă pe celălalt trotuar, ca să nu i se vadă lacrimile pe care nu și le mai putea stăpâni, nu cele de la miezul nopții, așa cum își închipuia el, altele: cele care îi rămăseseră în gât în urmă cu cincizeci și unu de ani, nouă luni și patru zile.

Pierduse cu totul noțiunea timpului, când s-a trezit în fața unei ferestre strălucitoare, fără să știe, de fapt, unde se află. América Vicuña și servitoarele se jucau cu mingea în grădină, iar vocea ei l-a trezit la realitate: se afla în patul maică-sii, în dormitorul pe care îl păstrase neschimbat și unde se culca de obicei, ca să nu se simtă așa de singur, în rarele ocazii când îl chinuia singurătatea. Pe peretele din fața patului atârna oglinda cea mare de la Hanul lui Don Sancho, iar lui îi era de-ajuns s-o privească dimineața, când se trezea, ca s-o vadă reflectată în adâncurile ei pe Fermina Daza. Și-a dat seama că era sâmbătă, pentru că numai sâmbăta șoferul o aducea pe América Vicuña de la internat. Și-a dat seama că adormise fără să știe, visând că nu putea dormi din cauza unui vis tulburat de chipul furios al Ferminei Daza. În timp ce făcea baie, s-a gândit la pasul următor pe care ar fi trebuit să-l facă, s-a îmbrăcat tacticos cu cel mai bun costum, s-a parfumat și și-a pomădat mustața căruntă cu vârfuri ascuțite, iar când a ieșit în veranda de la etaj, s-a oprit s-o privească pe frumoasa copilă în uniformă care prindea mingea cu o grație ce-l înfiorase atâtea sâmbete la rând, dar care în dimineața aceea nu i-a mai răscolit sufletul. A chemat-o ca să meargă împreună în oraș și, înainte de a se urca în automobil, i-a spus, fără să fie nevoie: „Azi n-o să facem prostioare.” A dus-o la Cofetăria Americană, plină până la refuz la ora aceea de părinți și copii care mâncau înghețată sub uriașele ventilatoare atârinate de tavan. América Vicuña a comandat înghețata ei preferată, cu mai multe etaje, fiecare de altă culoare, servită într-o cupă înaltă, și care era sortimentul cel mai căutat, pentru că răspândea un parfum magic. Florentino Ariza a luat o cafea tare și tot timpul a privit-o tăcut pe copilă cum își mânca înghețata cu o linguriță lungă, care ajungea până în fundul cupei. Deodată, îi spuse, fără să-și plece privirile:

— Mă însor.

Ea rămase cu lingurița în aer și se uită la el cu un licăr de teamă în ochi, dar își reveni imediat și zâmbi.

— Vrei să mă păcălești, spuse. Bătrâneii nu se însoară.

Spre seară a lăsat-o la internat chiar la ceasul când începea rugăciunea, dar, mai întâi, au privit împreună spectacolul de păpuși din parc, sub o ploaie care nu se mai sfârșea, au mâncat la prânz pește prăjit la tarabele de pe dig, au văzut cuștile cu animale sălbatice de la circul care tocmai sosise, au

cumpărat dulciuri de prin portaluri, ca să ducă la internat, și s-au plimbat prin oraș în automobilul deschis, pentru ca ea să se poată obișnui cu ideea că el nu mai era amantul, ci protectorul ei. Duminică i-a trimis automobilul, ca să se plimbe cu prietenele dacă avea chef, dar n-a mai vrut s-o vadă, pentru că de o săptămână devenise conștient de vârsta fiecăruia dintre ei. În seara aceea s-a hotărât să-i scrie Ferminei Daza și să-i ceară scuze, chiar și numai ca să nu capituleze, dar, până la urmă, a lăsat totul pe a doua zi. Luni, după exact trei săptămâni de pătimire, a ajuns acasă ud până la piele și a găsit scrisoarea de la ea.

Era opt seara. Cele două servitoare se culcaseră și lăsaseră aprinsă doar o lampă în toată casa, pentru ca Florentino Ariza să poată ajunge în dormitor. Știa că cina lui sărăcăcioasă și insipidă îl aștepta pe masa din sufragerie, dar pofta de mâncare, multă, puțină, câtă mai avea după ce atâtea zile mâncase la întâmplare, i-a pierit când a descoperit, năucit, scrisoarea. Mâna îi tremura atât de tare, încât abia a reușit să aprindă lumina în dormitor. A pus plicul umed pe pat, a aprins veioza de pe noptieră și cu un calm simulat, care era o manieră cu totul personală de a se liniști, și-a scos haina udă și a așezat-o pe speteaza scaunului, și-a scos jiletca, a împăturit-o bine și a pus-o peste haină, și-a scos lavaliera de mătase neagră și gulerul de celuloid care nu mai era la modă nicăieri în lume, și-a descheiat cămașa până la brâu, și-a desfăcut cureaua, ca să poată respira în voie, și, în sfârșit, și-a scos pălăria și a pus-o să se usuce lângă fereastră. Brusc a simțit un fior pe șira spinării pentru că nu mai știa unde era scrisoarea și, de supărare, și-a pierdut într-atâta cumpătul încât a rămas uluit când a găsit-o, fiindcă nu-și amintea s-o fi pus pe pat. Înainte de a deschide plicul, l-a șters cu batista, în așa fel încât să nu se întindă cerneala cu care era scris numele lui, iar, între timp, s-a gândit că secretul nu mai era cunoscut doar de două persoane, ci de cel puțin trei, căci cel care o adusese remarcase probabil că văduva lui Urbino îi scria cuiva din afara cercului ei de prieteni, la doar trei săptămâni după moartea soțului, cu atâta grabă, încât n-a vrut să trimită scrisoarea prin poștă, și cu atâta discreție, încât a hotărât să nu fie înmănată cuiva anume, ci strecurată pe sub ușă, ca orice bilet anonim. N-a fost nevoie să rupă plicul, pentru că era dezlipit din cauza umezelii, dar scrisoarea era uscată: trei pagini scrise mărunț, fără nici o formulă de adresare la început și semnate cu inițialele numelui ei de căsătorie.

A citit-o o dată, la repezeală, așezat pe pat, mai intrigat de ton decât de conținut, și chiar de la prima pagină a înțeles că era tocmai scrisoarea de insulte la care se aștepta. A lăsat-o sub lumina veiozei, și-a scos pantofii și ciorapii uzi, a stins plafoniera de la întrerupătorul aflat lângă ușă, și-a întins bine mustața sub legătura specială din piele de căprioară și s-a culcat în pat, fără să-și scoată pantalonii și cămașa, cu capul sprijinit pe două perne care îi serveau drept spătar când citea. A reluat lectura scrisorii, de data asta, literă cu literă, cercetând-o pe fiecare în parte, pentru ca nici o intenție ascunsă să nu-i scape, și a citit-o după aceea încă de patru ori, până când cuvintele așternute pe hârtie au început să-și piardă sensul. Într-un târziu, a pus-o fără plic în sertarul noptierei, apoi s-a întins pe spate, cu mâinile la ceafă, și a rămas așa timp de patru ceasuri, fără să clipească, abia respirând, țeapăn ca un mort, privind țintă luciul oglinzii unde se aflase ea. Când a bătut de miezul nopții, s-a dus la bucătărie, și-a pregătit un termos de cafea neagră și vâscoasă ca păcura și l-a adus în cameră. Și-a pus proteza în paharul cu acid boric pe care îl găsea totdeauna pregătit pe noptieră și s-a culcat din nou în pat, în aceeași poziție, ca o statuie de marmură pe un mormânt, dar cu ușoare variații la intervale regulate de timp, când sorbea din cafea, până ce, la șase dimineața, camerista a intrat în cameră cu alt termos plin.

La ceasul acela, Florentino Ariza știa care aveau să fie pașii următori. De

fapt, nu s-a simțit jignit de insulte și nici nu și-a prea bătut capul să vadă ce era cu acuzațiile acelea nedrepte, care, cunoscând caracterul Ferminei Daza și gravitatea motivului invocat, ar fi putut fi și mai cumplite. Singurul lucru care îl interesa era faptul că scrisoarea în sine îi oferea prilejul și-i recunoștea dreptul de a răspunde. Mai mult chiar: îl obliga s-o facă. Așa că viața ajunsese până la hotarul la care el însuși dorise să ajungă. Restul depindea numai de el și, întrucât nu se îndoia că infernul său personal de peste o jumătate de veac îi pregătea multe alte încercări cumplite, era hotărât să le înfrunte cu mai multă însuflețire, cu mai multă pătimire, și-ncă mai multă iubire decât pe toate cele dinainte, pentru că aveau să fie ultimele.

Cinci zile mai târziu, când a ajuns la birou, s-a trezit brusc plutind în vidul abrupt și nefiresc al mașinilor de scris, al căror țâcănit ca un ropot de ploaie devenise cu timpul mai puțin perceptibil decât tăcerea lor. Era o pauză. Când zgomotul a reînceput, Florentino Ariza a deschis ușa de la biroul Leonei Cassiani și a văzut-o stând în fața mașinii de scris, care asculta de degetele ei ca un instrument viu. Dându-și seama că e privită, își întoarse spre ușă obrazul luminat de minunatul ei zâmbet solar, dar nu se opri din scris până la capătul paragrafului.

— Vreau să te întreb ceva, leoaica mea dragă, spuse Florentino Ariza. Cum te-ai simți dacă ai primi o scrisoare de dragoste scrisă la scula aia a ta?

Ea, care nu se mai mira de nimic, a avut o reacție de îndreptățită uimire.

— Ce chestie! exclamă ea. Să știi că nu m-am gândit niciodată la așa ceva.

Tocmai de aceea nici nu avea alt răspuns. Nici Florentino Ariza nu se gândise până atunci, dar se hotărî să riște. A plecat acasă cu una din mașinile de la birou, însoțit de glumele cordiale ale subalternilor: „Papagalul bătrân nu mai învață să vorbească.” Leona Cassiani, care se entuziasma de tot ce era nou, s-a oferit să-i dea lecții de dactilografie la domiciliu. Dar el era împotriva oricărui fel de studiu metodic de când Lotario Thugut încercase să-l învețe să cânte la vioară după note, avertizându-l că era nevoie de cel puțin un an ca să înceapă, de cinci, ca să poată fi acceptat într-o orchestră de profesioniști, și de câte șase ore zilnic toată viața, ca să cânte bine. Cu toate acestea, el a convins-o pe maică-sa să-i cumpere o scripcă de cerșetor și cu cele cinci reguli de bază învățate de la Lotario Thugut, după mai puțin de un an, s-a încumetat să cânte la catedrală și să-i trimită Ferminei Daza, din cimitirul săracilor, serenade pe aripile vântului. Dacă la doar douăzeci de ani se descurcase cu ceva așa de dificil precum vioara, nu vedea de ce n-ar fi reușit la șaptezeci și șase cu un instrument ca mașina de scris, la care nu era nevoie decât de un deget.

Și chiar așa s-a întâmplat. A avut nevoie de trei zile ca să învețe poziția literelor pe taste, de alte șase ca să învețe să scrie și să gândească în același timp, și de alte trei ca să termine prima scrisoare fără greșeli, după ce mai întâi a stricat o jumătate de top de hârtie. A început cu o formulă simplă, dar solemnă: *Doamnă*, și a semnat cu inițialele numelui, așa cum făcea în bilețelele parfumate din tinerețe. A trimis-o prin poștă, într-un plic cu viniete negre, după uzanțele vremii, fiind vorba de o văduvă recentă, dar fără numele expeditorului pe spate.

Era o scrisoare de șase pagini, care nu semăna cu nici una din multele scrise de el până atunci. Nu avea nici tonul, nici stilul, nici suflul retoric din primii ani ai iubirii, iar conținutul era atât de judicios și cumpănit, încât parfumul unei gardenii ar fi părut o necuviință. Într-un anume fel, a fost cea mai apropiată ca stil de scrisorile comerciale pe care nu le-a putut compune niciodată. Mulți ani mai târziu, o scrisoare personală scrisă cu mijloace mecanice avea să fie considerată aproape jignitoare, dar atunci, mașina de scris era un animal de birou, fără o etică proprie, a cărui domesticire pentru

uzul privat nu era prevăzută în codul bunelor maniere. Părea mai degrabă de un modernism îndrăzneț și probabil că tot așa a interpretat-o și Fermina Daza, de vreme ce în a doua scrisoare pe care i-a trimis-o lui Florentino Ariza după ce a primit peste o sută de la el își cerea încă de la început scuze pentru scrisul ei necaligrafic, datorat faptului că nu dispunea de mijloace de scris mai moderne decât penița.

Florentino Ariza n-a făcut nici cea mai mică aluzie la scrisoarea cumplită primită de la ea, recurgând de la bun început la o metodă diferită de seducție, fără nici o referire la idila din trecut, nici măcar la trecutul simplu: a șters totul cu buretele și a luat-o de la capăt. Scrisorile lui erau o amplă meditație asupra vieții, inspirată din propria sa experiență și din opiniile lui despre relațiile dintre bărbați și femei, opinii pe care nu o dată se gândise să le reunească în volum, ca o completare la *Secretarul Îndrăgostiților*. Numai că, de data aceasta, a înveșmântat totul în stilul patriarhal al memoriilor unui om bătrân, ca să nu se observe că, în realitate, era un document de iubire. La început, a scris, așa cum era obiceiul pe vremuri, mai multe ciorne, pe care le-a citit și le-a recitat de câteva ori, analizându-le la rece înainte de a le arunca în foc. Știa că orice abatere de la tonul protocolar, cea mai mică nesăbuintă nostalgică îi puteau răscoli în inimă amintiri neplăcute și, deși nu înlătura posibilitatea ca ea să-i înapoieze o sută de scrisori înainte de a se încumeta s-o deschidă pe prima, ar fi preferat ca acest lucru să nu se întâmple nici măcar o singură dată. Și-a conceput, așadar, planul până în cele mai mici amănunte, ca într-un război final: totul trebuia să fie diferit, ca să stârnească din nou curiozitatea, uimirea, să trezească noi speranțe, la o femeie care trăise din plin o viață completă. Trebuia să fie un vis atât de nebunesc încât să-i poată insufla curajul de a arunca la gunoi prejudecățile unei clase căreia nu-i aparținuse de la bun început, dar cu care, până la urmă, se identificase mai mult decât cu oricare alta. Trebuia s-o învețe să se gândească la dragoste ca la o stare de grație care nu era un mijloc, ci o cauză și un scop în sine.

A avut bunul simț să nu aștepte un răspuns imediat, se socotea mulțumit dacă scrisoarea nu-i era înapoiată. N-a fost înapoiată, așa cum n-a fost nici una din cele care i-au urmat, dar pe măsură ce treceau zilele, creștea și neliniștea lui, căci, cu cât treceau mai multe zile fără scrisori înapoiate, cu atât mai mult creștea speranța într-un răspuns. Frecvența scrisorilor a fost condiționată la început de îndemânarea mâinilor lui: mai întâi una pe săptămână, apoi două și, în sfârșit, câte una în fiecare zi. În plus, a fost încântat să constate cât de mult progresase poșta față de vremurile lui de stegar, și asta deoarece n-ar fi riscat să fie văzut la oficiu punând zilnic o scrisoare pentru aceeași persoană, nici s-o trimite prin cineva care ar fi putut pălăvrăgi în dreapta și-n stânga. În schimb, putea trimite oricând un funcționar să cumpere timbre pentru o întreagă lună, iar după aceea să strecoare scrisoarea într-una din cutiile poștale răspândite pe străzile orașului vechi. Foarte curând a inclus acest nou ritual printre tabieturile sale: profita de insomnii ca să scrie, iar a doua zi, în drum spre birou, îi cerea șoferului să oprească un minut în fața unei cutii de la un colț de stradă, iar el cobora să pună scrisoarea. Niciodată n-a admis ca șoferul s-o facă în locul lui, așa cum a încercat într-o dimineață ploioasă, iar uneori, din precauție, puneă mai multe scrisori deodată, pentru ca gestul lui să pară mai firesc. Șoferul n-avea de unde să știe, bineînțeles, că scrisorile suplimentare erau simple foi albe pe care Florentino Ariza și le trimitea tot lui pentru că niciodată nu întreținuse o corespondență personală cu nimeni, în afară de informațiile privitoare la America Vicuña trimise la sfârșitul fiecărei luni părinților ei, cărora le împărtășea impresiile personale despre purtarea, starea de spirit, sănătatea și rezultatele la învățătură ale fetiței lor.

Încă din prima lună a început să numeroteze scrisorile și să prezinte la

începutul fiecăreia un rezumat al celor precedente, exact ca în foiletoanele din ziare, pentru ca Fermina Daza să-și dea seama că aveau o oarecare continuitate. Când au ajuns zilnice, a înlocuit plicurile de doliu cu altele albe și lungi, ceea ce le-a conferit impersonalitatea complice a scrisorilor comerciale. Când a început, era dispus să-și pună răbdarea la încercări și mai mari, cel puțin atâta timp cât nu-și putea da seama prea limpede dacă, folosind singura metodă nouă ce-i trecuse prin minte, își pierde sau nu vremea degeaba. A așteptat, într-adevăr, dar fără suferințele de tot felul pe care i le provocau așteptările din tinerețe, ci cu încăpățânarea unui bătrân de granit, care n-avea nimic altceva în minte, care n-avea nimic altceva de făcut la o companie fluvială ce naviga singură, împinsă de vânturi prielnice, și, în plus, cu convingerea că va fi teafăr și stăpân pe facultățile sale de bărbat a doua zi, în oricare alta de mai târziu sau de la sfârșitul veacurilor, când Fermina Daza se va convinge, în sfârșit, că nu va putea scăpa de chinurile ei de văduvă solitară decât coborând podul mobil pentru el.

Între timp, și-a continuat viața obișnuită. Prevăzând un răspuns favorabil, a hotărât să renoveze a doua oară casa, ca să fie demnă de cea care s-ar fi putut considera stăpâna ei încă de când fusese cumpărată. A vizitat-o de câteva ori pe Prudencia Pitre, după cum îi făgăduise, ca să-i demonstreze că, în ciuda ravagiilor bătrâneții, el o iubea în plin soare și cu ușile deschise, nu numai în nopțile când se simțea singur și părăsit. A continuat să treacă prin fața casei Andreei Varón până când a văzut că lumina de la baie era stinsă și nu s-a dat în lături să se destrăbăleze în patul ei, fie și numai ca să nu-și piardă obișnuința de a face dragoste, căci, potrivit unei credințe de-a lui, niciodată dezmințită până în acel moment, puterile te țin atâta vreme cât nu te dai bătut.

Singura piedică a fost relația lui cu América Vicuña. Îi repetase șoferului ordinul de a o lua sâmbăta la zece dimineața de la internat, dar nu știa ce să facă cu ea. A fost prima dată când a neglijat-o, iar ea a simțit schimbarea. O lăsa în grija servitoarelor, ca s-o ducă după-amiaza la cinema, la paradele militare din parcul copiilor, la tombolele de binefacere, sau aranja programe duminicale pentru ea și colegele ei, ca să nu fie nevoit s-o ducă în paradisul din spatele birourilor, unde ea ar fi vrut să se întoarcă mereu de când fusese acolo prima oară. Orbit de noua lui iluzie, nu-și dădea seama că femeile se pot maturiza în trei zile, or, de când o luase de pe motovelierul care venea de la Puerto Padre, trecuseră trei ani. Oricât s-a străduit să atenueze șocul, schimbarea a fost pentru ea brutală, chiar dacă nu bănuia motivul. În ziua în care el i-a spus la cofetărie că se va însura, mărturisindu-i adevărul, ea a fost cuprinsă de panică, dar apoi i s-a părut ceva atât de absurd, încât a uitat tot. Foarte curând însă, și-a dat seama că el se comporta ca și cum ar fi fost adevărat, recurgând la subterfugii inexplicabile, de parcă n-ar fi avut cu șaizeci de ani mai mult decât ea, ci cu șaizeci mai puțin. Într-o sâmbătă după-amiază, Florentino Ariza a găsit-o în dormitorul lui, încercând să scrie la mașină, și cum la școală urma un curs de dactilografie, se descurca destul de bine. Bătuse peste o jumătate de pagină, punând la întâmplare pe hârtie, într-un fel de scriitură automată, tot ce-i trecea prin cap, dar, ici și colo, puteau fi deslușite fraze care îi trădau starea de spirit. Florentino Ariza se aplecă peste umărul ei ca să vadă ce scria. Ea se tulbură când îi simți căldura de bărbat, respirația întretăiată, parfumul hainelor, același cu cel al pernei lui. Nu mai era fetița de curând sosită, pe care el o dezbrăca tacticos, cu povestioare de adormit copiii: ia să vedem noi, pantofiorii ăștia, pentru ursuleț, așa, acum cămășuța asta, pentru cățeluș, gata, acum chiloțeeii ăștia cu floricele, pentru iepuraș, așa, și acum un pupic mic pe păsărică lui tăticu'. Nu: acum era o femeie în toată firea, căreia îi plăcea să ia inițiativa. Își văzu mai departe de treabă, scriind cu un deget de la mâna dreaptă, iar cu stânga îi căută pe pipăite piciorul, îl cercetă, îl găsi, îl simți

reînviind, crescând, suspinând de nerăbdare, iar respirația lui de om bătrân deveni găjăită și greoaie. Ea îl cunoștea foarte bine: începând din acest moment, el își pierde orice control, i se tulbura mintea, se lăsa în voia ei și nu-și mai putea găsi drumul de întoarcere decât după ce ajungea la capăt. Îl duse de mână până la pat, ca pe un biet cerșetor orb, și-l desfăcu bucăți-bucățele cu o tandrețe răutăcioasă, îl potrivi de sare și de piper după gustul ei, adăugă un cățel de usturoi, ceapă tocată, zeama de la lămâie, o frunză de dafin, sigură că era gata pregătit în tavă, iar cuptorul ajunsese la temperatura potrivită. Erau singuri în toată casa. Servitoarele ieșiseră în oraș, iar zidarii și dulgherii nu lucrau sâmbăta: lumea întreagă era numai a lor. Dar el reuși să se smulgă din extaz chiar pe marginea abisului, îi dădu mâna la o parte, se ridică în capul oaselor și spuse cu glas tremurat:

— Stai cuminte, n-avem balonașe.

Ea a rămas în pat, întinsă pe spate, cufundată în gânduri, iar când a ajuns la internat, cu un ceas mai devreme ca de obicei, își înghițise de mult lacrimile, își ascuțise mirosul, își ascuțise ghearele, ca să poată da de urma iepuroaicei ghemuite care îi distrusese viața. Florentino Ariza, în schimb, a făcut o greșală pe care o fac toți bărbații: și-a închipuit că ea s-a convins de inutilitatea oricăror avansuri și s-a hotărât să dea totul uitării.

Era prea ocupat să-și vadă de ale lui ca să se mai gândească la altceva. După ce au trecut șase luni fără să primească nici un semn, a început din nou să se perpelească în așternut până în zori, rătăcind prin pustiul unui alt fel de insomnie. Se gândea că, amăgită de aspectul ei inocent, Fermina Daza deschisese probabil prima scrisoare, dar văzând inițialele cunoscute din scrisorile de odinioară, o aruncase la coș fără măcar s-o mai rupă. Era de ajuns să vadă plicurile următoare ca să facă același lucru, fără să le mai deschidă, și tot așa până la capătul veacurilor, când și el o să ajungă la capătul meditațiilor scrise. Nu credea că exista pe lume femeie în stare să reziste timp de o jumătate de an curiozității de a afla de ce culoare era cerneala cu care fuseseră scrise epistolele primite zilnic. Dar dacă exista totuși vreuna, atunci nu putea fi alta decât ea.

Florentino Ariza simțea că bătrânețea nu e un torent orizontal, ci un rezervor fără fund, pe unde se scurge memoria. Ingeniozitatea lui era pe sfârșite. După ce a dat câteva zile târcoale vilei din La Manga, a înțeles că metoda aceea juvenilă nu va izbuti să doboare porțile ferecate de doliu. Într-o dimineață, căutând un număr în cartea de telefon, l-a descoperit din întâmplare și pe al ei. L-a format. Soneria a sunat lung și, într-un târziu, a recunoscut vocea serioasă și afonică: „Alo!” A închis fără să spună nimic, dar distanța infinită a acelei voci inabordabile i-a tăiat orice elan.

Cam tot atunci, Leona Cassiani și-a sărbătorit ziua de naștere și a invitat acasă un grup restrâns de prieteni. El a fost tot timpul dus pe gânduri, absent la ce se întâmpla în jur și și-a pătat haina cu sosul de la friptură. Ea i-a șters reverul cu șervetul înmuiat în paharul cu apă, apoi i l-a legat ca pe o babețică la gât, ca să evite un accident mai grav: arăta ca un bebeluș bătrânicos. A remarcat că în timpul mesei și-a scos de câteva ori ochelarii ca să și-i șteargă cu batista pentru că îi lăcrimau ochii. La cafea, a adormit cu ceașca în mână, iar când a încercat să i-o ia fără să-l trezească, el a reacționat rușinat: „Nu te deranja, îmi odihneam ochii.” În noaptea aceea, Leona Cassiani a adormit cu gândul la el, uimită că arăta dintr-o dată atât de îmbătrânit.

La prima comemorare a morții lui Juvenal Urbino, familia a trimis invitații la parastasul de la catedrală. Florentino Ariza trimisese cam tot atunci scrisoarea cu numărul o sută treizeci și doi, fără să fi primit în schimb nici un semn, ceea ce l-a făcut să ia îndrăzneală hotărâre de a asista la slujbă chiar dacă nu era invitat. A fost un eveniment social mai degrabă fastuos decât trist. Băncile din

primele rânduri, rezervate cu caracter viager și ereditar, aveau pe spătar o placă de aramă cu numele stăpânului. Florentino Ariza a sosit printre primii invitați, ca să ocupe un loc pe unde Fermina Daza nu putea trece fără să-l vadă. Cele mai potrivite i se păreau cele din nava centrală, în spatele băncilor rezervate, dar venise atâta lume încât n-a mai găsit loc liber și a trebuit să se așeze pe băncile laterale, din nava rudelor sărace. De acolo a văzut-o intrând pe Fermina Daza la brațul fiului ei, îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră cu mâneci lungi, fără nici o podoabă, închisă în nasturi de la guler până la vârful picioarelor, ca o sutană de episcop, și cu un șal din dantelă castiliană pe cap, în locul pălăriei cu voaletă, purtată de obicei de văduve și chiar de către doamnele dornice să intre în rândul lor. Obrazul descoperit avea o strălucire de alabastru, ochii lanceolați își trăiau viața proprie sub uriașele candelabre din naos, ținuta ei era atât de dreaptă și impunătoare, iar pasul atât de sigur, încât nu părea mai în vârstă decât fiul care o însoțea. Florentino Ariza, care stătea în picioare, a trebuit să se sprijine cu vârful degetelor de spătarul băncii din față până ce i-a trecut amețeala, deoarece și-a dat seama că ei doi nu se aflau la o distanță de șapte pași, ci trăiau în două zile diferite.

Fermina Daza s-a așezat în banca familiei din fața altarului principal, dar aproape tot timpul a stat în picioare, suportând ceremonia cu aceeași prestanță cu care asista la spectacolele de operă. La sfârșit însă, încălcând uzanțele vremii, n-a mai așteptat la locul ei să-i fie reînnoite condoleanțele, ci și-a făcut loc printre bănci, mulțumind fiecărui invitat în parte: o inovație care se potrivea perfect cu felul ei de a fi. Salutând în dreapta și-n stânga, a ajuns și la băncile rudelor sărace și. Într-un târziu, a privit în jur ca să se asigure că nu uitase pe nimeni dintre cei cunoscuți. Florentino Ariza s-a simțit smuls din centrul său de suflarea unui vânt supranatural: ea îl văzuse. Într-adevăr, desprinzându-se din grupul celor care o însoțeau, îi întinse mâna cu acea dezinvoltură cu care se comporta totdeauna în societate și-i spuse zâmbind blând:

— Vă mulțumesc că ați venit.

Nu numai că primise scrisorile, dar le citise cu mare interes, descoperind în ele motive de reflecție asupra modului cum avea să-și trăiască mai departe viața. Când a primit-o pe prima, tocmai își lua micul dejun cu fiica ei. A deschis-o, intrigată de faptul că era scrisă la mașină, și o roșeață subită i-a dogorit obrazii când a recunoscut inițiala semnăturii. Dar și-a revenit repede și a băgat scrisoarea în buzunarul șortului. „O scrisoare de condoleanțe de la guvern.” Fiica ei replică mirată: „Bine, dar le-ai primit pe toate.” Ea nici nu clipi: „A mai venit una.” Avea de gând să ardă scrisoarea mai târziu, departe de întrebările fiicei, dar n-a putut rezista tentației de a-și arunca privirea peste ea. Se aștepta să fie replica binemeritată la scrisoarea ei plină de injurii, gest pe care l-a regretat chiar din clipa în care a trimis-o, dar încă de la formula seniorială de adresare și de la primul paragraf, și-a dat seama că ceva se schimbasesse pe lume. Intrigată, s-a încuiat în dormitor, ca s-o poată citi în tihnă înainte de a o arde, și a citit-o dintr-o suflare de trei ori.

Erau reflecții despre viață și dragoste, despre bătrânețe și moarte: idei care trecuseră de multe ori, bătând din aripi ca niște păsări de noapte, pe deasupra capului ei, dar care se destrămau într-o trâmbă de pene când încerca să le prindă. Acum le avea în fața ochilor, clare, simple, întocmai cum și-ar fi dorit și ea să le rostească, și încă o dată regretă că soțul ei nu mai trăia, ca să le comenteze împreună, așa cum făceau înainte de culcare cu unele întâmplări ale zilei. Descoperirea în ele un Florentino Ariza necunoscut, înzestrat cu o clarviziune care nu avea nimic în comun cu bilețelele pătimașe din tinerețe, nici cu purtarea lui ursuză dintotdeauna. Erau mai degrabă cuvintele bărbatului prin gura căruia mătușa Escolástica credea că vorbea chiar Duhul Sfânt, iar

acest gând a speriat-o la fel ca prima dată. A liniștit-o însă certitudinea că scrisoarea aceea de bătrân înțelept nu era o încercare de a repeta impertinența din seara înmormântării, ci o manieră elegantă de a face uitat trecutul.

Scrisorile următoare au liniștit-o definitiv. Le-a ars totuși, nu fără a le citi mai înainte, dar, pe măsură ce le ardea, rămânea cu o senzație de culpabilitate de care nu reușea să scape. Când au început să sosească numerotate, a găsit justificarea morală de care avea nevoie ca să nu le distrugă. În orice caz, nu avea intenția să le păstreze, i le-ar fi înapoiat lui Florentino Ariza cu primul prilej, ca să nu se piardă ceva atât de util pentru omenire. Din păcate, timpul a trecut, scrisorile au continuat să sosească tot anul, câte una la fiecare trei, patru zile, iar ea n-a știut cum să facă să le înapoieze fără să-l jignească, dar în același timp fără să-și explice gestul printr-o scrisoare pe care orgoliul ei refuza s-o scrie.

Fusese suficient acel prim an ca să se obișnuiască pe deplin cu situația de văduvă. Amintirea purificată a soțului a încetat să mai fie un obstacol în viața ei, în gândurile ei cele mai intime, în intențiile cele mai simple, devenind o prezență ocrotitoare care o călăuzea fără s-o stingherească. Uneori îl descoperea, nu ca pe o nălucă, ci în carne și oase acolo unde avea cu adevărat nevoie de el. Și căpăta curaj știindu-l în preajmă, încă în viață, dar fără capriciile lui de bărbat, fără exigențele lui de patriarh, fără pretenția epuizantă ca ea să-l iubească cu același ritual de sărutări inoportune și cuvinte tandre cu care o iubea el. Acum îl înțelegea mai bine decât atunci când trăia, îi înțelegea nerăbdarea cu care o iubea, nevoia imperioasă de a-și afla în ea siguranța pe care părea să se întemeieze viața lui publică, dar pe care, de fapt, n-o avusese niciodată. Într-o zi, exasperată, ea îi strigase: „Nici nu-ți dai seama cât sunt de nefericită.” El și-a scos ochelarii cu gestul lui atât de cunoscut, fără să se înfurie, și, revărsându-și asupra ei apele limpezi ale ochilor de copil. Îi aruncă pe umeri, într-o singură frază, întreaga povară a înțelepciunii lui insuportabile: „Să nu uiți niciodată că cel mai important lucru într-o căsnicie reușită nu e fericirea, ci stabilitatea.” În solitudinea văduviei, ea a înțeles încă de la început că fraza aceea nu ascundea amenințarea meschină pe care i-o atribuisese atunci, ci piatra lunară care le prilejuise atâtea ceasuri fericite petrecute împreună.

În nenumăratele ei călătorii prin lume, Fermina Daza avea obiceiul să cumpere toate lucrurile care o atrăgeau prin noutatea lor. Și le dorea dintr-un impuls primar pe care soțul ei se amuza să-l tempereze, dar obiectele acelea, frumoase și utile atâta timp cât se aflau în mediul lor natural, în vitrinele din Roma, de la Paris și Londra sau din trepidantul New York al charlestonului, unde începeau să se înalțe primii zgârie-nori, nu rezistau confruntării cu Strauss și jumările de porc sau cu bățile cu flori la patruzeci de grade la umbră. Se întorcea acasă cu câteva cufere înalte, uriașe, din metal lăcuit, cu încuietori și colțare de aramă, ca niște sicrie ornamentale, tronând în chip de suverană peste ultimele minunății ale lumii, care nu-și justificau prețul în aur decât în clipa trecătoare când cineva din lumea ei restrânsă le vedea pentru prima oară. Căci tocmai în acest scop fuseseră cumpărate: pentru ca ceilalți să le poată vedea o singură dată. Devenise conștientă de frivolitatea propriei imagini publice cu mult înainte de a îmbătrâni și deseori putea fi auzită spunând: „Nici nu ne mai putem mișca prin casă de atâtea boarfe, ar trebui să scăpăm de ele cumva.” Doctorul Urbino râdea de planurile ei inutile, știind că, foarte curând, spațiile eliberate aveau să fie ocupate din nou. Dar ea nu capitula, pentru că, într-adevăr, casa era înțesată de lucruri inutile, de la cămășile atârdate de clanțele ușilor, până la paltoanele europene înghesuite prin dulapurile din bucătărie. În câte o dimineață, când se scula mai plină de elan, răvășea șifonierele, răsturna cu fundul în sus cuferele, golea podurile, stârnind un tărboi ca după o bătălie, îngărămădind de-a valma hainele văzute

de-atâtea ori de cine trebuia să le vadă, pălăriile pe care. nu le purtase niciodată pentru că nu i se ivise prilejul cât timp fuseseră la modă, pantofii confecționați de artiștii Europei după modelul celor purtați de împărăteasa la încoronare, dar pe care. aici, domnișoarele de familie bună nici nu-i luau în seamă, pentru că erau la fel cu papucii cumpărați de negrese din piață. Toată dimineața terasa interioară rămânea în stare de asediu, iar în casă nu se mai putea respira din cauza mirosului înțepător de naftalină. Pacea se așternea însă din nou după numai câteva ore, pentru că, până la urmă, ei i se făcea milă de atâta mătase aruncată pe jos, de atâtea brocarturi de prisos și resturi de pasmanterie, de atâtea cozi de vulpe argintie condamnate să fie arse pe rug.

— Ar fi păcat să le ard, spunea, când atâta lume n-are nici măcar după ce să bea apă.

Așa încât arderea pe rug era amânată, a fost amânată mereu, iar lucrurile nu făceau altceva decât să-și părăsească locurile privilegiate de până atunci și să treacă în vechile grajduri, transformate în depozite de solduri, în timp ce spațiile eliberate, așa cum spunea și el, începeau să se umple din nou, să se reverse de obiecte care trăiau doar o clipă, ca mai apoi să moară prin șifoniere: până la următoarea ardere pe rug. Ea spunea: „Ar trebui găsită o soluție pentru lucrurile care nu mai sunt bune la nimic, dar pe care nici să le arunci pe foc nu poți.” Așa era: o îngrozea voracitatea cu care obiectele invadau treptat spațiile vitale, dându-i la o parte pe oameni, înghesuindu-i prin colțuri, până când Fermina Daza catadicsea să le pună pe undeva ca să nu mai poată fi văzute. Căci nu era chiar așa de ordonată pe cât se credea, avea, în schimb, o metodă personală și disperată de a părea astfel: ascundea dezordinea. În ziua morții lui Juvenal Urbino, de pildă, au fost nevoiți să scoată din birou jumătate din lucruri și să le îngămădească prin dormitoare ca să aibă unde-l veghea.

O dată cu trecerea morții prin casă a fost găsită și soluția. După ce a ars hainele soțului, Fermina Daza și-a dat seama că nu-i tremurase mâna și, încurajată de această constatare, a continuat să aprindă când și când rugul, aruncând tot, fie că erau lucruri noi sau vechi, fără să se mai sinchisească de invidia bogătașilor sau de răzbunarea săracilor care mureau de foame. În cele din urmă, a hotărât să fie tăiat din rădăcină arborele *mango*, ca să nu mai rămână nici o urmă a nenorocirii în casă, și a donat papagalul viu noului Muzeu al Orașului. Doar atunci a putut respira în voie într-o casă așa cum și-o visase: spațioasă, comodă și numai a ei.

Fiica ei, Ofelia, a rămas să-i țină tovărășie trei luni, după care s-a întors la New Orleans. Fiul venea cu soția, ca să mănânce în familie, duminica și chiar în cursul săptămânii când avea timp. Odată depășită perioada critică a doliului, au început s-o viziteze și prietenele mai apropiate, jucau cărți pe terasă, în fața curții golașe, încercau rețete noi la bucătărie, o puneau la curent cu viața secretă a lumii nesățioase care continua să existe fără ea. Una din cele mai constante era Lucrecia del Real del Obispo, o aristocrată de modă veche cu care fusese totdeauna prietenă, dar care îi devenise și mai apropiată după moartea lui Juvenal Urbino. Înțepenită de artrită și spășită de viața dezordonată de până atunci, Lucrecia del Real nu numai că îi ținea de urât, dar o și consulta în privința proiectelor civice și mondene care se puneau la cale în oraș. dându-i astfel prilejul să se simtă utilă prin ea însăși și nu datorită umbrei protectoare a soțului. Cu toate acestea, tocmai atunci a fost identificată cu el mai mult ca oricând, căci și-a pierdut dreptul de a purta numele de domnișoară sub care fusese totdeauna cunoscută, devenind văduva lui Urbino.

Deși i se părea de neconceput, pe măsură ce se apropia prima comemorare a morții soțului, Fermina Daza simțea cum se afundă într-o zonă umbră, de răcoare și pace: dumbrava ireparabilului. Nu-și dădea seama, și au trecut multe luni până când a înțeles, cât de mult o ajutau să-și redobândească

liniștea sufletească reflecțiile din scrisorile lui Florentino Ariza. Numai datorită lor a putut să-și înțeleagă propria viață și să aștepte cu seninătate hotărârile bătrâneții. Întâlnirea de la parastas a fost împrejurarea providențială care i-a permis să-i dea de înțeles lui Florentino Ariza că și ea, grație scrisorilor lui de încurajare, era dispusă să uite trecutul.

Două zile mai târziu, a primit de la el o cu totul altă epistolă: scrisă de mână și cu numele expeditorului trecut foarte clar pe spatele plicului. Era același stil înflorit din primele lui scrisori, aceeași voință lirică, dar aplicate unui simplu paragraf de grațitudine pentru deferența salutului de la catedrală. Fermina Daza a continuat multe zile să se gândească la ea cu nostalgie și cu conștiința atât de împăcată, încât joia următoare, în timp ce vorbea cu Lucrecia del Real del Obispo, a întrebat-o din senin dacă îl cunoștea din întâmplare pe Florentino Ariza, proprietarul navelor de pe fluviu. Lucrecia i-a răspuns că da și a adăugat: „Se pare că e un pederast înrăit.” Și-i povesti tot ce se zvonea prin oraș, anume că nu i se cunoștea nici o legătură cu vreo femeie și că avea un birou secret unde aducea copii găsiți noaptea pe chei. Fermina Daza auzise povestea asta de când se știa, dar niciodată nu-i dăduse crezare și nici importanță. Dar auzind-o repetată cu atâta convingere de Lucrecia del Real del Obispo, despre care se zvonise într-o vreme că ar avea gusturi cam îndoielnice, n-a mai putut rezista nevoii imperioase de a pune lucrurile la punct. I-a povestit că îl cunoștea pe Florentino Ariza încă din copilărie. I-a reamintit că maică-sa ținea o mercerie pe Strada Ferestrelor, iar pe vremea războaielor civile, cumpăra cămăși și cearșafuri vechi, pe care le destrăma și le vindea în chip de vată. În încheiere, i-a declarat foarte convinsă: „E un om cinstit, care și-a croit drum în viață singur.” A fost atât de vehementă, încât Lucrecia și-a retras spusele: „La urma urmelor, și despre mine umblă cam aceleași zvonuri.” Fermina Daza n-a avut curiozitatea să se întrebe de ce îi lua apărarea cu atâta patimă unui bărbat care nu fusese decât o umbră în viața ei. Se gândea mereu la el, îndeosebi când venea poșta și nu mai primea scrisori din partea lui. Trecuseră două săptămâni, când, într-o după-amiază, o servitoare o trezi din somn cu o șoaptă speriată:

— Doamnă, a venit don Florentino.

Era, așadar, acolo. În primul moment, cuprinsă de panică, s-a gândit să-i spună că nu putea, să vină altă dată, la o oră mai potrivită, sau că nu era în stare deocamdată să primească vizite, ori, mai bine, că nu aveau nimic de vorbit. Dar și-a revenit imediat și i-a cerut servitoarei să-l invite în salon și să-i aducă o cafea până când se îmbrăca ea ca să-l primească. În fața ușii, sub soarele infernal de la ora trei, Florentino Ariza aștepta, fără să-și piardă cumpătul. Era pregătit să nu fie primit, fie chiar și cu o scuză amabilă, iar această certitudine îl liniștea. Mesajul însă l-a cutremurat până în măduva oaselor, iar când a pătruns în umbra răcoroasă a salonului, n-a mai avut timp să se gândească la miracolul pe care îl trăia, pentru că o explozie de spumă dureroasă i s-a revărsat pe neașteptate în măruntaie. S-a așezat pe un scaun, ținându-și respirația, asaltat de blestemata amintire a găinașului de pe prima lui scrisoare de dragoste, și a rămas nemișcat în penumbră, așteptând să-i treacă primul val de frisoane, hotărât să îndure în acel moment orice altă năpastă în afară de accidentul acela nenorocit.

Se cunoștea bine: în ciuda constipației congenitale de care suferea, afurisita de burtă îi făcuse festa în public de vreo trei, patru ori și de fiecare dată se văzuse nevoit să capituleze. Numai în atare împrejurări își dădea seama cât de mult adevăr cuprindea fraza pe care o repeta în glumă: „Nu cred în Dumnezeu, dar mă tem de el.” N-a mai avut timp s-o pună la îndoială: încercă să-și amintească o rugăciune oarecare, dar n-a fost în stare. Pe când era copil, un tovarăș de joacă îl învățase câteva cuvinte magice, ca să poată

doborî cu piatra o pasăre: „Păsărică, rică, ri, de-oi ținti, te-oi nimeri.” Când s-a dus prima dată la pădure, i-a încercat puterea folosind o praștie nouă, iar pasărea s-a prăbușit ca fulgerată. Îi trecu vag prin minte că între una și alta există o oarecare legătură și repetă formula, fără să obțină însă rezultatul scontat. O durere ca un sfredel îi răsuci măruntaiele, obligându-l să se ridice de pe scaun, spuma tot mai densă și dureroasă din burtă scoase un vaiet, iar el se trezi scăldat într-o sudoare înghețată. Servitoarea, care tocmai îi aducea cafeaua, s-a speriat când i-a văzut fața ca de mort. El suspină: „Căldura e de vină.” Ea deschise fereastra, crezând că așa o să se simtă mai bine, dar cum soarele îi cădea chiar pe față, o închise repede la loc. Simțea că n-o să mai poată rezista nici măcar un minut, când, deodată, aproape invizibilă în penumbră, își făcu apariția Fermina Daza, care se sperie când îl văzu în ce hal arăta.

— De ce nu vă scoateți haina? spuse ea.

El se gândea că durerea ar fi fost și mai mare decât sfredelul ucigător dacă ea ar fi auzit cum îi bolboroseau măruntaiele. Izbuti totuși să supraviețuiască o clipă, atâta cât să-i poată spune nu, trecuse numai ca s-o întrebe când îl putea primi în vizită. Ea, în picioare, nedumerită, îi spuse: „Chiar acum, dacă tot sunteți aici.” Și-l invită pe terasa din curte, unde probabil nu era așa de cald. El refuză cu o voce care ei i se păru un oftat de durere:

— V-aș ruga, dacă se poate, mâine.

Ea își aminti că mâine era joi, ziua în care venea s-o vadă Lucrecia del Real del Obispo, dar îi oferă o soluție fără drept de apel: „Poimâine, la ora cinci.” Florentino Ariza i-a mulțumit, a schițat cu pălăria un gest de salut și a plecat fără să se atingă de cafea. Ea a rămas împietrită în mijlocul salonului, incapabilă să priceapă ceva din cele întâmplate, până când pocnetele automobilului s-au stins în celălalt capăt al străzii. Florentino Ariza încercă să-și găsească o poziție cât mai puțin dureroasă pe bancheta din spate, închise ochii, își destinse mușchii și se lăsă în voia propriului corp. Se simți dintr-o dată ca renăscut. Șoferul, care după atâția ani în slujba lui nu se mai mira de nimic, rămase impasibil. Dar odată ajunși în fața casei, când îi deschise portiera, îi spuse:

— Aveți grijă, don Floro, să nu fie cumva holeră.

Totul se petrecea, așadar, ca de obicei. Vineri, la cinci fix, Florentino Ariza i-a mulțumit în gând lui Dumnezeu când servitoarea l-a condus prin semiîntunericul salonului până la terasa din curte, unde Fermina Daza îl aștepta lângă o măsuță pregătită pentru două persoane. Îl întrebă dacă dorea ceai, ciocolată sau cafea. Florentino Ariza ceru cafea, tare și fierbinte, iar ea îi spuse servitoarei: „Pentru mine, ca de obicei.” Ca de obicei însemna o infuzie din tot felul de plante orientale, care o înviora după siestă. Când ea a ajuns la fundul ceainicului, iar el și-a terminat cana cu cafea, vorbiseră despre cele mai diverse subiecte, în afară de cele care îi interesau cu adevărat și pe care nici unul nu îndrăznea să le abordeze. Amândoi erau intimidați și se întrebau nedumeriți în sinea lor ce făceau atât de departe de tinerețea lor, pe o terasă ca o tablă de șah, într-o casă a nimănui, încă mirosind a flori de cimitir. Pentru prima oară după o jumătate de veac, se aflau față în față și atât de aproape, putând să se privească în voie, ca să se vadă așa cum erau: doi bătrâni pe care îi pândea moartea, neavând altceva în comun decât amintirea unui trecut efemer ce nu le mai aparținea lor, ci unor tineri de mult dispăruți în negura vremii și care le-ar fi putut fi nepoți. Ea își spunea că, până la urmă, el o să-și dea seama și singur cât de zadarnic îi era visul și astfel își va putea răscumpăra impertinența comisă.

Încercând să evite tăceri stânjenitoare sau subiecte nedorite, i-a cerut mai multe amănunte despre vapoarele fluviale. Nu-i venea să creadă că, deși era

proprietarul lor, călătorise pe valea fluviului o singură dată, cu mulți ani în urmă, când n-avea nimic de-a face cu compania. Ignora adevăratul motiv, iar el ar fi fost în stare să-și vândă sufletul ca să i-l poată spune. Nici ea nu cunoștea locurile străbătute de apele fluviului. Întocmai ca mulți alții, soțul ei nutrea pentru ținuturile andine o adevărată aversiune, pe care încerca să și-o disimuleze folosindu-se de cele mai diverse argumente: cât de primejdios era pentru inimă aerul tare al înălțimilor, riscul unei pneumonii, fățarnicia localnicilor, samavolniciile comise de guvern în numele centralismului. Cunoșteau jumătate din lume, dar nu-și cunoșteau propria țară. De câțva timp, un hidroavion Junkers zbura de-a lungul fluviului, dintr-o localitate într-alta, ca o lăcustă de aluminiu, având la bord, în afara celor doi membri ai echipajului, șase pasageri și sacii poștei. Florentino Ariza comentă: „Parcă ar fi un coșciug zburător.” Ea, care pe vremuri luase parte fără nici un fel de teamă la primul zbor în balon, se minuna singură că avusese curajul să se lanseze într-o asemenea aventură. Spuse: „Da. dar acum e cu totul altceva.” De fapt, voia să spună că nu mijloacele de transport se schimbaseră, ci ea.

De multe ori rămânea uluită când auzea huruitul avioanelor care treceau pe deasupra casei. Le văzuse zburând foarte jos, executând acrobații la centenarul Eliberatorului. Unul dintre ele, negru, ca un vultur uriaș, a trecut atât de aproape de acoperișurile caselor din La Manga, încât și-a lăsat o bucată din aripă într-un copac din vecinătate și, până la urmă, a rămas agățat de cablurile electrice. Cu toate acestea, Fermina Daza nu se putea obișnui cu existența avioanelor. Nici măcar nu avusese curiozitatea să facă o plimbare până la golful Manzanillo, unde amerizau hidroavioanele, nu mai înainte ca șalupele pazei de coastă să alunge din preajmă luntrile pescărești și bărcile de agrement, tot mai numeroase în ultimii ani. Așa bătrână cum era, îi revenise cinstea de a-l întâmpina cu un buchet de trandafiri pe Charles Lindbergh când acesta ne-a vizitat într-un zbor de curtoazie, dar tot n-a fost în stare să înțeleagă cum de era cu puțință ca un bărbat atât de robust, de blond și de frumos să se înalțe în văzduh într-o mașinărie făcută parcă din staniol mototolit, pe care doi mecanici au împins-o de la spate când a fost să-și ia zborul. Ideea că niște avioane nu cu mult mai mari puteau transporta opt persoane nu-i intra cu nici un chip în cap. În schimb, auzise că era o adevărată plăcere să călătorești cu vapoarele fluviale, care nu aveau ruliu, ca cele de pe mare, deși erau pândite de primejdii și mai mari, ca de pildă, bancurile de nisip sau atacurile bandiților.

Florentino Ariza i-a explicat că toate acestea erau povești de mult uitate: vapoarele din vremea lor aveau un salon de dans, cabine mari și luxoase, ca niște camere de hotel, cu baie proprie și ventilatoare electrice, iar odată cu ultimul război civil, se sfârșiseră și atacurile armate. I-a mai explicat, cu satisfacția unei victorii personale, că aceste progrese se datorau în mare parte dreptului la liberă navigație, pe care el însuși îl susținuse și care stimulase concurența: în loc de o singură companie, acum existau trei, deosebit de active și prospere. Cu toate acestea, progresul rapid al aviației reprezenta un pericol real pentru toți. Ea încercă să-l consoleze: vapoarele n-aveau să dispară niciodată, pentru că nu erau mulți nebuni dispuși să se vâre singuri într-o mașinărie care părea să încalce toate legile firii. Florentino Ariza a profitat și a adus vorba de progresele înregistrate de poștă în transportul și distribuirea corespondenței, încercând s-o determine să spună ceva și despre scrisorile lui. Dar încercarea n-a avut sorți de izbândă.

Până la urmă însă, prilejul s-a ivit singur. Se îndepărtaseră mult de subiect, când servitoarea i-a întrerupt ca să-i înmâneze Ferminei Daza o scrisoare primită chiar atunci prin serviciul special al poștei urbane, o inovație de dată recentă care utiliza sistemul de distribuire a telegramelor. Ca de obicei, ea nu

și-a putut găsi ochelarii. Florentino Ariza nici măcar n-a clipit.

— S-ar putea să nici n-aveți nevoie de ei, spuse. Cred că e chiar scrisoarea pe care v-am trimis-o eu.

Nu se înșela. O scrisese în ajun, într-o cumplită stare de deprimare, cu gândul la pățania rușinoasă din timpul primei sale vizite ratate. Își cerea scuze pentru îndrăzneala de a fi venit s-o vadă fără s-o anunțe în prealabil și renunța la vizita proiectată. O pusese la cutie fără să stea pe gânduri, iar când a chibzuit mai bine, era prea târziu ca s-o mai recupereze. N-a găsit de cuviință să dea prea multe explicații, a rugat-o însă pe Fermina Daza să nu citească scrisoarea.

— Bineînțeles, spuse ea. La urma urmei, scrisorile aparțin celui care le trimite.

El se aventură și mai făcu un pas apăsător înainte:

— Aveți dreptate. Tocmai de aceea sunt înapoiate când are loc o ruptură.

Ea s-a prefăcut că nu înțelege aluzia și i-a întins scrisoarea spunând: „Ce păcat că n-o pot citi, pentru că celelalte mi-au fost de mare ajutor.” El respiră adânc, uluit că ea mărturisise cu un aer atât de firesc mai mult decât nădăjduia, și-i spuse: „Nici nu vă imaginați cât sunt de fericit s-o aflu.” Dar ea a schimbat imediat subiectul, iar el n-a izbutit să-l mai reia până la sfârșitul vizitei.

Când și-a luat rămas-bun, trecuse de șase, iar în casă începuseră să se aprindă luminile. Se simțea mai încrezător, dar nu-și făcea prea multe iluzii, pentru că nu uitase cât de schimbătoare era firea Ferminei Daza și cât de imprezicibile reacțiile ei la douăzeci de ani, iar, pe de altă parte, nu avea nici un motiv să creadă că se schimbaseră între timp. Abia a îndrăznit s-o întrebe cu o umilință sinceră dacă mai putea veni și altă dată, iar răspunsul primit l-a uluit din nou.

— Veniți când doriți, i-a spus ea. Aproape totdeauna sunt singură.

Patru zile mai târziu, era într-o marți, a revenit pe neașteptate, iar ea n-a mai așteptat să fie servit ceaiul ca să-l vorbească despre scrisori. El îi mărturisise că nu erau scrisori în sensul strict al cuvântului, ci file răzlețe dintr-o carte pe care i-ar fi plăcut s-o scrie. Și ea le interpretase la fel. Chiar se gândea, dacă el nu i-o lua în nume de rău, să i le înapoieze, ca să le poată da o mai bună întrebuintă. I-a vorbit mai departe despre alinarea pe care i-o aduseseră în cumpăna grea prin care trecea și a pus atâta entuziasm, atâta recunoștință și poate chiar afecțiune în spusurile ei, încât Florentino Ariza a îndrăznit să mai facă un pas: un salt mortal.

— Altădată ne tutuiam, spuse.

Rostise un cuvânt interzis: *altădată*. Ea simți cum fâlfâia prin preajmă îngerul himeric al trecutului și încercă să-l ocolească. Dar el merse și mai departe: „Vreau să spun, în scrisorile noastre de altădată.” Ea s-a enervat și a trebuit să facă un mare efort ca să-și ascundă supărarea. El însă a simțit și și-a dat seama că trebuie să înainteze cu mai multă prudență, pentru că ea nu se schimbaseră, era la fel de reticentă și neprietenoasă ca în tinerețe, deși, între timp, învățase să se poarte cu mai multă amabilitate.

— Vreau să spun, continuă el, că aceste scrisori sunt cu totul altceva.

— Toate s-au schimbat pe lume, spuse ea.

— Eu nu. Dar dumneavoastră?

Ea rămase cu a doua ceașcă de ceai în aer și-l pironi cu o privire care rezistase timpului necruțător.

— Ce importanță mai are, spuse. Nu de mult am împlinit șaptezeci și doi de ani.

Florentino Ariza a primit lovitura drept în inimă. Ar fi vrut să găsească un răspuns rapid și bine țintit, ca o săgeată, dar povara vârstei l-a copleșit:

niciodată nu se simțise așa de epuizat după o conversație atât de scurtă, îi dorea inima și fiecare lovitură îi răsuna în vene ca un ecou metalic. Se simțea bătrân, trist, inutil, simțea nevoia să plângă și nu mai era în stare să spună nimic. Și-au terminat cea de-a doua ceașcă într-o tăcere străbătută de presimțiri, iar când ea și-a revenit, i-a cerut servitoarei să-i aducă mapa de scrisori. Prima lui reacție a fost s-o roage să le păstreze întrucât avea acasă copii făcute la indigo, dar imediat s-a gândit că o asemenea precauție putea trece în ochii ei drept o ticăloșie. Nu mai aveau despre ce vorbi. Înainte de a-și lua rămas-bun, el i-a amintit că ar putea veni marțea următoare la aceeași oră. Ea se întrebă dacă se cuvenea să-i arate atâta bunăvoință.

— Nu văd ce rost ar mai avea atâtea vizite, spuse.

— Nici nu m-am gândit că ar avea vreunul, spuse el. Așa că a revenit marți, la ora cinci, și în toate celelalte

zile de marți care au urmat, fără s-o mai prevină, pentru că, după două luni, vizitele săptămânale deveniseră la fel de firești ca multe alte tabieturi ale lor. Florentino Ariza aducea biscuiți englezești, castane glasate, măslină grecești, tot felul de delicatose pe care le cumpăra de pe transatlanticele sosite din Europa. Într-o marți, i-a adus fotografia făcută împreună cu Hildebranda în atelierul belgianului cu peste o jumătate de veac în urmă, pe care el o cumpărase cu cincisprezece centime dintr-un vraf de ilustrate vechi vândute cu grămada în Portalul Copiștilor. Fermina Daza nu înțelegea cum de ajunsese acolo, iar el nu-și putea explica întâmplarea decât ca pe un miracol al iubirii. Într-o dimineață, în timp ce tăia trandafiri în grădină, Florentino Ariza s-a gândit să-i ducă unul la următoarea vizită. Limbajul florilor făcea alegerea dificilă, mai ales că era vorba de o văduvă recentă. Un trandafir roșu, simbol al unei pasiuni înflăcărate, putea fi jignitor pentru doliul ei. Trandafirii galbeni, care, într-alt limbaj, erau aducători de noroc, exprimau în limbajul comun gelozia. Cineva îi povestise odată despre trandafirii negri din Turcia, care ar fi fost probabil cei mai indicați, dar el nu putuse face rost de un răsad ca să-i cultive în grădină. Până la urmă, s-a hotărât să-i ducă unul alb, deși trandafirii de acest soi nu-i plăceau deloc, pentru că erau insipizi și muți: nu spuneau nimic. În ultima clipă, de teamă că Fermina Daza ar putea face vreo remarcă răutăcioasă, s-a hotărât să-i rupă spinii.

A fost bine primit, ca un dar fără intenții ascunse, care a îmbogățit, într-un fel, ritualul zilei de marți. Când el sosea cu trandafirul alb, pe măsuta pentru ceai aștepta întotdeauna o vază cu apă. Într-o marți, în timp ce punea trandafirul în vază, el i-a spus ca din întâmplare:

— Pe vremea noastră nu erau la modă trandafirii, ci cameliile.

— E adevărat, spuse ea, dar intenția era alta, după cum prea bine știți.

Așa se întâmpla mereu: el încerca să înainteze, iar ea îi punea stavile. De data aceasta însă, în ciuda răspunsului prompt, Florentino Ariza și-a dat seama că nimerise ținta, pentru că ea și-a întors fața ca să nu i se vadă roșeața din obraji. O îmbujorare arzătoare, juvenilă, de sine stătătoare, și a cărei impertinență i-a răscolit Ferminiei Daza dezgustul pentru propria-i făptură. Florentino Ariza a încercat să abată discuția spre alte subiecte mai puțin stânjenitoare, dar gentilețea lui a fost atât de evidentă, încât ea a înțeles că se dăduse de gol și asta i-a sporit furia. A fost o zi proastă. S-a gândit chiar să-l roage să nu mai vină, dar o posibilă dispută ca între logodnici i s-a părut atât de ridicolă la vârsta și în situația lor. Încât a podidit-o râsul. Marțea următoare, în timp ce Florentino Ariza punea trandafirul în apă, ea și-a făcut un examen de conștiință și a constatat cu bucurie că nu-i mai rămăsese nici o urmă de resentimente.

Foarte curând vizitele au început să capete o incomodă amploare familială, căci doctorul Urbino Daza și soția lui își făceau când și când apariția,

ca din întâmplare, și rămâneau să joace cărți. Florentino Ariza nu știa să joace, dar a fost de-ajuns o singură zi ca să învețe regulile de la Fermina Daza, așa că amândoi le-au trimis în scris soților Urbino Daza o provocare pentru marșea următoare. Erau întâlniri atât de plăcute pentru toți, încât nu numai că au fost oficializate la fel de repede ca și vizitele, dar au fost stabilite chiar și norme precise privind aportul fiecăruia dintre ei. Doctorul Urbino Daza și soția lui, care era o excelentă gospodină, contribuiau cu prăjituri și torturi delicioase, de fiecare dată altele. Florentino Ariza aducea, ca și până atunci, tot felul de minunății cumpărate de pe vapoarele venite din Europa, iar Fermina Daza se străduia să nască în fiecare săptămână alte și alte surprize pentru invitații ei. Turneele aveau loc în cea de-a treia marți din fiecare lună și întrucât nu jucau pe bani, cel care pierdea era obligat să aducă la partida următoare, în chip de contribuție, ceva cu totul deosebit.

Doctorul Urbino Daza era aida imaginii sale publice: un bărbat cam mărginit la minte și stângaci, care se emoționa din te miri ce, fie la bucurie, fie la necaz, și se înroșea tot pentru orice fleac, ceea ce te făcea să-i pui la îndoială puterea de discernământ. Era însă, și asta i se putea citi pe față de prima dată, ceea ce Florentino Ariza nu și-ar fi dorit în ruptul capului să se spună despre el: un om bun. Nevastă-sa. În schimb, era o femeie ageră și plină de haz, iar vorbele de duh, oportune și prompte, dădeau distincției ei înnăscute un aer mai puțin distant. Nu se puteau imagina parteneri mai potriviți la masa de joc, iar nesățioasa nevoie de dragoste a lui Florentino Ariza și-a găsit împlinirea în senzația iluzorie că se afla în familie.

Într-o seară, când au plecat împreună, doctorul Urbino Daza l-a invitat la masă: „Mâine, la douăsprezece și jumătate, la Clubul Social.”. Era un local select, unde se serveau mâncăruri excelente, stropite însă cu un vin otrăvit. Căci Clubul Social își rezerva dreptul de a nu admite pe oricine, iar unul din impedimentele care atârnavă cel mai mult în balanță era condiția de bastard. Unchiul León XII avusese experiențe de-a dreptul ofensatoare în acest sens și chiar Florentino Ariza cunoscuse umilința de a fi obligat să părăsească localul după ce se așezase deja la masă, invitat fiind de unul din asociații săi. Deși Florentino Ariza intervenise deseori în favoarea lui, ajutându-l să-și transporte mărfurile pe navele companiei, acesta n-a avut încotro și a trebuit să-l ducă în altă parte.

— Cei care facem regulamentul avem mai mult ca oricine obligația să-l respectăm, i-a spus.

Înfruntând orice risc, Florentino Ariza a acceptat invitația doctorului Urbino Daza și n-a avut de ce să se plângă, deoarece a fost tratat cu o deosebită considerație, chiar dacă nu i s-a cerut să semneze în cartea de onoare a invitaților de vază. Masa n-a durat mult, iar discuția a decurs pe un ton potolit. Temerile legate de acea întâlnire, care îl frământau încă din ajun pe Florentino Ariza, s-au risipit odată cu paharul de porto băut la aperitiv. Doctorul Urbino Daza voia să discute cu el despre maică-sa. Din tot ce i-a povestit, Florentino Ariza a dedus că ea îi vorbise despre el. Mai mult chiar: mințise ca să-l pună într-o lumină favorabilă. Îi povestise că erau prieteni și se jucaseră împreună încă din copilărie, de când ea se mutase de la San Juan de la Ciénaga, iar, pe deasupra, el o inițiasse în primele ei lecturi, motiv pentru care îi păstra o vie și veche recunoștință. Îi mai spusese că, după ce ieșea de la școală, își petrecea ore în șir la mercerie, brodând împreună cu Tránsito Ariza, care era foarte pricepută la lucrul de mână, o adevărată artistă, iar dacă mai târziu nu-l mai întâlneau atât de des pe Florentino Ariza, faptul nu se datora propriei lor voințe, ci vieții care îi despărțise.

Înainte de a ajunge la propunerile pe care avea de gând să i le facă, doctorul Urbino Daza și-a permis câteva digresiuni pe tema bătrâneții. Era

convins că lumea ar putea înainta mai repede dacă n-ar fi ținută pe loc de cei vârstnici. Și comentă: „Omenirea, întocmai ca oștirile pe câmpul de luptă, avansează cu viteza celui mai lent.” Își imagina un viitor mai uman și tocmai de aceea mai civilizată, în care oamenii urmau să fie izolați în orașe mărginașe, de unde să nu poată pleca singuri, pentru a-i cruța de rușinea, de suferința și de înspăimântătoarea singurătate a bătrâneții. Credea că, din punct de vedere medical, putea fi stabilită drept limită vârsta de șaiszeci de ani. Dar până când avea să fie atins acest nivel de filantropie, singura soluție rămânea azilul, unde bătrânii se puteau consola unii pe alții, se puteau regăsi în gusturile și aver-siunile celorlalți, în mâhnirile și tristețile lor, la adăpost de neînțelegerile firești cu generația următoare. Și adăugă: „Printre bătrâni, bătrânii par mai puțin bătrâni.” În consecință, doctorul Urbino Daza dorea să-i mulțumească lui Florentino Ariza că-i ținea de urât maică-sii în singurătatea văduviei și-l implora, pentru propriul lor bine și pentru comoditatea tuturor, s-o facă în continuare și să aibă înțelegere pentru toanele ei senile. Florentino Ariza a rămas pe deplin satisfăcut de rezultatul întrevederii. „Fiți fără grijă, i-a spus. Sunt cu patru ani mai în vârstă decât ea, și asta nu de ieri, de alaltăieri, ci încă înainte de a veni dumneavoastră pe lume.” După care, n-a mai putut rezista tentației de a-și descărca sufletul cu o aluzie ironică.

— În societatea de mâine, a încheiat el, dumneavoastră ar trebui să mergeți acum la cimitir, ca să ne aduceți și ei, și mie, câte un buchet de anturii pentru masa de prânz.

Doctorul Urbino Daza, care nu realizase până atunci cât de lipsită de tact și de neavenită era profeția lui, s-a grăbit să se justifice și, în cele din urmă, s-a încurcat în propriile sale explicații. Dar Florentino Ariza l-a ajutat să iasă din impas. Radia de fericire, fiind convins că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să aibă o altă întrevedere cu doctorul Urbino Daza, ca să îndeplinească o formalitate inevitabilă: cererea în căsătorie a Ferminei Daza. Prânzul a fost încurajator nu numai datorită motivului în sine, ci și pentru că i-a demonstrat cu câtă bunăvoință avea să fie primită acea solicitare inexorabilă. Dacă ar fi avut consimțământul Ferminei Daza, nici o ocazie n-ar fi fost mai nimerită. Mai mult chiar: după discuțiile de la acel prânz istoric, o cerere în căsătorie făcută după toate regulile etichetei părea de prisos.

Încă din tinerețe, Florentino Ariza urca și cobora scările cu mare băgare de seamă, fiind încredințat că bătrânețea începe cu o cădere fără importanță, iar moartea vine odată cu a doua. Scara abruptă și îngustă din clădirea companiei i se părea cea mai periculoasă dintre toate, așa încât, încă înainte de epoca în care și-a dat seama că începuse să-și târșâie picioarele, o urca privind atent fiecare treaptă și ținându-se de balustradă cu amândouă mâinile. De nenumărate ori i s-a sugerat să construiască altă scară, mai puțin primejdioasă, dar el șovăia să ia o hotărâre, amânând-o mereu pentru luna următoare, convins că o astfel de soluție nu era decât o concesie făcută bătrâneții. Pe măsură ce treceau anii, urca tot mai încet, dar nu pentru că i-ar fi fost mai greu, așa cum se grăbea el să explice, ci pentru că de fiecare dată urca cu și mai multă băgare de seamă. Cu toate acestea, când s-a întors de la întâlnirea cu doctorul Urbino Daza, după paharul de porto de la aperitiv și jumătatea de pahar de vin roșu din timpul mesei, dar mai ales după discuția triumfală, a încercat să ajungă direct pe a treia treaptă cu un pas de dans așa de tineresc, încât și-a sucit glezna stângă, a căzut pe spate și doar printr-o minune nu și-a rupt gâtul. În clipa în care cădea, a mai avut destulă putere să-și spună că nu se putea să moară dintr-o simplă poticneală, fiindcă nu era cu puțință în logica vieții ca doi bărbați care iubiseră cu atâta patimă, vreme de atâția ani, aceeași femeie să moară în același chip la un interval de un an de zile. Nu s-a înșelat. Glezna i-a fost prinsă până la pulpă într-o platoșă de ghips, ceea ce l-a obligat

să rămână nemișcat în pat, dar el se simțea mai plin de viață decât înainte de a cădea. Când doctorul i-a prescris cele șaiszeci de zile de imobilitate, nu i-a venit să creadă că putea avea atâta ghinion.

— Nu-mi face asta, doctore, l-a implorat. Două luni din viața mea valorează cât zece ani de-ai dumitale.

A încercat de câteva ori să se dea jos din pat, ridicându-și piciorul de statuie cu amândouă mâinile, dar de fiecare dată l-a învins realitatea. Când, în sfârșit, a început să umble din nou, cu glezna înțepenită de durere și spatele tot numai o rană, a avut suficiente motive ca să-și spună că destinul îi răsplătise perseverența cu o cădere providențială.

Ziua cea mai grea pentru el a fost cea dintâi luni. Durerea cedase, iar previziunile medicului erau încurajatoare, dar el refuza să accepte fatalitatea de a nu o mai vedea pe Fermina Daza a doua zi, pentru prima dată în decurs de patru luni. Până la urmă, după siestă, s-a simțit mai împăcat cu situația și i-a trimis Ferminei Daza un bilet, cerându-și scuze. L-a scris de mână, pe o hârtie parfumată, cu cerneală luminoasă, ca să poată fi citit pe întuneric, și a dramatizat fără pic de jenă gravitatea incidentului, încercând să-i trezească un cât de mic sentiment de compasiune. Ea i-a răspuns două zile mai târziu, foarte impresionată, foarte amabilă, dar fără nici un cuvânt în plus sau în minus, întocmai ca în mărețele zile ale iubirii de odinioară. El a prins ocazia din zbor și i-a scris din nou. Când ea i-a răspuns pentru a doua oară, el s-a hotărât să meargă mult mai departe decât în conversațiile cifrate din timpul vizitelor de marți și a pus să-i fie instalat un telefon lângă pat, pretextând că trebuie să supravegheze zilnic bunul mers al companiei. I-a cerut centralistei să-i facă legătura cu numărul de trei cifre pe care îl știa pe de rost încă de când sunase prima oară. Vocea învăluitoare, încordată din pricina misterului depărtării, vocea iubită, a răspuns, a recunoscut cealaltă voce și, după doar trei fraze convenționale de salut, și-au luat rămas bun. Florentino Ariza a fost dezamăgit de indiferența ei: se aflau din nou la început.

Două zile mai târziu însă, a primit de la ea o scrisoare, prin care îl implora să n-o mai sune. Motivele erau foarte întemeiate. Existau atât de puține telefoane în oraș, încât legătura o făcea o telefonistă care îi cunoștea pe toți abonații, le cunoștea viața și isprăvile și nu renunța când cei chemați nu erau acasă: îi găsea oriunde s-ar fi aflat. În schimbul acestei eficiențe, era la curent cu toate convorbirile, descoperea tainele cele mai intime, dramele cele mai bine păzite și nimeni nu se mai mira când intervenea în discuție pentru a-și expune punctul de vedere sau pentru a potoli spiritele. Pe de altă parte, în cursul aceluiași an apăruse *Dreptatea*, un ziar de seară al cărui unic scop era să lovească în familiile aristocrate, fără nici un fel de reticențe, fără să țină seama de nimic, ca represalii pentru că fiii proprietarului nu fuseseră admiși în Clubul Social. În pofida vieții ei fără pată, Fermina Daza își supraveghea mai mult ca oricând toate cuvintele și gesturile, chiar și față de prietenii cei mai apropiați. Tocmai de aceea a continuat să păstreze legătura cu Florentino Ariza prin firul anacronic al scrisorilor. Corespondența dus-întors a devenit atât de frecventă și intensă, încât el a uitat de picior, de pedeapsa imobilizării la pat, a uitat de tot, consacându-și în întregime timpul epistolelor, pe care le scria la o măsuță portabilă, asemenea aceluia folosit de bolnavi în spital ca să mănânce.

Au început să se tutuiască din nou, au reînceput să schimbe impresii despre propria lor viață, întocmai ca în scrisorile de odinioară, numai că Florentino Ariza a încercat încă o dată să înainteze prea repede: i-a scris numele cu acul pe petalele unei camelii și i-a trimis-o într-o scrisoare. Două zile mai târziu, i-a fost returnată fără nici un comentariu. Fermina Daza nu se putea stăpâni: toate astea i se păreau niște simple copilării. Și cu atât mai mult încercările lui ulterioare de a evoca după-amiezile cu versuri melancolice din

părculețul Evangheliilor, ascunzătorile pentru scrisori pe drumul spre școală, lecțiile de broderie la umbra migdalilor. Deși o durea sufletul pentru el, l-a pus la punct cu o întrebare strecurată ca din întâmplare printre alte comentarii banale: „De ce ții cu tot dinadinsul să vorbești despre ceva ce nu mai există?” Mai târziu i-a reproșat încăpățânarea sterilă cu care refuza să îmbătrânească în chip firesc. Doar așa își putea explica înfrigurarea și incoerența cu care evoca mereu trecutul.

Nu pricepea de ce un bărbat în toată firea, capabil să facă reflecțiile care o ajutaseră să se împace cu starea ei de văduvie, se comporta ca un copil când era vorba de propria lui viață. Rolurile se inversaseră, așadar. De data aceasta, era rândul ei să-i dea curaj, ca să poată înfrunța viitorul, cu o frază pe care el, în zăpăceala și graba lui, n-a fost în stare s-o înțeleagă: *Ai răbdare, lasă timpul să freacă și-o să vedem ce-o să ne mai aducă*. Și asta pentru că niciodată nu fusese un elev atât de silitor ca ea. Imobilitatea forțată, conștiința fugacității timpului, dorința nebună de a o vedea, totul dovedea că teama lui de un accident fusese mai întemeiată și mai tragică decât prevăzuse. Pentru prima dată în viața lui, a început să mediteze mai îndelung la realitatea morții.

Leona Cassiani îl ajuta să se spele și să-și schimbe pijamaua din două în două zile, îi făcea clisme, îi punea plosca, îi pregătea cataplasme cu amică pentru rănilor de pe spate, îi făcea masaj, așa cum recomandase medicul, pentru ca imobilitatea să nu-i provoace suferințe și mai mari. Sâmbăta și duminica o înlocuia América Vicuña, care în decembrie urma să-și ia diploma de învățătoare. El îi promisese că o va trimite să-și continue studiile în Alabama, pe cheltuiala companiei fluviale, în parte, ca să-și înăbușe muștrările de conștiință, dar mai ales ca să evite reproșurile pe care ea nu știa cum să i le facă și explicațiile pe care el însuși i le datora. Niciodată nu și-a dat seama cât de mult suferea în insomniile ei de la internat, în sâmbetele și duminicile fără el, în viața ei fără el, pentru că niciodată n-a înțeles cât de mult îl iubea. Primise o scrisoare oficială de la școală, prin care era informat că de pe primul loc pe care îl ocupase până atunci ajunsese ultima din clasă și chiar risca să piardă examenul final. Dar el a evitat să-și facă datoria: nu le-a scris nimic părinților, stingherit de un sentiment de vinovăție pe care încerca să și-l înăbușe, și nici cu ea n-a discutat nimic, temându-se, și pe bună dreptate, că l-ar putea acuza de eșecul ei. A lăsat, prin urmare, lucrurile așa cum erau. Fără să-și dea seama, amâna să ia o hotărâre, în speranța că moartea va rezolva totul.

Nu numai cele două femei care îl îngrijeau, dar chiar Florentino Ariza însuși era uluit de schimbarea care se petrecuse cu el. Doar cu zece ani în urmă, se năpustise asupra unei servitoare și o posedase, îmbrăcată și în picioare, în spatele scării principale din casă, lăsând-o în stare de grație mai repede decât un cocoș filipinez. A trebuit să-i dăruiască o casă mobilată ca s-o convingă să jure că fusese dezonorată de un fel de iubit duminical, care nici măcar n-o sărutase vreodată și pe care tatăl și unchiul ei, cunoscuți pentru dibăcia cu care mânuiau cuțitul *machete* la recoltarea trestiei de zahăr, l-au obligat s-o ia de nevastă. Părea cu neputință să fie unul și același cu bărbatul răsucit de pe o parte pe alta de două femei care doar cu câteva luni în urmă îl făceau să freacă de iubire și care acum îl săpuneau de sus până jos, îl ștergeau cu prosoape de bumbac egiptene, îl masau pe tot corpul, fără ca el să scoată nici cel mai mic suspin de tulburare. Fiecare dintre ele avea o altă explicație pentru inapetența lui. Leona Cassiani credea că e vorba de preludiile morții. América Vicuña îi atribuia o origine ocultă, căreia nu reușea să-i dea de urmă. Doar el cunoștea adevărul, iar acesta avea un nume propriu. Oricum, nu era drept: mai mult pătimeau ele îngrijindu-l decât el fiind atât de bine îngrijit.

Au fost suficiente doar trei săptămâni pentru ca Fermina Daza să-și dea

seama cât de mult îi lipseau vizitele lui Florentino Ariza. E drept, se simțea bine cu prietenele ei, și chiar din ce în ce mai bine pe măsură ce timpul o îndepărta de tabieturile soțului. Lucrecia del Real del Obispo fusese plecată în Panama, ca să vadă dacă nu putea scăpa de durerile de urechi care nu cedau cu nici un fel de tratament, iar după o lună, când se întorsese, se simțea mult mai bine, dar auzul îi slăbise atât de tare, încât trebuia să folosească un cornet acustic. Fermina Daza era singura prietenă care îi tolera întrebările și răspunsurile anapoda, fapt care o făcea să treacă aproape zilnic și la orice oră s-o vadă. Nimeni însă nu-l putea înlocui pe Florentino Ariza și după-amiezile lui cu efect calmant.

Amintirea trecutului nu putea răscumpăra viitorul, așa cum se încăpățâna el să creadă. Dimpotrivă: Fermina Daza rămânea neclintită în credința pe care o avusese dintotdeauna că acea înflăcărare de la douăzeci de ani, oricât de minunată și de nobilă, fusese orice, numai iubire nu. Deși era de o sinceritate brutală, nu avea de gând să-i mărturisească această convingere nici prin poștă, nici prin viu grai, n-o lăsa inima să-i spună cât de false i se păreau sentimentalismele din scrisori, după ce cunoscuse minunata consolare a meditațiilor lui, cât de degradante erau minciunile lui lirice, cât de păgubitoare pentru cauza lui se dovedea insistența obsesivă cu care încerca să recupereze trecutul. Nu: nici un rând din scrisorile lui de odinioară, nici un moment din propria ei tinerețe detestată nu o făcuseră să simtă că după-amiezile unei zile de marți pot fi atât de lungi, atât de însingurate, atât de insuportabile cum erau fără el.

Într-unul din obișnuitele ei accese de simplificare, surghiunise în grajd radioul pe care soțul i-l dăruise mai de mult de ziua ei și pe care amândoi aveau de gând să-l doneze muzeului pentru că fusese cel dintâi din oraș. Copleșită însă de umbrele doliului, se hotărâse să nu-l mai folosească, pentru că o văduvă de rangul ei nu putea asculta nici un fel de muzică, nici chiar în intimitate, fără să aducă o ofensă memoriei celui dispărut. După a treia săptămână însă, a pus să fie adus înapoi în salon, nu pentru că ar fi vrut să se delecteze, ca mai înainte, cu cântecele sentimentale transmise la postul de la Riobamba, ci ca să-și mai treacă de urât cu romanele lacrimogene difuzate de la Santiago de Cuba. A fost o hotărâre binevenită, pentru că, de la nașterea fetiței, începuse să-și piardă deprinderea de a citi pe care soțul ei i-o cultivase cu atâta râvnă încă din timpul voiajului de nuntă, iar după ce i-a slăbit vederea, și-a pierdut cu totul acest obicei, astfel încât uneori treceau luni în șir fără să știe unde își pusese ochelarii.

Făcuse o adevărată pasiune pentru serialele radiofonice de la Santiago de Cuba și aștepta cu nerăbdare episoadele din fiecare zi. Câteodată urmărea știrile, ca să afle ce se mai întâmpla pe lume, iar în rarele ocazii când rămânea singură în casă, dădea radioul foarte încet și asculta, îndepărtate și clare, dansurile *merengues* din Santo Domingo sau *plenes* din Puerto Rico. Într-o seară, la un post necunoscut, care a izbucnit pe neașteptate cu atâta claritate de parcă ar fi transmis din vecini, a auzit o știre sfâșietoare: doi bătrâni care de patruzeci de ani își repetau luna de miere în același loc fuseseră omorâți cu vâsla chiar de barcagiu, în timp ce-i plimba pe lac, ca să-i jefuiască de tot ce aveau asupra lor: paisprezece dolari. A rămas însă și mai impresionată când Lucrecia del Real i-a povestit toate amănuntele publicate într-un ziar local. Poliția descoperise că bătrânii asasinați, ea de șaptezeci și opt de ani, iar el de optzeci și patru, erau de fapt doi amanți clandestini, care își petreceau vacanțele împreună de patruzeci de ani, deși fiecare dintre ei avea o căsnicie reușită și o familie numeroasă. Fermina Daza, care nu plânsese niciodată la serialele radiofonice, a simții un nod în gât și abia și-a putut stăpâni lacrimile. În scrisoarea următoare, Florentino Ariza i-a trimis, fără nici un comentariu,

tăietura din ziar cu știrea respectivă.

N-au fost ultimele lacrimi pe care Fermina Daza a trebuit să și le stăpânească. Florentino Ariza încă nu-și terminase cele șaiszeci de zile de recluziune, când *Dreptatea* a publicat pe prima pagină, împreună cu fotografiile protagoniștilor, un articol despre presupusa legătură amoroasă dintre doctorul Juvenal Urbino și Lucrecia del Real del Obispo. Se făceau speculații în legătură cu amănuntele acestei relații, cu frecvența întâlnirilor și împrejurările în care aveau loc, insistându-se asupra acordului tacit al soțului, dedat păcatului sodomiei cu negrii de pe plantațiile lui de trestie de zahăr. Povestea, publicată cu litere mari, de culoarea sângelui, a căzut ca un trăsnet peste zaharisita comunitate a aristocrației locale. Cu toate acestea, nu exista nici o pistă sigură: Juvenal Urbino și Lucrecia del Real erau prieteni buni încă înainte de a se căsători, dar niciodată nu fuseseră amanți. Oricum, articolul nu părea îndreptat împotriva doctorului Juvenal Urbino, a cărui memorie se bucura de respectul unanim, cât mai degrabă împotriva soțului Lucreciei del Real, ales doar cu o săptămână înainte președintele Clubului Social. Scandalul a fost înăbușit în câteva ore. Dar Lucrecia del Real del Obispo n-a mai călcat pragul casei Ferminei Daza, iar aceasta i-a interpretat gestul ca o recunoaștere a vinei.

Foarte curând a devenit limpede că nici Fermina Daza nu se afla la adăpost de nenumăratele primejdii care îi pândeau pe cei din aceeași clasă cu ea. *Dreptatea* a atacat-o exact în punctul ei cel mai slab: afacerile tatălui. Când acesta a fost silit să se exileze, ea a aflat un singur episod din afacerile lui tulburi, așa cum i l-a povestit Gala Placidia. Mai târziu, după întrevvedere cu guvernatorul, doctorul Urbino i l-a confirmat, iar ea a rămas convinsă că taică-său fusese victima unor intrigi infame. Totul s-a întâmplat în ziua când doi agenți de poliție s-au prezentat cu un ordin de percheziție în casa din parcul Evangheliilor și, negăsind ce căutau, după ce au scotocit peste tot, au ordonat să fie deschis șifonierul cu oglinzi din fostul dormitor al Ferminei Daza. Gala Placidia, singură în casă și fără posibilitatea de a preveni pe cineva, a refuzat să-l deschidă, pretextând că nu avea cheia. Atunci unul din agenți a spart oglinzile cu patul revolverului și a descoperit în spatele lor o ascunzătoare burdușită cu bancnote false de o sută de dolari. Aceasta a fost încununarea unui lanț de cercetări care duceau la Lorenzo Daza ca ultimă verigă a unei vaste operațiuni internaționale. Era o escrocherie magistrală, pentru că hârtia bancnotelor avea filigranul original din fabrică: printr-un procedeu chimic care părea mai degrabă o vrăjitorie, fuseseră șterse bancnote de un dolar, iar în locul lor fuseseră imprimate bancnote de o sulă. Lorenzo Daza a încercat să se dezvinovățească susținând că șifonierul fusese cumpărat mult după căsătoria fiicei sale și că, probabil, banii se aflau deja în ascunzătoare când l-au adus în casă, dar poliția a dovedit că dulapul era acolo încă de pe vremea când Fermina Daza mergea la școală. Numai el ar fi putut ascunde falsa avere în spatele oglinzilor. Acesta a fost singurul lucru pe care doctorul Urbino i l-a povestit soției lui când s-a angajat în fața guvernatorului să-și trimită socrul înapoi în țara de baștină, ca să înăbușe scandalul. Numai că ziarul dezvăluia și alte matrapazlăcuri.

Povestea, de pildă, că în timpul unuia din multele războaie civile izbucnite în secolul precedent, Lorenzo Daza făcuse pe intermediarul între guvernul președintelui liberal Aquileo Parra și un oarecare Joseph K. Korzeniowski, polonez de origine, care a rămas câteva luni bune în oraș, împreună cu ceilalți membri ai echipajului de pe cargobotul *Saint Antoine*, aflat sub pavilion francez, încercând să perfecteze o încâlcită afacere cu arme. Korzeniowski, care mai târziu avea să devină celebru în toată lumea sub numele de Joseph Conrad, a intrat în legătură, nu se știe pe ce cale, cu Lorenzo Daza, care i-a cumpărat încărcătura de arme în numele guvernului, cu acte în regulă, plătind

cu aur curat. În versiunea ziaristilor de la *Dreptatea*, Lorenzo Daza a făcut dispărute armele într-un atac cam dubios, după care le-ar fi revândute la un preț de două ori mai mare decât cel real conservatorilor aflați în război cu guvernul.

Dreptatea mai povestea că, pe vremea când generalul Rafael Reyes a înființat Marina de Război, Lorenzo Daza a cumpărat pe mai nimic de la armata engleză o cantitate excedentară de bocanci și cu această operație și-a dublat averea în numai șase luni. Conform ziarului, când încărcătura a ajuns în port, Lorenzo Daza a refuzat s-o ia în primire, pentru că nu fuseseră trimiși decât bocancii pentru piciorul drept, în schimb, a fost singurul participant la licitația organizată, conform legilor în vigoare, de vamă și i-a cumpărat pentru suma simbolică de o sută de pesos. Cam tot atunci, un complice de-al lui a cumpărat în aceleași condiții încărcătura de bocanci pentru piciorul stâng, care sosise la vama din Riohacha. După ce încălțările au fost puse în ordine, Lorenzo Daza s-a prevalat de legăturile lui de rudenie cu familia Urbino de la Calle și a vândut bocancii recent înființatei Marine de Război cu un câștig de două mii la sută.

Articolul din *Dreptatea* afirma în încheiere că Lorenzo Daza nu plecase de la San Juan de la Ciénaga în căutarea unui mediu mai potrivit pentru viitorul fiicei, așa cum îi plăcea lui să spună, ci pentru că fusese prins vânzând tutun de import amestecat cu hârtie tocată mărunț, o afacere prosperă și așa de bine pusă la punct, încât nici fumătorii cei mai avizați nu-și puteau da seama de înșelătorie. Totodată erau date în vileag legăturile lui cu o organizație internațională clandestină, care prosperase la sfârșitul secolului precedent introducând ilegal în țară chinezi din Panama. În schimb, îndoielnicul comerț cu catări, atât de înjositor pentru reputația sa, părea să fie singura afacere curată de care se ocupase vreodată.

Când Florentino Ariza s-a dat jos din pat, cu spatele tot o carne vie, sprijinindu-se pentru început într-un baston, în locul nelipsitei umbrele, primul drum pe care l-a făcut a fost acasă la Fermina Daza. N-a mai recunoscut-o, era descompusă la față și atât de scârbită de toate, încât îi pierise orice chef de viață. În timpul exilului forțat al lui Florentino Ariza, doctorul Urbino Daza îl vizitase de două ori și-i povestise cât de consternată era maică-sa de cele două articole din *Dreptatea*. Primul o făcuse să turbeze de furie când aflase de infidelitatea soțului și de trădarea prietenei, iar din clipa aceea a renunțat să se mai ducă o dală pe lună la cimitir, așa cum făcuse până atunci, știind că, oricât și-ar fi ieșit ea din fire, el tot nu mai putea auzi din coșciug insultele pe care ar fi vrut să i le arunce în față: s-a certat cu mortul. Lucreciei del Real i-a trimis vorbă prin oricine ar fi vrut să facă pe mesagerul că cel puțin, printre atâtea persoane care-i trecuseră prin pat, avusese norocul să strângă în brațe și un bărbat adevărat. În ce privește articolul despre Lorenzo Daza, nu se putea ști ce anume o afectase mai mult, dacă articolul în sine sau descoperirea târzie a adevăratei identități a tatălui său. Oricum, unul din articole sau amândouă laolaltă o secătuiseră de puteri. Părul de culoarea oțelului, care îi dădea un aer atât de nobil, arăta acum ca niște câlți gălbui, iar minunații ei ochi de panteră nu-și mai puteau recăpăta strălucirea de odinioară nici chiar în scăpărările mâniei. Fiecare gest al ei lăsa să se întrevadă că îi pierise cheful de viață. Deși renunțase de mult să mai fumeze, închisă în baie sau cum se nimerea, și-a reluat obiceiul, de data aceasta în public și cu o voracitate nestăpânită, la început răsucindu-și singură țigările, așa cum îi plăcuse totdeauna, iar mai apoi, cumpărând cele mai proaste țigări pe care le găsea în comerț, pentru că nu mai avea nici răbdare, nici timp ca să și le facă singură. Un alt bărbat în locul lui Florentino Ariza s-ar fi întrebat ce mai puteau aștepta de la viață un bătrân ca el, șchiop și cu spatele jupuit ca spinarea unui măgar, și o femeie care nu-și mai dorea altă fericire decât moartea. Dar el nu s-a dat bătut. El a

descoperit printre ruine o rază de speranță, lui i se părea că nefericirea o înnobila pe Fermina Daza, furia o făcea și mai frumoasă, iar ura împotriva lumii întregi îi răscolise încăpățânarea greu de strunii de la douăzeci de ani.

Ea avea un nou motiv de recunoștință față de Florentino Ariza, pentru că, după apariția celor două articole infame, el trimisese ziarului *Dreptatea* o scrisoare exemplară despre responsabilitatea etică a presei și despre respectul față de onoarea semenilor. N-a fost publicată, dar autorul a trimis o copie redactorilor de la *Jurnalul Comerțului*, cel mai vechi și mai serios ziar de pe tot litoralul caribian, iar aceștia i-au acordat un loc de cinste pe prima pagină. Era semnată cu pseudonimul Jupiter și atât de bine argumentată, incisivă și frumos scrisă, încât a fost atribuită unora din cei mai iluștri scriitori ai provinciei. A fost un glas solitar în mijlocul oceanului, dar a răsunat până în adâncuri și până departe. Fermina Daza și-a dat seama imediat cine era autorul, fără ca nimeni să-i spună, pentru că a recunoscut câteva idei și chiar o frază întregă din reflecțiile morale ale lui Florentino Ariza. L-a primit, așadar, cu o afecțiune reînnoită în starea de deprimare și derută în care se afla. Cam tot atunci, într-o sâmbătă după-amiază, América Vicuña s-a trezit singură în dormitorul din Strada Ferestrelor și, fără să le fi căutat, din pură întâmplare, a descoperit într-un dulap descuiat copiile dactilografiate ale meditațiilor lui Florentino Ariza și epistolele scrise de mână ale Ferminei Daza.

Doctorul Urbino Daza s-a bucurat când a aflat că au fost reluate vizitele care îi aduceau atâta alinare maică-sii. Nu tot astfel gândea însă Ofelia, sora lui, care a venit de la New Orleans cu primul vapor îndată ce a aflat că Fermina Daza întreținea o ciudată prietenie cu un bărbat de o moralitate îndoielnică. Îngrijorarea ei a ajuns la paroxism când și-a dat seama cu câtă familiaritate era tratat Florentino Ariza, de câtă trecere se bucura în casă, când a asistat neputincioasă la șușotelile și ciorovăielile ca între logodnici din timpul vizitelor care se prelungeau până noaptea târziu. Ceea ce pentru doctorul Urbino Daza era o salutară afinitate între doi bătrâni singuri, pentru ea era o formă vicioasă de concubinaj secret. Așa a fost mereu Ofelia Urbino, atât de asemănătoare cu doña Blanca, bunica dinspre tată, de parcă i-ar fi fost fiică, nu nepoată. Era distinsă ca și ea, trufașă și sclavă, ca și ea, a prejudecăților. Nu putea concepe inocența prieteniei dintre un bărbat și o femeie nici chiar la vârsta de cinci ani, și cu atât mai puțin la optzeci. Într-o dispută aprinsă cu fratele ei, a îndrăznit chiar să afirme că tot ce mai lipsea ca Florentino Ariza s-o consoleze în sfârșit pe maică-sa era să se bage în patul ei de văduvă. Doctorul Urbino Daza era prea slab ca să-i poată ține piept, niciodată nu avusese curaj s-o înfrunte, dar soția lui a intervenit cu calm, explicând că iubirea se poate naște la orice vârstă. Ofelia și-a ieșit din minți.

— Chiar și la vârsta noastră iubirea e ridicolă, i-a strigat, dar la vârsta lor e o porcărie.

S-a ambiționat să-l gonească din casă pe Florentino Ariza cu orice preț și a făcut-o cu atâta zel, încât, până la urmă a aflat și Fermina Daza. A chemat-o în dormitor, așa cum făcea totdeauna când voia să fie departe de urechile servitoarelor, și i-a cerut să-și repete acuzațiile. Ofelia n-a cruțat-o: avea convingerea că Florentino Ariza, a cărui faimă de pervers nu mai era un secret pentru nimeni, urmărea o relație echivocă, mai dăunătoare pentru bunul renume al familiei decât escrocheriile lui Lorenzo Daza sau aventurile nevinovate ale lui Juvenal Urbino. Fermina Daza a ascultat-o fără să scoată o vorbă, fără să clipească măcar, dar la sfârșit era cu totul alta: se întorsese la viață.

— De un singur lucru îmi pare rău, că nu mai am destulă putere să-ți trag la fund o bătaie bună, așa cum ai merita pentru obrăznicia și intrigile tale. Dar chiar acum îți faci bagajele și pleci din casa asta, și-ți jur pe osemintele

maică-mii că n-o să-i mai calci pragul atâta timp cât eu o să mai fiu în viață.

Nimeni n-a fost în stare s-o facă să renunțe. Între timp, Ofelia s-a mutat acasă la fratele ei, de unde trimitea tot felul de rugăminți prin emisari de cel mai înalt nivel. Dar în zadar. Nici intervenția fiului, nici intervenția prietenelor n-au reușit s-o înduplece. Nurorii, cu care întreținuse totdeauna o complicitate lipsită de fașoane, i-a făcut în cele din urmă o confidență în limbajul suculent din anii ei cei mai buni: „Acum un secol mi-au făcut de rahat viața cu omul ăsta, bietul de el, pentru că eram, chipurile, prea tineri, acum vor s-o ia de la capăt, pentru că suntem prea bătrâni.” Și-a aprins altă țigară de la cea pe care abia o terminase și a dat afară tot veninul care îi rodea măruntaiele:

— Să-i ia dracu' pe toți. Om fi noi văduve, dar cel puțin ne mai rămâne avantajul că nu mai are cine să ne bată la cap și să ne spună cum trebuie să ne purtăm.

N-a fost nimic de făcut. Când s-a convins, într-un târziu, că toate căile de atac erau epuizate, Ofelia s-a întors la New Orleans. După multe insistențe, Fermina Daza a acceptat să-și ia rămas bun de la ea, dar fără s-o primească în casă: jurase pe osemintele maică-sii, singurele care în acele zile înnegurate mai rămăseseră curate.

Într-una din primele sale vizite, vorbindu-i despre vapoarele companiei, Florentino Ariza o invitase pe Fermina Daza să facă o călătorie de agrement pe fluviu. Dacă voia, putea ajunge, după o zi de mers cu trenul, chiar în capitala republicii, cunoscută de ei, ca de altfel de majoritatea caraibienilor din generația lor, sub numele pe care îl avusese până în secolul precedent: Santa Fe. Ea însă împărtășea aversiunile soțului și nu ținea să viziteze o capitală înghețată și mohorâtă, unde femeile nu ieșeau din casă decât ca să se ducă la liturghia de la cinci dimineața și nu puteau intra nici în cofetării, nici în birourile publice, unde la orice oră din zi pe străzi era o înghesuială de cortegii funerare și țârâia o ploaie necurmată de pe vremea lui Papură Vodă: mai rău ca la Paris. În schimb, simțea o adevărată fascinație pentru valea fluviului, i-ar fi plăcut să vadă cum se soreau caimanii pe țârm, voia să fie trezită în miez de noapte de plânsul ca de femeie al lamantinilor, dar ideea unui voiaj atât de anevoios, și cu atât mai mult pentru o văduvă singură și la vârsta ei, i se părea fantezistă.

Florentino Ariza i-a repetat invitația mai târziu, când ea s-a convins că merita să trăiască, chiar în lipsa soțului, și de data aceasta călătoria i s-a părut realizabilă. Dar după cearta cu fiica ei, după ce sufletul i-a fost otrăvit de infamiile cu care fusese împrășcat tatăl ei, de ranchiuna pe care i-o purta soțului mort, de furia împotriva ipocriziei Lucreciei del Real, pe care atâția ani o socotise cea mai bună prietenă, se simțea de prisos chiar și în propria-i casă. Într-o după-amiază, în timp ce-și sorbea infuzia din frunze universale, a privit spre băltoaca din curtea unde niciodată n-avea să mai răsară copacul nenorocirii ei și a spus:

— Ce n-aș da să pot pleca din casa asta, să merg drept înainte și să nu mă mai întorc niciodată aici.

— Ai putea pleca pe un vapor, spuse Florentino Ariza. Fermina Daza îl privi gânditoare:

— Știi că nu e o idee rea?

Nu-i trecuse niciodată prin minte până atunci, dar a fost de-ajuns să admită o asemenea posibilitate ca să se hotărăscă. Fiul și nora au fost încântați. Florentino Ariza s-a grăbit să-i asigure că Fermina Daza va fi un oaspete de onoare pe vapoarele lui, va dispune de o cabină specială unde se va simți ca acasă, va avea tot ce-i trebuie, iar căpitanul în persoană se va ocupa de siguranța și bunăstarea ei. A adus hărți, ca să-i arate ruta și să-i trezească interesul, ilustrate cu amurguri de o frumusețe răpitoare, poeme închinat paradisului sălbatic din valea La Magdalena, scrise de călători celebri

sau care ajunseseră astfel datorită perfecțiunii desăvârșite a versurilor. Ea își arunca privirea peste ele când era bine dispusă.

— Nu e nevoie să mă duci cu zăhărelul ca pe un copil, îi spunea. Dacă o să plec, o s-o fac pentru că așa am hotărât, și nu pentru că m-ar interesa peisajul.

Când fiul i-a sugerat s-o ia și pe soția lui, ea i-a tăiat-o scurt: „Sunt destul de mare ca să am grijă și singură de mine.” Așa că s-a ocupat chiar ea de toate amănuntele călătoriei. A simțit o imensă ușurare la gândul că va putea trăi opt zile la dus și cinci la întors doar cu strictul necesar: șase rochii de bumbac, obiectele de toaletă pentru igiena personală, o pereche de pantofi pentru îmbarcare și debarcare, papucii de casă pentru restul călătoriei pe vapor, și nimic mai mult: visul ei de-o viață.

În ianuarie 1824, comandorul Juan Bernardo Elbers, întemeietorul navigației fluviale, înregistrase prima navă cu aburi care a brăzdat vreodată apele fluviului La Magdalena, o hodoroagă de patruzeci de cai putere care se numea *Fidelitatea*. Un secol mai târziu, în seara zilei de 7 iulie, la ora șase, doctorul Urbino Daza și soția sa au însoțit-o pe Fermina Daza la bordul vaporului care avea s-o poarte în prima ei călătorie pe fluviu. Era cel dintâi vapor construit la șantierele locale, iar Florentino Ariza îl botezase, în amintirea predecesorului său glorios, *Noua Fidelitate*. Fermina Daza n-a putut admite niciodată că acel nume atât de plin de tâlc pentru ei doi era, într-adevăr, o simplă coincidență istorică și nu una din năstrușnicele născociri ale romantismului cronic de care suferea Florentino Ariza.

Oricum, spre deosebire de celelalte vapoare fluviale, mai vechi sau mai moderne, *Noua Fidelitate* avea lângă cabina căpitanului o cabină suplimentară, spațioasă și confortabilă: un salon cu mobile de bambus în culori vesele, un dormitor matrimonial decorat în întregime cu motive chinezești, o cameră de baie cu cadă și duș, un fel de foisor ca o verandă cu geamlâc, foarte mare, cu ferigi atârând în ghivece și vedere spre partea din față și spre cele două laturi ale vaporului, la care se adăuga un sistem de răcire silențios, care asigura un climat de primăvară perpetuă, împiedicând totodată să pătrundă orice zgomot din afară. Această locuință de lux, cunoscută drept Cabina Prezidențială, pentru că acolo călătoriseră până atunci trei președinți ai Republicii, era rezervată autorităților de rang înalt și unor invitați mai speciali. Florentino Ariza hotărâse să fie amenajată imediat după numirea sa ca președinte al C.F.C., nu numai în scop publicitar, ci și cu convingerea intimă că, mai devreme sau mai târziu, acela avea să fie cuibul fericit al călătoriei de nuntă cu Fermina Daza.

Într-adevăr, odată sosită ziua, ea a luat în stăpânire Cabina Prezidențială în calitate de suverană cu drepturi depline. Căpitanul vaporului a făcut onorurile casei, primindu-i pe doctorul Urbino Daza, pe soția sa și pe Florentino Ariza cu șampanie și somon afumat. Se numea Diego Samaritano, purta o uniformă impecabilă de in alb, avea o ținută de o corectitudine desăvârșită, de la vârful ghetelor până la insigna C.F.C. brodată în fir de aur pe șapcă, și, întocmai ca ceilalți căpitani de pe navele fluviale, era uriaș și vânjos ca o *ceiba*, avea un glas tunător și maniere de cardinal florentin.

La ora șapte seara, când sirena a dat primul semnal de plecare, Fermina Daza a simțit o durere ascuțită în urechea stângă. În noaptea dinainte avusese vise bântuite de presimțiri rele, pe care însă n-a îndrăznit să le interpreteze. În zori, s-a dus la cavoul de la cimitirul seminarului, cunoscut atunci drept Cimitirul La Manga, și s-a împăcat cu răposatul ei soț, stând în picioare în fața criptei, într-un monolog în care i-a înșirat toate reproșurile binemeritate, atâta amar de vreme înăbușite. I-a povestit apoi despre călătorie și s-a despărțit de el cu un *Pe curând*. N-a vrut să mai spună altcuiva că pleacă, așa cum făcea de câte ori călătorea în Europa, pentru că dorea să evite despărțirile obositoare. Deși călătorise de nenumărate ori, se simțea de parcă o făcea pentru prima

dată, iar pe măsură ce orele se rostogoleau una după alta, o cuprindea tot mai mult neliniștea. Odată ajunsă la bord, s-a simțit părăsită și tristă și ar fi vrut să rămână singură ca să poată plânge în voie.

Când sirena a dat ultimul semnal, doctorul Urbino Daza și soția lui și-au luat rămas bun de la ea fără dramatism, iar Florentino Ariza i-a însoțit până la pasarelă. Doctorul Urbino Daza a vrut să-i facă loc să treacă după soția lui și abia atunci și-a dat seama că și Florentino Ariza pleca în călătorie. Doctorul Urbino Daza nu și-a putut ascunde nemulțumirea:

— Dar parcă nu așa ne-a fost vorba.

Florentino Ariza i-a arătat cheia cabinei lui cu o intenție foarte evidentă: o cabină obișnuită de pe puntea comună. Doctorului Urbino Daza nu i s-a părut însă o dovadă suficientă de nevinovăție. S-a uitat la nevastă-sa ca un naufragiat, căutând descumpănit un punct de sprijin, dar a întâlnit o privire înghețată. Ea îi spuse în șoaptă, pe un ton sever: „Și tu?” Da: și el, ca și sora lui, Ofelia, credea că, de la o anumită vârstă, dragostea începe să fie indecentă. A știut să se stăpânească însă la timp și s-a despărțit de Florentino Ariza cu o strângere de mână mai degrabă resemnată decât recunoscătoare.

Sprijinit de balustrada salonului, Florentino Ariza i-a privit în timp ce coborau. Așa cum se aștepta și-și dorea, doctorul Urbino Daza și soția sa s-au întors să-l privească înainte de a se urca în automobil, iar el le-a făcut un semn cu mâna. Amândoi i-au răspuns. A rămas pe punte până când automobilul a dispărut în praful de pe chei, apoi s-a dus în cabină să se schimbe pentru prima cină la bord, care urma să fie servită în sufrageria căpitanului.

A fost o noapte splendidă, pe care căpitanul Diego Samaritano a condimentat-o cu povestiri din cei patruzeci de ani petrecuți pe fluviu, dar Fermina Daza a trebuit să facă un mare efort ca să pară amuzată. Deși sirena dăduse ultimul semnal de avertisment la opt, oră la care au coborât toți vizitatorii, iar pasarela a fost ridicată, vaporul nu s-a desprins de la țarm până când căpitanul nu și-a terminat masa și n-a urcat la postul de comandă ca să supravegheze manevrele. Înconjuțați de mulțimea gălăgioasă a celorlalți călători, care se amuzau să identifice luminile orașului, Fermina Daza și Florentino Ariza au rămas pe puntea comună, sprijiniți de balustradă, până când vaporul a ieșit din golf, și-a croit drum pe canale nevăzute, prin mlaștini presărate de luminile tremurătoare de pe luntrile pescărești și a răsuflet adânc în aerul liber al Marelui Fluviu al Magdalenei. Atunci orchestra a atacat o piesă populară la modă, în rândul pasagerilor a răsunat o explozie de bucurie și toți au început deodată să danseze.

Fermina Daza a preferat să se refugieze în cabină. Nu scosese o vorbă toată seara, iar Florentino Ariza a lăsat-o să se piardă în gândurile ei. A întrerupt-o numai ca să-și ia rămas bun în fața cabinei, dar cum ei nu-i era somn, doar puțin frig, l-a invitat în foisor, ca să privească împreună fluviul. Florentino Ariza a tras două fotolii de răchită lângă balustradă, a stins luminile, i-a pus Ferminei o pătură de lână pe umeri și s-a așezat alături. Ea și-a răsucit o țigară din cutia dăruită de el, a răsucit-o cu o surprinzătoare îndemânare, a fumat-o tacticos, cu capătul aprins în gură, fără să scoată o vorbă, după care și-a mai răsucit două și le-a fumat una după alta. Florentino Ariza a băut în tot acest răstimp două termosuri de cafea tare.

Luminile orașului dispăruseră în zare. Din foisor, fluviul neted, învăluit în tăcere, și pășunile de pe cele două maluri arătau sub razele lunii pline ca o câmpie fosforescentă. Când și când, se zărea câte o colibă de paie lângă care se înălțau flăcările unor ruguri mari, semn că acolo se vindeau lemne pentru cazanele de pe vapoare. Florentino Ariza păstra amintiri tulburi din călătoria făcută în tinerețe, dar în timp ce privea fluviul, le simțea reînviind în străfulgerări orbitoare, de parcă ar fi fost din ajun. A încercat să-i povestească

și Ferminei Daza câteva, închipuindu-și că astfel o s-o mai învioreze, dar ea fuma în altă lume. Florentino Ariza a renunțat, lăsând-o singură cu propriile ei amintiri, iar între timp, s-a apucat să răsucescă țigări, pe care i le-a dat una câte una, gata aprinse, până când s-a terminat cutia. Muzica a încetat după miezul nopții, larma s-a risipit, fărâmițată în șoapte adormite, iar cele două inimi au rămas singure în foișorul cufundat în umbre, bătând în ritmul răsufării gâfâite a vaporului.

După un lung răstimp, când a privit-o pe Fermina Daza în scânteierea fluviului, Florentino Ariza a avut senzația că vede o fantomă cu profilul de statuie estompat de o lumină albăstruie și și-a dat seama că plângea în tăcere. Dar în loc s-o consoleze sau să aștepte să-i sece toate lacrimile, așa cum ar fi dorit ea, a intrat în panică.

— Vrei să rămâi singură? a întrebat-o.

— Dacă aș fi vrut, nu te-aș mai fi invitat înăuntru, i-a răspuns ea.

Atunci el întinse degetele înghețate prin întuneric, băjbâind după cealaltă mână, și o găsi așteptându-l. Amândoi au fost suficient de lucizi ca să-și dea seama, în aceeași clipă fugară, că nici una, nici alta nu era mâna pe care și-o imaginaseră înainte de a se atinge, ci două mâini cu oase bătrâne. Numai pentru o clipă însă, căci imediat au redevenit așa cum le visaseră. Ea începu să vorbească despre răposatul ei soț la timpul prezent, de parcă ar mai fi fost în viață, iar el înțelese în acel moment că și pentru ea sosise ceasul să se întrebe cu demnitate, cu solemnitate, cu o neostoită poftă de viață, ce putea face cu dragostea care îi rămăsese fără stăpân.

Fermina Daza renunță la țigară, ca să nu-și tragă mâna dintr-a lui. Se simțea descumpănită și căuta cu înfrigurare o cale de a înțelege. Nu-și putea imagina un soț mai bun decât cel lângă care trăise și, totuși, depanând întâmplările propriei sale vieți, descoperea mai degrabă neazuri decât satisfacții, prea multă lipsă de înțelegere de ambele părți, certuri inutile, aversiuni nicicând stinse pe deplin. El o auzi deodată oftând: „E de necrezut cum poți fi fericit ani la rând, în ciuda atâtor scandaluri și aiureli, fără să știi, fir-ar să fie, dacă asta e dragoste sau nu.” Când și-a sfârșit spovedania, cineva stinsese luna. Vaporul înainta la pas, punând cu grijă un picior înaintea celuilalt: un animal uriaș la pândă. Fermina Daza se întorsese de pe tărâmul neliniștii.

— Acum poți să pleci, spuse.

Florentino Ariza îi strânse mâna, se aplecă spre ea și încercă să o sărute pe obraz. Dar ea îl respinse cu glasul ei răgușit și blând:

— Nu, acum nu mai are rost: miros a babă.

L-a auzit ieșind pe întuneric, i-a auzit pașii pe scări, l-a auzit încetând să mai existe până a doua zi. Își aprinse altă țigară și, în timp ce fuma, îl zări pe doctorul Juvenal Urbino, cu hainele lui impecabile din pânză de in, cu rigoarea lui profesională, cu cordialitatea lui cuceritoare, cu dragostea lui ceremonioasă, făcându-i un semn de adio cu pălăria lui albă de pe alt vapor al trecutului. „Noi, bărbații, suntem robii prejudecăților, îi spusese el odată. În schimb, când o femeie își pune în cap să se culce cu un bărbat, nu există zid care să-i reziste, nici cetate pe care să n-o dărâme, nici considerații morale pe care să nu fie dispusă să le ocolească: nu mai ține cont de nimic, nici chiar de Dumnezeu.” Fermina Daza a rămas nemișcată până târziu, spre ziuă, gândindu-se la Florentino Ariza nu ca la străjerul neconsolat din părculețul Evangheliilor, a cărui amintire nu-i mai trezea nici măcar o lumină de nostalgie, ci ca la bătrânul ramolit și schiop, dar real, care o însoțea pe vapor: bărbatul care i-a stat mereu în preajmă, gata s-o slujească, dar pe care n-a fost în stare să-l recunoască. În timp ce vaporul o târa gâfâind spre cele dintâi sclipiri trandafirii, ea se ruga fierbinte ca Florentino Ariza să știe cum s-o ia de la capăt a doua zi.

Și a știut. Fermina Daza îi spusese stewardului s-o lase să doarmă în voie, iar când s-a trezit, a găsit pe noptieră o vază cu un trandafir alb, proaspăt, cu petalele încă pline de rouă, și o scrisoare de la Florentino Ariza, cuprinzând atâtea pagini câte reușise să scrie de când se despărțise de ea. Era o scrisoare calmă, care nu-și propunea altceva decât să dea expresie simțămintelor ce-i copleșeau inima din ajun: la fel de lirică și la fel de retorică precum toate celelalte, dar întemeiată pe realitate. Fermina Daza a citit-o și s-a simțit rușinată de galopul deșănțat al propriei sale inimi. Se încheia cu rugămintea de a-l anunța pe *steward* când va fi gata, întrucât căpitanul îi aștepta pe puntea de comandă ca să le explice cum funcționa vaporul.

A fost gata la unsprezece, îmbrăcată și mirosind a săpun de flori, îmbrăcată cu o rochie de doliu foarte simplă, din etamină gri, și restabilită complet după furtuna ce-i răvășise sufletul în acea noapte. A comandat un mic dejun sobru *steward*-ului în costum alb impecabil, care se afla în serviciul personal al căpitanului, dar n-a trimis mesajul solicitat. A urcat singură, orbită de strălucirea cerului fără nori, și l-a găsit pe Florentino Ariza stând de vorbă cu căpitanul pe puntea de comandă. Era de nerecunoscut, nu numai din pricină că ea îl vedea cu alți ochi, dar și pentru că, în realitate, se schimbase. În locul veșnicilor sale veșminte funebre, purta niște pantofi albi foarte comozi, pantaloni de pânză și o cămașă cu gulerul răsfrânt, cu mâneci scurte și monograma lui brodată pe buzunarul de la piept. Pe cap avea o beretă scoțiană tot albă, iar peste eternii lui ochelari de miop își pusese un dispozitiv de lentile închise la culoare. Toate arătau ca noi și era limpede că fuseseră cumpărate special pentru acea călătorie, în afară de cureaua de piele maro, foarte uzată, pe care Fermina Daza a observat-o de la prima privire ca pe o muscă în lapte. Văzându-l așa, îmbrăcat în mod vădit în cinstea ei, nu și-a putut ascunde roșeața din obraji. S-a fâstâcit. când l-a salutat, iar el s-a fâstâcit de fâstâceala ei. Conștienți că se comportau ca doi logodnici, s-au fâstâcit și mai tare, iar când și-au dat seama că amândoi erau fâstâciți, s-au fâstâcit până-ntr-atâta, încât căpitanul Samaritano nu și-a putut stăpâni un tremur de compasiune. l-a scos din încurcătură explicându-le timp de două ore manevrele de comandă și mecanismul de funcționare a vaporului. Înaintau foarte încet, pe un fluviu fără maluri, care se răsfira printre fâșii de nisip până în zare. Apele nu mai erau turburi ca la vărsare, ci domoale și străvezii, cu o strălucire metalică sub soarele necruțător. Fermina Daza a avut senzația că străbăteau o deltă presărată cu ostroave de nisip.

— Asta e tot ce ne-a mai rămas din fluviu, comentă căpitanul.

Într-adevăr, Florentino Ariza era surprins de schimbări, iar a doua zi avea să fie și mai uimit când călătoria a devenit și mai anevoioasă, iar el și-a dat în sfârșit seama că părintele văii La Magdalena, unul din cele mai mari fluvii din lume, era doar o iluzie a memoriei. Căpitanul Samaritano le-a explicat că în doar cincizeci de ani defrișările nesăbuite distruseseră fluviul: cazanele de pe vapoare mistuiseră jungla deasă, cu copaci uriași, care i se păruse atât de apăsătoare lui Florentino Ariza în prima sa călătorie. Fermina Daza n-avea cum să mai vadă animalele la care visase: vânătorii veniți să caute piei și blănuri pentru tăbăcirile din New Orleans exterminaseră caimani care făceau pe morții ceasuri în șir în viroagele de pe mal, pândind cu fălcile căscate fluturii ce roiau în jur, papagalii gălăgioși și maimuțele cu țipetele lor de nebune muriseră încetul cu încetul, pe măsură ce pierise vegetația din jur, lamantinii cu mameloanele lor maternale, care își alăptau puii și plângeau cu glas de femeie neconsolată pe țărmurile nisipoase, erau o specie decimată de gloanțele blindate ale vânătorilor amatori.

Căpitanul Samaritano nutrea o afecțiune aproape maternă pentru lamantini, despre care spunea că sunt domnițe aflate sub puterea unui blestem

pentru cine știe ce păcate de iubire, și împărtășea credința atât de răspândită că erau singurele femele fără masculi din regnul animal. Totdeauna i-a oprit pe călători să-i împuște de pe punte, așa cum era obiceiul, în ciuda legilor care interziceau acest lucru. Un vânător din Carolina de Nord, cu toate documentele în regulă, îi încalcăse ordinele și ochise cu Springfield-ul lui o mamă-lamantin, zdrobindu-i capul, iar puiul, înnebunit de durere, rămăsese, țipând și plângând, peste trupul prăbușit la pământ. Căpitanul a urcat puiul la bord, ca să-l îngrijească, iar pe vânător l-a lăsat pe țărmul pustiu, lângă cadavrul mamei ucise. În urma protestelor diplomatice, a fost pe punctul să-și piardă licența de navigator și a stat șase luni la închisoare, dar a ieșit hotărât s-o ia de la capăt ori de câte ori i s-ar mai fi ivit prilejul. Oricum, acela era un episod istoric: lamantinul orfan, care a crescut mare și a trăit mulți ani în parcul de animale rare din San Nicolás de las Barrancas, a fost ultimul văzut de atunci pe valea fluviului.

— De câte ori trec pe acolo, spuse, mă rog la Dumnezeu ca nenorocitul ăla de yankeu să se imbarce din nou pe vaporul meu, ca să-l mai pot lăsa o dată pe țărm.

Fermina Daza, care nu-l prea simpatiza, a rămas atât de impresionată de uriașul acela tandru, încât i-a rezervat numaidecât un loc privilegiat în inimă. A făcut bine: călătoria era abia la început și aveau să se mai ivească destule ocazii ca să-și dea seama că nu se înșelase.

Fermina Daza și Florentino Ariza au rămas pe puntea de comandă până la prânz, după ce au trecut prin dreptul orașului Calamar, însuflețit, până în urmă cu câțiva ani, de o sărbătoare perpetuă, dar care acum era un port în ruine, cu străzi pustii. De pe vapor nu se zărea țipenie de om, doar o femeie în alb, care le făcea semne cu batista. Fermina Daza nu înțelegea de ce nu o luau la bord, din moment ce părea atât de disperată, dar căpitanul i-a explicat că era năluca unei înecate, care îi amăgea pe marinari și atrăgea vapoarele spre vârtejurile periculoase de lângă celălalt mal. Au trecut atât de aproape de ea, încât Fermina Daza a văzut-o foarte clar în lumina puternică a soarelui și nu s-a mai îndoit că, în realitate, nu exista, dar chipul ei i s-a părut cunoscut.

A fost o zi lungă și călduroasă. Fermina Daza s-a întors în cabină după masă, pentru siesta ei inevitabilă, dar n-a putut dormi bine deoarece durerea din ureche a devenit și mai intensă când vaporul a schimbat salaturile de rigoare cu o altă navă a C.F.C., cu care s-a încrucișat câteva leghe mai sus de Barranca Vieja. Florentino Ariza a moțăit așezat în salonul principal, unde cei mai mulți dintre pasagerii fără cabină dormeau duși, și a visat-o pe Rosalba foarte aproape de locul unde o văzuse imbarcându-se. Călătoria singură, îmbrăcată în hainele ei de momposină din veacul precedent, dar de data aceasta, ea, nu copilul, își petrecea siesta în colivia de răchită atârnată de streășină. A fost un vis atât de enigmatic și totodată atât de amuzant, încât amintirea lui l-a urmărit toată după-amiaza, în timp ce juca domino cu căpitanul și cu doi cunoscuți, aflați și ei pe vapor.

Căldura înceta la apusul soarelui, iar viața de pe vapor se însuflețea. Pasagerii ieșeau ca dintr-o letargie, proaspăt îmbăiați, îmbrăcați cu haine curate, și se așezau pe fotoliile de răchită în așteptarea cinei, anunțată la ora cinci fix de un chelner care străbătea coverta de la un capăt la altul sunând dintr-un clopot de țârcovnic în aplauzele și hohotele de râs ale tuturor. În timpul mesei, orchestra începea să cânte muzică de dans, iar petrecerea gălăgioasă se întindea până la miezul nopții.

Fermina Daza n-a vrut să cineze, din cauza durerii sâcâitoare din ureche, dar a privit cum era imbarcată prima încărcătură de lemne pentru cazane dintr-o râpă golașă, unde nu se mai zărea altceva decât o grămadă de bușteni, aflați în grija unui moșneag care se ocupa și de vânzarea lor. Nu păreau să mai

existe alte ființe pe o distanță de multe leghe jur împrejur. Pentru Fermina Daza a fost o escală lungă și plicticoasă, de neconceput pe transatlantice, iar zăpușeala se simțea chiar și în foișorul cu aer condiționat. Dar când vaporul a ridicat ancora, s-a stârnit o adiere răcoroasă, purtând mirosuri din străfunduri de păduri, iar muzica a devenit dintr-o dată mai săltăreață. În orașelul Sitio Nuevo era o singură lumină la o singură fereastră de la o singură casă, iar la birourile portului nimeni n-a dat semnalul convenit pentru îmbarcarea de mărfuri sau de pasageri, așa încât vaporul a trecut mai departe fără să-și mai anunțe prezența.

Fermina Daza se întrebase toată după-amiaza la ce mijloace avea să recurgă Florentino Ariza ca s-o vadă fără să mai bată la ușa cabinei, dar pe la ora opt n-a mai avut răbdare să aștepte. A ieșit în culoar, sperând să dea de el ca din întâmplare, și n-a trebuit să caute prea mult. Florentino Ariza stătea pe o bancă de pe culoar, tăcut și trist, întocmai ca în părculețul Evangheliilor, și se întreba de peste două ore cum să facă s-o vadă. Amândoi au schițat același gest de uimire, deși amândoi știau că se prefăceau, și au străbătut împreună coverta de clasa întâi, plină de tineri, majoritatea studenți gălăgioși, care nu-și cruțau forțele, profitând de ultimele zile ale vacanței ca să-i mai tragă un chef. Florentino Ariza și Fermina Daza au băut o limonadă direct din sticlă, așezați ca niște studenți la bar, iar ea, simțindu-se dintr-o dată cuprinsă de temeri, spuse: „Ce îngrozitor!” Florentino Ariza o întreabă ce anume o îngrijora.

— Mă gândeam la cei doi bătrâni, săracii, răspunse ea. Cei care au fost omorâți cu vâsla în barcă.

Când s-a terminat muzica, s-au dus la culcare, după o lungă și plăcută conversație în foișorul întunecat. Norii acoperiseră luna, iar în zare se dezlănțuiau fulgere fără tunete, care luminau pentru o clipă tot cerul. Florentino Ariza i-a răsucit țigările, dar ea n-a fumat decât patru, chinuită de durerea care o lăsa în răstimpuri, dar o apuca din nou, de câte ori vaporul șuiera la întâlnirea cu altă navă, în dreptul vreunei localități adormite sau înaintând încet pentru a sonda albia râului. El i-a povestit cu cât nesaț o privise de fiecare dată la Jocurile Florale, în ziua zborului cu balonul sau când se plimbase pe velocipedul de acrobat, și cu câtă nerăbdare aștepta tot anul festivitățile publice, numai și numai ca s-o poată vedea. Și ea îl zărise de nenumărate ori, dar niciodată nu-și închipuise că se afla acolo ca s-o vadă. În urmă cu aproape un an, după ce i-a citit scrisorile, și-a dat brusc seama că el nu participase niciodată la Jocurile Florale: de bună seamă că ar fi câștigat. Florentino Ariza i-a spus o minciună: scria numai pentru ea, versuri pentru ea, și numai el le citea. Atunci a fost rândul ei să-i caute mâna în întuneric, dar n-a găsit-o așteptând, așa cum o așteptase ea pe a lui, pentru că l-a luat prin surprindere. Lui Florentino Ariza i-a înghețat inima în piept:

— Ce ciudate sunt femeile, spuse.

Ea izbucni într-un râs gângurit, de porumbiță tânără, și se gândi din nou la bătrânii din barcă. Așa îi era ei scris: imaginea lor avea s-o urmărească în veci. În noaptea aceea însă. o putea suporta, pentru că se simțea bine și în siguranță, eliberată de orice sentiment de vină, ca de puține ori în viață. Ar fi rămas așa până în zori, tăcută, cu mâna lui, umezită de o sudoare rece, în mâna ei, dar n-a mai putut îndura durerea din ureche. Când ecourile muzicii s-au stins, iar mai apoi a încetat și vânzoleala pasagerilor de pe puntea comună care își atârnavă hamacele în salon, ea a înțeles că durerea era mai puternică decât dorința de a sta cu el. Știa că ar fi simțit o alinare doar mărturisindu-i ce o supăra, dar n-a făcut-o ca să nu-l îngrijoreze. Avea senzația că îl cunoștea de parcă ar fi trăit cu el toată viața și-l credea în stare să întoarcă vaporul în portul de plecare, dacă asta ar fi ajutat-o să scape de durere.

Florentino Ariza prevăzuse că în noaptea aceea lucrurile se vor petrece

așa și s-a retras. În pragul ușii a încercat să-și ia rămas bun cu o sărutare, dar ea i-a întins obrazul stâng. El a insistat, cu respirația întretăiată, dar ea i-a întins celălalt obraz cu o cochetărie pe care nu i-o cunoscuse pe vremea când era doar o școlăriță. A insistat și a doua oară, iar ea i-a întins buzele și l-a primit cutremurată de o înfiorare adâncă, pe care a încercat să și-o ascundă cu un răs de mult uitat, încă din noaptea nunții.

— Dumnezeule mare! spuse. Ce aiurită pot să fiu pe vapoare.

Florentino Ariza era tulburat: într-adevăr, așa cum spusese chiar ea, avea mirosul acru al vârstei. Cu toate acestea, în timp ce se îndrepta spre cabina lui, croindu-și drum prin labirintul de hamace adormite, se consola cu gândul că și el avea probabil același miros, dar cu patru ani mai vechi, iar ea i-l simțise, poate, cu aceeași tresărire. Era mirosul fermenților umani pe care îl remarcase la amantele lui mai vârstnice și pe care și ele îl simțiseră la el. Văduva lui Nazaret, care nu-și putea ține gura, i-o spusese pe șleau: „Mirosim a hoit.” Amândoi și-l suportau unul altuia, pentru că, la urma urmei, erau chit: mirosul meu față-n față cu mirosul tău. În schimb, de multe ori se gândise preocupat că poate América Vicuña, al cărei miros de scutece îi trezea instincte materne, nu i-l suporta pe al lui: mirosul lui de crai bătrân. Dar toate astea aparțineau trecutului. Important era că, din după-amiaza când mătușa Escolástica își lăsase cartea de rugăciuni pe tejgheaua oficiului poștal, Florentino Ariza nu mai cunoscuse o fericire atât de mare ca în noaptea aceea: atât de intensă, încât i s-a făcut frică.

Era gata să adoarmă, când contabilul de pe navă l-a trezit la cinci dimineața în portul Zambrano ca să-i înmâneze o telegramă urgentă. Era semnată de Leona Cassiani, avea data din ajun și întreaga ei grozăvie încăpea într-un singur rând: *América Vicuña moartă ieri motive inexplicabile*. La unsprezece dimineața, a aflat mai multe amănunte dintr-o convorbire telegrafică avută cu Leona Cassiani, manipulând el însuși aparatul de transmisie, așa cum nu mai făcuse de pe vremea când era telegrafist. Pradă unei deprimări mortale, din pricină că fusese respinsă la examenul de diplomă, América Vicuña băuse o sticlă de laudanum pe care o furase de la infirmeria școlii. În adâncul inimii Florentino Ariza își spunea că știrea nu era completă. Dar nu: América Vicuña nu lăsase nici un bilet care să permită învinuirea cuiva pentru hotărârea ei. Înștiințați de Leona Cassiani, părinții plecaseră de la Puerto Padre și erau pe drum, iar înmormântarea urma să aibă loc chiar în acea după-amiază, la ora cinci. Florentino Ariza a răsuflat adânc. Ca să poată supraviețui, nu trebuia să-și permită supliciul acelei amintiri. Și-a șters-o din gând, deși. În restul anilor care i-au mai rămas de trăit, o simțea când și când săgetându-l din senin, ca o cicatrice veche.

Zilele care au urmat au fost călduroase și nesfârșite. Apele fluviului erau mai tulburi, albia se îngusta tot mai mult, iar în locul hățișului de copaci uriași care îl uluise pe Florentino Ariza în prima lui călătorie, se întindeau acum câmpii pârjolate, cioturi și putregaiuri de păduri mistuite de cazanele de pe vapoare, ruinele orașelor uitate de Dumnezeu, unde apa băltea pe străzi chiar și pe vreme de secetă. Noaptea nu-i mai trezeau cântecele de sirenă ale lamantinilor de pe maluri, ci duhoarea grețoasă a morților care treceau plutind spre mare. Nu mai erau războaie, nici molimi, dar corpurile umflate continuau să treacă pe apă. Căpitanul a lăsat deoparte orice glumă și a adoptat pentru o clipă un ton grav: „Am primit ordine stricte să spunem pasagerilor că sunt înecați accidentali.” Din larma papagalilor și hărmălaia maimuțelor nevăzute, care altădată sporeau arșița amiezii, nu mai rămăsese decât vasta tăcere a pământului pustiit.

Erau așa de puține locurile unde se mai tăiau lemne și atât de depărtate unele de altele, încât, într-a patra zi de călătorie, *Noua Fidelitate* n-a mai avut

combustibil. Vaporul a rămas acostat aproape o săptămână, în timp ce echipele de marinari rățăceau prin mlaștini de cenușă, în căutarea copacilor risipiți ici și colo. Nu mai aveau de unde cumpăra: tăietorii de lemne își părăsiseră cătunele alungați de ferocitatea moșierilor, alungați de holera nevăzută, alungați de războaiele incipiente pe care guvernele se străduiau să le înăbușe cu decrete menite doar să abată atenția opiniei publice. Plictisiți, pasagerii organizau întreceri de înot, plecau în expediții de vânătoare și se întorceau cu iguane vii, le spintecau pe burtă și le coseau la loc cu ace groase și sfoară de împachetat, după ce le scoteau ciorchinii de ouă translucide și moi, pe care le puneau la uscat înșirate pe balustradele vaporului. Prostituatele sărace din localitățile vecine au venit pe urma expedițiilor, au instalat corturi de campanie într-o râpă de pe țărm, au adus lăutari și băutură și au început chiolhanul în fața vaporului eșuat.

Cu mult înainte de a ajunge președintele C.F.C., Florentino Ariza primea deseori rapoarte alarmante despre situația de pe fluviu, dar el abia dacă le citea. Orbit cum era de pasiunea pentru Fermina Daza, niciodată nu și-a prea bătut capul cu asta, iar când și-a dat seama de dezastru, nu mai exista altă soluție decât să fie adus un alt fluviu în loc. Noaptea, chiar și când apele erau crescute, vasul trebuia tras la țărm, ca să poată dormi și marinarii, iar atunci, până și simplul fapt de a fi în viață părea de nesuportat. Cei mai mulți pasageri, și îndeosebi europenii, abandonau cloaca din cabine și-și petreceau nopțile rătăcind pe coverte, alungând găngăniile ce năvăleau de peste tot cu același prosop cu care își ștergeau broboanele de sudoare, iar zorii îi prindeau sleiți de puteri și umflați de înțepături. Vorbind despre călătoria în canoe și pe spinarea catârilor, care uneori putea dura chiar și cincizeci de zile, un călător englez de la începutul secolului al XIX-lea, scrisese: „Este unul din pelerinajele cele mai anevoioase și mai incomode pe care le poate face cineva.” Afirmția lui își pierduse orice temeii real în primii optzeci de ani de existență a navelor cu aburi, dar și-a redobândit actualitatea o dată pentru totdeauna când caimanii au mâncat ultimii fluturi, când au pierit lamantinii maternali, au pierit papagalii, maimuțele, orașele: când a pierit tot.

— Nici o grijă, râdea căpitanul, peste câțiva ani, o să străbatem albia secată în automobile de lux.

În primele trei zile, Fermina Daza și Florentino Ariza și-au găsit un refugiu în dulcea primăvară din foișorul închis, dar când au fost raționalizate lemnele, iar sistemul de răcire n-a mai funcționat, Cabina Prezidențială s-a transformat într-o cafetieră cu aburi. Ca să poată supraviețui noaptea, ea lăsa să pătrundă prin ferestrele deschise adierea stârnită dinspre fluviu și alunga țânțarii cu un prosop, pentru că pompa de insecticid nu avea nici un efect când vaporul era oprit. Durerea din ureche devenise insuportabilă, dar într-o dimineață, când s-a trezit, i-a dispărut brusc și definitiv ca țârâitul unui cosaș strivit sub picior. Și-a dat seama că nu mai auzea cu urechea stângă abia spre seară, când Florentino Ariza i-a spus ceva și ea și-a întors capul ca să-l poată înțelege. N-a povestit nimănui ce i se întâmplase, resemnându-se în fața unuia din nenumăratele betșuguri iremediabile ale vârstei.

Și totuși, oprirea vaporului a fost pentru ei un incident providențial. Florentino Ariza citise undeva: „Adevărata dragoste devine mai trainică și mai generoasă în nenorocire.” Umezeala din Cabina Prezidențială i-a cufundat într-o letargie ireală, în care le era mai ușor să se iubească fără să-și pună întrebări. Așezați în fotoliile de răchită, lângă balustradă, trăiau ceasuri inimaginabile, ținându-se de mână, sărutându-se, lăsându-se amețiți de mângâieri, nestânjeniți de exasperare. În a treia seară de toropeală, ea l-a așteptat cu o sticlă de rachiu de anason, același rachiu din care bea pe furie cu ceata verișoarei Hildebranda, iar mai târziu, când era deja măritată și avea copii,

închisă într-o cameră cu prietenele din lumea ei de împrumut. Simțea nevoia să se amețească puțin, ca să nu se gândească la propria soartă cu prea multă luciditate, dar Florentino Ariza și-a închipuit că o făcea ca să prindă curaj pentru pasul final. Încurajat de această iluzie, a îndrăznit să-i exploreze cu vârful degetelor gâtul veștejit, pieptul blindat cu vergi metalice, șoldurile cu oasele măcinate, coapsele de căprioară bătrână. Ea l-a primit cu bunăvoință, dar fără să se înfioare, fumând cu ochii închiși și sorbind când și când din paharul cu rachiu. Într-un târziu, când mângâierile i-au alunecat pe pântec, avea destul rachiu în inimă.

— Dacă tot e să facem prostii, spuse, măcar să le facem ca oamenii mari.

Îl duse în dormitor și începu să se dezbrace fără falsă pudoare, cu luminile aprinse. Florentino Ariza se întinse în pat, cu fața în sus, încercând să-și vină în fire, neștiind nici de data asta ce să facă cu blana tigrului pe care tocmai îl omorâse. Ea îi spuse: „Nu te uita.” El întrebă de ce, privind însă mai departe în tavan.

— Pentru că n-o să-ți placă, răspunse ea.

Atunci el o privi și o văzu goală până la brâu, întocmai așa cum și-o închipuisese. Avea umerii zbârciți, săniile căzuți, iar pielea de pe coaste era palidă și rece, ca de broască. Ea își acoperi pieptul cu bluza și stinse lumina. Atunci el se ridică și începu să se dezbrace pe întuneric, azvârlind hainele peste ea, în timp ce ea i le arunca înapoi printre hohote de râs.

Au rămas mult timp întinși pe spate în pat, el din ce în ce mai năucit, pe măsură ce i se risipeau aburii beției, ea, liniștită, aproape abulică, dar rugându-se să n-o pufnească râsul din senin, așa cum i se întâmpla ori de câte ori dădea pe gât mai multe pahare de rachiu decât se cuvenea. Ca să le treacă timpul mai ușor, au început să vorbească despre viețile lor atât de diferite, despre faptul neverosimil că se aflau goi în bezna unei cabine de pe un vapor eșuat, când mai firesc ar fi fost să se gândească la moarte. Ea nu auzise niciodată vorbindu-se despre eventualele lui aventuri cu vreo femeie, despre nici una măcar, într-un oraș unde se știa totul chiar înainte de a se fi întâmplat cu adevărat. A comentat toate astea în treacăt, iar el i-a răspuns fără nici un tremur în glas:

— Am vrut să-mi păstrez fecioria pentru tine.

Chiar dacă ar fi fost adevărat, ea tot nu l-ar fi crezut, pentru că scrisorile lui de iubire erau alcătuite în întregime din astfel de fraze, care nu convingeau prin conținut, cât prin puterea lor de seducție. Dar i-a plăcut curajul cu care o spusese. La rândul său, Florentino Ariza și-a pus brusc o întrebare la care n-ar fi cutezat să se gândească până atunci: ce fel de viață tainică dusese ea în umbra căsniciei. Nu l-ar fi mirat nimic, știa că femeile se comportă la fel ca și bărbații în aventurile lor secrete: aceleași stratageme, aceleași inspirații subite, aceleași trădări lipsite de remușcări. A procedat totuși bine nepunând nici o întrebare. Într-o perioadă în care relațiile ei cu Biserica erau destul de deteriorate, duhovnicul a întrebat-o din senin dacă își înșelase vreodată soțul și ea s-a ridicat fără să răspundă, fără să-și ducă până la capăt confesiunea, fără să-și ia rămas bun, iar de atunci nu s-a mai spovedit nici la el, nici la alt preot. În schimb, prudența lui Florentino Ariza a primit o răsplată neașteptată: ea a întins mâna în întuneric, i-a mângâiat pântecul, flancurile, pubisul aproape fără păr. Spuse: „Ai o piele de bebeluș.” Apoi făcu pasul final: îl căută acolo unde nu era, îl căută din nou fără iluzii, și-l descoperi dezarmat.

— E mort, spuse el.

Îl se întâmpla mereu prima dată, cu toate, dintotdeauna, așa încât învățase să conviețuiască cu fantasma aceea: de fiecare dată trebuia să învețe din nou, de parcă ar fi fost prima oară. I-a prins mâna și și-a pus-o pe piept: Fermina Daza i-a simțit bătrâna inimă neostenită bătând grăbită, cu vigoarea și

neastâmpărul unui adolescent. El spuse: „În chestia asta dragostea prea multă e la fel de rea ca lipsa de dragoste.” A spus-o însă fără convingere: îi venea să intre în pământ de rușine, era furios pe el însuși și ar fi vrut să găsească un motiv oarecare ca s-o poată învinui pe ea de eșecul lui. Ea știa și tocmai de aceea a început să provoace corpul lipsit de apărare cu mângâieri răutăcioase, ca o pisică jucăușă și tandră care găsește plăcere în cruzime, până când el, nemaiputând îndura martirajul, a plecat în cabina lui. Ea a continuat să se gândească la el până în zori, convinsă în sfârșit că o iubea, dar pe măsură ce aburii alcoolului o părăseau în valuri lente, o cuprindea teama că el se supăraseră și nu se va mai întoarce niciodată.

S-a întors, totuși, în aceeași zi, pe neașteptate, la ora unsprezece dimineața, proaspăt și reconfortat, și s-a dezbrăcat în fața ei cu oarecare ostentație. Ei i-a făcut plăcere să-l vadă în plină lumină așa cum și-l imaginase pe întuneric: un bărbat fără vârstă, cu pielea smeadă, netedă și lucioasă ca o umbrelă deschisă, cu păr lins și rar la subțiori și pe pubis. Avea arma înălțată, gata de atac, iar ea și-a dat seama că și-o etala dinadins ca pe un trofeu de război, ca să prindă curaj. Nici măcar nu i-a lăsat timp să-și scoată cămașa de noapte pe care și-o pusese când începuse să adie briza din zori, iar graba lui de începător a înduioșat-o. N-a deranjat-o, pentru că într-o împrejurare ca aceea nu-i era ușor să deosebească între compasiune și dragoste. Dar la sfârșit, s-a simțit goală pe dinăuntru.

Era prima dată că făcea dragoste în ultimii douăzeci de ani și murea de curiozitate să vadă cum putea fi la vârsta ei, după o pauză atât de îndelungată. Dar el nu-l lăsase răgazul să afle dacă și corpul ei îl dorea. Totul fusese atât de rapid și de trist, încât ea se gândi: „Acum s-a dus dracului tot.” Se înșela: în ciuda dezamăgirii lor, în ciuda reproșurilor pe care și le făcea el pentru stângăcia de care dăduse dovadă, în pofida remușcărilor ei pentru ideea nebunească cu rachiul de anason, în zilele următoare nu s-au mai despărțit nici o clipă. Abia dacă ieșeau din cabină ca să mănânce. Căpitanul Samaritano, care descoperea din instinct orice taină de pe vasul lui, le trimitea trandafirul alb în fiecare dimineață, iar într-o seară le-a făcut o serenadă cu valsuri de pe vremea lor și i-a dat ordin bucătarului să le pregătească în glumă mâncăruri asezonate cu mirodenii excitante. N-au mai încercat să facă dragoste decât mult mai târziu, când inspirația le-a venit fără s-o caute. Le era suficientă fericirea simplă de a fi împreună.

N-ar mai fi ieșit din cabină dacă n-ar fi primit un bilet de la căpitan, care îi anunța că în sfârșit, după unsprezece zile de drum, urmau să ajungă la prânz în portul final La Dorada. Privind din cabină promontoriul cu case luminate de un soare palid, Fermina Daza și Florentino Ariza au înțeles motivul pentru care orașul se numea „cel aurit”, dar li s-a părut mai puțin evident ceva mai târziu când au simțit răbufnind aerul care clocotea ca un cazan și au văzut fierbând asfaltul pe străzi. În plus, vaporul a acostat pe celălalt mal, unde se afla capătul liniei ferate spre Santa Fe.

Și-au părăsit refugiul imediat ce au debarcat pasagerii. Fermina Daza a respirat aerul plăcut al impunității în salonul gol și amândoi au contemplat de pe punte mulțimea agitată care își căuta bagajele în vagoanele unui tren ca o jucărie. S-ar fi zis că veneau din Europa, mai ales femeile, cu paltoanele lor nordice și pălăriile din veacul precedent, atât de lipsite de sens în zăpușeala și praful din jur. Unele purtau în păr minunate flori de cartof, care începeau să se ofilească de căldură. Tocmai sosiseră de pe înaltele platouri andine, după ce străbătuseră o zi întreagă cu trenul o savană de vis, și încă nu avuseseră timp să-și pună alte haine, mai potrivite pentru clima Caraibilor.

În forfota din piață, un moșneag amărât și pricăjit scotea în pumni pușori de găină din buzunarele paltonului de cerșetor. Se ivise ca din pământ,

croindu-și drum prin mulțime, în haina lui zdrențăroasă, prea lungă și prea largă pentru el. Își luase pălăria de pe cap, o pusese cu fundul în jos pe chei, în așteptarea monedelor pe care i le-ar fi putut arunca trecătorii, și începuse să scoată de prin buzunare pușori plăpânzi și albicioși, care păreau să prolifereze printre degetele lui. Într-o clipă cheiul s-a umplut de pușori speriați, piuind printre picioarele călătorilor grăbiți care-i călcau fără să-i simtă. Fascinată de spectacolul mirific care părea dat în cinstea ei, pentru că numai ea îl privea, Fermina Daza n-a observat că pe vapor începuseră să urce pasagerii pentru călătoria de întoarcere. Toată bucuria i s-a spulberat dintr-o dată: printre cei sosiți a zărit multe fețe cunoscute, chiar și câțiva prieteni care până de curând veneau s-o consoleze și să-i împărtășească durerea, așa că s-a grăbit să se refugieze din nou în cabină. Florentino Ariza a găsit-o încremenită de spaimă: prefera să moară decât să se afle printre ai ei că plecase într-o călătorie de agrement la scurt timp după moartea soțului. Impresionat de starea ei de deprimare, Florentino Ariza i-a promis să găsească o modalitate mai plăcută de a o proteja decât cabina ca o carceră.

Ideea i-a venit brusc în timp ce mâncau în sufrageria privată. Căpitanul era preocupat de o problemă pe care voia de mult s-o discute cu Florentino Ariza, dar pe care acesta o evita mereu cu argumentul lui obișnuit: „Leona Cassiani se pricepe la treburile astea mai bine decât mine.” De data aceasta însă, a avut răbdare să-l asculte. Era vorba despre faptul că vapoarele transportau mărfuri numai la ducere, dar se întorceau goale, în schimb pasagerii aveau tot timpul. „Cu avantajul că mărfurile aduc mai mulți bani și, în plus, nu cer de mâncare”, adăugă. Fermina Daza mânca fără chef, enervată de discuția plictisitoare dintre cei doi bărbați despre oportunitatea de a stabili tarife diferențiate. Florentino Ariza l-a ascultat până la capăt și abia atunci a pus întrebarea care căpitanului i s-a părut prevestirea unei idei salvatoare:

— S-ar putea face oare, e doar o ipoteză, un drum direct, fără mărfuri și fără pasageri, fără opriri în nici un port, fără nimic?

Căpitanul răspunse că, într-adevăr, era doar o ipoteză. C.F.C. avea angajamente pe care Florentino Ariza le cunoștea mai bine ca oricine, avea contracte pentru transportul mărfurilor, al pasagerilor, al poștei și multe altele, în majoritate imposibil de anulat. Singurul motiv care putea justifica nesocotirea acestor obligații era un caz de epidemie la bord. Atunci vaporul intra în carantină, era înălțat steagul galben și se putea naviga fără teamă cu toată viteza. Căpitanul Samaritano o făcuse de multe ori în viață din cauza nenumăratelor cazuri de holeră care apăreau pe fluviu, deși autoritățile sanitare îi obligau pe medici să scrie pe certificate că era vorba de dizenterie banală. În plus, de multe ori în istoria fluviului pavilionul galben era înălțat pentru a nu plăti impozite, pentru a nu lua la bord un pasager nedorit, pentru a evita percheziții inoportune. Florentino Ariza întâlni mâna Ferminăi Daza sub masă.

— Ei bine, spuse, să facem și noi la fel.

Căpitanul rămase încremenit, dar imediat, cu instinctul lui de vulpoi bătrân, înțelese totul.

— E adevărat că eu comand pe vas, dar și noi, comandanții, primim ordine de la dumneavoastră, spuse. Așa că, dacă vorbiți serios, dați-mi un ordin în scris și plecăm chiar acum.

Bineînțeles că vorbea serios și ca atare, a semnat ordinul pe loc. La urma urmei, nu era un secret pentru nimeni că vremea holerei nu se sfârșise, în ciuda calculelor optimiste ale autorităților sanitare. Cât despre vapor, lucrurile au mers cum se poate mai ușor. Puținele mărfuri deja încărcate au fost coborâte pe chei, iar pasagerilor li s-a explicat că era o defecțiune la sala mașinilor și au fost îmbarcați pe nava altei companii. De vreme ce astfel de

aranjamente erau făcute din motive imorale și chiar mârșave, Florentino Ariza nu vedea de ce n-ar putea proceda la fel din iubire. Căpitanul nu-l ruga altceva decât să-i permită o escală la Puerto Nare, ca să ia pe cineva care urma să-l însoțească în călătorie: avea și el inima lui ascunsă.

Așa se face că *Noua Fidelitate* a ridicat ancora în zorii zilei următoare fără încărcătură, fără pasageri, dar cu flamura galbenă fluturând vesel în chip de pavilion. Spre seară au luat din Puerto Nare o femeie mai înaltă și mai robustă decât căpitanul, de o nemaivăzută frumusețe, căreia nu-i mai lipsea decât barba ca să fie angajată la circ. Se numea Zenaida Neves, dar căpitanul îi spunea *Tartorița Mea*: o veche prietenă pe care obișnuia s-o ia dintr-un port ca s-o lase într-altul și care a urcat pe vapor aducând cu ea un suflu de fericire și de voie bună. În văgăuna aceea dezolantă, unde Florentino Ariza a retrăit nostalgia pentru Rosalba când a văzut trenul de Envido urcând cu greu pe vechea potecă a catârilor, s-au rupt norii și s-a pornit o ploaie potopitoare, ca în jungla Amazonului, care avea să țină, cu scurte întreruperi, până la capătul călătoriei. Dar ce mai conta: serbarea pe valuri își avea propriul acoperiș. În aceeași seară, Fermina Daza a coborât la bucătărie în ovațiile echipajului și și-a adus contribuția personală la zaiafet pregătind pentru toți o mâncare atunci inventată, căreia Florentino Ariza i-a găsit în inima lui un nume mai potrivit decât vinete la cuptor, și anume, vinete la iubire.

În cursul zilei jucau cărți, mâncau până plesneau, și după prânz dormeau buștean, trezindu-se din somn vlăguți, iar la apusul soarelui puneau orchestra să cânte și se cinsteau cu rachiu de anason și cu somon până dincolo de sațietate. A fost o călătorie rapidă, vaporul aproape gol înainta pe fluviul umflat de răpăiala din cer, dar și de viiturile care se prăvăleau dinspre izvoare, unde a plouat toată săptămâna la fel de mult ca pe întreaga vale. În unele localități, când îi vedeau trecând, li se făcea milă de ei și trăgeau cu tunul ca să îndepărteze holera, iar ei le mulțumeau cu un șuiert trist. Vapoarele cu care se încrucișau pe drum le trimiteau semnale de condoleanțe. În orașul Magangué, unde s-a născut Mercedes, au încărcat lemne pentru restul călătoriei.

Fermina Daza s-a speriat când în urechea sănătoasă a început să-i țiuie sirena vaporului, dar după două zile de rachiu, auzea mai bine cu amândouă. Descoperi dintr-o dată că mirosul florilor era mai intens ca înainte, că păsările cântau în zori mai frumos și că Dumnezeu crease un lamantin pe care îl lăsase pe plaja de la Tamalameque special ca s-o trezească pe ea. Când l-a auzit, căpitanul a dat ordin să fie schimbată direcția vaporului și așa au putut, în sfârșit, s-o vadă pe matroana enormă alăptându-și puiul în brațe. Nici Florentino, nici Fermina nu și-au dat seama cât de mult se identificaseră viețile lor: ea îl ajuta să-și facă clismele, se scula înaintea lui ca să-i spele cu periuța proteza, pe care el o lăsa în pahar în timpul somnului, și a rezolvat până la urmă problema ochelarilor pierduți, pentru că se putea folosi de ai lui și ca să citească și ca să țeară ciorapii. Într-o dimineață, când s-a trezit, l-a văzut în semiîntuneric cosându-și un nasture la cămașă și s-a grăbit s-o facă ea, ca să nu-l audă repetând fraza rituală că avea nevoie de două neveste. Ea, în schimb, nu a avut nevoie de ajutorul lui decât o singură dată, când l-a rugat să-i pună ventuze pentru că o durea spatele.

La rândul său, Florentino Ariza s-a apucat să răscolească vechile nostalgii cu vioara din orchestră, iar după o jumătate de zi a reușit să cânte pentru ea valsul *Zeita Încoronată* și i l-a cântat ore în șir, până când l-au oprit cu forța. Într-o noapte, pentru prima dată în viața ei, Fermina Daza s-a trezit brusc sufocată de un plâns care nu mai era de furie, ci de tristețe pentru soarta bătrânilor din barcă, omorâți de vâslaș. În schimb, ploaia necurmată n-a mai deranjat-o și s-a gândit prea târziu că poate Parisul nu era chiar așa de lugubru

cum i se păruse ei și nici pe străzile din Santa Fe nu erau chiar atâtea înmormântări. Gândul la alte călătorii viitoare cu Florentino Ariza se înălța la orizont: călătorii nebune, fără atâtea cufere, fără obligații sociale: călătorii pline de iubire.

În ajunul sosirii au organizat o mare petrecere, cu ghirlande de hârtie și becuri colorate. Spre seară s-a înseninat. Căpitanul și Zenaida au dansat strâns lipiți primele bolerouri care începeau în anii aceia să sfârșe inimile. Florentino Ariza și-a luat inima în dinți și i-a propus Ferminei Daza să danseze împreună valsul lor confidențial, dar ea a refuzat. Toată noaptea însă a bătut tactul cu capul și cu tocurile, iar la un moment dat, a dansat așezată pe scaun, fără să-și dea seama, în timp ce căpitanul se contopea cu tandra lui tartoriță în penumbra boleroului. A băut atâta rachiu încât n-a putut urca scările decât ajutată și a podidit-o un râs cu lacrimi care i-a alarmat pe toți. Când a reușit să și-stăpânească în liniștea înmiresmată din cabină, s-au iubit fără grabă, cu seninătatea unor bătrâni trecuți prin multe, iar aceea avea să rămână pentru ea cea mai frumoasă amintire din călătoria lunatică pe fluviu. Contrar presupunerilor căpitanului și ale Zenaidei, nu se mai simțeau ca niște tineri îndrăgostiți și cu atât mai puțin ca niște amanți târzii. Era ca și cum ar fi sărit peste lungul calvar al vieții conjugale și-ar fi ajuns de-a dreptul în miezul iubirii. Treceau în tăcere, ca doi soți bătrâni căliți de viață, dincolo de capcanele pasiunii, dincolo de fetele brutale ale iluziilor și de mirajele dezamăgirilor: dincolo de iubire. Căci trăiseră destul împreună ca să-și dea seama că dragostea era dragoste oricând și oriunde, dar cu atât mai intensă cu cât se apropia de moarte.

S-au trezit la șase dimineața. Ea, cu o durere de cap înmiresmată de anason și cu sufletul tulburat de senzația că doctorul Juvenal Urbino se întorsese, mai gras și mai tânăr decât atunci când alunecase din copac, și o aștepta la intrarea casei, așezat în balansoar. Își păstra totuși destulă luciditate ca să-și dea seama că nu era efectul rachiului de anason, ci al iminenței întoarcerii.

— O să fie totuna cu moartea, spuse.

Florentino Ariza încremeni, pentru că ea dăduse glas gândului care îl frământa încă de când începuse călătoria de întoarcere. Nici el, nici ea nu se mai puteau imagina locuind în altă parte decât în cabină, mâncând altfel decât pe vapor, ducând o viață care li s-ar fi părut pe veci străină. Într-adevăr, era totuna cu moartea. N-a mai putut dormi. A rămas întins în pat, cu mâinile la ceafă. La un moment dat, amintindu-și de América Vicuña, s-a chircit de durere și n-a mai fost în stare să amâne adevărul: s-a închis în baie și a plâns în voie, până la ultima lacrimă. Doar atunci a avut curajul să-și mărturisească deschis cât de mult o iubise.

Când s-au sculat și s-au îmbrăcat, pregătindu-se pentru debarcare, trecuseră de canalele și mlaștinile pe unde navigaseră odinioară spaniolii și-și croiau drum printre epavele și petele de ulei ars din golf. Peste turlele poleite ale orașului viceregelor se înălța o strălucitoare zi de joi, dar Fermina n-a mai putut suporta pestilența măreției lui, semeția citadelor profanate de iguane: oroarea vieții reale. Fără să și-o spună, nici unul dintre ei nu se simțea capabil să capituleze cu atâta ușurință.

L-au găsit pe căpitan în sufragerie, într-o stare care nu se potrivea deloc cu eleganța lui obișnuită: nebărbierit, cu ochii injectați de nesomn, cu aceleași haine din ajun, cu vorba împleticită de râgâielile alcoolului. Zenaida dormea. S-au așezat la masă și au început să mănânce în tăcere, când o șalupă a serviciilor sanitare din port a dat ordin ca vaporul să fie oprit.

De pe puntea de comandă, căpitanul răspundea strigând în gura mare la întrebările patrului înarmate. Voiau să știe ce boală aveau la bord, câți pasageri

se aflau pe vapor, câți erau bolnavi, dacă existaseră posibilități de contagiune. Căpitanul le-a răspuns că nu erau decât trei pasageri și toți aveau holeră, dar fuseseră complet izolați. Nici călătorii care urmau să se îmbarce în portul La Dorada, nici cei douăzeci și șapte de membri ai echipajului nu veniseră în contact cu ei. Nemulțumit probabil de răspuns, comandantul patrului le-a ordonat să iasă din golf și să aștepte în mlaștina Las Mercedes până la ora două, când aveau să fie definitivată formalitățile necesare pentru ca vaporul să intre în carantină. Căpitanul a tras o înjurătură de birjar și i-a făcut semn pilotului să întoarcă spre mlaștini.

Fermina Daza și Florentino Ariza auziseră tot de la masă, dar căpitanul nu părea să-i bage în seamă. A continuat să mănânce în tăcere, dar iritarea i se oglindea chiar și în felul cum încălca regulile buneii cuviințe pe care se întemeia legendara reputație a căpitanilor de pe fluviu. A zdrobit cu vârful cuțitului cele patru ouă prăjite din farfurie și a început să înmoaie în ele bucăți de banană pe care și le băga întregi în gură, mestecându-le cu o plăcere sălbatică. Fermina Daza și Florentino Ariza îl priveau fără să spună nimic, așteptând ca niște școlari cumiști să le fie citite notele finale. Nu schimbaseră nici un cuvânt cât timp durase dialogul cu patrula sanitară și habar n-aveau ce se va alege de viața lor, dar amândoi știau că, oricum, căpitanul gândea pentru ei: se vedea după cum i se zbăteau venele de la tâmpile.

În timp ce el își termina porția de ouă, platoul cu banane, cana cu cafea cu lapte, vaporul ieși din golf cu cazanele potolite, își croi drum pe canale, despiciând stratul de *tarulla*, lotuși fluviali cu flori liliachii și frunze în formă de inimă, și se întoarse în mlaștini. Apa era irizată de puzderia de pești care pluteau pe-o parte, omorâți cu dinamită de braconieri, iar păsările pământului și ale apei se roteau deasupra lor scoțând țipete metalice. Vântul dinspre Marea Caraibilor pătrunse pe ferestre o dată cu larma păsărilor și Fermina Daza simți în sânge bătaile înnebunite ale liberului său arbitru. În dreapta, estuarul Marelui Fluviu al Magdalenei își întindea apele tulburi și molcome până în cealaltă zare a lumii.

Când n-a mai rămas nimic de mâncat în farfuria, căpitanul s-a șters pe buze cu colțul feței de masă și, nemaiținând seama de nimeni, icni pe nerăsuflatare un potop de sudălmii și vorbe așa de spurcate că praful și pulberea s-a ales de bunul nume al căpitanilor de pe fluviu. De fapt, el nu se adresa cuiva anume, ci încerca să ajungă la o înțelegere cu propria sa furie. După ce s-a ușurat înjurând ca la ușa cortului, a încheiat mărturisind că nu știe cum să iasă din buclucul cu holera.

Florentino Ariza l-a ascultat fără să clipească. Apoi, privind pe ferestre cercul complet al cvadrantului cu roza vânturilor, orizontul neted, cerul de decembrie fără nici un nor, apele pe veci navigabile, spuse:

— Să mergem drept înainte, drept înainte și să ne întoarcem iar în portul La Dorada.

Fermina Daza se cutremură când recunosc glasul de odinioară prin care vorbea însuși Sfântul Duh și imediat se uită la căpitan: el era destinul. Dar căpitanul nici nu o luă în seamă, pentru că era năucit de înspăimântătoarea putere de inspirație a lui Florentino Ariza.

— Chiar vorbești serios? îl întrebă.

— De când mă știi, răspunse Florentino Ariza, n-am spus decât lucruri serioase.

Abia atunci se uită căpitanul la Fermina Daza și văzu sclipind între genele ei primele boabe de chiciură. Apoi îl privi pe Florentino Ariza, calmul lui imperturbabil, iubirea lui de neînfrânt, și-l înfioră bănuiala târzie că nu moartea, cât viața e fără de margini.

— Și până când dracu' credeți că o să ne putem fâțâi de colo-colo? îl

întrebă.

Florentino Ariza avea răspunsul pregătit de cincizeci și trei de ani, șapte luni și unsprezece zile cu nopțile lor.

— Toată viața, spuse.
